NATO ve Türkiye: Müttefikliğin Kazanımları ve Krizleri

Derleyen
Sinem Akgül Açıkmeşe

©2026, Global Academy

NATO ve Türkiye: Müttefikliğin Kazanımları ve Krizleri

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar ile akademik atıflar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Derleyen: Sinem Akgül Açıkmeşe

Çevrimiçi Yayım Tarihi: 12.03.2026

Global Academy Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Derneği
Kavaklı Mah. Batı Trakya Bulvar, Dış Kapı No:75/2, İç Kapı No:2
Beylikdüzü/İstanbul, Türkiye
0 (212) 533 6532

ISBN: 978-625-90079-0-8
DOI: 10.13140/RG.2.2.28261.46566

Tasarım: Pınar Göker Özcan

** Bu çalışma, NATO Kamu Diplomasi Birimi tarafından desteklenen "Türkiye@NATO-75: Assessing Türkiye's Alliance Membership in 75 Questions" başlıklı projeden yola çıkarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada ifade edilen görüşler yalnızca yazarlara aittir. NATO Kamu Diplomasi Birimi, Uluslararası İlişkiler Konseyi, Global Akademi ve katkıda bulunanların kurumsal kimliklerini bağlamaz.*

NATO ve Türkiye: Müttefikliğin Kazanımları ve Krizleri

Derleyen

Sinem Akgül Açıkmeşe

Yazarlar (soyadı sırayla)

Fulya Aksu
Fatih Ceylan
Bezen Coşkun
Mitat Çelikpala
Birgül Demirtaş
Cihan Dizdaroğlu
Serhat Güvenç
Tacan İldem
Haluk Karadağ
Çağlar Kurç
Arda Mevlütoğlu
Şevket Ovalı
Habibe Özdal
Özlem Tür
Haldun Yalçınkaya

İçindekiler

Giriş - *Sinem Akgül Açıkmeşe* 1

Müttefiklik Katkıları - *Serhat Güvenç* 7

Savunma Sanayii ve Teknoloji Paylaşımı - *Arda Mevlütoğlu* 15

Siber Güvenlik ve Dezenformasyonla Mücadele - *Tacan İldem* 25

Terörle Mücadele - *Haldun Yalçınkaya* 38

Barış Operasyonları ve Barış Gücü Misyonları - *Fulya Aksu* 51

Kadın, Barış, Güvenlik Gündemi - *Bezen Coşkun* 65

Türkiye-ABD İlişkileri - *Şevket Ovalı* 77

S-400 Meselesi - *Çağlar Kurç* 89

Rusya-Ukrayna Savaşı - *Habibe Özdal* 97

İsveç ve Finlandiya'nın NATO Üyelikleri - *Fatih Ceylan* 106

Kıbrıs Meselesi - *Cihan Dizdaroğlu* 119

Doğu Akdeniz - *Mitat Çelikpala* 132

Suriye İç Savaşı - *Özlem Tür* 141

Afganistan - *Haluk Karadağ* 152

Kosova Sorunu - *Birgül Demirtaş* 163

Ayrıntılı İçindekiler

Giriş – *Sinem Akgül Açıkmeşe*
NATO ve Türkiye: Müttefikliğin Kazanımları ve Krizleri

Müttefiklik Katkıları – *Serhat Güvenç*
Türkiye'nin NATO'ya sunduğu askeri katkılar ile NATO'nun Türkiye'ye sağladığı güvenlik desteği, İttifakın karşılıklı yük paylaşımı ilkeleri bağlamında nasıl değerlendirilmektedir?

Soru 1: Üye devletlerin katkılarının değerlendirilmesinde kullanılan ölçütlere göre Türkiye'nin NATO İttifakına günümüzdeki somut katkıları nelerdir?
Soru 2: NATO'nun temel görevleri olan savunma ve caydırıcılık, kriz yönetimi ve işbirliğine dayalı güvenlik boyutlarında Türkiye nasıl bir rol oynamaktadır?
Soru 3: Türkiye, nükleer bir İttifak olan NATO'nun nükleer caydırıcılığına ne ölçüde katkı yapmaktadır?
Soru 4: Bu katkılar Türkiye'yi müttefikleri arasında nasıl bir konuma taşımaktadır?
Soru 5: NATO'nun Türkiye'nin güvenliğine katkısı nedir? Zamanla nasıl değişmiştir?

Savunma Sanayii ve Teknoloji Paylaşımı – *Arda Mevlütoğlu*
Türkiye'nin savunma sanayiindeki gelişmeleri ve NATO müttefikleriyle teknoloji paylaşımı konusundaki işbirliği, İttifakın ortak savunma kapasitesine ne ölçüde katkı sağlamaktadır?

Soru 6: Türkiye'nin savunma sanayii, NATO'ya üye olunmasından sonra hangi aşamalardan geçmiştir?

Soru 7: Türk savunma sanayiinin NATO'nun savunmasına sağladığı katkı, ürün ve kabiliyetler nelerdir?
Soru 8: Türkiye'nin savunma sanayiinde NATO müttefikleri ile bugüne kadar yapmış olduğu işbirliğinin kapsam ve içeriği nedir?
Soru 9: Günümüzde Türkiye'nin NATO üyesi ülkelerin savunma sanayileri ile yürüttüğü işbirliğine yönelik fırsat ve riskler nelerdir?
Soru 10: Türkiye ile NATO ülkeleri arasında savunma sanayii alanında geleceğe yönelik olası işbirliği alanları nelerdir?

Siber Güvenlik ve Dezenformasyonla Mücadele – *Tacan İldem*

Türkiye'nin NATO'nun yakın dönem stratejilerinde öncelikli alan olarak karşımıza çıkan hibrit tehditler bağlamında siber güvenlik ve dezenformasyonla mücadele konularında toplumsal dirençliliği artırmada yerine getirmesi gereken hususlar nelerdir?

Soru 11: Hibrit tehditlerle ne kastedilmektedir? Türkiye'nin üyesi olduğu NATO'nun bu alandaki yaklaşımı ve dayanıklılığı güçlendirme konusunda müttefiklerden atmaları beklenen adımlar nelerdir?
Soru 12: Siber güvenlik konusunda İttifak içi çalışmalar ve Türkiye'nin bu alandaki çabaları nelerdir?
Soru 13: Son dönemde dezenformasyon faaliyetlerinin niteliğindeki değişim karşısında Türkiye bakımından da önem taşıyan bu sınamayla mücadelede NATO süreçlerine de uyumlu olarak odaklanılması gereken alanlar neler olmalıdır?
Soru 14: Dezenformasyonla mücadelede Türkiye'deki çalışmalara da ışık tutacak NATO siyasası ve yürütülen faaliyetler nelerdir?
Soru 15: Türkiye'de dezenformasyonla mücadele alanında sergilenen çabaların NATO'yla da işbirliği içinde ileriye götürülmesi için yapılabileceklere dair öneriler nelerdir?

Terörle Mücadele – *Haldun Yalçınkaya*

NATO'nun terörle mücadele stratejisinde ve Türkiye'nin terörle mücadelesinde işbirliği olanakları nelerdir; işbirliğini sınırlayan unsurlar var mıdır?

Soru 16: NATO ve Türkiye'nin terör tehdidi algılamalarındaki örtüşme ve ayrışmalar nelerdir?

Soru 17: NATO'nun Terörle Mücadele ilkelerinin oluşmasında Türkiye'nin katkısı ne şekilde gerçekleşmiştir?
Soru 18: NATO üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin terörle mücadele stratejilerinde farklılıklar ve benzerlikler nelerdir?
Soru 19: Türkiye'nin NATO ve ayrıca NATO üyesi ülkelerin terörle mücadelelerine işbirliği ve/veya katkısı nasıl olmuştur?
Soru 20: NATO'nun Türkiye'nin terörle mücadelesine katkısı nedir?

Barış Operasyonları ve Barış Gücü Misyonları – *Fulya Aksu*
Türkiye'nin NATO'nun barış operasyonlarına ve barışı koruma misyonlarına yaptığı katkılar İttifakın kriz yönetimi kapasitesini ve Türkiye'nin uluslararası barış çabalarındaki konumunu nasıl etkilemektedir?

Soru 21: NATO'nun kriz yönetimi kapasitesine katkıları açısından Türkiye'nin önemi nedir?
Soru 22: Türkiye'nin özellikle tarihi ve kültürel bağı olan bölgelerde barış misyonlarına katılımı NATO'nun kriz yönetimi stratejilerini ne şekilde etkilemektedir?
Soru 23: Türkiye'nin gelişen savunma ve güvenlik yapısının NATO'nun kriz yönetimi kapasitesine katkısı nedir?
Soru 24: Türkiye'nin NATO liderliğindeki barışı koruma misyonlarına aktif katılımı İttifak içindeki ikili ilişkilerini ve daha geniş anlamda uluslararası imajını nasıl şekillendirmektedir?
Soru 25: Türkiye'nin NATO'nun barışı koruma misyonlarına yaptığı katkılar, bölgesel liderlik ve NATO üyesi olmayan aktörlerle ortaklıklar gibi daha geniş stratejik hedefleri açısından ne gibi sonuçlar doğurmaktadır?

Kadın, Barış, Güvenlik Gündemi – *Bezen Coşkun*
Türkiye, NATO'nun kadın, barış, güvenlik gündemine ne ölçüde uyumlu hareket etmektedir?

Soru 26: NATO bünyesinde geliştirilen Kadın Barış ve Güvenlik (KBG) Gündemi Türkiye'nin bu alanda yapacağı çalışmalar için nasıl bir çerçeve sağlayabilir?
Soru 27: NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti ile temel görevleri olan caydırma, savunma, kriz önleme, kriz yönetimi ve işbirlikçi güvenlik alanlarına entegre ettiği KBG gündemine Türkiye'nin katkısı hangi alanlarda gerçekleşiyor?

Soru 28: NATO'nun Kadın, Barış, Güvenlik gündemi ile bağlantılı olarak tesis ettiği KBG Özel Temsilcisi, Cinsiyet Danışmanları, Cinsiyet Odak Noktaları ve KBG Odak Noktaları ve KBG Liderlik Görev Gücü gibi yapılara Türkiye'nin katkısı nedir?
Soru 29: NATO'nun sahada gerçekleştirdiği barış operasyonlarında KBG nasıl entegre edilmekte ve Türkiye askeri katkıda bulunduğu bu operasyonlarda NATO'nun kadın, barış, güvenlik gündemine ne ölçüde uyumlu hareket etmektedir?
Soru 30: NATO, Türkiye'nin KBG Gündemi kapsamında NATO ile uyumlu bir Ulusal Eylem Planı hazırlaması konusunda nasıl bir rol oynayabilir?

Türkiye-ABD İlişkileri – *Şevket Ovalı*

Türkiye-ABD ilişkilerindeki stratejik ortaklık ve dönemsel gerilimler, NATO içindeki koordinasyon ve Transatlantik güvenlik politikalarına nasıl yansımaktadır?

Soru 31: ABD ve Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikalarındaki farklılıklar, NATO ve Transatlantik güvenlik politikaları açısından ne gibi sorunlar yaratabilir?
Soru 32: NATO'nun terörle mücadele politikasının başarılı olabilmesi için ABD -Türkiye ortaklığının izlemesi gereken stratejiler nelerdir?
Soru 33: Türkiye'nin F-35 Programından çıkarılması ve Türkiye'ye yönelik CAATSA yaptırımlarının devam etmesi, Transatlantik güvenliği nasıl etkilemektedir?
Soru 34: Türkiye ve ABD ortaklığı, Karadeniz güvenliğine nasıl katkı sağlamaktadır?
Soru 35: Türk-Amerikan ilişkilerindeki dönemsel gerilimler, NATO'nun ortaklık vizyonu ve projelerini nasıl etkileyebilir?

S-400 Meselesi – *Çağlar Kurç*

Türkiye'nin S-400 Hava Savunma sistemi Alımı, Türkiye'nin İttifak İçindeki Durumunu ve NATO Müttefikleriyle İlişkilerini Nasıl Etkilemiştir?

Soru 36: Türkiye'nin S-400 satın alımı, çok kutuplu bir dünyada ulusal egemenlik ve İttifak taahhütleri arasında denge kurmanın zorlukları hakkında ne gösteriyor?
Soru 37: Türkiye'nin S-400 alımı Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ortaklığa nasıl etki etti?

Soru 38: Ukrayna'daki savaş, S-400 tedariki gibi konularda yaşanan gerginliklere rağmen Türkiye'nin NATO içindeki rolüne ilişkin yaklaşımını yeniden değerlendirmesi için bir fırsat yarattı mı?
Soru 39: NATO müttefiklerinin gizli silah ambargoları ve kısıtlamaları Türkiye'nin S-400 sistemini satın alma kararını nasıl etkiledi?
Soru 40: NATO müttefikleri, İttifak içinde savunma teknolojisine eşit erişimin sağlanması konusunda Türkiye'nin S-400 tedarikinden hangi dersleri çıkarabilirler?

Rusya-Ukrayna Savaşı – *Habibe Özdal*
Rusya-Ukrayna savaşı, İttifakın Doğu kanadı ile Karadeniz bölgesine yönelik politikaları bağlamında Türkiye'ye yönelik bakışını ve Türkiye'nin NATO'ya yönelik tutumunu ne ölçüde etkilemektedir?

Soru 41: Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında Türkiye'nin izlediği siyaset, Türkiye-NATO ilişkilerini ne şekilde etkilemiştir?
Soru 42: NATO üyesi olarak Türkiye'nin Rusya-Ukrayna arasındaki arabuluculuk rolü nasıl değerlendirilmelidir?
Soru 43: Ukrayna Savaşı'nın Türkiye-Rusya ilişkilerine etkilerini, Türkiye-NATO ilişkileri boyutuyla nasıl okuyabiliriz?
Soru 44: Savaş sırasında Türkiye'nin izlediği siyaset, NATO politikaları ile hangi alanlarda kesişmektedir?
Soru 45: Savaş sırasında Türkiye'nin izlediği siyaset, NATO politikaları ile hangi alanlarda farklılaşmaktadır?

İsveç ve Finlandiya'nın NATO Üyelikleri – *Fatih Ceylan*
İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik süreçlerinde Türkiye'nin tutumu, İttifakın farklı politikalarını ve Türkiye'nin NATO içindeki konumunu nasıl etkilemiştir?

Soru 46: Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından değişen güvenlik ortamının Türkiye'yi olumsuz yönden etkilemesine rağmen Türkiye İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine ilk aşamada neden karşı çıktı?
Soru 47: Türkiye'nin, İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine itiraz etmesi üzerine ABD ve İngiltere gibi üyeler ne tür önlemler aldılar; hangi girişimlerde bulundular?
Soru 48: İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya yaptıkları üyelik başvurusunun Türkiye'nin itirazıyla karşılaşması sonrasında, bu iki ülkenin sergilediği yaklaşım ve izlediği politikalar ne olmuştur?

Soru 49: İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurusunda bulunması sonrasında Türk yönetiminin sergilediği yaklaşımın Türkiye'de ve diğer İttifak üyelerinde doğurduğu sonuçlar nelerdir?
Soru 50: İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurularının sonuçlanması sürecinde hangi gelişmeler oldu; sonuçta Türkiye ne kazandı, ne kaybetti?

Kıbrıs Meselesi – *Cihan Dizdaroğlu*

Türkiye'nin Kıbrıs meselesine dair politikası kurumsal olarak NATO açısından ve müttefikler arasındaki ikili ilişkilerde ne tür sınamalar yaratmaktadır?

Soru 51: Tarihsel süreçte, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının NATO müttefikleriyle ikili ilişkileri üzerindeki etkileri nelerdir?
Soru 52: Türkiye'nin Kıbrıs politikası NATO-AB işbirliğini, özellikle de savunma ve güvenlik girişimlerini nasıl etkilemektedir?
Soru 53: Son dönemde ABD, Fransa ve Yunanistan gibi NATO müttefiklerinin GKRY ile askeri/savunma alanlarındaki işbirliklerinin Türkiye'nin NATO müttefikleriyle ikili ilişkilerine ve NATO'nun bütünlüğüne yansımaları nelerdir?
Soru 54: Kıbrıs meselesinin NATO'nun güneydoğu kanadını güçlendirme girişimleri ve dış tehditlere karşı operasyonel kabiliyetleri üzerine etkileri nelerdir?
Soru 55: NATO, kolektif güvenlik ve üyelerin bireysel öncelikleri dengeleyerek Türkiye ile diğer müttefikler arasındaki ihtilaflarda (Doğu Akdeniz'deki enerji ihtilafları gibi) arabuluculuk yapma konusunda ne gibi roller oynamaktadır/oynayabilir?

Doğu Akdeniz – *Mitat Çelikpala*

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerindeki rekabet, Türkiye'nin NATO içindeki müttefikleriyle ilişkilerini ve İttifakın bölgesel güvenlik politikalarını nasıl şekillendirmektedir?

Soru 56: Türkiye'nin 'Mavi Vatan' söylem ve yaklaşımının NATO'nun genel güvenlik politikalarına yansımaları nelerdir?
Soru 57: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de şekillenen 'Doğu Akdeniz Güvenlik Forumu' gibi yeni stratejik yapılanmalardan dışlanması, Ankara'nın bu yapı içerisinde yer alan Yunanistan ve ABD gibi NATO üyeleriyle ilişkilerini ve Türkiye-NATO ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

Soru 58: Doğu Akdeniz'de gündeme gelen deniz yetki alanı ilan ve paylaşımlarına ilişkin anlaşma ve girişimlere Türkiye'nin tepkisi ne olmuştur ve bunun NATO'nun güvenlik politikalarına yansımaları nelerdir?
Soru 59: Türkiye'nin GKRY, İsrail, Suriye ve Mısır gibi NATO üyesi olmayan bölge ülkeleriyle Doğu Akdeniz odaklı olarak yaşadığı gerginlik ya da yakınlaşmaların NATO'nun bölgesel rolüne ne şekilde etkileri söz konusu olmaktadır/olabilir?
Soru 60: ABD, Fransa ve İngiltere gibi bölge dışı aktörlerin Doğu Akdeniz'de takip ettikleri askeri ve siyasi politikaların yeni bölgesel dengeler ve güvenlik politikaları bağlamında Türkiye'nin güvenlik politikalarına ve NATO içi dengelere yansımaları nelerdir?

Suriye İç Savaşı – *Özlem Tür*

Türkiye'nin Suriye iç savaşına dair politikası ve operasyonları Türkiye'nin NATO içindeki konumunu nasıl etkilemektedir?

Soru 61: Türkiye'nin Suriye'deki rejim değişikliği siyaseti NATO ile ilişkilerine ne şekilde yansımıştır; ortaklıklar, farklılıklar ve dönemsel değişimler nelerdir?
Soru 62: Suriye mülteci krizi, Akdeniz'de artan güvenlik kaygıları ve IŞİD'le Mücadele Koalisyonu'nun oluşturulması Türkiye- NATO ilişkilerini nasıl etkilemiştir?
Soru 63: Rusya ve İran ile yürütülen Astana Görüşmeleri ve Suriye'de artan Türkiye-Rusya işbirliğinin NATO ile ilişkilere etkisi nedir?
Soru 64: Türkiye'nin Suriye'de yürüttüğü askeri operasyonları NATO ile ilişkilerini nasıl etkilemiştir?
Soru 65: Esad Rejiminin yıkılmasının ardından Suriye'nin yeniden yapılanmasında Türkiye ve NATO'nun oynayabilecekleri roller nedir ve ilişkileri nasıl etkileyebilir?

Afganistan – *Haluk Karadağ*

Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonlarına katkıları, İttifakın bölgesel güvenlik hedefleri ve Türkiye'nin NATO içindeki stratejik konumu açısından nasıl bir önem taşımakta, gelecekteki işbirlikleri için nasıl bir örnek oluşturmaktadır?

Soru 66: Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonlarına sağladığı katkılar, İttifakın genel stratejik hedeflerine nasıl bir değer katmıştır?

Soru 67: Türkiye'nin Afganistan'daki sivil ve insani yardımlara yaptığı katkılar, NATO'nun bölgesel algısını nasıl etkilemiştir?
Soru 68: Türkiye'nin Afganistan operasyonlarına katılımı, NATO'nun diğer müttefikleriyle askeri entegrasyon ve kapasite geliştirme konularında nasıl bir deneyim sağlamıştır?
Soru 69: Afganistan'daki NATO misyonu sırasında Türkiye'nin üstlendiği görevler, İttifak içindeki askeri ve diplomatik liderlik pozisyonunu nasıl etkilemiştir?
Soru 70: Afganistan deneyimi, Türkiye'nin NATO operasyonlarına gelecekteki katkıları ve İttifak içindeki stratejik konumlanması için nasıl bir model sunmaktadır?

Kosova Sorunu – *Birgül Demirtaş*

Kosova'daki NATO operasyonuna Türkiye'nin katılımı, sorunun çözümü, İttifakın Balkanlar'daki güvenlik stratejisi ve Türkiye'nin bölgesel çıkarları açısından nasıl bir önem taşımaktadır?

Soru 71: Türkiye'nin NATO'nun Kosova'daki askeri müdahalesine katılması, bölgede şiddet sarmalının durmasına nasıl bir katkı sağlamıştır?
Soru 72: Türkiye'nin NATO müdahalesine aktif destek vermesi, Türkiye-NATO ilişkilerini ve Türkiye'nin NATO içindeki rolünü nasıl etkilemiştir?
Soru 73: NATO operasyonu ve Türkiye'nin katkısı, NATO'nun Balkanlar'daki güvenlik politikalarını nasıl etkilemiştir?
Soru 74: Türkiye'nin NATO müdahalesine verdiği destek, Kosova'daki Türk azınlığın durumunu nasıl etkilemiştir?
Soru 75: Türkiye'nin müdahaleye katılımı, Balkanlar'daki çatışmalar sonrası barış inşası sürecine nasıl bir katkı sağlamıştır?

Giriş:

NATO ve Türkiye: Müttefikliğin Kazanımları ve Krizleri

Sinem Akgül Açıkmeşe

Varlık nedenleri zamanla sorgulanan, işlevleri bölgesel ve küresel gelişmelerle aşınan ya da yeniden tanımlanan hükümetlerarası kuruluşlar, çoğu kez ya miatlarını doldurmakla yüzleşir ya da yeniden inşa edilmek zorunda kalırlar; bu da onları tarihin akışı içinde kaçınılmaz bir dönüşüme mecbur bırakır. Bu dönüşümün istisnası değil, simgelerinden biri de, NATO'nun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay'in meşhur sözlerine atıfla, Batı Avrupa'yı Sovyet genişlemesine karşı korumak, ABD'nin Avrupa güvenliğine bağlılığını sürdürmek ve Almanya'nın yeniden bir tehdit haline gelmesini önlemek amacıyla 1949'da kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'dür.[1] NATO, geride bıraktığı yetmiş beş yılda yalnızca kurucu ruhunun değil, uluslararası sistemin de sınandığı dönemeçlerde yeniden tanımlanmış; kimi zaman sorgulanmış, kimi zaman ise tehdit algıları ve görev tanımları üzerinden yeniden inşa edilmiştir.[2] Öyle ki, Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un 2019 yılında dile getirdiği "NATO'nun beyin ölümü gerçekleşmiştir" ifadesi, bu sorgulamanın çarpıcı bir politik yansımasıdır.[3] Bu tür çıkışlar, NATO'nun

---

[1] NATO. "Lord Ismay". https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_137930.htm; NATO'nun kuruluş öyküsünü Ismay'in satırlarından okumak için bkz. Lord Ismay. 1954. NATO: The First Five Years, 1949-1954. https://archives.nato.int/nato-first-5-years-1949-1954-by-lord-ismay-secretary-general-of-north-atlantic-treaty-organization;isad

[2] Sinem Akgül Açıkmeşe. 2019. "NATO bu sefer miadını doldurdu mu?", *Fikir Turu*, 13 Aralık. https://fikirturu.com/jeo-politika/nato-bu-sefer-miadini-doldurdu-mu/; Jamie Shea. 2012. "Keeping NATO Relevant". Carnegie Moscow Center. https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep26708.pdf.

[3] "Emmanuel Macron in his Own Words". 2019. The Economist, 7 Kasım. https://www.economist.com/europe/2019/11/07/emmanuel-macron-in-his-own-words-english#.

Soğuk Savaş boyunca büyük ölçüde sorgulanmadan kabul gören varlığının, sonrasında kapsamlı bir dönüşüm sürecine girmesinin bir tezahürüdür. Nitekim Rusya-Ukrayna savaşıyla birlikte İttifak, Washington Antlaşması'nın 5. maddesinde vücut bulan kolektif savunma anlayışını yeniden merkezine alan bir evreye adım atmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun geçirdiği dönüşüm, sadece İttifakın varlık nedenini yeniden tanımlamakla kalmamış, aynı zamanda hem mekânsal hem işlevsel sınırlarını zorlamıştır. Bir yandan doğuya doğru genişleyen coğrafi varlığıyla yeni üyeleri bünyesine katmış, diğer yandan güvenlik anlayışını dönüştürerek görev alanlarını derinleştirmiştir; böylece NATO, hem haritanın hem de güvenlik kavramının sınırlarını yeniden çizmiştir.

Derinleşme, NATO'nun geleneksel askeri caydırıcılığın ötesine geçerek çok boyutlu tehdit alanlarına yöneldiği bir yeniden yapılanma sürecini ifade eder. 1990'lardan itibaren Roma (1991), Washington (1999) ve Lizbon (2010) Zirveleri bu dönüşümün stratejik eşiklerini oluşturmuş; Haziran 2022'de Madrid'de kabul edilen Stratejik Konsept belgesi ise bu çerçeveyi bütüncül bir şekilde tanımlamıştır.[4] Bugün NATO, sadece konvansiyonel tehditlere karşı değil; siber saldırılardan dezenformasyona, korsanlıkla mücadeleden enerji güvenliğine, iklim değişikliğinden kadın-barış-güvenlik gündemine kadar genişleyen bir tehdit yelpazesi üzerinden güvenlik üretmektedir.

Söz konusu görev alanlarının merkezinde, tehditlerin geleneksel olmaktan çıktığı bir çağın farkındalığı yer alır. Nitekim 2022 Stratejik Konseptte (Madde 1) geçen "tüm yönlerden tüm tehditlere karşı topyekûn güvenlik" ifadesi, bu farkındalığın kurumsal bir beyana dönüştüğünü göstermektedir. Buna karşın, her başlık aynı düzeyde önceliklendirilmemektedir: Siber güvenlik açık biçimde 5. Madde kapsamında değerlendirilerek somut planlarla desteklenirken; iklim güvenliği, halk sağlığı veya insani güvenlik gibi alanlarda çoğu zaman üye devletlerin taahhütlerine ve AB gibi ortaklarla geliştirilen işbirliğine başvurulmaktadır.

Görev tanımlarındaki bu derinleşme, NATO'yu geleceğin belirsizliğine karşı yalnızca daha kapsamlı değil, aynı zamanda daha hassas ve kırılgan bir sorumluluk alanına da taşımaktadır. Zira NATO'nun ufku genişledikçe omuzlarına daha fazla yük binecek, bu yüklerin ağırlığı altında sendeleme ihtimali ise örgütü yeniden varlık nedeninin sorgulanacağı döngülerle karşı karşıya bırakabilecektir. Nitekim 25 Haziran 2025'te yayımlanan Lahey Zirvesi Bildirgesi, bu kırılganlığın ortasında tarihin kimi döngülerinin kolayca

[4] NATO. "NATO 2022 Strategic Concept Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid", 29 Haziran. https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf.

değişmediğini bir kez daha hatırlatmıştır. Müttefikler, bütün kapsayıcı tehdit tanımlarına rağmen, yeniden en kadim tehditlerle yüz yüze olduklarını kabullenmişlerdir. Bu çerçevede, 2022 Madrid Stratejik Konseptinden bu yana dile getirilen iki temel gerçek, Lahey'de yeniden kayda geçirilmiştir: Rusya'nın Avrupa-Atlantik güvenliğine yönelen kalıcı meydan okuması ve terörizmin süregelen belirleyiciliği.[5] Zirve metninde yinelenen kolektif savunma vurgusu ve üye devletlerin bütçelerinden %5 savunma payı ayırmaları taahhüdü, NATO'nun on yıllardır değişen gündemlere rağmen özüne, yani savaşı önlemek ve saldırıyı caydırmak amacına geri döndüğünü gözler önüne sermektedir. Böylece yetmiş beş yıllık öyküsünde çeşitli şekillerde yön değiştiren İttifak, bugün yeniden başlangıç noktasına, klasik tehdidin katı gerçeğine dönmüş bulunuyor.

Yetmiş beş yıllık yolculuğunda görev alanlarını derinleştiren NATO, aynı zamanda *genişleme* dalgalarıyla Avrupa'nın güvenlik haritasını da yeniden şekillendirmiştir. 1999'da Polonya, Macaristan ve Çekya'nın katılımıyla başlayan bu süreç, 2004'te Baltık cumhuriyetleri ve Orta Avrupa ülkelerinin dahil olmasıyla ivme kazanmış; ardından 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan, 2017'de Karadağ, 2020'de Kuzey Makedonya, son olarak da Rusya'nın Ukrayna işgalinin bir yansıması olarak 2023 ve 2024'te Finlandiya ve İsveç'in üyelikleriyle, İttifak Karadeniz'den Kuzey Kutbu'na uzanan 32 üyeli bir güvenlik kuşağına dönüşmüştür.[6] Bu genişleme dalgaları, niceliksel bir artışın ötesinde, NATO'nun değerler alanını genişletmesi ve caydırıcılık kudretini daha geniş bir coğrafyaya yayması anlamına gelmiştir. Her yeni üyelik, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkeleri çerçevesinde İttifakın siyasi ve normatif kimliğini pekiştirmiş, aynı zamanda ortak savunmanın coğrafi kapsamını büyütmüştür.

Türkiye, NATO'nun tüm derinleşme ve genişleme kararlarının şekillendiği masalarda, veto kartını elinde bulunduran ve İttifakın yönünü tayin etme gücüne sahip bir aktör olarak oturmuştur ve oturmaktadır. 18 Şubat 1952'de Atlantik İttifakı'na katılan Türkiye'nin NATO ile ilişkisi, başlangıçta bir güvenlik şemsiyesi altına sığınma arzusuyla şekillenmişti. Türkiye için NATO'ya üyelik, yalnızca Sovyetler Birliği tehdidine karşı bir caydırıcılık unsuru değil, aynı zamanda Batı ile bütünleşme iradesinin ve Batılı kimliğinin bir nişanesiydi.[7] Karşılıklı çıkarların kesiştiği bu dönemde, özellikle Soğuk

---

[5] NATO. 2025. "The Hague Summit Declaration". 25 Haziran. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_236705.htm?selectedLocale=en.

[6] NATO. 2024. "Enlargement and Article 10". 3 Ekim. https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_49212.htm?selectedLocale=en#evolution.

[7] Sinem Akgül-Açıkmeşe ve Fulya Aksu. 2024. "Türkiye's Relations with/within NATO: The Ontological Security Dilemmas of Türkiye's Transatlantic Identity". Alternatives, https://doi.org/10.1177/03043754241297762.

Savaş boyunca, ilişkiler büyük ölçüde sorgulanmadan sürdü; zira ortak Sovyet tehdidi, ayrışmaları bastıran güçlü bir yapıştırıcıydı. Bu işbirliği, Türkiye'nin askeri kapasitesini İttifaka uyumlu hale getirmeye başlamasıyla daha da derinleşti. Türkiye, NATO'nun doğu kanadında ileri karakol işlevi üstlenerek Akdeniz ve Karadeniz güvenliğinde stratejik bir mevziye dönüştü. ABD ve müttefikler, bu rolü pekiştirmek için Türkiye topraklarında üsler, radarlar ve nükleer silahlar konuşlandırdılar; böylece Türkiye, Sovyetler Birliği'ne karşı caydırıcılık zincirinin en kritik halkalarından biri haline geldi. NATO'nun resmi ifadesiyle, "Türkiye'nin kara ve deniz üsleri sağlama kapasitesi, güçlü silahlı kuvvetleri ve İttifak'ın güneydoğu kanadındaki stratejik önemi, ülkenin bölgedeki sağlam bir müttefik olacağı anlamına geliyordu".[8] Bu değerlendirme, Güvenç ve Özel'in de vurguladığı üzere, Türkiye'nin NATO nezdindeki *'emlak değerinin' (real-estate value)* ne denli yüksek olduğunun çarpıcı bir göstergesiydi.[9] Bu dönemin en önemli krizlerinden biri ise, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında Türkiye'ye uygulanan Amerikan silah ambargosuydu. Yine de böylesine sarsıcı bir yaptırım bile, Türkiye'nin NATO nezdindeki 'emlak değerini' ve NATO üyeliğinin Türkiye'nin Batılı kimliğine yaptığı katkıyı kökten değiştirmedi. İttifakın parçası olma iradesi devam ederken, Ankara açısından Güvenç ve Özel'in belirttiği müttefikler tarafından 'yalnız bırakılma' korkusu baki kaldı. NATO'nun güvenlik şemsiyesi altında dahi, bu kaygı hiç kaybolmadı.

Soğuk Savaş sona erdiğinde, Türkiye-NATO ilişkilerindeki bu kaygılı "doğal ittifak" hali yerini kırılgan bir dengeye bıraktı. Ortak düşmanın ortadan kalkmasıyla, tarafların güvenlik algıları arasında belirgin farklılıklar gün yüzüne çıktı. NATO, Soğuk Savaşın hemen ertesinde varlık sebebini genişleme politikaları ve küresel güvenlik krizleri üzerinden meşrulaştırmaya çalışırken, Türkiye'nin güvenlik gündemi esasen ayrılıkçı terör ve Orta Doğu'daki istikrarsızlıklarla şekilleniyordu. Körfez Savaşı sırasında Türkiye'ye konuşlandırılan Patriot sistemleri dayanışmanın sembolü olsa da, Ankara'nın özellikle PKK ile mücadeleye dayalı önceliklerinin Brüksel'den farklılaştığı bu süreçte açık biçimde ortaya çıktı.[10]

2000'li yıllarla birlikte bu ayrışmalar, çalkantılı krizlere dönüştü. 2004'te Kıbrıs'ın AB üyeliğiyle başlayan süreçte Türkiye, veto kartını istikrarlı biçimde

---

[8] NATO. "Türkiye and NATO", https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm?selectedLocale=en.

[9] Serhat Güvenç ve Soli Özel. 2012. "NATO and Turkey in the post-Cold War world: between abandonment and entrapment". *Southeast European and Black Sea Studies* 12, 4: 533–553.

[10] Sinem Akgül Açıkmeşe ve Şevket Ovalı. 2023. "Turkey's Seven Decades of Ebb and Flows within NATO, *A Companion to Modern Turkey's Centennial: Political, Sociological, Economic and Institutional Transformations Since 1923*, Alpaslan Özerdem and Ahmet Erdi Öztürk (der.), Edinburgh University Press, 2023: 443-454.

kullanarak Kıbrıs'ın NATO süreçlerinde yer almasını engelleyerek hem NATO-AB ilişkilerini tıkadı hem de İttifak içinde kendi çıkarlarını koruma refleksini kurumsallaştırdı.[11] Benzer biçimde, Suriye iç savaşında ABD'nin ve Batılı müttefiklerin PYD/YPG'ye verdiği destek, Ankara tarafından sınırında bir terör hattı yaratma girişimi olarak görüldü. Türkiye'nin bölgedeki harekâtlarında (Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı Harekâtları) önceliği, sınır hattını kuşatan PYD/YPG tehdidini bertaraf etmek olurken, NATO müttefikleri için asıl kaygı IŞİD'in yeniden canlanmasıydı. Bu farklı tehdit algıları, Ankara'nın adımlarına çoğu zaman mesafeli ve eleştirel tepkilerin verilmesine yol açarak İttifak içinde güven bunalımını derinleştirdi.

İlişkilerdeki en keskin kırılmalardan biri, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi satın almasıyla yaşandı. Washington'un ağır tepkisine ve F-35 programından çıkarılma yaptırımlarına rağmen Ankara geri adım atmadı. Türkiye'nin bu tercihi, sadece bir silah alımı olarak değil, aynı zamanda Batı'ya duyulan güvensizliğin açık bir ifadesi olarak okundu. NATO sistemleri ile teknik uyumsuzlukların ötesinde, S-400 tercihi Türkiye'nin stratejik aidiyetine dair soruları da beraberinde getirdi. Nitekim ABD'nin uyguladığı CAATSA yaptırımları ve Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması, krizin boyutlarını gözler önüne serdi.

Bugün gelinen noktada, Türkiye–NATO ilişkilerinde yaşanan bu krizlerin arkasında iki ontolojik mesele belirleyici olmaktadır. İlki, terörle mücadelede farklı bakış açılarıdır. Türkiye için PKK ve onun Suriye'deki uzantıları varoluşsal bir tehdit iken, birçok NATO müttefiki aynı aktörleri IŞİD'e karşı sahada işlevsel ortaklar olarak görmüştür. Bu farklılık, Ankara'nın kendi güvenlik kaygılarının İttifak nezdinde ciddiyetle paylaşılmadığı duygusunu pekiştirmiştir. İkincisi ise, Rusya ile ilişkilerin beslediği güvensizliklerdir. Ankara'nın Moskova ile zaman zaman geliştirdiği yakınlaşma, özellikle S-400 alımı üzerinden İttifak içinde bir kopuş emaresi olarak görülmüş; Türkiye ise bu tercihi, Batı'ya sıkışmadan kendi manevra alanını genişletme çabasının bir tezahürü olarak sunmuştur. Sonuç olarak, Türkiye-NATO ilişkilerindeki krizler, yalnızca dönemsel anlaşmazlıklardan ibaret değildir. Asıl mesele, Türkiye'nin güvenlik önceliklerinin İttifakın öncelikleriyle ne ölçüde örtüşeceği ve Ankara'nın Batı ittifakı kimliğini, başta Rusya olmak üzere farklı aktörlerle geliştirdiği ilişkilerle nasıl dengeleyebileceğidir. Bu iki ontolojik mesele, Türkiye'nin NATO'daki yerini tanımlayan temel eksen olmaya devam etmektedir.

Rusya'nın 2022'deki Ukrayna'ya saldırısının ardından Avrupa güvenliğinde beliren yeni tehditler, Türkiye'nin NATO içindeki rolünü yeniden, bu kez

[11] Sinem A. Açıkmeşe ve Dimitrios Triantaphyllou. 2012. "The NATO–EU–Turkey trilogy: the impact of the Cyprus conundrum." *Southeast European and Black Sea Studies*, 12, 4: 555–573.

olumlu yönleriyle tartışılır kıldı. Montreux Sözleşmesi'ni harfiyen uygulaması, Karadeniz'deki dengeyi gözeten politikası ve Ukrayna'ya sağladığı SİHA desteği, Ankara'nın ittifakın doğu kanadındaki stratejik önemini bir kez daha hatırlattı. Ancak aynı dönemde, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik süreçlerinde ortaya koyduğu vetolar, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını Batı'ya kabul ettirme arayışının farklı bir biçimiydi. Bugün geldiğimiz noktada ise, Türkiye-NATO ilişkisi ne tam bir uyum ne de açık bir kopuş içinde; daha ziyade karşılıklı bağımlılık ve güvensizlik ikilemiyle örülü, inişli çıkışlı bir ortaklığı yansıtıyor. Türkiye ile NATO arasındaki ilişki, bir ittifakın ötesine geçen, çelişkili aidiyetlerin, derin tarihsel bağların, karşılıklı ihtiyaçların ve dönemsel kırılmaların iç içe geçtiği girift bir ortaklıktır. Bu ilişki, ne yalnızca karşılıklı bir bağlılıkla tanımlanabilir ne de yalnızca krizler ve kırılganlıklarla. Taraflar birbirine hem katkı vermekte hem de kimi zaman bu katkıların gölgesinde belirginleşen sorun alanlarıyla karşı karşıya kalmaktadır.

Okuduğunuz çalışma, Türkiye'nin NATO'yla, NATO'nun da Türkiye'yle süregelen işte bu inişli çıkışlı öyküsünü anlatmaktadır.[12] Bir yandan Türkiye'nin İttifaka kattığı stratejik değeri ve NATO'nun Türkiye'ye sunduğu güvenlik şemsiyesini görünür kılarken, diğer yandan Türkiye'nin bizzat sebep olduğu ya da doğrudan etkilendiği krizleri soru-cevap yöntemiyle derinlemesine ele almaktadır. NATO'nun yetmiş beş yılı geride bıraktığı ve 2026'daki Ankara Zirvesi'ne hazırlandığı bu dönemeçte, Türkiye'nin NATO içindeki geçmişinin muhasebesini yapmak ve geleceğin yol haritasını tasarlamak amacıyla hazırlanan "NATO ve Türkiye: Müttefikliğin Kazanımları ve Krizleri" başlıklı bu rapor, NATO Kamu Diplomasi Birimi desteğiyle yayınlanmıştır. 15 uzmanın katkılarıyla kaleme alınan metinler, Türkiye'nin NATO içindeki konumunu tematik-bölgesel başlıklar altında enine boyuna tartışmaya açmaktadır. Alanının uzmanlarının 75 soruya verdikleri kapsamlı yanıtlar yalnızca geçmişin izlerini sürmekle kalmamakta; aynı zamanda geleceğe dair öngörüler ve Türkiye–NATO ilişkilerinin gelişimine yönelik somut öneriler sunarak, bu uzun ve inişli çıkışlı yolculuğa yeni bir anlam katmaktadır.

[12] Türkiye'nin NATO üyeliği hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Serhat Güvenç. 2013. *NATO'da 60 Yıl: Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; Fatih M. Ceylan. 2023. *NATO'nun Geçmişi ve Geleceğinde Türkiye: Süreç Nasıl Başladı, Nereye Evrilir*. Ankara: Gazi Kitapevi; Fatih M. Ceylan. 2022. *NATO: Geçmişi, Günceli ve Geleceği*, Ankara, Orion Kitapevi.

Müttefiklik Katkıları

Serhat Güvenç

Türkiye'nin NATO'ya sunduğu askeri katkılar ile NATO'nun Türkiye'ye sağladığı güvenlik desteği, İttifakın karşılıklı yük paylaşımı ilkeleri bağlamında nasıl değerlendirilmektedir?

Arka Plan

İttifak içinde adil yük paylaşımı, Soğuk Savaş sonrasında ABD yönetimlerinin diğer NATO müttefiklerine yönelik en temel eleştirisi olmuştur. Adil yük paylaşımı, NATO üyelerinin savunma harcamalarının GSMH'leri için payının belirlenen eşik değerin üzerinde olmasıyla sınırlı değildir; savunmaya ayrılan kaynakların verimli ve etkin kullanımını ifade etmektedir. Örneğin, 2023 yılında AB ülkeleri toplamda 390 milyar dolarlık savunma harcaması yaparken, bu rakam aynı dönemde Rusya için 130 milyar dolar, Çin için ise 313 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.[1] AB'nin bu kadar harcamaya karşılık Çin ya da Rusya ile askeri açıdan boy ölçüşebilecek durumda olduğu söylenemez. Bir kaç istisna dışında (Avusturya, İrlanda, Malta, Kıbrıs), neredeyse tüm AB üyeleri aynı zamanda NATO üyeleridir. NATO zaman zaman mali kaynakların verimli kullanımını teşvik amacıyla "akıllı savunma" ve "irtibatlı kuvvetler" gibi girişimlere imza atmıştır. Ancak egemenliğe ilişkin kaygılar ve üye devletlerin milli savunma sanayilerini koruma çabaları, NATO içinde ölçek ekonomisinden yeteri kadar faydalanılamaması sonucunu doğurmuştur.

Öte yandan, savunma ve silah teknolojilerinde ABD ile diğer üyeler arasındaki makas, NATO harekâtlarında özellikle yüksek tehdit ortamlarında birlikte çalışabilirliği (interoperability) sınırlamaktadır. ABD dışındaki müttefiklerin harekât alanlarında konuşlandırdıkları silah sistemlerinin muharebe

[1] Enrico Colombatto. 2025. "European Defence: Is It Enough?". *GIS Reports*, 6 Şubat. https://www.gisreportsonline.com/r/european-defense-expenditure/.

yeteneklerinin geri kalması, harekâtların yükünün ABD tarafından sırtlanılmasına yol açmaktadır. Ayrıca, NATO'nun lojistik, muhabere ve istihbarat yeteneklerinin belkemiğini ABD'ye ait unsurlar oluşturmaktadır. Bu konularda özlü katkı yapabilen müttefikler diğerlerinden ayrışmaktadır.

Üye devletlerin katkılarının değerlendirilmesinde kullanılan ölçütlere göre Türkiye'nin NATO İttifakına günümüzdeki somut katkıları nelerdir?

Üye devletlerin NATO İttifakına katkılarını değerlendirmek için kullanılan ölçütler yere, zamana, İttifakın öncelik ve hedeflerine göre değişebilmektedir. Ölçütler duruma göre niteliğe (teknolojik üstünlüğü) ya da niceliğe (sayısal üstünlüğü) öncelik verebilmektedir. NATO bir savunma ittifakı olduğu için, üyelerin katkıları değerlendirilirken ilk akla gelen ölçüt, silah altındaki asker sayısıdır. Bu açıdan ABD tartışmasız açık ara öndedir. Yaklaşık bir milyon personeli ile ölçülen askeri güce sahip ABD'yi 355 bin askeri personel ile Türkiye izlemektedir. Silah altında 200 bin civarı askere sahip Fransa ve Almanya, Türkiye'nin ardından gelmektedir.[2] Öte yandan İttifaka katkı sadece asker sayısıyla ölçülseydi, silah altında tek bir askeri bulunmayan İzlanda'nın üye olması söz konusu olmazdı. İzlanda örneğinde bu ülkenin coğrafi konumu NATO için stratejik değer ifade etmektedir. Bu da hiç askeri olmayan bir ülkenin dahi katkı yapabileceğini ortaya koymaktadır.

İttifak içerisinde yük paylaşımı, NATO'ya en büyük katkı yapan ABD'nin özellikle önem atfettiği konudur. Adil bir yük paylaşımı için tüm üyeler için savunma harcamalarının GSMH'ye oranının en az % 2 olmasını ısrarla talep etmektedir. 2014 yılında sadece 3 üye bu oranı yakalamışken, 2023'de sayı 10'a yükselmiştir. 2024'da % 2 hedefini karşılayan üye sayısı 23 olmuştur. Türkiye'nin savunma harcamalarının GSMH'ye oranı 2024 yılında % 2,09 düzeyinde gerçekleşmiştir.[3]

NATO'ya katkıların değerlendirilmesinde dikkate alınan bir diğer ölçüt, NATO ortak bütçesine üye devletlerin doğrudan katkılarıdır. Ortak bütçe üyelerin GSMH'sini dikkate alınarak belirlenir. Ortak bütçe kaynakları, NATO'nun sivil (NATO Karargahı), askeri (NATO Askeri Komuta Yapısı) ve alt yapı ve yetenek geliştirme (NATO Güvenlik Yatırım Programı) faaliyetleri için kullanılır. 2025 yılı için ortak bütçe yaklaşık 4,6 milyar Euro büyüklüğündedir. ABD ve Almanya'nın ortak bütçeye katkıları yaklaşık % 16 civarındadır. Bu iki üyeyi %11 ile İngiltere takip etmektedir. Ortak bütçede Fransa %10, İtalya

---

[2] The International Institute for Strategic Studies (IISS). 2025. *The Military Balance*. Londra, Routledge: 54.

[3] NATO. 2024. "Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2024)". 17 Haziran. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_226465.htm.

%8,5, Kanada %6,5, İspanya %6 ve Türkiye %4,5 paya sahiptir. Bu açıdan Türkiye bütçeye katkı bakımından 32 üye arasında 8. sıradadır.[4]

Üye ülkelerin İttifaka dolaylı katkıları ise yürütülen NATO görev ve harekâtlarına gönüllü tahsis edilen birlikler ve yeteneklerden oluşur. Bu tür faaliyetler arasında Kosova'daki İstikrar Gücü, Baltık Hava Devriyesi, Karadeniz Hava Devriyesi, NATO Daimi Deniz Görev Grubu (SNMG 1 ve 2), NATO Daimi Mayın Karşı Tedbirleri Deniz Görev Grubu (SNMCMG 1 ve 2), NATO Müttefik Reaksiyon Kuvveti ve NATO Balistik Füze Savunma Sistemi (Füze Kalkanı) sayılabilir. Türkiye, İttifakın en eski ve en güçlü üyelerinden birisi olarak yukarıda sayılan neredeyse tüm görev ve faaliyetlere ulusal imkân ve kabiliyetleriyle katkı sağlamaktadır. Ayrıntıları aşağıdaki sorularda ele alınmaktadır.

NATO'nun temel görevleri olan savunma ve caydırıcılık, kriz yönetimi ve işbirliğine dayalı güvenlik boyutlarında Türkiye nasıl bir rol oynamaktadır?

NATO özünde bir savunma ittifakıdır. Kuruluş amacı Soğuk Savaş sırasında üyelerin güvenliğine tehdit oluşturan Sovyetler Birliği'ni bir saldırıdan *caydırmak*; caydırıcılığın işe yaramaması durumunda ise 5. Madde kapsamında üye devletlerin *kolektif savunmasını* gerçekleştirmekti. Soğuk Savaş sonrası büyük ölçekli askeri tehdit yokluğunda, NATO'nun kolektif savunma işlevi geri planda kalırken, kolektif güvenlik ve *kriz yönetimi* sorumlukları öne çıktı. NATO, Balkanlarda, Afganistan'da ve nihayet Libya krizlerinde insani müdahale, istikrar sağlama ve barış tesisi ve barış koruma görevleri yaptı. Akdeniz'de terörle mücadele ve Ege'de düzensiz göçle mücadele gibi normalde bir askeri ittifakın temel görevleri arasında düşünülemeyecek sorumluluklar üstlendi. Bu görevleri yaparken başta Avrupa-Atlantik ile sınırlı olan sorumluluk alanının da dışına çıkmış oldu. Hem görev yelpazesinin hem de asıl sorumluluk alanının dışına çıkması, dünyanın farklı coğrafyasında birlikte çalışabileceği ortaklar bulmasını da gerektirdi. Bunun sonucunda da ortaklarla *işbirliğine dayalı güvenlik* ilişkileri geliştirdi. Bugün NATO, tüm dünyada 40'dan fazla ülke ve uluslararası örgüt ile ortaklık kurmuş durumdadır.

NATO'nun büyük bir dönüşümden geçtiği bu evrede Türkiye NATO'nun caydırıcılık, savunma, kriz yönetimi ve işbirliğine dayalı güvenlik görevlerine anlamlı katkılar sundu. Somut örnekler vermek gerekirse, 1990'larda eski Yugoslavya'nın dağılma sürecinde Bosna-Hersek üzerinde ilan edilen uçuşa

[4] NATO. 2025. "Funding NATO". 1 Ağustos. https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm#:~:text=NATO%20has%20annual%20budgets%20and,satellite%20communications%2C%20fuel%20pipelines%2C%20and.

yasak bölgenin denetlenmesi için Deny Flight harekâtı kapsamında İtalya'nın Ghedi Üssü'ne bir F-16 filosu konuşlandırdı. Bu filo, Kosova Savaşı sırasında Sırbistan'a karşı yürütülen Müttefik Güç (Allied Force) harekâtına hava savunma ve bombardıman görevleri ile katıldı. Aynı dönemde Hırvatistan'ın Zenica şehrine bir tugay konuşlandırdı. Kosova Savaşı sonrası bu bölgeye konuşlandırılan NATO öncülüğünde kurulan KFOR'a (Kosova İstikrar Gücü) birlik katkısında bulundu. En son 2024 yılında bir Türk taburu KFOR Harekât İhtiyat Kuvveti olarak Kosova'ya konuşlandırılarak görev yaptı.

Eski Yugoslavya ve Rwanda'da karşılaşılan insani krizler, büyük birliklerin toparlanmasını beklemek yerine kısa sürede kriz bölgelerine müdahale edebilecek birliklere ihtiyaç olduğunu ortaya koydu. NATO Soğuk Savaş'taki hantal komuta yapısını terk edip, hızlı reaksiyon odaklı karargahlar ve çevik birliklere ağırlık verdi. Bu kapsamda NATO üyeleri yüksek hazırlık seviyeli kolordu karargahları oluşturmaya başladılar. Halen NATO komutasında dokuz adet yüksek hazırlık seviyeli kolordu bulunmaktadır. İstanbul-Maslak'ta konuşlu, 3ncü Kolordu da bunlardan birisidir ve daha önce Afganistan'da görev yapmıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı sonrası, NATO harbe hazır kuvvetlerinin 40.000'den 300.000'e çıkarılmasına ve daha önce krizi yönetimi görevleri için kurulan yüksek harbe hazırlık seviyeli kolorduların muharip kolordulara dönüşmesine karar vermiştir. 3ncü Kolordu, bu dönüşümü tamamlayan ikinci karargah olmuş ve 2024'de herhangi bir kriz ya da çatışmada ilk müdahale görevini bir yıllığına üstlenmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında, NATO Avrupa'nın kuzey ve güney denizlerinde görev yapmak üzere dört daimi deniz görev grubu kurmuştur. Bunlardan SNMG2 ve SNMCM2 Akdeniz'de görev yapmaktadır. Türk Deniz Kuvvetleri kuruldukları tarihten itibaren bu görev gruplarında fırkateyn ve mayın karşı tedbirler gemileri tahsis etmekte ve bu grupların komutanlığını üstlenmektedir. Karadeniz'de üç NATO üyesinin ortak oluşturduğu bir mayın karşı tedbirler görev grubu (MCM Black Sea) da 2024'de aktive edilmiştir.

Türk Hava Kuvvetleri, Balkanlara ek olarak NATO çerçevesinde iki kez Baltık Hava Devriyesi ve bir kez de Karadeniz Hava Devriyesi'ne F-16 savaş uçaklarıyla katkı yapmıştır. Karadeniz Hava Devriyesi görevlerinde, KC-135 tanker uçakları ve E-7T AWACS uçakları ile destek verilmiştir. 2025 yılında Türk Hava Kuvvetleri bir kez daha Baltık Hava Devriyesi görevi için bu bölgeye savaş uçağı gönderecektir.

Son olarak, Türkiye'nin NATO'nun 2010 Lizbon Zirvesi'nde oluşturmaya karar verdiği Füze Kalkanı adıyla bilen Balistik Füze Savunma Sistemi'ne katkısından söz edilebilir. Bir hayli karmaşık bu sistemde uydular ile karada ve denizde konuşlu X-bandı radarların topladığı veriler sayesinde balistik füze tehditleri tespit edilmekte ve izlenmektedir. Olası tehditleri etkisiz hale getirme

görevi karada konuşlu önleme füzeleri ile Amerikan Aegeis sınıfı muhriplerinde bulunan füzelerle yapılmaktadır. Sistemin kritik unsurlarından kara konuşlu X-bandı radarı halen Malatya Kürecik'te faaliyet göstermektedir. NATO Füze Kalkanı henüz Türkiye'yi balistik tehditlerine koruyacak kapsama ulaşmamıştır. Ancak sistemin tüm NATO üyelerinin topraklarını balistik füze tehditlerine karşı savunacak yeteneğe kavuşması nihai hedeftir.

Türkiye, nükleer bir İttifak olan NATO'nun nükleer caydırıcılığına ne ölçüde katkı yapmaktadır?

NATO 1950'lerin sonundan itibaren caydırıcılığı nükleer silahlarla pekiştirmeye karar vermiştir. ABD nükleer yeteneklerine dayanan bu tür caydırıcılığa genişletilmiş (*extended deterrence*) denmektedir. ABD'nin nükleer başlıklarını taşımak üzere diğer NATO üyeleri kuvvet (özellikle de taktik savaş uçakları) tahsis etmiştir. Türkiye, 1958'den itibaren NATO caydırıcılığını katkı amacıyla Amerikan nükleer silahlarına ev sahipliği yapmış gerektiği bu silahları hedefe taşıyacak uçaklarla nükleer alarm nöbetleri tutmuştur. Soğuk Savaşın son on yılında Türkiye topraklarında 400 civarında Amerikan nükleer başlığı bulunduğu iddia edilmektedir. Türk Silahlı Kuvvetleri, Soğuk Savaş bitene dek nükleer görevleri yürütmüştür. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra nükleer alarm görevleri bitmiştir. Türk Hava Kuvvetleri bir daha nükleer yetenekli savaş uçağı edinmeye ihtiyaç duymamıştır. Ancak 2014'de Rusya'nın Kırım'ı ilhakı sonrası, NATO Zirve sonuç bildirilerinde NATO'nun bir nükleer ittifak olduğuna gönderme yapılmıştır. Ayrıca nükleer silahlar var oldukça NATO'nun bir nükleer ittifak olarak kalmaya devam edeceği vurgulanmıştır. Bu kapsamda NATO yeniden nükleer tatbikatlar yapmaya başlamıştır.

Envanterinde nükleer yetenekli uçak bulunmasa da, Türk Hava Kuvvetleri NATO'nun Steadfast Noon tatbikatlarına özellikle SEAD (Suppression of Enemy Air Defenses-Düşman Hava Savunmasını Bastırma) görevli F-16 uçaklarıyla katılmaktadır. Öte yandan Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'da depolanmış durumunda 100 ila 150 civarında Amerikan nükleer başlığı bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunların 50 kadarının halen İncirlik'te bulunduğu yine iddialar arasındadır.

Bu katkılar Türkiye'yi müttefikleri arasında nasıl bir konuma taşımaktadır?

ABD nükleer silahlarına ev sahipliği yapan diğer müttefikler, Almanya, Belçika, Hollanda ve İtalya'dır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bu üyeler ittifakın nükleer caydırıcılığına katkılarıyla, nükleer silaha sahip olmayan diğer üyelerden ayrışmaktadır. NATO üyeleri arasında sadece ABD, İngiltere ve

Fransa nükleer silaha sahiptir. Fransa, nükleer kuvvetlerini NATO planlarına ve komutasına dahil etmemektedir. Nükleer caydırıcılık tüm üyelerin ortak sorumluluğundadır. Bu nedenle NATO'nun Nükleer Planlama Grubu toplantılarına tüm üye ülkelerin katılmaya hakkı vardır. Nükleer silahlara ev sahipliği yapmanın İttifak içerisinde resmen olmasa da fiilen farklı bir statüye karşılık geldiği, yeni üyelerin bir bölümünün bu konularda hevesinden anlaşılmaktadır. Örneğin Polonya, üslerini NATO nükleer silahlarına açmaya hazır olduğunu beyan etmiştir. Polonya'nın beklentisi, ABD nükleer silahlarının sağladığı genişletilmiş caydırıcılık güvencesinden yararlanmak ve savunmasını güçlendirmektir.

NATO'nun Türkiye'nin güvenliğine katkısı nedir? Zamanla nasıl değişmiştir?

Soğuk Savaşın ilk on yılında NATO ittifakına üye olmak Türkiye'nin yanı başındaki Sovyetler Birliği tehdidine karşı kendini güvende hissetmesini sağlamıştır. NATO üyeliğinin önemi güvenlikle sınırlı değildir. Siyasi olarak da Türkiye'nin Batı sistemine eklenmesinin önünü açmıştır. Türkiye'nin savunması NATO Altyapı Fonları sayesinde güçlü bir alt yapıya kavuşmuştur. Bu kapsamda hava üsleri modernize edilmiş, akaryakıt boru hatları ve denizaltı sığınakları gibi alt yapı tesisleri tamamlanmıştır.

Yumuşama döneminde ağırlaşan Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin NATO müttefiklerine güvenini sarsmıştır. Özellikle ABD Başkanı Johnson'un mektubu ittifak güvencelerinin hiç de sağlam temellere oturmadığını göstermiştir. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası ABD Kongresi'nin koyduğu silah ambargosu güven krizini derinleştirirken, tamamen ABD'ye bağımlı TSK'nın muharip gücüne ağır darbe vurmuştur. 1980'lerde Sovyet tehdidinin yeniden canlanmasıyla, NATO Türkiye'nin savunması açısından yeniden önemli hale gelmiştir. 1980'lerde Türkiye büyük çaplı NATO tatbikatlarına ev sahipliği yapar olmuştur. Kararlılık Gösterisi (*Display Determination*) tatbikatları, tam da NATO'nun caydırıcılık işlevini hatırlatmaya dönük tatbikatları olmuştur. Soğuk Savaş bittikten sonra Türkiye'nin içeride ve dışarıda karşı karşıya olduğu tehditlere karşı NATO'nun dişe dokunur bir katkısı olmamıştır. 1991 Körfez Savaşı sırasında ABD ve Hollanda, Güneydoğu sınırlarına Irak'ın olası füze saldırılarına karşı Patriot hava savunma bataryaları konuşlandırmıştır. Almanya, Belçika ve İtalya, ittifak dayanışmasını göstermek amacıyla AMF'e (Müttefik Çevik Kuvvet) tahsisli filolarını yine Güneydoğu Bölgesi'nde Türk hava üslerine kaydırmış ve Türk-Irak sınırı boyunca keşif uçuşları yapmıştır. O tarihten itibaren Türkiye'nin füze savunma sistemindeki zafiyet nedeniyle 2003'den itibaren Amerikan, Alman, Fransız ve İspanyol Patriot bataryaları gerginliğin durumuna bağlı olarak dönüşümlü biçimde Güneydoğu bölgesinde konuşlandırılmaktadır.

Halen İspanyol Hava Kuvvetleri'ne ait Patriot bataryaları Türkiye'de konuşlu durumdadır.

Son olarak, NATO üyeliğinin Türkiye'nin güvenliğine dolaylı bir katkısını ele almakta yarar vardır. NATO orduları arasında birlikte çalışabilirlik (*interoperability*) ilkesi gereği, NATO ülkelerinin savunma sanayileri bu ilke ve bağlı standartlara göre silah tasarlamakta ve üretmektedir. Türk savunma sanayii de bu savunma sanayii ekosisteminin parçası olarak faaliyet göstermektedir. Ürünleri, NATO standartlarında imal edildikleri için rekabetin yoğun olduğu dünya silah pazarında cazibeleri ve rekabet güçleri de artmaktadır.[5]

Öngörü ve Tavsiyeler

Eldeki somut veriler, Türkiye'nin NATO'nun güvenlik üreticisi üyelerinden biri olduğunu net biçimde ortaya koymaktadır. Bu nedenle Türkiye, İttifakın yükünü taşıyan sayılı ülkelerden birisidir. Bu da Soğuk Savaş sonrasında NATO'nun öncelik alanlarına yapılan savunma yatırımlarının bir sonucudur. Bu yatırımlar sadece savunma sanayii alanındaki yatırımlarla sınırlı değildir. Ankara, NATO'nun bitmek bilmeyen dönüşüm gayretlerine başarıyla ayak uydurarak, teşkilat, doktrin ve zihniyet olarak da askeri gücünü sürekli yenilemiştir. Ancak, zaman zaman dış politikada müttefiklerle ayrı düşülmesi, silah tedarik imkanlarını daraltmaktadır. Bu ise, Türk Hava Kuvvetleri örneğinde olduğu gibi çağın gereklerine uygun modernizasyon olanaklarını sınırlamakta ve geciktirmektedir.

NATO, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinin en sağlam ayağını oluşturmaktadır. Farklı gerekçelerle Türkiye'yi siyaseten Batı'dan dışlama girişimleri, Türkiye'nin NATO İttifakının en çok katkı yapan üyelerinden birisi olduğu gerçeğini aşamamaktadır. AB üyesi olmalarına rağmen, Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya girmeleri, NATO'nun Avrupa savunması ve güvenliği için yaşamsal önemini teyit etmiştir.

Bugünün güvensizlik ortamında, NATO üyeliği Türkiye'ye önemli siyasi avantajlar sağlamaktadır. Bu çerçevede geleceğe dönük şu tahmin ve önerilerde bulunulabilir:

- NATO'nun Türkiye'ye sağlayacağı siyasi avantajlar ülke savunmasına

[5] Sıtkı Egeli, Serhat Güvenç, Çağlar Kurç ve Arda Mevlütoğlu. 2024. "From Client to Competitor: The Rise of Turkiye's Defence Industry". *The International Institute for Strategic Studies (IISS)*, 1 Mayıs. https://www.iiss.org/research-paper/2024/05/from-client-to-competitor-the-rise-of-turkiyes-defence-industry.

yapılan yatırımların sonucudur. Trump yönetiminin Avrupa güvenliğine ilişkin Amerikan taahhütlerini sulandırması ya da sonlandırması durumunda, Türkiye'ye ve askeri gücüne olan gereksinim artacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin NATO'ya verdiği destek ve katkının görünür gelecekte daha da kritik önem taşıması şaşırtıcı olmayacaktır.

- NATO'nun Avrupalı üyeleriyle hem savunma hem de savunma sanayii alanında işbirlikleriyle, Türkiye'nin NATO'ya katkıları nicelik ve nitelik olarak artabilecektir.
- Tarafların karşılıklı katkılarını temin edebilmek için, geçmişte NATO'nun Avrupalı ülkeleri ile ilişkileri zehirleyen sorunların aşılması için somut adım atılması zorunlu ve acil hale gelmiştir.

Savunma Sanayii ve Teknoloji Paylaşımı

Arda Mevlütoğlu

Türkiye'nin savunma sanayiindeki gelişmeleri ve NATO müttefikleriyle teknoloji paylaşımı konusundaki işbirliği, İttifakın ortak savunma kapasitesine ne ölçüde katkı sağlamaktadır?

Arka Plan

Türkiye'nin savunma sanayii, tarihsel olarak farklı aşamalardan geçmiş ve özellikle NATO'ya üyelik süreci ile birlikte önemli bir dönüşüm yaşamıştır. 1952 yılında NATO'ya katılım, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin teşkilatlanma, teçhizatlanma ve doktrin açısından Batı standartlarına uyum sağlamasına olanak tanırken, aynı zamanda savunma sanayiinin gelişimine de yön vermiştir. İlk yıllarda, büyük ölçüde dışa bağımlı bir model benimsenmiş ve NATO müttefiklerinden sağlanan askeri yardımlar, yerli üretim kapasitesinin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Ancak, 1964 Johnson Mektubu ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı gibi kritik dönemeçler, Türkiye'nin bağımsız bir savunma sanayii inşa etme gerekliliğini ortaya koymuş ve 1980'lerden itibaren yerli üretim ve teknoloji geliştirme faaliyetlerine hız kazandırmıştır.

Savunma sanayiindeki bu dönüşüm, Türkiye'nin NATO'ya sunduğu katkılar üzerinde de etkili olmuş, özellikle son yıllarda insansız hava araçları, kara ve deniz platformları ile güdümlü silah sistemleri gibi kritik savunma ürünlerinin geliştirilmesini sağlamıştır. Türk savunma sanayiinin NATO üyeleriyle işbirliği çerçevesinde geliştirdiği projeler, hem İttifakın kolektif güvenliğini artırmış hem de Türkiye'nin savunma alanındaki bağımsızlığını pekiştirmiştir. Bugün gelinen noktada, Türkiye'nin savunma sanayii, özgün tasarımlar ve ileri teknolojiye dayalı sistemler ile küresel pazarda rekabet edebilir bir konuma ulaşmış ve ülkenin NATO içerisindeki rolünü daha da güçlendirmiştir.

Aşağıdaki sorulara verilen cevaplarla, Türkiye'nin NATO sürecinde savunma sanayiindeki evrimi, ittifaka sağladığı katkılar, müttefik ülkelerle işbirliği çerçevesi, mevcut fırsatlar ve riskler ele alınmaktadır. Ayrıca, gelecekteki işbirliği alanları ve politika önerileri üzerinden Türkiye'nin NATO çerçevesindeki savunma sanayiindeki konumunun nasıl şekilleneceği değerlendirilecektir.

Türkiye'nin savunma sanayii, NATO'ya üye olunmasından sonra hangi aşamalardan geçmiştir?

Türk savunma sanayiinin Türkiye'nin NATO'ya üye oluşundan sonra geçirdiği gelişim süreci, iç ve dış etkenlerin belirlediği farklı aşamalar çerçevesinde ele alınabilir. Dış etkenler arasında Türkiye'nin dış politikası ve özellikle NATO üyesi diğer devletlerle ilişkileri; iç etkenler arasında ise sanayii altyapısı, siyasi irade ve toplumsal destek sayılabilir.

ABD ile 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanan askeri yardım antlaşması ve 6 Nisan 1949 tarihinde imzalanan Karşılıklı Savunma Yasası (*Mutual Defense Act*) kapsamına Türkiye'nin de alınması, Türk Silahlı Kuvvetlerinin teşkilat, teçhizat, eğitim ve doktrin bakımından Batı standartlarına geçiş sürecinin başlangıcını teşkil etmektedir. NATO'ya üye olunan 1952 yılından itibaren bu süreç hızlanarak ve geniş kapsamlı bir şekilde devam etmiştir.

Türkiye'nin NATO'ya üye olması, yalnızca savunma ve güvenlik politikaları açısından değil, aynı zamanda o döneme kadar kuruluş ve gelişme adımları atmakta olan savunma sanayii için de bir dönüm noktası olmuştur. Cumhuriyetin ilanından 1950'li yılların başlarına kadar kuruluş sürecinde olan savunma sanayiinin gelişmesi, ABD başta olmak üzere NATO müttefiklerinden askeri yardım ile araç-gereç, teçhizat ve parça alımı nedeniyle durmuştur. Savunma sanayiinin geliştirme ve üretim kapasitesini destekleyecek insan kaynakları ve endüstriyel altyapının yetersizliği de yerli üretim yerine hazır alım modelinin tercih edilmesinde etkili olmuştur.

1964 yılındaki Johnson Mektubu kriziyle, ulusal güvenliğin sağlanması ve çıkarların korunması için bağımsız bir savunma kapasitesine sahip olunması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Nitekim 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ABD tarafından 1975 yılında uygulanan silah ambargosu, savunma sanayii açısından paradigma değişimini hızlandırmıştır. 1970'lerde Hava, Deniz ve Kara Kuvvetleri'ni Güçlendirme Vakıflarının kurulmasıyla, savunma sanayiine yönelik toplumsal seferberlik sağlanmış; 1973'te Türk Uçak Sanayii A.Ş. (TUSAŞ), 1975'te Askeri Elektronik Sanayii A.Ş. (ASELSAN) gibi şirketlerin faaliyete başlamasıyla da endüstriyel altyapının temelleri atılmıştır. Ancak ekonomik sıkıntılar ve siyasi istikrarsızlık, bu dönemde uzun vadeli sanayi politikalarının oluşturulmasını engellemiştir.

1985-2004 yılları arasında, Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın (SSM) kurulması ile modern bir savunma sanayiinin temelleri atılmıştır. F-16 ortak üretim projesi, zırhlı muharebe araçları ve HF-SSB telsiz projeleri gibi çalışmalar ile savunma sanayii tecrübe kazanmış ve uluslararası işbirlikleriyle gelişmiştir. Bu süreçte TUSAŞ Aerospace Industries (TAI), TUSAŞ Engine Industries (TEI), FMC-Nurol Savunma Sanayii (FNSS) gibi şirketlerin kurulması, özel sektörün savunma sanayiine dâhil olmasını sağlamış ve lisanslı üretim projeleri ile altyapı oluşturulmuştur. 1990'ların ikinci yarısında, özgün tasarım projeleri başlamış ve ASELSAN, ROKETSAN gibi firmalar uluslararası projelerde yer alarak kapasitesini artırmıştır.

2004-2016 dönemi, Türkiye'nin savunma sanayii açısından büyük ölçekli projelere yöneldiği bir zaman dilimi olmuştur. 2004'te Savunma Sanayii İcra Komitesi (SSİK) tarafından alınan kararla, ana muharebe tankı, insansız hava aracı (İHA) ve taarruz helikopteri projelerinde lisans altında üretim modeli terk edilmiş, ulusal şirketlerin ana yüklenici olduğu projeler başlatılmıştır. Altay tankı, Atak helikopteri ve Milli Gemi (MilGem) projesi bu dönemin önemli kazanımları arasındadır. TAI'nin Lockheed Martin hisselerini satın alarak Türk Havacılık ve Uzay Sanayii'ne (TUSAŞ) dönüşmesi, sektörün gelişiminde kritik bir adım olmuştur. Ayrıca, bu dönemde küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ'ler) savunma sektörüne entegre edilmeye başlanmıştır.

2016'dan günümüze kadar olan süreçte savunma sanayii, yeniden yapılanma ve sürdürülebilirlik aşamalarına geçmiştir. 2016 darbe girişimi sonrası SSM, Cumhurbaşkanlığı'na bağlanarak 2018'de Savunma Sanayii Başkanlığı'na (SSB) dönüştürülmüştür. Bu değişiklik, devletin savunma sanayiine verdiği önemi vurgulamaktadır. Aynı zamanda, Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı, Barış Pınarı ve Bahar Kalkanı harekâtları, savunma sanayiinin ürünlerinin sahada test edilmesine olanak tanımış ve sektöre önemli bir deneyim kazandırmıştır. 2020'lerin başlarından itibaren ise Milli Muharip Uçak (MMU) Kaan, Hürjet, Kızıl Elma, İstif sınıfı firkateyn gibi sofistike ve büyük boyutlu projeler hayata geçmiş ve bu projeler üzerinden sektörün yatay ve dikey genişlemesi hız kazanmıştır. Bu genişleme, sektörün temel performans göstergelerine de yansımıştır: SSB verilerine göre, 2023 yılı sonu itibariyle $15 milyardan fazla ciro ve $5.5 milyardan fazla ihracat geliri elde edilmiş; sektörde istihdam edilen çalışan sayısı 90 bini aşmıştır.[1]

[1] Savunma Sanayii Başkanlığı. 2025. "Savunma Sanayimiz - Mevcut Durum". https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1.

Türk savunma sanayiinin NATO'nun savunmasına sağladığı katkı, ürün ve kabiliyetler nelerdir?

Türkiye'nin NATO üyeliği kapsamında geliştirdiği savunma sanayii, İttifakın kolektif güvenliğine katkı sunarak önemli operasyonel yetenekler sağlamaktadır. Türk savunma sanayiinin NATO'nun savunmasına sağladığı katkıları "kapasite" ve "işbirliği" olmak üzere iki ana başlıkta değerlendirmek mümkündür. Özellikle son 25 yılda büyük bir atılım kaydeden Türk savunma sanayii, geniş bir yelpazede ve büyük kısmı gerçek harekât koşullarında kendini kanıtlamış ürünler ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu ürünlere dair eğitim, idame, alıcı ülkede yerli sanayinin katılımı ve ortak geliştirme / üretim faaliyetleri ile askeri-endüstriyel işbirliğinin gelişmesine, dolayısıyla da ittifakın kolektif savunmasının güçlendirilmesine katkı sunmaktadır.

1980'lerden itibaren önce lisans altında montaj ve ardından ortak üretim projeleri ile kapasite inşa sürecinden geçen Türkiye'nin savunma sektörü, 2000'lerin başlarından itibaren giderek artan oranda yerli alt sistem, bileşen ve teknolojiler içeren özgün tasarımları ortaya çıkarmaya başlamıştır. MilGem korveti, Anka ve Bayraktar TB2 insansız hava araçları (İHA) bu tip özgün projelere örnek olarak gösterilebilir. İHA, güdümlü silah sistemleri, elektronik harp sistemleri ve zırhlı araçlar başta olmak üzere bu ürünler, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu bölücü terör ve çok boyutlu bölgesel güvenlik tehditleri çerçevesinde şekillenmiştir. İhtiyaçların aciliyeti ve gerçek operasyon koşullarında kullanım, son kullanıcı ile savunma sanayii arasında yakın bir çalışma ve işbirliği mekanizmasının kurulmasını tetiklemiştir. TSK ve emniyet güçleri ile sektör şirketleri ve akademik kuruluşlar, ürünlerin tasarımlarının olgunlaştırılmasında, doğrulanmasında ve revize edilmesinde birlikte çalışma kültürü geliştirmiştir. Bu süreç, savunma sanayiinin yalnızca ticari ürün üreten bir sektör değil aynı zamanda askeri kapasitenin bir unsuru olarak da işlevinin güçlenmesini sağlamıştır.

Coğrafi konumu itibarıyla Türkiye, NATO'nun en önemli müttefiklerinden biridir. Doğu Akdeniz, Ortadoğu ve Karadeniz havzasına komşu olması ve bölgelerdeki savaş, çatışma ve krizlere yakınlığı, Ankara'ya güçlü bir savunma kapasitesini koruma sorumluluğunu yüklemektedir. 2014 yılından itibaren Ukrayna'da ve Gürcistan'da yaşananlar, 2022 yılından itibaren Rusya-Ukrayna Savaşı, Arap Baharı sonrasındaki Libya ve Suriye iç savaşları ile 2023 yılından bu yana Ortadoğu'daki gerilim gibi krizlerde görülmüştür ki, NATO'nun, küresel etkilere sahip bölgesel güvenlik tehditleri ile mücadelesinde, söz konusu bölgelerde daimî ve güçlü bir askeri varlık bulundurması bir zorunluluktur. Karadeniz ve Doğu Akdeniz'deki en büyük silahlı kuvvetlere sahip NATO müttefiki olan Türkiye'nin bu kapasitesi büyük ölçüde ulusal savunma sanayii tarafından teşkil edilmiştir. Bu bakımdan Türk savunma sanayiinin, ittifakın anılan bölgelerdeki gücünün önemli bir bileşeni olduğunu iddia etmek mümkündür.

Harekât koşullarında kendini kanıtlamış ve olgunlaşmış ürünlerinin ihracatında Türkiye, alıcı ülke ile yalnızca ticari bir ilişki değil, aynı zamanda askeri ve endüstriyel işbirliği geliştirilmesini de önemsemektedir. Harekât konsepti, kullanım doktrini ve lojistik destek gibi süreçlerde deneyim aktarımı; eğitim ve idame faaliyetlerine katkı üzerinden alıcı ülkeler ile askeri; yerli sanayi ile tedarik, yedek parça temini ve ortak üretim programları üzerinden de endüstriyel işbirliği geliştirilmektedir. Bu çok boyutlu işbirliği yaklaşımı, müttefikler arasındaki askeri ve hatta stratejik ilişkilerin, geniş çerçevede de NATO'nun ittifak yapısının güçlendirilmesine hizmet etmektedir.

Benzer bir durum, İttifak içindeki yürütülen uzun vadeli, sofistike ve geniş kapsamlı projelerin ortak geliştirme ve üretim süreçlerinde Türkiye'nin aktif şekilde yer alma stratejisinde de görülmektedir. 1980'li yıllarda Avrupa Stinger Ortak Üretim Grubu'na katılım, SF260 eğitim ve CN-235 nakliye uçakları ile AS532 Cougar genel maksat helikopterleri üretimleri ile devam eden bu sürecin en dikkat çeken örneği, A400M nakliye uçağı projesidir. A400M projesi aracılığıyla Türk savunma sanayii, Avrupalı paydaşlarından önemli deneyim ve bilgi aktarımı sağlamış, projeye kritik katkılarda bulunmuş ve neticede NATO'nun Avrupalı üyelerinin stratejik kuvvet aktarım kabiliyetinin geliştirilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.

Türkiye'nin NATO müttefiklerine sağladığı savunma ürünlerinin nitelik ve çeşitliliğinin son yıllarda gelişmekte olduğu dikkat çekmektedir. Polonya, Arnavutluk, Romanya ve Hırvatistan'a Bayraktar TB2 silahlı İHA satışı; Portekiz Deniz Kuvvetleri için iki ikmâl gemisi sözleşmesinin ve İspanya Hava Kuvvetleri için Hürjet ileri jet eğitim uçağı alımına yönelik mutabakat muhtırasının imzalanması bu çerçevede örnek olarak gösterilebilir. Türk savunma sanayiinin en güçlü bileşenlerinden olan kara araçları sektörü de Romanya'ya Cobra II 4x4, Estonya'ya NMS 4x4 ve Arma 6x6, Macaristan'a da Ejder Yalçın 4x4 satışlarında görüldüğü üzere NATO üyesi ülkelerle savunma sanayii işbirliğinde önemli bir yere sahiptir.[2]

Türkiye'nin savunma sanayiinde NATO müttefikleri ile bugüne kadar yapmış olduğu işbirliğinin kapsam ve içeriği nedir?

Türkiye, savunma sanayiini kurma sürecinde 1980'li yıllarda teknoloji ve deneyim için ana kaynak olarak NATO müttefikleri ile işbirliğini kullanmıştır.

[2] Tom Waldwyn. 2025. Turkiye's Defence Industry Charts a Course for European Growth". *The International Institute for Strategic Studies (IISS) Military Balance Blog*, 20 Ocak. https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2025/01/turkiyes-defence-industry-charts-a-course-for-european-growth/.

Bu kapsamda önce lisans altında montaj ve eğitim programları ile endüstriyel kapasite ve insan kaynakları geliştirilmiş; akabinde ortak geliştirme ve üretim projeleri yürütülmüştür.

1980'lerin başlarından itibaren savunma sanayii altyapısının kurulması aşamasında, F-16 projesi kapsamında TUSAŞ ile General Dynamics ortaklığında TUSAŞ Aerospace Industries (TAI) uçak üretim, TUSAŞ ile General Electric ortaklığında TUSAŞ Engine Industries (TEI), Nurol ile FMC ortaklığında kurulan FMC Nurol Savunma Sanayii (FNSS) gibi şirketler kurulmuştur. 1985 yılından başlayarak 2000'li yılların başlarına kadar süren bu dönem, önce lisans altında montaj ve akabinde üretim projeleri ile bir tecrübe kazanımı ve altyapı inşası sürecine sahne olmuştur. Örneğin F-16 projesinde gövde üretiminde yerli katkı oranı yıllar içinde artmış ve üretici TAI firmasında hatırı sayılır bir insan kaynakları birikimi ve üretim kabiliyeti oluşmaya başlamıştır. Benzer şekilde FNSS, ASELSAN, ROKETSAN gibi şirketler de lisans altında üretim ve uluslararası işbirliği projeleri ile tecrübe havuzlarını ve kapasitelerini hızla geliştirmiştir. Stinger ortak üretim konsorsiyumuna üye olunması ve bu proje üzerinden ROKETSAN'da füze teknolojilerine yönelik altyapının temellerinin atılması, bu katkıya güzel bir örnektir.

Yukarıda özetlenen gelişim sürecinin dolaylı bir sonucu da sektörün daha büyük ve iddialı projeleri üstlenmek için kapasite ve özgüven geliştirmeye başlaması olmuştur. 1990'ların ikinci yarısından itibaren ulusal savunma sanayii, özgün tasarım sistem çözümlerini ortaya çıkarmaya, kara araçları ve haberleşme sistemleri gibi alanlarda tasarım ve geliştirme kabiliyeti oluşturmaya başlamıştır. Burada da yine işbirliği için öncelikli adres, NATO müttefikleri olmuştur. A400M nakliye uçağı geliştirme projesi ve akabinde F-35 *Joint Strike Fighter* programına başlangıçtan itibaren katılımcı ülke olarak dahil olunması gerek stratejik yönelim gerekse endüstriyel kapasitenin gelişimini göstermesi açısından önemli dönüm noktalarıdır.

2010'lardan itibaren özgün tasarım ve geliştirme projelerinin olgunlaşmasıyla birlikte Türkiye'nin NATO üyesi ülkelerle savunma sanayii işbirliği, alt sistem, kritik bileşen ve teknoloji kalemleri ile mühendislik ve danışmanlık sahalarına odaklanmıştır. Bu dönüşümün önemli bir örneği, Milli Muharip Uçak (MMU) projesinde İngiliz BAE Systems şirketinden alınan danışmanlık ve teknik destek hizmetidir. Benzer şekilde TCG Anadolu amfibi taarruz gemisi ve Reis sınıfı Tip 214TN modeli havadan bağımsız tahrik sistemli denizaltı projelerinde sırasıyla İspanyol ve Alman savunma şirketleriyle uzun vadeli ve derin kapsamlı endüstriyel işbirliği yürütülmüştür.[3]

---

[3] Çağlar Kurç, Sıtkı Egeli, Arda Mevlütoğlu ve Serhat Güvenç. 2024. "Turkiye's Defence Industry: Which Way Forward?". *The International Institute for Strategic Studies (IISS)*, Kasım 2024. https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content--migration/files/research-papers/2024/11/trk-5/iissturkiyes-defence-industry-which-way-forward_13112024.pdf.

Günümüzde Türkiye'nin NATO üyesi ülkelerin savunma sanayileri ile yürüttüğü işbirliğine yönelik fırsat ve riskler nelerdir?

Türkiye'nin stratejik özerkliğini ulusal savunma sanayii ile elde etme yönündeki stratejisi, NATO üyesi müttefikleriyle ilişkilerine yönelik bir dizi fırsat ve riski beraberinde getirmektedir. Fırsatlar arasında karşılıklı fayda esasına dayalı askeri-endüstriyel işbirliğinin gelişmesi ile hem üye ülkelerin hem de geniş kapsamda NATO'nun askeri kabiliyetlerinin güçlenmesi sayılabilir. En önemli risk kalemleri arasında ise askeri, siyasi ve endüstriyel çıkar ve önceliklerin çatışması ile sistem ve kültür farklılıkları yer almaktadır.

Geniş bir coğrafi alanda büyük bir tarihi, sosyal ve kültürel etki alanı bulunan Türkiye'nin, bu etki alanının genişlik ve derinliği nispetinde dış politika, güvenlik ve ekonomik çıkarları bulunmaktadır. Ege, Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve Suriye meselelerinde görüldüğü üzere, bu çıkar ve öncelikleri Türkiye'yi NATO müttefikleri ile zaman zaman karşı karşıya getirebilmektedir. Bölgesel ve bölge dışı aktörlerin müdahil olduğu meselelerde yönetilmesi daha da zorlaşan bu çıkar çatışmaları, kaçınılmaz olarak savunma ve güvenlik politikalarını, en nihayetinde de savunma sanayiini etkilemektedir.

Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyinde terörle mücadele kapsamında yürüttüğü sınır-ötesi harekâtlar ve bu harekâtlara tepki olarak NATO müttefiklerinin uyguladıkları yaptırımlar ile S-400 alımı sonucunda Türkiye'nin ABD tarafından F-35 programından çıkarılması bu olguya verilebilecek güncel örnekler arasındadır. Yaptırımlar üzerinden aksayan tedarik zincirinin onarılması için savunma sanayii şirketleri doğal olarak alternatif kaynaklara yönelmekte, bu kapsamda da kısa dönem ve acil ihtiyaç kapsamında farklı ülkelerden temin yoluna gitmektedir. Bu da hem endüstri seviyesinde güven ve işbirliği ortamını zedeleyen hem de İttifakın askeri-endüstriyel kapasitesine zarar veren bir sonuç doğurmaktadır. Bu gibi durumların oluşmaması için, İttifak üyesi ülkelerin siyasi, bürokratik, askeri, akademik ve endüstriyel katmanlarda iletişim kanallarını geliştirmesi büyük önem taşımaktadır.

Teknoloji ve altyapı yönünden güçlü ülke ile alıcı ülke arasındaki işbirliği modelinde, modelin doğru kurgulanması halinde iki taraf için de bazı önemli faydalar bulunmaktadır. Alıcı ülkenin yetkinlik bakımından belirli bir seviyeye ulaşmasından sonra ortak geliştirme ve üretim projeleri ile risk ve maliyet bölüşümü yapılması mümkün olabilir. Bu, sağlayıcı ülkenin elde ettiği faydalardan birincisidir. Alıcı ülke üzerinden üçüncü ülkelere satış suretiyle ihracat yapılması da bir diğer faydadır. Alıcı ülke için ise, deneyim, teknoloji ve altyapı transferi üzerinden kapasite inşası ile sağlayıcı ülkenin endüstriyel ağına dahil olunması sayılabilir.

Türkiye, kendi savunma sanayiini kurma sürecinde ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya gibi NATO müttefikleriyle işbirlikleri yürütmüş, deneyim ve teknoloji transferi vasıtasıyla güçlü bir altyapı kurmuştur. Son yıllarda ise kara ve deniz araçları, İHA örneklerinde görüldüğü üzere benzer işbirliği modelini, ihracat gerçekleştirdiği ülkelerde kurma stratejisi yürütmektedir. Böyle bir model, Türkiye'nin NATO müttefikleri ile, bilhassa savunma sanayii altyapısı mütevazı olan ülkeler nezdinde büyük potansiyel arz etmektedir. Savunma sanayiinde teknoloji transferi ve ortak üretim konusunda işbirliğine açık, ağır koşul ve kısıt uygulamaktan kaçınan bir profil sergileyen Türk savunma sanayii, bu bakımdan NATO'nun askeri-endüstriyel kapasitesinin geliştirilmesi için büyük bir fırsata sahiptir.

Türkiye ile NATO ülkeleri arasında savunma sanayii alanında geleceğe yönelik olası işbirliği alanları nelerdir?

Türkiye, geniş ve güçlü üretim kapasitesi, dinamik sektörel yapısı ve askeri gücü itibariyle savunma sanayiinde NATO müttefikleriyle işbirliğinde bir dizi fırsat ve genişleme potansiyeli sunmaktadır. Bunlar arasında yenilikçi ve harekât alanında kanıtlanmış çözümler, üçüncü ülke ve bölgelere satış ile işbirliğine açık yaklaşım sayılabilir.

Türkiye, savunma sanayiinin sürdürülebilir gelişiminde karşılıklı fayda esasına dayalı işbirliğini, 1980'lerden bu yana zorlu bir süreç ile deneyimlemiştir. Savunma sanayii gibi ileri teknolojinin son derece yoğun kullanıldığı, altyapı ve insan kaynakları maliyetlerinin ve risklerin yüksek olduğu bir sektörde bu risk ve maliyetlerin bölüşümü, özellikle uzun vadeli, geniş kapsamlı ve stratejik özkütlesi yüksek projelerde hayati öneme sahiptir. Bu olgu, muharip uçak, hava savunma sistemleri, muharip gemi gibi projelerde net biçimde görülmektedir Jeopolitik fay hatlarının süratle ve etkili şekilde kırıldığı bir dönemde İttifakın savunma kapasitesinin yeni tehditleri karşılayabilecek şekilde modernize edilmesi için savunma sanayii işbirliğinin önemi de artmış bulunmaktadır.

Son 25 yıl içinde süratli bir gelişim kaydeden Türk savunma sanayii, kara ve deniz araçları, İHA'lar, güdümlü silah sistemleri ile imalat alanlarında son derece yetkin bir konumdadır. Bu konum, düzenli bir şekilde artan ihracat rakamlarına da yansımaktadır. Bu ürün gruplarında aynı zamanda bu platformlarda kullanılan algılayıcı, iletişim sistemi, motor ve güç aktarma organları, yapısal elemanlar ve elektronik sistemler konularında kayda değer bir işbirliği potansiyeli bulunmaktadır.

Rusya-Ukrayna Savaşı ile birlikte Avrupa'nın güvenlik mimarisi köklü bir değişim geçirmekte ve Avrupa ülkeleri savunma kapasitelerini yenilemek için ayırdıkları kaynakları artırmaya başlamaktadır. Bu süreç yalnızca tedarik değil

aynı zamanda ortak geliştirme ve üretim projeleri bakımından önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin Ortadoğu ve Afrika bölgelerine yakınlığı ile bu bölgelerdeki diplomatik, endüstriyel ve sosyal nüfuzu, ortak iş ve pazar geliştirme projeleri için de bir açılım imkânı sunmaktadır.

Öngörü ve Tavsiyeler

Türk savunma sanayiinin ulaşmış olduğu yetkinlik ve elde ettiği potansiyel, jeopolitik etkenler ve teknolojide gelişmelerin de etkisiyle, Türkiye'nin diğer NATO üyeleriyle savunma işbirliğinin geliştirilmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatların değerlendirilmesi için kolaylaştırıcı ve yön gösterici bazı politika adımlarının kurgulanması gerekmektedir. Bu adımları siyasi, endüstriyel ve askeri öneriler şeklinde gruplandırmak mümkündür.

- Siyasi düzlemde, savunma sanayii işbirliğinin geliştirilmesi için üye ülkeler arasındaki konjonktürel ya da bölgesel görüş ve çıkar ayrılıklarının ilişkilerin doğası ve seyrine etki etmesini önleyecek anlayış birliğinin tesisi kritik önem taşımaktadır.
- Üye ülkeler arasındaki ihtilafların, makro seviyede ortak savunma kapasitesi kurma amacı ve İttifak ruhuna zarar vermesini önleyecek, güvene dayalı bir yaklaşımla yönetilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda da yalnızca devlet yönetimi ya da hükümet değil aynı zamanda endüstri, akademi, silahlı kuvvetler ve diğer aktörler arasında iletişim ve eşgüdüm mekanizmalarının kurulması önem taşımaktadır.
- İttifak içinde ikili sanayi işbirliği olanaklarının tespiti ve bu doğrultuda somut, hedef odaklı projeler üzerinden ilerlenmesi teşvik edilmelidir. Proje ve yatırım bazlı işbirlikleri, geniş çerçevede siyasi ve stratejik işbirliklerinin altlığını teşkil etme potansiyeline sahiptir. Türkiye'nin son dönemde İngiltere, İtalya ve İspanya ile yürüttüğü savunma projeleri ve son olarak Baykar Makine'nın İtalyan havacılık firması Piaggio Aerospace'i satın almasıyla başlayan süreç bu olguya örnek olarak gösterilebilir.
- Endüstriyel düzlemde, teknoloji transferi mekanizmalarının teşvik edilmesi, bu doğrultuda da şirketler ve araştırma merkezleri arasındaki iletişim ve işbirliğinin teşvik edilmesi sağlanmalıdır. NATO'nun hayata geçirdiği DIANA (*Defence Innovation Accelerator*) inisiyatifi bu çerçevede önemli bir aygıt olarak öne çıkmaktadır. Küçük ve orta ölçekli şirketler ile start-up girişimlerin, risk ve maliyet paylaşımı odaklı ortak projeleri, devlet mekanizmaları ile desteklenebilir. Devletler arası ilişkilerden çok daha hızlı ve verimli sonuç üretebileceği olgusundan hareketle, şirketler arasındaki işbirliği kanalları geliştirilmelidir.

- Bir diğer endüstriyel politika yaklaşımı olarak, karşılıklı fayda esasına dayalı ortak geliştirme ve üretim projelerine yönelik, alan seçimi ve önceliklendirme önem taşımaktadır. Hedef ülke ve bölgelere yönelik ihtiyaç ve mevcut kapasitenin net şekilde tespiti ve bu tespitler doğrultusunda işbirliği stratejisinin belirlenmesi, kaynak israfının önüne geçilmesi ve rekabet gücünün artırılmasını sağlayacaktır.
- Askeri düzlemde, tehdit algısı, harekât konsepti ve öncelikler konularında İttifak içi ortak çalışmalar desteklenmelidir. Bu tip işbirlikleri, savunma şirketlerinin geliştirme ve üretim planlarının şekillenmesi ve ayrıca birlikte çalışabilirliğin sağlanmasına yardımcı olacaktır.
- İttifak bünyesinde gerçekleştirilecek ortak eğitim, tatbikat ve diğer askeri faaliyetleri, yalnızca ordular arasında değil, savunma bürokrasileri ve sektörler arasındaki işbirliği ve uyumun geliştirilmesi açısından da faydaya sahiptir.

Siber Güvenlik ve Dezenformasyonla Mücadele

Tacan İldem

Türkiye'nin NATO'nun yakın dönem stratejilerinde öncelikli alan olarak karşımıza çıkan hibrit tehditler bağlamında siber güvenlik ve dezenformasyonla mücadele konularında toplumsal dirençliliği (resilience) artırmada yerine getirmesi gereken hususlar nelerdir?

Arka Plan

Modern dünyada hibrit tehditler, geleneksel güvenlik tehditlerini dönüştüren ve karmaşıklaştıran yeni bir meydan okuma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tehditlerin başında siber saldırılar ve dezenformasyon yer almaktadır. Küreselleşen ve dijitalleşen dünyamızda, bireylerin, kurumların ve devletlerin güvenliği, sadece fiziksel değil, aynı zamanda dijital boyutta da sınanmaktadır. Siber saldırılar, kritik altyapılara zarar vermek, bilgi çalmak ve sistemleri işlevsiz hale getirmek için kullanılmaktadır. Dezenformasyon ise demokrasi ve kurumlarını hedef almakta; toplumları manipüle etmek, kamuoyunu yönlendirmek ve sosyal uyumu bozmak amacıyla yayılmaktadır.

Bu karmaşık ve çok yönlü tehditlerle başa çıkmak, sadece teknolojik çözümlerle değil, aynı zamanda toplumsal dayanıklılığı artıracak stratejilerle mümkündür. Bilgiye erişimin hızlandığı ve iletişimin anlık hale geldiği günümüzde, bireylerin bilinçlendirilmesi, doğru bilgiye ulaşma yeteneklerinin geliştirilmesi ve dayanıklı bir toplumsal yapı oluşturulması bu mücadelenin temel taşlarını oluşturmaktadır.

Hibrit tehditlerle ne kastedilmektedir? Türkiye'nin üyesi olduğu NATO'nun bu alandaki yaklaşımı ve dayanıklılığı güçlendirme konusunda müttefiklerden atmaları beklenen adımlar nelerdir?

Günümüzde NATO müttefikleri, devletlerin ve devlet-dışı aktörlerin siyasi kurumlarını hedef alan, kamuoylarını etkilemeyi ve vatandaşlarının güvenliğinin zayıflatılmasını amaçlayan tehdit ve sınamalarla karşı karşıyadırlar. Propaganda, yanıltma, sabotaj ve diğer askeri olmayan taktikler şeklinde özetlenebilecek hibrit savaş metotlarının düşmanları istikrarsızlaştırmak üzere geçmişte kullanıldığı bilinmektedir. Son yıllarda kullanılan bu nitelikteki taktiklerin öncekilerden farkı, süratli teknolojik değişikliklerin ve küresel bağlantılılığın bir sonucu olarak, hız, ölçek ve yoğunluğunun yüksekliğidir. Hibrit tehditler günümüzde dezenformasyon, siber saldırılar, ekonomik baskı, nizami olmayan kuvvetlerin konuşlandırılması ve nizami birliklerin kullanımı gibi askeri ve askeri-olmayan, açık ya da örtülü vasıtaların bileşimi şeklinde kendini belli edebilmektedir. Hibrit metotlar, esas itibariyle, savaşla barış arasındaki çizgiyi belirgin olmaktan çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde hedef alınan halk kitlelerinin zihninde kuşku yaratılması ve bu şekilde toplumların istikrarsızlaştırılması hedeflenmektedir. Hibrit tehdit ve saldırılara karşı mukabelede ana sorumluluk bu tehdit ve saldırıya hedef olan ülkedir.

NATO müttefikleri hibrit niteliktekiler dahil olmak üzere tehditlere karşı kendi ulusal dayanıklılıklarını (*resilience*) güçlendirmişler, tüm İttifak çapında hibrit tehdide ilişkin genel manzarayı, özellikle de Rusya ve Çin'in kullandığı sofistike hibrit stratejileri, daha iyi anlayabilme yeteneklerini artırmışlardır. Gerçekten, NATO'nun Stratejik Konsept'inde de yer aldığı üzere, ana tehdit kaynaklarından biri olan Rusya'nın siyasi müdahale, zararlı siber faaliyetler, ekonomik baskı, zorlama, yıkıcı çabalar, saldırganlık ve ilhak dahil gelişmiş hibrit stratejileri kullandığı görülmektedir. Tehditkâr askeri faaliyet ve söylemin de siyasi hedeflere ulaşmak ve kurallara dayalı uluslararası düzenin gözardı edilmesi yönünde Rusya tarafından kullanıldığını gösteren örneklere son dönemde daha da fazla tanık olunmuştur. Esasen Rusya Genelkurmay Başkanı'nın adıyla anılan "Gerasimov Doktrini", ülkenin bu nitelikteki faaliyetlerinin ardındaki düşünce yöneliminin ipuçlarını vermektedir.[1] Kırım'ın

[1] Gerasimov Doktrini, Rusya Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov'un 2013 yılında *Military-Industrial Courier* adlı dergide yayımlanan bir makalesine dayandırılan bir terim olmakla birlikte, Rusya'nın resmi doktrini olma özelliği taşımamaktadır. Askeri olmayan araçların (enformasyon savaşları, propaganda, siber saldırılar, ekonomik baskı, siyasi manipülasyon) askeri operasyonlardan daha etkili hale geldiğini ve modern savaşın hibrit yollarla yürütülmesi gerektiğini öne süren düşünce yapısına atfen Batı'da yerleşmiş bir terimdir. Metnin İngilizce çevirisi için bkz. Valery Gerasimov. 2016. "The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations". çev. R. Coalson. *Military Review* 96, 1; Mark Galeotti. 2014. "The 'Gerasimov Doctrine' and Russian Non-Linear War". *In Moscow Shadows Blogs*, Savunma Sanayii Başkanlığı. 2025. "Savunma Sanayimiz - Mevcut Durum". https://www.ssb. gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=48&LangID=1..

işgal ve ilhak teşebbüsünde ve Ukrayna'nın doğusunda Donetsk oblast'larındaki istikrarsızlaştırma çabalarında "küçük yeşil adam" şeklinde adlandırılan nizami olmayan kuvvetlerin kullanımı hala hafızalarda tazeliğini korumaktadır.[2] Çin'in ise, her ne kadar NATO için şu an için askeri bir tehdit oluşturmasa da, müttefikleri hedef alan dezenformasyon faaliyetleri, siber operasyonları, kritik altyapı ve tedarik zinciri ile teknoloji ve sanayi sektörlerinde denetimi eline geçirme çabası ve nüfuz ve etkisini artırmak üzere stratejik bağımlılık yaratacak ekonomik kaldıraçlardan yararlanma peşinde oluşu hibrit stratejisinin parçalarıdır.

Hibrit savaşa karşı mücadeledeki rolüne ilişkin bir stratejiye sahip olan NATO, İttifakı ve tüm müttefikleri konvansiyonel ya da hibrit tehdide karşı savunmaya hazırdır.[3] Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhak teşebbüsünün ardından 2015 yılında NATO'nun hibrit savaşa karşı geliştirdiği bu strateji, İttifakın düzenli olarak bu alanda bilgi derleyip, değerlendirip, bu istihbarat bilgilerini müttefiklerle paylaşmasını, hibrit faaliyetlerin tespiti ve kaynağında kimin olduğunun tespit ve ifşasını (*attribution*), müttefiklerin bu mücadeledeki zayıflıklarının belirlenmesini ve bu şekilde dayanıklılıklarının güçlendirilmesine yardımcı olunmasını, tatbikat ve eğitim şeklinde özetlenebilecek faaliyetlerle müttefiklerin hazırlık düzeylerinin yükseltilmesine çalışılmasını amaçlamaktadır. Öte yandan NATO, hibrit tehditlere karşı süratle mukabele edebileceği bir alet kutusuna sahip olacak şekilde imkanlarını güçlendirmektedir. Bu alanda NATO'nun AB ile işbirliğini güçlendirdiği de görülmektedir. Helsinki'de 2017 yılında faaliyete geçen "Hibrit Tehditlere Karşı Mücadele Avrupa Mükemmeliyet Merkezi" her iki örgüte de hizmet vermektedir. İki örgüt son yıllarda aralarında hibrit tehditlerle mücadele konusunda mevcut işbirliğini, özellikle de siber savunma, güçlendirilmiş dayanıklılık, stratejik iletişim, durumsal farkındalık ve tatbikatlara odaklanmak suretiyle artırmışlardır. NATO Ukrayna ile hibrit tehditlerle baş edebilme kapasitesinin güçlendirilmesini sağlamak üzere işbirliği içindedir. 2016 yılında düzenlenen NATO Varşova Zirvesi'nde bu amaçla NATO-Ukrayna Hibrit Savaşla Mücadele Platformu kurulmuş olup, bu Platform bu alandaki

---

[2] Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'ya ait Kırım'ı 2014 yılında ilhakı vesilesiyle ilk kez bu kavram ortaya çıkmıştır. Bu adla anılan kişiler, esasen, Rusya Özel Kuvvetlerine mensup nizami birlik mensubu askerler olmakla birlikte, muhtemelen arazideki durumun arzu ettiği gibi gitmemesi durumunda askeri faaliyetin ardında kendisinin olduğunu inkara zemin hazırlamak üzere Rusya Federasyonu'nun başvurduğu bir yöntem olmuştur. Bu şekilde Kırım'ı işgal sırasında rol alanlar herhangi bir bayrak, logo, rütbe ve bröve gibi normalde nizami ordu mensuplarının giydikleri üniformalarda mevcut aidiyeti belirleyici işaretler bulunmayan yalın yeşil üniforma giymişler ve bu tanımlama hibrit savaşın simgesi olarak literatüre girmiştir.

[3] NATO. 2024. "Countering Hybrid Threats". 7 Mayıs. http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm.

zafiyetleri giderecek kapasite kurulması ve devletin ve toplumun dayanıklılığının artırılması yönünde bir düzenek sağlamaktadır. Öte yandan, NATO, Hint-Pasifik bölgesindeki ortaklarıyla özellikle dezenformasyon faaliyetleri ve siber saldırıları içeren hibrit tehditlerle mücadelede ulusal yaklaşımlara dair deneyim paylaşımı yapmaktadır.

Siber güvenlik konusunda İttifak içi çalışmalar ve Türkiye'nin bu alandaki çabaları nelerdir?

İttifakın güvenliğine yönelik karmaşık ve yıkıcı siber tehditlerle giderek daha sık karşılaşılmaktadır. Siber alan her zaman bu tür tehditlere açıktır ve düşük seviyede olanlardan teknolojik açıdan karmaşık olanlara kadar uzanan geniş yelpazede amacı kötü aktörlerce gerçekleştirilen bir dizi siber saldırı meydana gelmektedir.

Brüksel'de düzenlenen 2021 NATO Zirvesi'nde Müttefikler, NATO'nun üç temel görevi ile İttifakın caydırıcılığını ve savunmasını destekleyen Kapsamlı Siber Savunma Politikasını onayladılar. Müttefikler, NATO'nun siber tehditleri aktif olarak caydırmak, savunmak ve bunlara karşı gerekirse kollektif biçimde karşı koymak için mevcut tüm yetenekleri kullanma kararlılığını ortaya koydular. Bu tür tehditlere karşı mukabelenin sürekliliğini sağlamak bakımından siyasi, diplomatik ve askeri araçları içeren NATO alet kutusundaki tüm vasıtalardan yararlanılması önem taşımaktadır. Müttefikler, ayrıca, siber alanı bir harekât alanı olarak ilan edip, kötü niyetli siber faaliyetlerin toplamdaki etkisinin belirli durumlarda silahlı bir saldırı şeklinde değerlendirilerek ve her duruma özgü koşullar dikkate alınmak suretiyle, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. Maddesinin işletilmesi sonucunu doğurabileceğini kabul ettiler.[4]

2023 NATO Vilnius Zirvesi'nde Müttefikler, siber savunmanın NATO'nun caydırıcılığına ve savunmasına katkısını artırmak için yeni bir konsept onayladılar.[5] Konsept, NATO'nun üç siber savunma düzeyini -siyasi, askeri ve teknik- daha da entegre ederek barış zamanında, bunalım ve çatışma süresince sivil-asker işbirliğinin ve uygun olduğunda özel sektörle etkileşimin sağlanmasını öngörmektedir. Bu ise, İttifak içinde paylaşılan durumsal farkındalığın artırılması sonucunu doğurmaktadır. Siber dayanıklılığı güçlendirmek İttifakı daha güvenli hale getirmek ve siber tehditlerin yol açabileceği zarar potansiyelini azaltmak bakımından önemlidir.

---

[4] NATO. 2021. "Brussels Summit Communique". 14 Haziran. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm: para. 32.

[5] NATO. 2023. "Vilnius Summit Communique". 11 Temmuz. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm: para. 66.

Vilnius Zirvesi'nde Müttefikler, ayrıca, NATO'nun Siber Savunma Taahhüdü'nü teyid edip güçlendirme kararı aldılar. Kritik altyapılar da dahil olmak üzere ulusal siber savunmayı daha da güçlendirecek yeni iddialı ulusal hedeflere öncelikli olarak ulaşmayı yükümlendiler. Öte yandan Müttefikler önemli kötü niyetli siber faaliyetlere yanıt olarak, telafi edici çabaları desteklemek üzere NATO'nun Sanal Siber Olay Destek Yeteneği'ni (VCISC) hayata geçirdiler. Müttefikler ayrıca, ortak ülkeler, uluslararası örgütler, endüstri ve akademi dahil olmak üzere bu alandaki paydaşlarla karşılıklı yarara hizmet edecek şekilde etkili ortaklıklar geliştirmeyi ve NATO'nun siber mecrada uluslararası istikrarı artırma çabalarını ilerletmeyi kabul ettiler.

Belçika'nın Mons kentindeki Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanlığında (SHAPE) bulunan NATO Siber Güvenlik Merkezi (NCSC), 7/24 siber savunma desteği sağlayarak NATO'nun kendi ağlarını korumaktadır. Bu yetenek sürekli olarak gelişen ve hızla değişen tehdit ve teknoloji ortamının ihtiyaçlarına cevap vermek zorundadır.

NATO ayrıca Mons'ta bir Siber Alan Operasyonları Merkezi kurmuştur. Merkez, İttifakın operasyon ve faaliyetlerinde yararlanılmak üzere ilgili komutanlara durumsal farkındalık desteği sağlamaktadır. Ayrıca NATO'nun siber alandaki operasyonel faaliyetlerini koordine ederek bu alandaki hareket özgürlüğünü güvence altına almakta ve operasyonları siber tehditlere karşı daha dayanıklı hale getirmektedir.

Türkiye'deki duruma bakacak olursak, 1990'lı yıllardan itibaren sivilleşen ağ teknolojilerinin önüne geçilemez bir şekilde yaygınlaşması ülkeleri bu yeni durum için hukuksal ve politik altyapı çalışmaları yapmaya itmiştir. Ağ teknolojilerinin sivilleşip yaygınlaşmasına Türkiye'nin ilk tepkisi mevzuatında yeni düzenlemelere giderek bir dizi cezai müeyyideyi yürürlüğe sokmak şeklinde olmuştur.

Siber güvenlik konusunda günümüzde de birçok görevi bulunan TÜBİTAK; bünyesinde yer alan kuruluşlarla 2012 yılından önce bu alanda Türkiye'nin siber güvenliği konusunda asıl görevi üstlenen bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. TÜBİTAK bünyesinde yer alan bazı kuruluşlar 2010 yılında tek çatı altında birleştirilerek BİLGEM (TÜBİTAK Bilişim ve Bilgi Güvenliği İleri Teknolojiler Araştırma Merkezi) adını almıştır. Siber güvenlik konusunda pek çok ilke imza atan TÜBİTAK; Türkiye'nin ilk Ağ Güvenliği Grubunu da 1997 yılında kurmuş, daha sonra 2012 yılında Ağ Güvenliği Grubu, Siber Güvenlik Enstitüsüne (SGE) dönüştürülmüştür. 2012 yılında siber güvenlik konusunda başat görevlerini mülga Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığına bırakan TÜBİTAK, günümüzde hem Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, hem de

diğer kurum ve kuruluşlarla birlikte koordineli olarak çalışmakta, BİLGEM ve SGE vasıtasıyla siber güvenlik alanında görevler üstlenmeye devam etmektedir.[6]

27 Ocak 2000 tarih ve 4502 sayılı Kanunla Telekomünikasyon Kurumu adıyla kurulan Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, günümüzdeki adını 2008 yılında yürürlüğe giren 5809 sayılı Elektronik Haberleşme Kanunu ile almıştır. Genel olarak telekomünikasyon sektörünü düzenlemek, bu sektörde rekabeti temin etmek, denetim yapmak gibi amaçlarla kurulan Kurum'a, yine 5809 sayılı Kanun'la 2014 yılında; "siber güvenlik ve internet alan adları konularında Cumhurbaşkanı, Bakanlık ve/veya Siber Güvenlik Kurulu tarafından verilen görevleri Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı veya diğer birimleri marifetiyle yerine getirmek" görevi verilmiştir.

2017 yılında yapılan referandum sonucunda Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesi sonrasında 10 Temmuz 2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de, yürütmenin başı olan Cumhurbaşkanlığının teşkilatlanması, 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi vasıtasıyla düzenlenmiştir. 1 sayılı Kararnameyle kurulan Dijital Dönüşüm Ofisi'ne yine bu Kararnameyle; kamunun dijital dönüşümüne öncülük etmek, e-Devlet hizmetlerinin sunumunda aracılık etmek, yerli ve milli teknolojilerin kamuda kullanımını temin etmek gibi görevler verilmiştir. Bu görevlerinin yanı sıra "bilgi güvenliği ve siber güvenliği artırıcı projeler gerçekleştirmek" görevi de verilen Ofis bünyesinde Siber Güvenlik Daire Başkanlığı adında bir hizmet birimi de oluşturulmuştur.

Mayıs 2024'de Milli Güvenlik Kurulu (MGK) açıklamasında, "Yapay zeka alanında kaydedilen ilerlemenin, insanlık tarihinde yeni bir merhaleye geçilmesini mümkün kılabilecek büyük fırsatlar sunduğuna; bununla birlikte, bahse konu sahadaki potansiyelin birtakım sınamaları ve siber alanda oluşan yeni tehditleri de beraberinde getireceğine" vurgu yapıldı. Bu açıklamada ayrıca, Türkiye'nin yapay zeka çalışmalarının bilimsel, askeri, ekonomik ve toplumsal sonuçlarına hazırlıklı olmasının ve bu alanda ileri yetenekler geliştirmesinin önem ve önceliğine işaret edildi.

Siber güvenlik ülkeler için stratejik öneme sahiptir. Çünkü modern dünyada teknolojinin ve dijital alt yapının toplumun her alanında kullanılmaya başlanması, ulusal güvenlik ve ekonomik istikrar açısından ciddi tehditleri de beraberinde getirmiştir. Siber güvenlik ülkeler için olmazsa olmaz bir konudur,

---

[6] Hüseyin Çakır ve Murat Taşer. 2023. "Türkiye'de Yapılan Siber Güvenlik Faaliyetlerinin ve Eğitim Çalışmalarının Değerlendirilmesi". *Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* 11, 2: 347-366, http://www.dergipark.org.tr/en/download/article-file/2608675.

zira ulusal güvenlik, ekonomik güvenlik, kritik alt yapıların korunması, kamu düzeni ve sosyal istikrar, uluslararası rekabet ve jeopolitik dengeler, bireyin güvenliği ve kişisel bilgilerin gizliliği gibi birçok alana etkisi ve dönüştürücü bir niteliği vardır.

2025 yılı başında yayınlanan bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle, Cumhurbaşkanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğine haiz, özel bütçeli bir Siber Güvenlik Başkanlığının kurulması kararlaştırıldı.[7] Başkanlık, siber güvenliğin sağlanması amacıyla politika, strateji ve hedefleri belirleyecek, eylem planları hazırlayacak, mevzuat çalışmalarını yürütecek, ilgili faaliyetlerin koordinasyonunu sağlayacak, siber güvenlik konusunda bilinçlendirme, eğitim ve farkındalığı artırma çalışmaları yürütecek, siber güvenlik ve bilgi güvenliğini destekleyici projeler yürütecek, bu alanda kamu, özel sektör ve üniversiteler arasındaki işbirliğinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapacaktır. Başkanlığın siber güvenlik ekosisteminde yerli ve milli ürün ve teknolojilerin geliştirilmesine ve yerli girişimcilerin dünya pazarında rekabetçi konuma gelmesine yönelik faaliyetlerde bulunması öngörülüyor. Başkanlık, görev alanına giren konularla ilgili olarak bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör temsilcileri ve konu ile ilgili uzmanların katılımı ile çalışma grupları oluşturabilecektir.

Öte yandan, NATO Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı bünyesindekine benzer bir biçimde Genelkurmay Başkanlığı bünyesinde MEBS ve Siber Savunma Komutanlığı askeri yönden çabalara katkıda bulunmaktadır.

Son dönemde dezenformasyon faaliyetlerinin niteliğindeki değişim karşısında Türkiye bakımından da önem taşıyan bu sınamayla mücadelede NATO süreçlerine de uyumlu olarak odaklanılması gereken alanlar neler olmalıdır?

Günümüzün dijital çağın teknolojik vasıtalarıyla bağlantılı dünyasında, demokratik toplumlar, çoğu zaman dezenformasyon olarak adlandırılan ancak aslında şimdilerde Dış Enformasyon Yönlendirmesi ve Müdahalesi (FIMI) olarak tanımlanan sinsi bir düşmanla karşı karşıyadırlar. FIMI değerleri, yöntemleri ve siyasi süreçleri tehdit eden ya da olumsuz etkileme potansiyeline sahip davranış biçimidir. Bu faaliyet manipülatif özellik taşımakta olup, bilinçli ve eşgüdümlü biçimde gerçekleştirilmektedir. Böylesi faaliyetlerin gerisindeki sorumlular kendi ülkesinde ya da ülke dışında onların adına hareket edenleri de kapsayacak şekilde devletler ya da devlet-dışı aktörlerdir. Maksatlı bir şekilde

[7] Anadolu Ajansı. 2025. "Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Siber Güvenlik Başkanlığı kuruldu". 8 Ocak. http://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskanligi-kararnamesiyle-siber-guvenlik-baskanligi-kuruldu/3444292.

tasarlanan ve stratejik biçimde yayılan yanıltıcı bilgi, demokratik yönetime temelden yönelen ciddi bir tehdit niteliğindedir. Burada maksatlı bir biçimde yaratılıp dağıtıma tabi tutulan yalan ya da yanıltma amaçlı manipüle edilmiş haber dezenformasyon olarak tanımlanabilir. Dezenformasyon kampanyalarının amacı kurumlara olan güveni sarsmak, toplumsal bölünmelere yol açmak ve hükümetleri istikrarsız hale getirmektir.[8]

Her ne kadar FIMI ve dezenformasyon çoğu kez eşanlamlı şekilde kullanılabiliyor olsa da her dezenformasyonun FIMI olmadığı, FIMI'nin ise sadece dezenformasyondan oluşmadığı tespitinin yapılması gerekir. FIMI tanımında atıfta bulunulan davranış biçiminin niteliği "çoğunlukla yasadışı olmayan"dır, bu nedenle dijital platformların Hizmet Şartları'nın yalnızca "zararlı içerik"e odaklanması yeterli değildir, çünkü içeriğin tümü "yasadışı" nitelikte olmayabilir. Dezenformasyonla mücadele faaliyetleri genellikle içeriğe odaklandığından, bu tanım odağı içerikten davranışa kaydırır, çünkü kasıtlı bilgi manipülasyonu FIMI'yi oluşturmaktadır. Sonuç olarak, daha etkili bir karşı mücadele geliştirme hedefi bizi siber saldırılar ve hibrit taktiklerle el ele giden etki operasyonlarının kavşağında, devlet destekli bilgi manipülasyonlarının yeni bir değerlendirmeye tabi tutulmasına zorlamaktadır. Bu ise karşı karşıya bulunulan tehditle mücadelenin etkinliği açısından toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Dezenformasyona karşı toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesinde önem taşıyan hususlar NATO'nun resmi web sayfasında da belirtildiği üzere şunlardır:[9]

- Enformasyon Ortamının Değerlendirilmesi: Dezenformasyona karşı koymak için toplumlar öncelikle onun çok yönlü doğasını kavramalıdır. Kötü niyetli aktörlerin kullandığı taktikleri kavramak, etkili dayanıklılık stratejileri geliştirmede esastır. Hem devlet hem de devlet dışı aktörlerce yürütülen dezenformasyon nitelikli faaliyetlerin izlenerek analiz edilmesi suretiyle, enformasyon ortamına dair genel bir tablonun ortaya çıkarılması ihtiyaç duyulan durumsal farkındalığı sağlamaya yardımcı olacaktır. NATO'nun bu alanda son yıllarda geliştirmekte olduğu ve aşağıda değinilecek olan yeteneği, yapılacak sağlıklı analizler açısından kilit niteliktedir.

---

[8] Tacan İldem. 2024. "Dezenformasyonla Mücadelede Toplumsal Dirençliliğin Güçlendirilmesi: Uluslararası Kuruluşların ve Özellikle NATO'nun Rolü". *Resaid Politika Belgesi* 2, https://resaid.bilgi.org.tr/wp-content/uploads/2024/09/DEZENFORMASYONLA-MUCADELEDE-TOPLUMSAL-DIRENCLILIGIN-GUCLENDIRILMESI-ULUSLARARASI-KURULUSLARIN-VE-OZELLIKLE-NATONUN-ROLU.pdf

[9] NATO. 2024. "NATO's approach to counter information threats". 18 Ekim. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_231905.htm.

- Medya ve Enformasyon Okur-yazarlığı: İdeal olarak medya ve enformasyon okur-yazarlığı bireylere haber kaynaklarını eleştirel bir gözle değerlendirebilme, önyargıları tartabilme, inandırıcı ve yanıltıcı içeriği birbirinden ayırt edebilme yeteneğini kazandırmaktadır.
- Doğrulama süreçleri: Dezenformasyonla mücadelede dikkatli bir doğrulama mekanizması önemli bir işlev yerine getirir. Bağımsız doğrulama kuruluşları bilginin doğruluğunu belirlemede, yanıltıcı haber yayan medya kuruluşunu sorumlu tutmada ve yanlış/yalan söylemlerin yalanlanmasında kritik bir rol oynamaktadırlar.
- İşbirliği ve Bilgi Paylaşımı: Dezenformasyonla mücadelede ortak bir cephe oluşturulması önemlidir. Hükümet organları, uluslararası örgütler, medya kuruluşları, teknoloji platformları ve akademi ile özel sektör paydaşları dezenformasyon kampanyalarının saptanması ve telafisinde işbirliğini önceleyen bir yaklaşım içinde olmalılardır.
- Düzenleyici Hukuki Çerçeveler: Hükümetler dezenformasyonla mücadelede düzenleyici önlemlere başvurabilirler. Bunu yaparken demokratik toplumlar açısından vazgeçilmez nitelikteki ifade özgürlüğünden ödün verilmemesi esas olmalıdır.

Dezenformasyonla mücadelede Türkiye'deki çalışmalara da ışık tutacak NATO siyasası ve yürütülen faaliyetler nelerdir?

- Anlama: Dezenformasyona karşı koymak için öncelikle onun çok yönlü doğası kavranmalıdır. Kötü niyetli aktörlerin kullandığı taktikleri tanımak, etkili dayanıklılık stratejileri geliştirmede esastır. Bu bağlamda, hem devlet hem de devlet dışı aktörler tarafından yapılan dezenformasyon ve propaganda kampanyalarının izlenmesi hayati önem taşır. NATO ve AB gibi uluslararası örgütlerin yakın zamanda kapasitelerini güçlendirerek bu örgütlere ve üye devletlere yönelik düşmanca enformasyon faaliyetlerini izleme, takip etme ve analiz etme olanağı sağladıklarını biliyoruz. Bu, düşmanca aktörlerin önemli faaliyetlerini belirleme ve durumsal farkındalıklarını artırma ve stratejik öngörülerini destekleme ihtiyacını karşılar. NATO Bilgi Ortamı Değerlendirme Yeteneği (*Information Environment Assesment Capability*), AB Hızlı Uyarı Sistemi, FIMI ile mücadelede toplumsal çabayı mümkün kılan Bilgi Paylaşım ve Analiz Merkezi ve AB'nin FIMI ile mücadele Araç Kutusu, dayanıklılığın güçlendirilmesinde toplumun bütününü kapsayan yaklaşıma katkıda bulunmaya devam eden övgüye değer girişimlerdir.
- Önleme: İlgili paydaşların erken uyarı ve bilgilendirmesi üzerine NATO ve Müttefikler NATO'nun inandırıcılığını aşındıracak ve hedeflerini gözardı edecek enformasyon tehditlerini önlemektedirler. Buna ilişkin mukabele yöntemleri ise, sadece bunlarla sınırlı olmasa da, önalıcı (proaktif) iletişim, farkındalığı artırma, toplumsal dayanıklılığı güçlendirme ve enformasyon

bütünlüğünü sağlamak ve uygun paydaşlarla uzman ağının kurulup korunması olarak belirmektedir.

- Yatıştırma ve Telafi etme: NATO ve Müttefikler dezenformasyon niteliğindeki bir faaliyeti ya da kampanyayı eşgüdüm içinde belirledikleri kamuya dönük açıklamalar, düzeltmeler, yalanlamalar, hasmane söylemlere karşılık verme, bu faaliyet ve kampanyanın arkasındakinin ifşası (*attribution*) ve diğer önlemler yoluyla dizginlerler ve olabilecek olumsuz etkisini telafi ederler.
- İyileşme: Kötü niyetli aktörlerin istismar ettikleri zaafiyetlerin belirlendiği bir değerlendirmeyle, NATO ve Müttefikler gelecekte karşı karşıya kalınabilecek benzeri faaliyet ve kampanyalara karşı önleyici, yatıştırıcı ve telafi edici alternatif mukabele yollarını belirlemeye teşvik edilirler.

2016 yılında başlatılan çalışmalar sonunda "Enformasyon Ortamı Değerlendirme" yeteneğinin geliştirilmesi uzun soluklu bir çalışmanın odağı oldu.[10] Bu, esas itibariyle, NATO'nun hasım devletler ve devlet dışı aktörler tarafından yürütülen dezenformasyon kampanyalarının yaydığı yalan-yanlış haberleri büyük veriyi (*big data*) kullanarak kullanarak ve yapay zekadan yararlanıp süratle saptayarak, bu kampanyaların NATO ülkeleri kamuoylarında nasıl yankı bulduğuna ilişkin değerlendirme olanağını vermeyi amaçladı. NATO bunu esasen özellikle bazı müttefik ülkelerde mevcut yetenekler kullanılarak toplanan bilgilerin derlenip, değerlendirilmesi yoluyla yürütüyordu. Ancak bilişim teknolojilerinin gelişmişlik düzeyinin giderek kendisini daha fazla hissettirdiği bir ortamda, büyük hacimli verinin incelenmesi sırasında önemli kimi haberin gözden kaçması gibi istenmeyen bir sonuç doğabilecekti. Yapay zeka kullanılarak büyük verinin mercek altına alınması işte bu nedenle önemliydi. Değişik paydaşlar arasında yer alan ve teknolojiyi elinde bulunduran özel sektör kuruluşları, NATO tarafından kullanılabilecek bir platformun prototipini geliştirmek üzere NATO Sanayi Danışma Grubu bünyesinde bir araya getirildi. İzleyen yıllarda NATO'nun ileride müttefik ülkelerin ellerindeki kapasiteyi güçlendirmelerine de yardımcı olacak böylesi bir yetenek geliştirme çabasında hayli yol katedildi.

Türkiye'de dezenformasyonla mücadele alanında sergilenen çabaların NATO'yla da işbirliği içinde ileriye götürülmesi için yapılabileceklere dair öneriler nelerdir?

Son yirmi yılda bağımsız siyasi doğrulama platformlarının küresel ölçekte gelişip yaygınlaşmasıyla birlikte bir bakıma yeni sayılabilecek bir demokratik

[10] Tacan İldem. 2021. "Dezenformasyonla Mücadelede Toplumsal Dayanıklılık". *EDAM*. http://edam.org.tr/wp-content/uploads/2021/03/210305-Dezenformasyon-Ildem.pdf.

kurumun ortaya çıktığı söylenebilir. Avrupa'da doğrulama platformlarına bakıldığında oldukça çeşitlilik gösterdikleri ve süratli değişim içinde oldukları görülür. Sayıları az da olsa özellikle Batı Avrupa'da mevcut medya kuruluşlarına bağlı olarak faaliyet gösteren doğrulama platformları vardır. Bu tip doğrulama platformlarının benimsediği çalışma metodolojisine "Haber Odası Modeli" (*Newsroom Model*) denir. Doğal olarak medya şirketlerine bağlı biçimde faaliyet gösteren ekipler, bağımsız doğrulama etkinliği içinde olanların çok ötesinde bir kitleye erişim olanağına sahiptirler. Bu modelin bir diğer avantajı ise bağlı oldukları medya kuruluşunun yazı işleri kaynaklarını ve geniş haber toplama altyapısını kullanabilmeleridir. Bununla birlikte medya kuruluşunun yazıişleri ilgi alanlarına ve mali desteğine bağımlı olmaları bu modelin kritik bir dezavantajını oluşturmaktadır. Bir diğer doğrulama girişim modeli ise "Sivil Toplum Kuruluşu (STK) Modeli"dir. Daha çok Doğu Avrupa ülkelerinde rastlanan bu model çerçevesinde doğrulama faaliyetlerinde bulunanlar bu alanda etkin STK'la rın desteğini almaktadırlar. Bağımsız doğrulama faaliyetine katılanların akademik kuruluşlarla resmi ya da gayrıresmi bağlara sahip oldukları da görülmektedir.[11] Bu tür girişimler de gönüllüler de katkı sağlamaktadır. Aralarında gönüllülerin de bulunduğu, yaklaşık 5000 kişinin katkıda bulunduğu ve "Litvanya Perileri" (*Lithuanian Elves*) olarak adlandırılan girişim toplumsal dayanıklılıkla ilgili tartışmalarda hatırlanması gereken çarpıcı bir örnektir. [12]

Ülkemizde de dezenformasyonun toplumumuz açısından ciddi bir sınama olduğu kabul gören bir kanaattir. Hal böyle olmakla birlikte henüz yeterli bir farkındalığın toplumun geniş kesimlerine yayıldığını söylemeye ne yazık ki olanak bulunmamaktadır. "Türkiye'nin enformasyon ortamı, haber medyası ve sosyal medya platformları da dahil olmak üzere, her türde yanlış bilgiden ve koordineli manipülasyon kampanyalarından etkilenmeye devam etmektedir. Türkiye, enformasyonun silah olarak kullanılmasına, sosyal medya botlarına, trollere ve büyük ölçekli "algoritmik kognitif tehditlere" karşı zafiyetleri en fazla olan ülkelerden biridir. Bununla birlikte, ilintili risklerin anlaşılmasına ve azaltılmasına yönelik herhangi bir stratejik girişimden ve toplumun tamamını kapsayabilecek çalışmalardan söz etmek henüz mümkün görünmemektedir".[13]

---

[11] Lucas Graves and Federica Cherubini. 2016. "The Rise of Fact-Checking Sites in Europe", *Reuters Institute for the Study of Journalism*. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/research/files/The%2520Rise%2520of%2520Fact-Checking%2520Sites%2520in%2520Europe.pdf.

[12] Euronews. 2017. "Lithuania has a volunteer army fighting a war on the internet". 28 Eylül. https://www.euronews.com/2017/09/28/lithuania-has-a-volunteer-army-fighting-a-war-on-the-internet.

[13] Barış Kırdemir. 2020. "Türkiye'nin Dezenformasyon Ekosistemi Genel Bakış". *EDAM*. https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2020/07/Türkiyenin-Dezenformasyon-Ekosistemi-Genel-Bakış-Barış-Kırdemir.pdf.

Ülkemizde dezenformasyona karşı toplumsal dayanıklılığın artırılmasını hedefleyen değerli akademik projelerin ise gerçekleştirilmekte olduğu memnuniyetle görülmektedir.[14] Türkiye'nin küresel dezenformasyon ve doğruluk kontrolü ekosistemindeki konumuna dair kapsamlı araştırmalardan biri "Türkiye'deki doğruluk kontrol platformlarının başarısının, bu tür platformların kısıtlamalar ve kutuplaşma altında bile sadece varlığını sürdürmekle kalmayıp aynı zamanda kamu yararı açısından kritik bir rol üstlenebileceğini gösterdiğini" ortaya koymaktadır.[15] Bu tür kısıtlamalar bir yandan güvenilir gerçeklerin kamusal bilgi ekosisteminde erozyona uğramasına neden olduklarından doğrulama kuruluşları için hayatı zorlaştırırken, diğer yandan da doğruluk denetimine ve tarafsız bilgiye yönelik yaygın bir kamuoyu talebini de yaratmaktadır.

Öngörü ve Tavsiyeler

Sonuç olarak günümüzde barış dönemiyle savaş/bunalım arasındaki çizgiyi berrak olmaktan çıkaran ve devletler yanı sıra devlet-dışı aktörler ve onlar adına hareket edenlerce daha sık kullanılan hibrit taktiklerin ulusal güvenliğe ciddi bir tehdit oluşturduğu görülmektedir. Hibrit taktiklerin özellikle siber saldırılar ve dezenformasyon kampanyaları yoluyla kullanılmakta olduğu bilinmektedir. Siber savunmanın güçlendirilmesi hibrit taktiklerin etkisini asgariye indirmek bakımından kilit önemdedir. Bu çerçevede, şu unsurların dikkate alınması tavsiye edilebilir:

- Siber güvenliğin güçlendirilmesi açısından bir yandan ulusal düzeyde belirlenecek önlemlerin yürürlüğe konulmasına çalışılırken, uluslararası düzeyde işbirliği olanaklarının değerlendirilmesinden de kaçınılmamalıdır.
- Türkiye'nin mensubu olduğu NATO'da bu alandaki çalışmalardan ve hem NATO hem de müttefiklerin deneyimlerinden "çıkarılan dersler" ve "iyi uygulamalar"dan yararlanması yoluna gidilmelidir.
- Dezenformasyonla mücadele konusunda, demokratik toplumlar için vazgeçilmez nitelikteki şeffaflığı ön plana çıkaran ve sansürün hiçbir biçimine fırsat vermeyen temel ilkelerin yürütülen çalışmalarda yol gösterici işlev üstlenmesi beklenir. Resmi makamlarımızca son yıllarda ortaya konan doğruluk denetimini güçlendirmeyi amaçlayan ve NATO

[14] Ayrıntılı bilgi için Emel Parlar Dal ve Emre Erdoğan'ın yürütücülüğünü gerçekleştirdiği "Türkiye'de Bilgi Düzensizliği ile Mücadele Etmek" başlıklı projenin web sayfasını (https://www.rdmedu.com) inceleyebilirsiniz.

[15] H. Akın Ünver. 2020. "Türkiye'de Doğruluk Kontrolü ve Doğrulama Kuruluşları". EDAM. https://edam.org.tr/wp-content/uploads/2020/06/Türkiyede-Doğruluk-Kontrolü-ve-Doğrulama-Kuruluşları-Akın-Ünver.pdf.

müttefiklerinin de uygulamalarına benzer girişimler, bu alanda atılması gereken adımlara olan ihtiyacı doğrular niteliktedir.[16]

- Doğal olarak resmi kurumlarca geliştirilen yöntemler olsa olsa NATO'nun "Enformasyon Ortamı Değerlendirme" yeteneğine benzer yeteneklerden de yararlanarak, bu ortamın ne yöne evrilmekte olduğuna ilişkin durumsal farkındalık sağlayabilir. Böyle bir durumsal farkındalığın ortaya koyduğu veriler, kaynağı ne olursa olsun, dezenformasyon faaliyetine karşı etkin ve caydırıcı önlemler belirlenmesinin yanı sıra uygulanmakta olan iletişim stratejisinde gerekebilecek uyarlamaların yapılmasına da yardımcı olur.
- Dezenformasyona karşı mücadelenin devletten bağımsız faaliyet gösteren doğruluk denetim platformlarının katkısı olmadan salt kamu kuruluşlarının çabasıyla yürütülebileceğini düşünmek gerçekçi olmaz. Kamu diplomasisi aracı olarak değerlendirilen dijital doğruluk denetim platformlarının, daha geniş bir "medya okuryazarlığı" projesinin parçası olma niteliği taşıdıkları savlanmaktadır. "Doğal olarak dezenformasyona karşı koyma, medya okuryazarlığı düzeyini artırma girişimleri nesnel ve bağımsız biçimde doğruluk denetimi yapma hedeflerinden uzaklaşarak, yalnız tek taraflı bir çıkar savunuculuğu aracı haline geldiklerinde toplumda siyasal kutuplaşmayı artırma ve uzun vadede saygınlığını [ve inandırıcılığını] yitirme gibi olumsuz sonuçlarla karşı karşıya gelebilirler".[17]
- Dezenformasyona karşı böylesi bir mücadelenin bu alanda faaliyet gösteren tüm paydaşları içine alacak bütüncül ve kapsayıcı nitelikte olması gerekmektedir. Genelde hibrit tehditlere, özelde de dezenformasyona karşı toplumsal dayanıklılığın güçlendirilmesi bakımından toplumun tüm kesimlerini kapsayacak bir yaklaşımın benimsenmesi ve buna uygun adımlar atılması önemlidir.

---

[16] Anadolu Ajansı. 2021. "İletişim Başkanlığı, sosyal medya yalanlarıyla mücadele için yeni nesil doğrulama platformu hazırladı," 20 Şubat 2021, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/iletisim-baskanligi-sosyal-medya-yalanlariyla-mucadele-icin-yeni-nesil-dogrulama-platformu-hazirladi/2151442.

[17] Mehmet Fatih Çömlekçi. 2020. "Kamu Diplomasisinin Genişleyen Repertuarı: Medya Okuryazarlığı ve Doğruluk Kontrol Platformları". *Akdeniz İletişim Dergisi* 33: 211-229, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1168440

Terörle Mücadele

Haldun Yalçınkaya

NATO'nun terörle mücadele stratejisinde ve Türkiye'nin terörle mücadelesinde işbirliği olanakları nelerdir; işbirliğini sınırlayan unsurlar var mıdır?

Arka Plan

NATO'nun terörle mücadele stratejisinde ve Türkiye'nin terörle mücadelesinde 11 Eylül saldırıları sonrasında bir uyumlanma süreci başlamıştır. Buna karşılık, hala NATO ve Türkiye arasında bu konuda alınması gereken ciddi bir mesafe bulunmaktadır. Esasen, terörle mücadele sürecine ilişkin müttefikler arasında ortak bir zeminin bulunması, NATO'ya üye devletlerin tamamı için ve özellikle ikili ilişkileri için gereklidir. NATO üyesi bir ülkeye herhangi bir terör örgütünün saldırmasına karşı, NATO istenen seviyede bir caydırıcılık sergileyememektedir. Sözgelimi nükleer caydırıcılık kapsamında Soğuk Savaş yıllarında sahip olunan caydırıcılık kapasitesi yüksek seviyede seyretmekteyken, bu seviyede bir caydırıcılığa terörizmle mücadele konusunda henüz ulaşılamamıştır. Bunun en temel nedenlerinden birisi, çok taraflı ilişkiler kapsamında gelinen seviyeye üye ülkelerin ikili ilişkilerinde ulaşamamış olmalarıdır.

NATO stratejilerinin, oybirliği ile karar alma prensibi çerçevesinde üye ülkelerin onaylamadığı herhangi bir unsuru içermemesi bir vakıadır. Bu durum, bir taraftan NATO'nun geliştirdiği strateji ve uygulamaların üye ülkeler açısından aleyhlerine olmayan bir durum yaratmaktadır. Öte taraftan, terörle mücadelede caydırıcılık açısından istenilen seviyeye gelinememesinin nedenini de oluşturmaktadır. Şüphesiz NATO'nun stratejilerinin geliştirilmesi süreci üye devletlerin müttefiklik anlayışı içinde ikili ilişkilerinde de tam bir dayanışma

içinde olmalarını gerektirmektedir. Başka bir ifadeyle, NATO üyesi devletler için "senin için terörist olan benim için özgürlük savaşçısı olabilir" şeklinde bir anlayışı tamamıyla reddedecekleri bir seviyeye erişmeleri gerekmektedir. Ancak bu sayede NATO üyesi devletler terör örgütlerini caydırma kapasitelerini artırabilirler.

On dokuzuncu yüzyılın sonundan itibaren terörizmin farklı motivasyonlara sahip tüm dalgalarına maruz kalan Türkiye için NATO'nun terör örgütlerine karşı caydırıcılık yaratabilmesi önem arz etmektedir.[1] Bu çerçevede, bu çalışmada NATO ve Türkiye'nin terörle mücadelesi analiz edilecektir. Sorularla yönlendirilen bu çalışmada, öncelikle NATO ve Türkiye'nin terör tehdidi algılamalarındaki örtüşme ve ayrışmalar incelenecektir. İkinci aşamada, NATO'nun terörle mücadele ilkelerinin oluşmasında Türkiye'nin katkısı ele alınacaktır. Üçüncü aşamada, NATO'nun ve Türkiye'nin terörle mücadele stratejilerinde farklılıklar ve benzerlikler analiz edilecektir. Dördüncü aşamada ise Türkiye'nin NATO ve ayrıca NATO üyesi ülkelerin terörle mücadelelerine işbirliği ve/veya katkıları aranacaktır. Bunun devamı olarak, NATO'nun Türkiye'nin terörle mücadelesine katkısı ortaya konacaktır. Çalışmanın son bölümünde, NATO ve Türkiye'nin terörle mücadelesinde politika önerileri sunulacaktır.

NATO ve Türkiye'nin terör tehdidi algılamalarındaki örtüşme ve ayrışmalar nelerdir?

NATO ve Türkiye'nin terörizme ciddi bir güvenlik tehdidi şeklindeki bakışları, 11 Eylül saldırıları sonrasında ciddi bir şekilde örtüşmeye başlamıştır. Tarihsel süreçte terörizmin bütün dalgalarından etkilenmiş olan Türkiye'nin terörizme karşı uluslararası işbirliği çağrıları, nihayet 11 Eylül 2001 sonrasında NATO İttifakı içinde kabul görmüş ve 2004 İstanbul Zirvesinde "*terörizmi, motivasyonu ve ortaya çıkış şekli ne olursa olsun şiddetle kınandığı ve gerekli olduğu sürece onunla birlikte mücadele edileceği*" belirtilmiştir.[2] 11 Eylül sonrası dönemde, El-Kaide'nin 2003-2005 arasındaki Madrid, Londra ve İstanbul saldırıları ile DEAŞ'ın 2014 ve 2016 yılları arasında İstanbul, Ankara, Paris, Brüksel ve diğer NATO üyelerinde gerçekleştirdiği terör saldırıları, İttifakın üyelerinin terör konusundaki tehdit algısını paylaşmalarına neden olmuştur.[3] Günümüzde müttefik ülkeler, terör tehdidinin küresel nitelikte

---

[1] David C. Rapoport. 2008. "The Four Waves of Modern Terrorism". *Terrorism Studies: A Reader*, der. John Horgan and Kurt Braddock, Abingdon, Routledge.

[2] NATO. 2004. "Istanbul Summit Communiqué", 28 Haziran. https://www.nato.int/docu/pr/ 2004/p04-096e.htm#:~:text=13,We%20are.

[3] M. Fatih Ceylan. 2024. "The Role Turkey can Play in NATO's post-Washington Summit Aims," *TURKEYSource, Atlantic Council*, 31 Temmuz. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ turkeysource/the-role-turkey-can-play-in-natos-post-washington-summit-aims/.

olduğunu ve bununla mücadelede ortak çaba gerektiğini kabul etmektedir. NATO'nun terörizmle mücadeleye yönelik tutumu, 2022 Stratejik Konsepti'nde açık biçimde teyit edilmiştir ve geçerliliğini korumaktadır.[4] NATO belgelerinde terörizm, uluslararası barış ve güvenliğe yönelik doğrudan bir tehdit olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca, NATO üyelerinin öncelikli terör tehditleri ile Türkiye'ninkiler arasında ayrışmaların da varlığı bir vakıadır. Türkiye, öncelikli tehdit olarak PKK terör örgütünü ve onun Suriye'deki uzantısı olarak gördüğü PYD/YPG'yi, DEAŞ'ı ve 15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonrası Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ) yapılanmasını saymaktadır. Türkiye'den farklı olarak, ABD ve NATO'nun bazı Avrupalı üyeleri PKK'yı terör örgütü şeklinde listelemelerine rağmen son yıllarda Türkiye'nin PKK'nın Suriye'deki uzantısı olarak kabul ettiği PYD/YPG ile işbirliği yaparak onu DEAŞ'a karşı bir ortak şeklinde kabul etmişlerdir. FETÖ konusunda da benzer şekilde ciddi bir algı ayrışması vardır. Sonuçta Ankara-Brüksel/Washington hattında Türkiye'nin önceliklediği terör örgütlerine dair ayrışmalar Türkiye açısından rahatsızlık yaratmaktadır.

2001 sonrasında terörizmin tam anlamıyla küresel bir sorun haline gelmesiyle, Türkiye'nin NATO üyesi müttefikleri PKK terör örgütünü terör örgütü listelerine dahil edebilmiştir. Bu tarihe kadar müttefiklerinin Türkiye'nin maruz kaldığı PKK terörizmine karşı ayak diremiş olması tarihteki yerini korumaktadır. Örneğin, 1990'lı yıllarda Almanya'nın PKK ile mücadelede kullanılabileceği endişesiyle, Türkiye'ye yönelik silah ambargosu uyguladığı bilinmektedir. Günümüzde bu duruma benzer bir tavır ise Suriye'de PKK ile PYD/YPG arasındaki ilişkinin reddedilmesi şeklinde tezahür etmektedir. Son yıllarda İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyelik başvurusu sürecinde yaşananlar, bu ayrışmanın somut bir göstergesi olmuştur. Bu iki ülkenin üyelik sürecinin onaylanmasını, Finlandiya ve İsveç'in "*Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik tehditlere karşı tam destek vereceklerini, PYD/YPG ve FETÖ'ye destek sağlamayacaklarını*" taahhüt etmeleri ve "*PKK ve tüm diğer terör örgütlerinin uzantılarının faaliyetlerini engelleme, PKK'yı açıkça kınama ve Türkiye'ye yönelik terör saldırılarını gerçekleştiren örgütleri kuvvetle mahkûm etme*" sözü vermeleri ile mümkün olmuştur.

NATO ve Türkiye'nin terör tehdidi algılamaları küresel terörizm söz konusu olduğunda ortak bir zeminde buluşmakla beraber, Türkiye'nin ulusal alanda maruz kaldığı terör tehditleri konusunda ayrışmaların yaşandığı not edilmelidir. Bu çerçevede Türkiye'nin uluslararası alanda terörizmle mücadele konusunda

[4] NATO. 2022. "NATO 2022 Strategic Concept Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid", 29 Haziran. https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf.

dayanışma içinde bulunduğu; ancak ulusal alanda terörle mücadelesinin en azından tanınması hususunda istediği desteği görmekte sorunlar yaşamadığı ortadadır.

NATO'nun Terörle Mücadele ilkelerinin oluşmasında Türkiye'nin katkısı ne şekilde gerçekleşmiştir?

Soğuk Savaş yıllarında Sovyet tehdidine karşı şekillenen NATO'nun stratejileri, 1990'lı yıllarla birlikte değişmeye başlamıştı. Bu yıllara NATO, Bosna ve Kosova müdahaleleri gibi "alan dışı" operasyonlarla başlamıştı ve terörizme ilk kez 1991 Stratejik Konsepti'nde değinilmişti. Terörizm, bu yıllarda NATO belgelerine İttifak güvenliğini etkileyebilecek risklerden biri şeklinde girmeye başlamıştı. Türkiye ise aynı dönemde PKK terörüne karşı yoğun bir mücadele içindeydi ve terör tehdidinin kolektif güvenlik gündemine alınması gerektiğini savunuyordu. Türkiye'nin beklentilerini tam olarak karşılamayan bu çabalar, terörizme ilişkin ortak bir bilinç oluşmasına katkı sağlamış ve nihayetinde 1999 Washington Zirvesi'nde kabul edilen Stratejik Konseptte terörizm, NATO'nun karşı karşıya olduğu riskler arasında açıkça yer almıştır. 11 Eylül saldırılarından önce Türkiye'nin taleplerine sınırlı karşılık verilmesine rağmen bu süreç NATO için 11 Eylül sonrasındaki döneme bir tür hazırlık zemini oluşturmuştur.

11 Eylül 2001'de Amerika Birleşik Devletleri'nde El-Kaide tarafından gerçekleştirilen terör saldırıları sonunda, NATO dayanışmasının temelini oluşturan 5.Maddesini işletmiş ve Türkiye'de bu duruma tereddütsüz destek vermiştir. Bu çerçevede, Türkiye Büyük Millet Meclisi, 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında Afganistan'a yönelik operasyonlar için Türk askerinin yurtdışına gönderilmesine onay vermişti. Bu ortamda Türkiye, NATO'nun terörle mücadele dokümanlarının oluşturulmasına aktif biçimde katılarak, NATO'nun terörle mücadele stratejilerinin hazırlanmasına büyük katkılar sağlamıştır.

Türkiye, terörle mücadele konusunda NATO içinde sürekli bir siyasi hassasiyet yaratarak ilkeler geliştirilmesine etki etmiştir. Türkiye'nin, 11 Eylül saldırıları sonrasında NATO politikasında daha belirleyici olmaya çalıştığı ve bazı durumlarda eleştirel tutum takınarak İttifak politikalarının belirlenmesine katkısını arttırdığı görülmüştür. Bu çerçevede Türkiye, NATO'nun terörle mücadele ilke ve aksiyon planlarına bazı somut öneriler getirmiştir. Örneğin 2004 İstanbul Zirvesi'nde NATO liderleri terörizme karşı geliştirilmiş bir önlemler paketi kabul etmişlerdir. İstanbul Zirvesi'nde onaylanan "Terörizme Karşı Savunma Girişimi" kapsamında NATO, yeni anti-terör teknolojileri geliştirmeyi ve terörle mücadelede yetenekleri artırmayı kararlaştırmıştır. İstanbul Zirvesi, Türkiye'nin de özellikle vurguladığı bazı ilkeleri üretmişti.

İttifak dayanışması çerçevesinde terör tehdidine karşı "gerektiği sürece birlikte mücadele etme" taahhüdü ve "terörizmin tüm motivasyon ve tezahürlerinin gayrimeşru olduğu" vurgusu İstanbul Bildirgesi'nde yer bulmuştur.[5] Dolayısıyla Türkiye, ev sahibi ülke olarak bu Zirvede NATO'nun terörle mücadele söylemini şekillendirmede rol oynamıştır.

Ayrıca Türkiye'nin inisiyatifiyle 2005 yılında Ankara'da açılan NATO Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (TMMM), İttifakın terörle mücadele eğitim ve doktrin geliştirme faaliyetleri açısından temel kurumlardan biri haline gelmiştir. Bu merkez, Türkiye'nin önerisi ve ev sahipliğiyle kurularak NATO'ya akredite edilmiş; terörle mücadele alanındaki iyi uygulamaların, süreçte alınan derslerin ve eğitimlerin paylaşıldığı uluslararası bir platform olarak çalışmaya başlamıştır. TMMM, NATO'nun savunma planlaması ve konsept geliştirmesine katkıda bulunmakta, müttefik ve ortak ülkelerin personeline terörizmle mücadele konusunda kurslar vermektedir. Merkezin Ankara'da kurulması, Türkiye'nin kendi tecrübesini NATO ile kurumsal düzeyde paylaşmasının bir yoludur ve NATO'nun terörle mücadele ilkelerinin pratik yönlerini geliştirmiştir.[6]

Türkiye'nin NATO'nun terörle mücadele ilkelerine katkısı, sadece belge diliyle sınırlı kalmamış, somut operasyonel tutumlarıyla ilke oluşumunu desteklemiştir. 11 Eylül'den hemen sonra NATO, terörle mücadelede bir dizi ilk adım atarken (örneğin Akdeniz'de terörizmle mücadele devriyesi Active Endeavour operasyonu gibi), Türkiye bu girişimlerin aktif destekçisi olmuştur. 4 Ekim 2001 tarihinde NATO Konseyi'nin aldığı, "*terör tehdidi altındaki müttefiklere ikili ya da kolektif yardım sağlama, terörizmle ilgili istihbarat paylaşımını artırma*" gibi önlemler paketine Türkiye anında uyum göstermiştir.[7]

2012'de Suriye krizinin tırmanmasıyla, Türkiye'nin NATO'ya başvurusu üzerine 2013-2015 yıllarında *Patriot* savunma sistemleri İttifak kararıyla Türkiye'de konuşlandırılmıştır. Bu konuşlandırma, her ne kadar balistik füze tehdidine karşı bir önlem olarak yapılandırılsa da, terör örgütlerinin Türkiye

---

[5] NATO. 2004. "Istanbul Summit Communiqué", 28 Haziran. https://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm#:~:text=13,We%20are.

[6] Haldun Yalçınkaya. 2019. "NATO and Turkey: Actions Speak Louder than Words", *TEPAV*, Kasım. https://tepav.s3.eu-west-1.amazonaws.com/upload/mce/2019/notlar/nato_and_turkey_actions_should_speak_louder_than_words.pdf.

[7] NATO. 2025. "Statement to the Press by NATO Secretary General, Lord Robertson, on the North Atlantic Council Decision on Implementation of Article 5 of the Washington Treaty following the 11 September Attacks against the United States." 4 Ekim. https://www.nato.int/docu/speech/2001/s011004b.htm.

sınırına yönelik potansiyel saldırı tehditleri karşısında, NATO'nun terörle bağlantılı hibrit tehditlere karşı kolektif savunma refleksinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu da NATO'nun "İttifak topraklarının terör dahil her türlü saldırıya karşı korunması" yönündeki prensibinin eyleme dökülmesi olmuştur. Türkiye bir yandan ihtiyaçları üzerinden NATO'nun teröre karşı kolektif savunma refleksini sınamış, diğer yandan bu mekanizmaların işlerlik kazanmasına zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin terörizme karşı olan mücadelesi uluslararası arenada NATO ile sınırlı kalmamıştır. Türkiye, 2011 yılında ABD ile birlikte Terörle Mücadele Küresel Forumu'nu (TMKF) kurarak terörle mücadelede uluslararası işbirliğine liderlik etmiş ve 2016'ya kadar eş başkanlık yapmıştır. Ayrıca Türkiye, Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi'nin oluşturulması ve geliştirilmesine sürekli pozitif katkılar vermiştir. Türkiye'nin TMKF ve BM'deki etkin rolü, NATO'nun da benimsediği bazı ilkelerin temelini oluşturmaktadır.

Terörizmden en çok etkilenen NATO müttefiki olan Türkiye, NATO'nun 11 Eylül saldırıları sonrasında geliştirilen terörle mücadele ilkelerinin oluşumunda doğrudan ve dolaylı çok sayıda katkısı olmuştur. Özellikle küresel terörizme karşı ilkelerin oluşmasında NATO içerisinde tecrübesini aktararak teröre karşı NATO'nun duruşunu destekleyen Türkiye'nin, ulusal alanda kendi terör tehdidi algısında NATO üyesi bazı müttefiklerinden ilkesel seviyede bu desteği alamadığı da bir vakıadır.

NATO üyesi ülkelerin ve Türkiye'nin terörle mücadele stratejilerinde farklılıklar ve benzerlikler nelerdir?

NATO üyeleri ve Türkiye'nin terörle mücadele stratejilerine bakıldığında, genel anlamda ortak bir çerçeveye sahip oldukları görülür. Tüm NATO ülkeleri, ulusal güvenlik stratejilerinde terörizmi önemli bir tehdit olarak tanımlamaktadır ve stratejilerini bu tehdidi azaltma hedefi etrafında şekillendirmektedir. 11 Eylül 2001 sonrası dönemde NATO müttefiklerinin tamamı 5. maddenin işletilmesini onaylamıştır. Ayrıca, müttefikler ABD'nin küresel terörle mücadele yaklaşımına destek vererek, Afganistan'da ve DEAŞ karşıtı koalisyonda birlikte hareket etmişlerdir. Bu durum müttefiklerin terörle mücadele stratejilerindeki uyumu yansıtmaktadır. Hatta küresel terörizme karşı askeri güç kullanımını da içeren önlemleri uygulamışlardır. Örneğin, İngiltere ve Fransa, Afganistan, Irak ve Suriye'de el-Kaide ve DEAŞ'a karşı askeri operasyonlara katılım sağlamışlardır. Türkiye de benzer şekilde terör tehdidini kaynağında yok etme stratejisi benimseyerek, Suriye'de Fırat Kalkanı Harekâtı ile DEAŞ hedeflerine karşı askeri harekât düzenlemiştir. Bu yönüyle bakıldığında, birçok NATO üyesinin ve Türkiye'nin "terörü kaynağında karşılamak" gibi ortak bir stratejik eğilimi paylaştığı görülür.

Ayrıca, NATO müttefikleri arasında küresel terörle mücadelede istihbarat paylaşımı ve iç güvenlik önlemleri konularında bir uyum söz konusudur. Özellikle 2014 yılı itibarıyla Avrupa'da ve dünyanın diğer bölgelerinde artan DEAŞ terör saldırıları karşısında, Avrupalı NATO üyeleri; yabancı terörist savaşçıların takibi, sınır kontrollerinin sıkılaştırılması ve şiddete varan aşırıcılıkla mücadele programları gibi ortak uygulamalarla uluslararası bir dayanışma sergilemişlerdir. NATO müttefikleri terörün finansmanının kesilmesi, propaganda araçlarının engellenmesi ve vatandaşlarının farkındalığının artırılması gibi bütüncül stratejileri bu dönemle uygulamaya başlayabilmişlerdir. Ayrıca, NATO çatısı altında oluşturulan Terörizm İstihbarat Hücresi, müttefiklerin kendi stratejilerine destek olacak şekilde bilgi paylaşımını kolaylaştırmış, bu da terörle mücadele alanında ortak bir zemin yaratmıştır. Özetle, NATO müttefiklerinin ortak anlayışı gelişmiştir ve durumu şu şekilde ifade etmek mümkündür: Terörizm, sınır aşan bir tehdit olduğu için tüm müttefikler işbirliği ve ortak anlayış geliştirmesini gerektirir.

Yukarıda ifade edilen ortak anlayışın ve uygulamaların yanında, NATO üyelerinin terörle mücadele stratejileri arasında önemli farklılıklar da mevcuttur. NATO üyesi her ülkenin stratejilerinde farklılıklar bulunması bir noktaya kadar anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü, müttefiklerin karşı karşıya olduğu terör tehditlerinin doğası ile bu ülkelerin coğrafi konumu, siyasi-hukuki normları ve güvenlik kültürü gibi farklılıklar mevcuttur. Müttefiklerin terörle mücadelede izlediği stratejiler farklılık göstermektedir: ABD ve Türkiye gibi ülkeler sıklıkla sınır-aşan askeri harekâtlar düzenlerken; Almanya ve İspanya gibi ülkeler ise terörle mücadeleyi daha çok iç istihbarat ve polis tedbirleriyle yürütmekte, sınır ötesi askeri angajmana daha az başvurmaktadır. Öte yandan Fransa ve Birleşik Krallık, hem iç güvenlik önlemlerini hem de dış operasyonları bir arada kullanarak karma stratejiler benimsemektedir. Şüphesiz 11 Eylül öncesinden beri terörizmin tüm dalgaları ile mücadele eden Türkiye'nin durumu müttefiklerine kıyasla benzersiz bir durum teşkil etmektedir. Çünkü Türkiye'nin terörle mücadelesi, hem sınır ötesi operasyonları hem de ülke içindeki güvenlik önlemlerini kapsayan çok boyutlu bir stratejiye dayanmaktadır.

NATO üyeleri arasında terörle mücadelede yöntemlerindeki normatif çerçeve de farklılıklar içermektedir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ile şekillenen Kıta Avrupası hukuk sistemi ile ABD Hukuku arasındaki felsefi farklılıklar bu durumda belirleyici olmaktadır. Farklılıklarda bir başka önemli husus, Türkiye'nin mücadele ettiği PKK terör örgütüne karşı durumda kendini göstermektedir. NATO üyeleri PKK'yı terör örgütü olarak kabul etse de, bu örgüte karşı gerçekleştirilen sınır ötesi askeri operasyonlara destek vermemekte ya da bu operasyonlarda yer almamaktadır. Şüphesiz bu durum Türkiye'nin PKK terörü ile mücadeleyi bir iç güvenlik sorunu olarak kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak, PKK'nın PYD/YPG altında Suriye'deki

etkinliklerine karşı Fransa ve ABD gibi NATO üyesi ülkelerin pozisyonları Türkiye açısından bir tutarsızlık yaratmaktadır. Bu durumun temel nedenlerinden birisinin DEAŞ'a karşı PYD/YPG'nin Suriye'de ön plana sürülmesi olduğu konusunda bir anlayış mevcuttur.

Bahse konu farklılıklar, Türkiye açısından NATO müttefiklerine karşı olan güven ve dayanışmaya dair şüphelerin oluşmasına ve gerilimlere de neden olmuştur. Özellikle, Türkiye'nin PKK ve FETÖ ile mücadelede beklentilerinin karşılanmaması bu duruma neden olmaktadır. Türkiye'nin kendi güvenlik endişelerinden kaynaklanan 2019 yılında başlayan Barış Pınarı Harekâtı ve PKK ile iç içe geçmiş olan PYD/YPG'yi hedef alıyordu. Bu harekâtı Türkiye, müttefiklerine rağmen yapmıştı. Bu çerçevede terörle mücadelede NATO müttefikleri ile Türkiye arasındaki farklılıklar yönetilmesi gereken bir vaka haline gelebilmektedir.

Sonuç olarak, NATO müttefikleri ile Türkiye arasında küresel terörizmle mücadele için var olan ortak anlayış büyük bir uyum içerisindeyken, Türkiye'nin ulusal terör tehdidi algısına karşı beklentilerinin müttefikleri tarafından karşılanmasında zaman zaman sorunlar yaşanmaktadır. Özellikle, terörle mücadele stratejilerindeki farklılıklar üye devletler tarafından yönetilmesi gereken durumlar yaratmaktadır.

Türkiye'nin NATO ve ayrıca NATO üyesi ülkelerin terörle mücadelelerine işbirliği ve/veya katkısı nasıl olmuştur?

Türkiye, 1952'den bu yana NATO müttefiki olarak İttifakın güvenliğine çok boyutlu katkılar sunmuş ve bu katkısı Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte terörle mücadele alanında ön plana çıkmıştır. Türkiye, 11 Eylül 2001 saldırılarının hemen ardından NATO'nun terörle mücadele amacıyla başlattığı operasyonlara ve inisiyatiflere aktif destek vermiştir. Özellikle, Afganistan'da Koalisyon Kuvvetlerinde ve NATO'nun Uluslararası Güvenlik ve Destek Kuvveti (ISAF) misyonunda Türkiye'nin aktif bir şekilde yer alması oldukça önemlidir. Şöyle ki, El-Kaide terörizmine ve zamanının Taliban yönetimine karşı nüfusunun önemli bir kısmı Müslüman olan tek NATO üyesi ülke olması sayesinde, Afganistan'daki NATO askeri varlığının bir 'Haçlı Seferi' olarak adlandırılmasını ve medeniyetler arasında bir çatışma olarak algılanmasını engelleyen bir rol üstlenmiştir. Türkiye'nin NATO'nun Afganistan'da gerek 5. madde gerekse 5. madde dışındaki askeri görevlerinin içinde bulunması bu operasyonların uluslararası meşruiyetine önemli katkılar sağlamıştır.

Öte yandan, Türkiye'nin Akdeniz'de *Active Endeavour* adlı terörizme karşı yürütülen harekâta donanmasıyla aktif bir şekilde katılması aynı etkidedir. 11 Eylül sonrası dönemde Türk Deniz Kuvvetleri savaş gemileri, Akdeniz'de

devriye görevlerine katılarak gemi teftişleri yapmış, bu sayede potansiyel terörist ve silah taşıma faaliyetlerini engellemede rol almıştır. Somali açıklarındaki korsanlara karşı yürütülen uluslararası inisiyatiflere katkısı Türk Donanmasının uluslararası barış ve güvenliği sağlama adına yaptığı mücadeleye olan katkılarının bir başka göstergesidir. Bu tür katkılar, NATO'nun teröre karşı somut önlemlerinde Türkiye'nin önemli bir paydaş olduğunu gösterir. NATO'nun istihbarat paylaşımı ve erken uyarı sistemlerine Türkiye entegre olmuş, özellikle Suriye ve Irak kaynaklı terör tehditlerine dair Türk istihbaratının müttefiklerle paylaşılması sağlanmıştır. Örneğin, 2010'larda DEAŞ terörü yükselirken Türkiye, NATO ülkeleriyle yabancı terörist savaşçıların özellikle seyahatlerinin engellenmesi için istihbarat paylaşımında kritik bir rol üstlenmiştir. Bu çerçevede Türkiye, NATO müttefiklerinin küresel terörizmle mücadelelerinde ve dolayısıyla kendi iç güvenliklerini sağlama çabalarına katkı sunmuştur.

Türkiye ayrıca 2014'te kurulan DEAŞ Karşıtı Küresel Koalisyonun aktif bir üyesi olarak, birçok NATO ülkesinin dahil olduğu bu koalisyona kritik katkılar sunmuştur. 2015'ten itibaren Türkiye, İncirlik Hava Üssü'nü ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerine açarak DEAŞ'a karşı hava harekâtlarının etkinliğini artırmıştır. İncirlik'ten kalkan ABD, İngiliz, Fransız savaş uçakları Suriye ve Irak'taki DEAŞ hedeflerini vurabilmiş; bu da örgütün geriletilmesine büyük katkı yapmıştır. Türkiye'nin kendi ulusal risklerini artırmasına rağmen hava sahasını ve üslerini koalisyon kullanımına vermesi, NATO müttefikleriyle dayanışma içinde hareket ettiğini göstermektedir.

NATO eğitim ve kapasite geliştirme programlarında Türkiye'nin işbirliği dikkate değerdir. Ankara'daki NATO Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi (TMMM), 2005'ten günümüze kadar eğitim, araştırma ve doktrin oluşturma konularında önemli katkılar sağlamaktadır. Bu katkı, Türkiye'nin tecrübelerini kurumsal bir NATO fonksiyonu haline getirmesi anlamına gelir ve NATO'nun kolektif öğrenme sürecine dahildir.

2016 yılında Türkiye kendi ulusal çıkarları çerçevesinde Fırat Kalkanı Harekâtını başlatarak Suriye'nin kuzeyinde DEAŞ'a karşı kara operasyonu yapan ilk ve tek NATO ülkesi olmuştur. Bu harekât neticesinde, yaklaşık 2.000 km^2'lik bir alan DEAŞ'tan temizlenmiş ve örgütün Türkiye sınırıyla teması kesilmiştir. Bu sonuç, aslında tüm NATO müttefiklerinin güvenliğine hizmet etmiş; zira DEAŞ'ın Türkiye üzerinden Avrupa'ya terörist sızdırma güzergâhları kapanmıştır. Bu çerçevede Türkiye, birçok NATO müttefikiyle birlikte çalışarak sınır geçiş listeleri oluşturmuş, şüpheli şahıslara giriş yasağı koyarak yabancı terörist savaşçıların özellikle Suriye topraklarına geçişini engellemiştir.

Türkiye'nin ikili işbirliği anlaşmaları yaygın ve etkilidir. Türkiye bugüne kadar 70'ten fazla ülkeyle terörizmle mücadele ve güvenlik işbirliği anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalar çerçevesinde karşılıklı adli yardımlaşma, istihbarat değişimi, ortak eğitim programları gibi faaliyetler yapılmaktadır. Bu sayede, Türkiye küresel ölçekte kapasite inşa ederek terörle mücadelenin kolektif boyutuna katkı sağlamıştır. Türkiye sadece operasyonel düzeyde değil, diplomatik düzeyde de NATO müttefiklerinin terörle mücadelesine destek vermektedir. Türkiye 2016'da NATO Zirvesi'nde tüm müttefiklerin NATO karargâhında terörle mücadele biriminin kurulmasına kadar giden süreci teşvik etmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin NATO ve müttefiklerinin terörle mücadele çabalarına katkısı gerek askeri-operasyonel, gerek eğitim, gerekse diplomatik boyutlarda güçlü biçimde hissedilmiştir. Türkiye, NATO'nun teröre karşı operasyonlarına asker göndermiş ve ortak savunma planlarına dâhil olmuş; müttefiklerine kendi topraklarını, üslerini açmış ve kritik istihbarat ve eğitim desteği vermiştir. Türkiye'nin kendi ulusal terörle mücadelesine NATO müttefiklerinden zaman zaman istediği desteği alamaması gerçeğine rağmen, Transatlantik çıkarlar çerçevesinde uluslararası alanda yapıcı yaklaşımında bir istikrar mevcuttur. Özellikle El-Kaide ve DEAŞ'a karşı askeri ve diplomatik seviyedeki işbirliği uluslararası ortak faydaya hizmet etmektedir.

NATO'nun Türkiye'nin terörle mücadelesine katkısı nedir?

NATO'nun Türkiye'nin terörle mücadelesine uluslararası seviyede katkısı vardır; ama müttefiklik anlayışı içerisinde üye devletlerin Türkiye ile bu konuda dayanışma seviyesi istenilen seviyede olmadığı dönemler yaşanmaktadır. NATO, bir kolektif güvenlik örgütü olarak, Türkiye'nin terörle mücadelesine doğrudan ve dolaylı birçok katkı sağlamıştır. En somut katkılardan biri, Türkiye'nin maruz kaldığı terör tehditleri karşısında İttifak dayanışmasının gösterilmesidir. Örneğin 2012'de Suriye iç savaşı esnasında rejimin ve DEAŞ'ın tehditleri arttığında, Türkiye NATO'ya danışma (Madde 4) çağrısında bulunmuş ve neticede müttefikler Türkiye topraklarını korumak üzere hava savunma sistemleri konuşlandırma kararı almıştır. 2013 başından itibaren ABD, Almanya ve Hollanda'ya ait *Patriot* füze savunma bataryaları NATO şemsiyesi altında ve *Operation Active Fence* adı ile Gaziantep, Kahramanmaraş ve Adana illerinde konuşlanmıştır. NATO'nun bu desteği, Türkiye'nin terörle mücadele ortamına dolaylı da olsa önemli bir güvenlik katkısı sağlamıştır; zira Türkiye bu sayede Suriye sınırında DEAŞ'la mücadeleye odaklanabilmiştir. Bu durum, NATO'nun "*Türkiye'yi terör tehditleri karşısında yalnız bırakmama*" ilkesinin eyleme dönüştürülmesinin bir örneğini teşkil etmektedir.

NATO, Türkiye'ye yönelik terör tehdidini açıkça tanıyarak siyasi caydırıcılık da sağlamıştır. Örneğin NATO Genel Sekreterliği, 2000'lerin başından beri PKK terörüne atfen Türkiye ile dayanışma açıklamaları yapmıştır. Müttefiklerin ortak zirve bildirilerinde "terörizmin bütün türlerine karşı kararlılık" vurgusu yapmaları, Türkiye'nin PKK ile mücadelesini de kapsayan bir siyasi şemsiye görevi görmektedir. Ayrıca, NATO, 2017 yılında Brüksel'deki liderler toplantısında müttefiklerin terörle mücadele kabiliyetlerini artırmak amacıyla Karargâh bünyesinde bir Terörizm İstihbarat Birimi oluşturduğunu ilan etmiştir.[8] Bu birim, tüm NATO üyelerinden terörizmle ilgili istihbarat akışının toplandığı ve değerlendirildiği bir merkez olarak faaliyet göstermektedir. Türkiye, bu hücreye kendi terör tehdit bilgilerini (örneğin DEAŞ ve el-Kaide bağlantılı hücrelere dair istihbarat, PKK'nın uluslararası faaliyetlerine dair veriler gibi) iletirken, aynı zamanda diğer müttefiklerden gelen kritik istihbaratlara erişim sağlamıştır. Bu sayede, Türkiye'ye yönelik olası terör tehditleri konusunda NATO içinde bir ortak farkındalık oluşmaktadır.

NATO, savunma planlama süreçleri ve ortak projeleriyle Türkiye'nin terörle mücadele kapasitesini dolaylı olarak desteklemiştir. Örneğin NATO'nun Teröre Karşı Savunma Programı (*Defense Against Terrorism Programme of Work*-DAT POW) kapsamında geliştirilen teknolojiler tüm müttefiklerin kullanımına sunulmaktadır. Bu program çerçevesinde geliştirilen bir dizi yetenek arasında, EYP (el yapımı patlayıcı) tespit ve imha teknolojileri, insansız hava araçlarına (İHA) karşı savunma sistemleri, biyolojik-kimyasal madde tespit cihazları bulunmaktadır.

NATO, Türkiye'nin terörle mücadelede uluslararası meşruiyetini destekleyerek önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin terör örgütleriyle mücadelesinde zaman zaman uluslararası alanda eleştiriler yükseldiğinde, NATO platformu Türkiye'ye kendini ifade etme ve destek toplama imkânı vermiştir. Örneğin, 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrası Türkiye'nin FETÖ ile mücadelesine ilişkin Avrupa'da eleştiriler varken, NATO savunma bakanları toplantısında Türkiye'nin maruz kaldığı bu terörist kalkışma kınanmış ve müttefikler Türkiye'nin yanında olduklarını açıklamışlardır. Resmi NATO açıklamalarında FETÖ ismen geçmese de "15 Temmuz'daki hain darbe girişiminin kınanması ve meşru hükümete destek" beyanları, Türkiye'nin bu örgüte karşı yürüttüğü kampanyaya dolaylı bir uluslararası destek sağlamıştır.

NATO'nun hukuki süreçlere katkısına örnek olarak ise, uluslararası tutuklama ve iade konularında NATO üyelerinin koordinasyonunu kolaylaştırması

[8] NATO. 2017. "The Secretary General's Annual Report (2017)". https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_03/20180315_sg_annualreport_en.pdf#:~:text=,This: 12.

verilebilir. İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyelik başvurusu sürecinde imzalanan 2022 Üçlü Muhtıra, NATO çatısı altında Türkiye'nin terörizme ilişkin endişelerini gidermeye dönük somut adımlar içerir. Bu belge ile İsveç ve Finlandiya, PKK'yı terör örgütü olarak tanıdıklarını teyit etmiş, PKK ve uzantılarının faaliyetlerini engelleme, propaganda ve finansmanını yasaklama ve terör zanlılarının Türkiye'ye iadesi için somut işlemler yapma taahhüdünde bulunmuşlardır. Nitekim bu taahhütler doğrultusunda her iki ülke de 2022-2023'te terörle mücadele mevzuatlarını sıkılaştırmış; İsveç, anayasasını değiştirerek terör suçlularının iadesini kolaylaştırmıştır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin PKK ile mücadelesine destek anlamına gelmektedir ve bu sonucun alınmasında NATO'nun arabuluculuk rolü belirleyici olmuştur. NATO'nun bu denli somut bir kolaylaştırıcı rol oynayarak iki ülkenin politika değişikliğine gitmesini sağlaması, Türkiye'nin terörle mücadelesine hem pratik hem de prensipte büyük bir katkıdır.

Sonuç olarak, NATO'nun Türkiye'nin terörle mücadelesine katkısı çok yönlüdür: Doğrudan askeri savunma tedbirlerinden (Patriot füze sistemlerinin konuşlandırılması gibi) istihbarat paylaşımına, diplomatik desteğe ve teknoloji transferine kadar geniş bir yelpazede gerçekleşmektedir.[9] NATO, Türkiye'nin terörle mücadelesini kendi kolektif güvenliğinin parçası sayarak hareket ettiğinde (örneğin İsveç/Finlandiya'ya PKK konusunda tavır aldırtmak gibi), Türkiye'nin elini güçlendirmekte ve terör örgütlerine karşı başarısını artırmaktadır. Müttefiklerin Türkiye'ye verdiği destek, aynı zamanda NATO'nun birlik ve beraberliğini de gösterdiğinden, terörle mücadelede caydırıcı bir etki yaratmaktadır. Bunun bilincinde olan Türkiye, NATO içindeki katkılarını sürdürmekte ve karşılığında NATO'dan beklentilerini dile getirmektedir. Son yıllarda NATO, Türkiye'nin bu beklentilerine daha duyarlı hale gelmiştir; bu da katkıların daha görünür ve somut olmasını sağlamaktadır.

Öngörü ve Tavsiyeler

NATO ile Türkiye arasında terörle mücadelede işbirliğinde çok taraflı platformlarda belli bir uyum yakalanmış olsa da, Türkiye'nin bazı NATO üyeleriyle yürüttüğü ikili ilişkilerde bu işbirliği istenen düzeyin oldukça gerisindedir. Bu durum, müttefiklik ruhunu zedelemekte ve güven krizine yol açmaktadır. Bu çerçevede NATO üyesi devletlerin birbirleriyle olan ikili ilişkilerinde NATO platformunun dışında da ortak bir anlayıştan taviz vermemeleri bu ilişkiyi istenen seviyeye getirecek en temel unsurdur. Bu

[9] The Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. "Türkiye's Contributions to International Community's Efforts to Fight Terrorism," https://www.mfa.gov.tr/turkiye_s-contributions-to-international-community_s-efforts-to-fight-terrorism.en.mfa.

çerçevede, NATO platformunda çok taraflı ilişkilerde geliştirilmesi gereken muhtelif politika tekliflerinin yanında, müttefikler arasında ikili ilişkilerde çok temel bir anlayış geliştirmek gibi çok temel bir eşgüdüme ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede, geleceğe dair şu öngörülerde bulunulabilir:

- Çok taraflı ilişkiler kapsamında, NATO içinde terörizme karşı geliştirilecek öncelikler konusunda ortak bir anlayış geliştirilmelidir. NATO bünyesinde, müttefiklerin birbirlerinin öncelikli tehdit saydığı örgütlere karşı "ayrım gözetmeme" ilkesini pratikte de uygulamalı; örneğin NATO, üye devletlerin ulusal güvenliğini tehdit eden tüm terör örgütlerini (PKK, DEAŞ, el-Kaide vb.) açıkça ve ismen kınayan ortak bildiriler yayınlanmalıdır.
- NATO seviyesinde çok taraflı bir biçimde bahsedilen "*terörizme karşı ayrım gözetmeme*" ilkesi, müttefiklerin hepsince benimsenerek ulusal politikalara ve diğer müttefikler ile ikili ilişkilerine yansıtılmalıdır.
- NATO'nun strateji belgelerinde terörizm konusu, sadece dini referanslı küresel terör şeklinde değil, tüm müttefiklerin maruz kaldığı terör tehditlerini yansıtacak şekilde ele alınmalıdır. Türkiye'nin dile getirdiği PKK ve türevleri tehdidi ile diğer müttefiklerin önem verdiği iç aşırılık tehditleri, Stratejik Konsept gibi belgelerde dengeli biçimde yer bulmalıdır.
- Müttefiklik ruhu içerisinde üye devletlerin ulusal politikaları terörle mücadele konusunda dayanışma ruhunu yansıtacak şekilde çekincesiz bir şekilde tesis edilmelidir. NATO'ya üyelikleri söz konusu olduğunda Finlandiya ve İsveç'in Türkiye'nin bu konudaki beklentilerini karşılaması bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu modelden yola çıkılarak, NATO üyesi devletler arasında farklı algıların getirdiği güvensizlikleri aşmak için, NATO çerçevesinde müttefikler arasında terörle mücadeleye dair açık diyalog geliştirilebilir.
- Türkiye-ABD ve Türkiye-Avrupa eksenlerindeki PYD/YPG ve FETÖ gibi anlaşmazlık konuları için NATO Genel Sekreteri arabuluculuğunda özel toplantılar ve eylem planları oluşturulabilir.
- Tehdit algısındaki farklılıkların pratik zararlara dönüşmemesi için müttefikler arası ikili istihbarat paylaşımı ve adli işbirliği mekanizmaları güçlendirilmelidir. Özellikle Türkiye'nin talep ettiği terör zanlılarının iadesi ve finansman/dış faaliyetlerin engellenmesi hususunda NATO bünyesinde düzenli istişareler yapılabilir. İade talepleri ve terör suçlularının takibi hususunda somut ilerleme için NATO himayesinde bir izleme grubu kurulabilir.
- NATO müttefiklerinin gerek çok taraflı ilişkilerini teşkil eden NATO platformundaki önerilen düzenlemelerin yapılması ve gerekse üye devletlerin ikili ilişkilerinde geliştirecekleri etkin mekanizmaları "dayanışmayı" güçlendirecektir. Bu sayede NATO müttefikleri terör örgütlerine karşı ciddi bir caydırıcılık mekanizmasını hayata geçirilebilir.

Barış Operasyonları ve Barış Gücü Misyonları

Fulya Aksu

Türkiye'nin NATO'nun barış operasyonlarına ve barışı koruma misyonlarına yaptığı katkılar İttifakın kriz yönetimi kapasitesini ve Türkiye'nin uluslararası barış çabalarındaki konumunu nasıl etkilemektedir?

Arka Plan

Türkiye'nin NATO liderliğindeki barışı koruma misyonlarına aktif katılımı, İttifak içindeki stratejik öneminin ve küresel sahnedeki daha geniş hedeflerinin bir yansımasıdır. Türkiye, NATO'ya katıldığı 1952 yılından bu yana jeopolitik konumu, askeri güç olarak kapasitesi ve kilit bölgelerle olan tarihi ve kültürel bağları sayesinde NATO'nun kriz yönetimi yeteneklerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde Sovyet tehdidini caydırmaktan, Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar, Afganistan ve Orta Doğu'daki krizlerde barışı koruma ve istikrarı sağlama operasyonlarına katılmaya kadar NATO'nun değişen görev odağına uyum sağlamış, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve sağlanmasına dair tüm misyonlarına aktif ve etkili şekilde katılmıştır. Türkiye'nin gelişen savunma sanayii de NATO'nun barışı koruma çabalarına yaptığı katkılarda kritik bir faktör haline gelmiştir. Otonom sistemler ve insansız hava araçları gibi yeni ve yıkıcı teknolojilere yapılan yatırımlar NATO'nun operasyonel kapasitesini artırmış ve Türkiye'nin İttifak içindeki konumunu güçlendirmiştir.

Türk dış politikası 2000'li yıllarda bölgesel liderlik ve küresel nüfuz hedefleri doğrultusunda NATO dışı aktörlerle daha yakın ilişkileri içerecek şekilde çeşitlenmiş, ancak bu durum Transatlantik bağını zayıflattığı düşüncesiyle

müttefikleri tarafından endişeyle karşılanmıştır. Bu çok yönlü yaklaşım, özellikle Rusya'dan S-400 füze sistemlerinin satın alınması ve Suriye iç savaşı gibi bölgesel çatışmalarda farklı önceliklere sahip olunması gibi konularda NATO müttefikleriyle ikili ilişkilerde ciddi sorunlara da yol açmıştır. Bu sorunlara rağmen Türkiye'nin NATO'ya katkıları İttifakın operasyonel ve stratejik hedefleri açısından kritik önemini korumaktadır. Diğer yandan NATO'nun da Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasındaki öncelikli yerini koruduğu açıktır.

NATO'nun kriz yönetimi kapasitesine katkıları açısından Türkiye'nin önemi nedir?

Türkiye'nin NATO'ya üye olduğu 1952 yılından beri İttifakın kriz yönetimi kapasitesine katkıları önemlidir. Bu katkılar coğrafyadan, askeri kapasiteye ve kültürel, tarihsel bağlar gibi yumuşak güç unsurlarına kadar farklı değişkenlerle ilişkilidir. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin NATO'nun güney kanadındaki stratejik konumu, Sovyetler Birliği'ne karşı bir bariyer olarak ittifakın güvenliğine önemli katkıda bulunmuştur.[1] Yine eşsiz jeopolitik konumu NATO'nun etkisinin Orta Doğu ve Akdeniz'e uzanmasını sağladığından özellikle de jeopolitik kriz dönemleri düşünüldüğünde, Türkiye, İttifakın kriz yönetme kapasitesinin temel taşlarından birisi olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası dönemde, NATO'nun kendi dönüşümüyle paralel olarak Türkiye'nin İttifakın kriz yönetme kapasitesine katkıları da bölgesel savunmadan barış koruma ve istikrar operasyonlarına aktif katılım yönünde değişmiştir. Bu kapsamda 1990'lı yıllar, NATO'nun Balkanlar'daki misyonlarında temel rol oynayan Türkiye için bir dönüm noktası olmuştur. Bosna Savaşı'nın ardından 1995 yılında çatışan taraflar arasında güvenli bölge oluşturmak üzere görevlendirilen NATO Barış Gücü IFOR (*Implementation Force*) ve ardından bu gücün yerine 1996'da Dayton Barış Anlaşması'nın uygulanmasını ve barış ortamının sürdürülmesini sağlamak üzere görevlendirilen SFOR (*Stabilization Force*)[2] güçlerine katkıda bulunmuştur. Türkiye'nin bölgeyle olan tarihsel ve kültürel bağları, söz konusu süreçte İttifakın güven inşa etme çabalarında da kolaylaştırıcı rol oynamıştır. BM'nin Bosna-Hersek hava sahası üzerindeki uçuş yasağını uygulamak amacıyla, Nisan 1993'ten Aralık 1995'e kadar, NATO'nun gerçekleştirdiği *Deny Flight Harekâtı*'na (*Uçuş Yasağı*) da katılmıştır. Türkiye, 1999 yılında başlayan

[1] Müge Kınacıoğlu. 2019. "Turkey-NATO Relations: Strategic Imperatives, Identity-building, and Predicaments". *The Routledge Handbook of Turkish Politics*, (der.) A. Özerdem ve M. Whiting, Routledge: 406-415.

[2] İnan Rüma. İstikrar Gücü (SFOR)". Secopedia. https://www.secopedia.org/kavramlar/bolgesel-guvenlik/istikrar-gucu-sfor/.

NATO'nun barış destekleme harekâtı KFOR'a (Kosova Gücü)[3] katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin NATO'nun kriz yönetimi kapasitesine katkısı 21. yüzyılda artmış ve genişlemiştir. 2001 yılında Kuzey Makedonya'da zorunlu silah toplama göreviyle *Essential Harvest* (Zorunlu Hasat), uluslararası gözlemcilere destek sağlamak göreviyle *Amber Fox* (Kurnaz Tilki) ve ardından *Allied Harmony* (Müttefik Uyumu) harekâtlarına katkı sağlamıştır.[4] 11 Eylül saldırılarının ardından BM Güvenlik Konseyi kararı ile kurulan ve yönetimi 2003 yılında NATO'ya devredilen Uluslararası Güvenlik Destek Gücü'ne (ISAF)[5] katkı sağlamakla kalmamış 2002 ve 2005 yıllarında iki kez gücün komutasını devralmıştır. Yine Türkiye 2009-2014 yılları arasında Kâbil Bölge Komutanlığının lider ülke sorumluluğunu da almıştır. Türkiye, ISAF'ın görev süresi sona erdikten sonra oluşturulan Kararlı Destek Misyonu'na (*Resolute Support Mission*, RSM) da 2021 yılında misyon sona erene kadar katkıda bulunmuştur. Türkiye'nin Afgan güvenlik personelini eğitmek ve alt-yapıyı yeniden inşa etmek gibi çatışma dışı rollerdeki önemli katkıları, NATO'nun kriz yönetimine yönelik daha kapsamlı bakış açısıyla uyumlu olması bakımından da önemlidir. Güvenlik personelini eğitmek bağlamında Türkiye'nin NATO misyonlarına bir diğer katkısı, 2004 yılında Irak güvenlik güçlerinin eğitimi amacıyla oluşturulan Eğitim Misyonu (*Training Mission, NTM-I*) kapsamında 500'den fazla personelin eğitimini sağlamasıdır.[6] Yine Irak'ta 2018'de, IŞID terör örgütünün etkinliğinin azalmasının ardından NATO Eğitim ve Kapasite İnşa Faaliyeti misyonunun (*NATO Training and Capacity Building – Iraq*) dönüştürülmesiyle oluşturulan NATO Misyonu'na da katkıda bulunmaktadır.

NATO'nun 2011 yılında Libya'ya yönelik BM Güvenlik Konseyi kararı ile başlatılan Birleşik Koruyucu Harekâtı'na (*Operation Unified Protector*) Türkiye, dört fırkateyn, bir denizaltı, bir lojistik destek gemisi, altı F-16 hava savunma uçağı, iki tanker uçağı ve personel ile katılmıştır. Türkiye NATO'nun

---

[3] İnan Rüma. Kosova Gücü (KFOR)". *Secopedia*. https://www.secopedia.org/kavramlar/guvenlik-yapilari/nato-guvenlik-yapilari/kosova-gucu-kfor/#:~:text=Birleşmiş%20Milletler%20Şartı'nın%207,nun%20bir%20desteği%20olarak%20görülmektedir.

[4] Gökhan Koçer. 2006. "Türkiye'nin barışı destekleme harekâtlarına katkısı". *Uluslararası İlişkiler* 3, 11: 47-70.

[5] Şevket Ovalı. ISAF, Uluslararası Güvenlik Destek Gücü. *Secopedia*. https://www.secopedia.org/kavramlar/bolgesel-guvenlik/isaf-international-security-assistance-force-uluslararasi-guvenlik-destek-gucu/.

[6] Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. 2025. "Türkiye's international security initiatives and contributions to NATO and EU operations." https://www.mfa.gov.tr/iv_-european-security-and-defence-identity_policy-_esdi_p_.en.mfa.

farklı deniz güvenliği operasyonlarına da önemli katkılar sağlamaktadır. Akdeniz'de 2001-2016 yılları arasında oluşturulan Etkin Çaba Harekâtı'na (*Operation Active Endeavour*), 2008-2016 yıllarında arasında Aden Körfezi'nde korsanlıkla mücadele kapsamında oluşturulan Okyanus Kalkanı Harekâtı'na (*Operation Ocean Shield*) katkıda bulunmuştur.[7]

Türkiye askeri üsleri ve alt yapısı açısından da NATO operasyonları için kritik bir öneme sahiptir. Özellikle Irak ve Suriye'ye yönelik operasyonlar kapsamında düşünüldüğünde Türkiye'nin hava sahası ve sağladığı lojistik destek çok önemlidir. Esasında genel olarak bir üye ülkenin İttifaka sunabileceği savaşma kabiliyeti olarak değerlendirildiğinde, Türkiye'nin kapasitesi ancak birkaç üye ülke tarafından karşılanabilecek durumdadır. Bu kapsamda başta yerli savunma teknolojilerinin geliştirilmesi olmak üzere güçlü askeri modernizasyon girişimleri sonucu, Kasapoğlu'nun belirttiği gibi NATO'nun en 'dronize' ordularından birisine sahip olan Türkiye, sadece nicelik değil, nitelik olarak da NATO'nun kriz yönetimi kapasitesini geliştirmektedir.[8]

Türkiye'nin özellikle tarihi ve kültürel bağı olan bölgelerde barış misyonlarına katılımı NATO'nun kriz yönetimi stratejilerini ne şekilde etkilemektedir?

Türkiye'nin Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ile Orta Asya ve Kafkaslarla olan tarihsel ve kültürel bağları, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde her biri ayrı çatışma alanlarına dönüşen bu bölgelerde NATO'nun kriz yönetimi stratejilerini etkilemektedir. Türkiye söz konusu bölgelerde İttifak için bir nevi köprü görevi görerek NATO'nun operasyonel etkisinin artmasına katkıda bulunur. Diğer yandan Türkiye'nin oynayabildiği köprü rolü, Türkiye'nin İttifak için stratejik önemini de öne çıkarır.

Balkanlar'da Türkiye'nin bölgeyle olan tarihsel ve kültürel bağları NATO'nun barış koruma misyonları sürecinde ve sonrasında yapıcı bir rol oynamıştır. Türkiye NATO'nun bölgedeki İstikrar Gücü (SFOR) ve Kosova Gücü'ne (KFOR) askeri katkı yapmakla kalmamış, kültürel yakınlık ve paylaşılan tarihi miras gibi unsurlar desteklenerek, hem Bosna-Hersek hem de Kosova'da NATO'nun meşruiyetini güçlendiren bir rol oynamıştır. Türk güçlerinin bölgede iletişim kurma ve kültürel kodları anlama konusunda görece becerisi,

---

[7] Türk Silahlı Kuvvetleri. 2025) "Türkiye'nin barışı destekleme harekâtına katkıları." https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme.

[8] Can Kasapoğlu. 2022. "Turkey". *The Nations of NATO: Shaping the Alliance's Relevance and Cohesion*, (der.) T. Tardy, Oxford, Oxford University Press: s. 107.

istikrar sağlama amacı açısından çok önemli olan güven inşasının sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Türkiye bu bağlamda askeri unsurlarla insani unsurları birleştiren dengeli bir yaklaşım sunma olanağını kullanmıştır. Türkiye'nin desteği NATO'nun kriz yönetimine ilişkin kapsamlı yaklaşımıyla uyumlu olarak çatışma sonrası yeniden yapılanma süreçlerini de kapsamıştır. Türkiye bölge ülkelerinin NATO'yla işbirliği süreçlerini desteklediği gibi tam üyelik amacını güden ülkelerin askeri personeline Barış İçin Ortaklık (BiO) kapsamında eğitim vermiştir.[9]

NATO 2000'li yıllarda kriz yönetimi kapsamına giren faaliyetlerle Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesine (MENA) çeşitli düzeylerde dahil olmuştur. Irak'ta 2004 (NTM-I) ve 2018'de (NMI) iki eğitim misyonu, 2011'de Libya'da Bileşik Koruyucu Operasyonu (*Operation Unified Protector*), 2008-2015 arasında Aden Körfezinde Okyanus Kalkanı Harekâtı (*Operation Ocean Shield*) ve 2016'da Akdeniz'de Deniz Muhafızı Harekâtı olmak üzere pek çok misyon yürütmüştür. Türkiye yalnızca söz konusu misyonlara katılmakla değil, bölgeye yakınlığı, tarihsel ve kültürel bağları yoluyla da NATO'nun kriz yönetimi kapasitesine olumlu katkıda bulunmuştur.

NATO'nun 2011'de Libya'ya gerçekleştirdiği müdahale bu açıdan okunabilir. Türkiye'nin Libya ile Osmanlı dönemine uzanan tarihsel bağları ve kültürel bağlantıları çatışma bölgesindeki etkileşimi kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Türkiye ayrıca Libya'da da insani unsurları öne çıkaran bir yaklaşım kullanmış ve çatışma sonrası yeniden inşa süreçlerini destekleyerek NATO'nun kriz yönetimi yaklaşımına uygun bir çerçeve çizmiştir. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan tek NATO üyesi olarak Türkiye'nin demokrasi çağrıları NATO'nun bölgedeki varlığı ve misyonunu meşrulaştırmaya yaramıştır. NATO'nun 11 Eylül saldırıları sonrasında Afganistan'a müdahalesi de bu bağlamda benzer bir örnek sunmaktadır. Türkiye'nin yerel halkla ortak dini ve benzer kültürel anlayışları üzerinden etkileşim kurabilmesi, NATO'nun etkinliğini artıran bir unsurdu. Kınacıoğlu'nun da belirttiği gibi Türkiye müdahalenin Batılıların Müslümanlara yönelik bir saldırısı olarak algılanmasına sebep olabilecek kültürel engellerin aşılmasında çok faydalı olmuştur.[10]

---

[9] Birgül Demirtaş. 2017. "Reconsidering Turkey's Balkan ties: Opportunities and limitations". *Turkish foreign policy: International relations, legality and global reach*, (der.) P. G. Ercan, Palgrave Macmillan: s. 136.

[10] Müge Kınacıoğlu. 2017. "NATO-Turkey relations: From collective defence to collective security". *Turkish foreign policy: International relations, legality and global reach*, (der.) P. G. Ercan, Palgrave Macmillan: 97.

Türkiye bu şekilde sadece askeri ve stratejik değil birçok bağlamda NATO'nun kriz yönetme stratejisinin vazgeçilmez bir üyesi olsa da bu ilişki sorunsuz değildir; hatta jeopolitik gerilimler, iç siyasi kaygılar ve NATO içindeki farklı öncelikler dolayısıyla son on yılda önemli ayrışmalar da yaşanmıştır. Suriye iç savaşı sürecinde müttefiklerle Türkiye'nin farklılaşan politikaları bu ayrışmanın belirginleştiği bir örnektir. Türkiye Suriye'de de ittifak politikalarını desteklemiş olsa da Türkiye'nin gerçekleştirdiği doğrudan askeri müdahaleleri (2016 Fırat Kalkanı, 2017 İdlib Harekâtı, 2018 Zeytindalı Harekâtı, 2019 Barış Pınarı Harekâtı, 2020 Barış Kalkanı Harekâtı ile 2022 Kış Kartalı Hava Harekâtı ve Pençe Kilit Harekâtı) İttifakın özellikle Avrupalı müttefikleri ile gerilime sebep olmuştur. Tüm ayrışma ve sorunlara rağmen Türkiye NATO'nun barış koruma misyonlarına katkı vermekten çekinmemiş, İttifakın kriz yönetimi stratejisinin temel aktörlerinden birisi olmayı sürdürmüş, diğer yandan Türkiye'nin vazgeçilmez bir müttefik olduğu İttifak tarafından da kabul edilmiştir. Yine Suriye örneğinden yol çıkıldığında, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in "*Irak ve Suriye'de IŞİD'e karşı verilen mücadelede Türkiye'nin ne kadar önemli olduğunu anlamak için haritaya bakmanız yeterli*" açıklaması[11] ya da Birleşik Ortak Gücü Komutanı'nın "*İncirlik'ten düzenlenen operasyonlarla dünya daha güvenli bir hale gelmektedir*" açıklaması, bu kabulün yansımaları olarak okunabilir.[12]

Türkiye'nin gelişen savunma ve güvenlik yapısının NATO'nun kriz yönetimi kapasitesine katkısı nedir?

İttifakın ikinci büyük ordusuna sahip Türkiye, aynı zamanda savunma harcamaları en yüksek ittifak üyelerinden birisidir. Gayrisafi yurtiçi hasılasının %2,09'unu savunma harcamalarına ayıran Türkiye savunma harcamalarının %20'sinden fazlasını ise yeni teknolojilere ayırmakta, bu şekilde NATO'nun savunma harcamalarının en az %20'sinin yeni teknolojilere ayrılması hedefini de aşmaktadır.[13] Bu durum yalnızca Türkiye'nin ulusal güvenliğine değil İttifakın da güvenliğine ve bu bağlamda kriz yönetimi kapasitesine önemli bir katkıdır.[14]

---

[11] Anadolu Agency. 2019. "Stoltenberg: Turkey 'very important' for NATO". 22 Kasım. https://www.aa.com.tr/en/energy/general/stoltenberg-turkey-very-important-for-nato/27468.

[12] Ali Çınar. 2017. "Turkey and NATO are better together". *SAIS Review of International Affairs*, 28 Nisan. https://saisreview.sais.jhu.edu/turkey-nato-better-together/.

[13] Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. "NATO bilgi notu". https://www.mfa.gov.tr/data/nato-bilgi--notu.pdf.

[14] Kasapoğlu, 2022: 106.

İttifak olarak yapay zekâ, otonom sistemler ve kuantum teknolojisi gibi yeni ve yıkıcı teknolojilerin (Emerging and disruptive technologies- EDT) ittifakın askeri gücüne yapacağı katkının önemine binaen NATO Savunma Bakanları Ekim 2021'de Yapay Zekâ Stratejisini kabul etmişlerdir (NATO, 2021). Türkiye de son yirmi yılda özellikle robotik ve insansız askeri sistemlerle askeri stratejisinde önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Bu yeni teknolojilerin asimetrik savaştaki etkinlikleri uluslararası toplumda da yansıma bulmuştur. Libya, Suriye ve Karabağ gibi çatışma alanlarında uyarlanabilir ve etkin olduklarını göstermiş olan Bayraktar TB2 insansız hava araçları (İHA) bu anlamda iyi bir örnektir. Yine Türk İHA'larının Rusya-Ukrayna savaşı sırasında Ukrayna'da kullanılması hem uluslararası alanda hem de İttifak içinde Türk İHA'larına yönelik olumlu algıyı artırmış, Türkiye'nin NATO içindeki konumunu güçlendirmiş, daha önce Türkiye'nin farklılaşan stratejileri ile İHA'ların sorumlu kullanımına dair ittifak içinde ortaya çıkan endişeleri yatıştırmış,[15] dolayısıyla daha yaygın şekilde İttifakın askeri kapasitesine bir katkı olarak görülmeye başlanmıştır. Türk İHA'larını satın alan ilk İttifak üyesi ülke Polonya'yı Romanya takip etmiştir. Pek çok İttifak üyesinin savunma harcamalarını artırmayı planladığı düşünüldüğünde, Türkiye'nin ikili insansız hava aracı diplomasisini sürdürmesi için daha fazla fırsat bulacağı düşünülebilir.[16]

Türkiye insansız araç teknolojilerinde deniz ve kara araçlarının önemli bir yeri vardır. Türkiye bu kapsamda en fazla proje yürüten İttifak üyelerinden birisidir.[17] Türkiye savunma ve güvenlik yapısının geliştirilmesinde kriz yönetimi kapasitesini de geliştirecek çok boyutlu bir yaklaşımla hareket etmekte, bu kapsamda deniz kuvvetlerini de geliştirmeye özen göstermektedir. Türk donanmasına katılan yeni varlıklar (İkmal gemisi TCG Derya, fırkateyn TCG İstanbul, lojistik destek gemisi TCG Arif Verimli ve insansız deniz aracı Marlin) askeri kullanım için planlanmış olsa da askeri ve sivil alt yapıyı birleştiren bir yaklaşımla, örneğin doğal afet gibi insani krizlerde de kullanılmak üzere planlanmış ve geliştirilmiştir. Bu çerçevede NATO'nun kapsamlı kriz yönetme stratejisiyle uyumludur. Donanmaya drone teknolojisinin katılması bile tek başına bu açıdan değerlendirilebilir.[18] Marlin

[15] Evrim Görmüş. 2024. "NATO's artificial intelligence strategy and interoperability challenges: The case of Turkey". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 1, 17: 513-529.

[16] Didem Soyaltin-Colella ve Tolga Demiryol. 2023. "Unusual middle power activism and regime survival: Turkey's drone warfare and its regime-boosting effects". *Third World Quarterly*, 44, 4: 724–743.

[17] Can Kasapoğlu ve Sine Özkaraşahin. 2024. "Turkey's emerging and disruptive technologies capacity and NATO: Defense policy, prospects, and limitations". Atlantic Council. https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/turkeys-emerging-and-disruptive-technologies-capacity-and-nato-defense-policy-prospects-and-limitations/.

[18] Ali O. Diriöz ve Teoman E. Tulun. 2024. "Enhancing Türkiye's crisis management: A strategic integration of military and civilian capabilities." AVİM, 16 Eylül. https://avim.org.tr/Blog/ ENHANCING-TURKIYE-S-CRISIS-MANAGEMENT-A-STRATEGIC-INTEGRATION-OF-MILITARY-AND-CIVILIAN-CAPABILITIES#_ftnref2.

örneğin, NATO tatbikatlarına katılan ilk Türk insansız deniz aracıdır ve ittifakın askeri yeteneklerine bir katkı olarak geniş kabul görmüştür.[19]

NATO'nun 2022 stratejik konseptinde uluslararası barış ve güvenliğe en doğrudan asimetrik tehdit olarak tanımladığı terörizm ile mücadele Türkiye'nin ittifaka önemli katkıda bulunduğu bir başka alandır. Türkiye'nin terörle mücadele alanında uzun yıllara dayanan deneyimi, istihbarat paylaşım mekanizmaları, işbirliği girişimleri ve ortak tatbikatlar yoluyla İttifakın operasyonel stratejilerine entegre edilmiştir.[20] NATO'nun terörle mücadele alanında araştırma ve eğitim merkezi olan Terörizme Karşı Savunma Mükemmeliyet Merkezi de Ankara'da bulunmaktadır. Nihayetinde Türkiye'nin yeni ve yıkıcı teknolojilere dayalı askeri modernizasyon hamlesini tetikleyen en önemli unsurlardan birisi terörle mücadele alanıdır.

Türkiye'nin askeri-sanayi sektöründe inovasyon ve araştırma-geliştirmeye odaklanmasında temel güdü kendi kendine yeterlilik ve operasyonel egemenlik kaygısı olmuştur, ancak her koşulda Türkiye'nin artan askeri kabiliyetlerinin NATO'nun caydırıcılık kabiliyetini artıracağı açıktır. Yine de Türkiye açısından bu alanın sorunsuz olduğunu söylemek de olanaklı değildir. Tekelleşme, özel ve kamu sektörleri arasında kopukluk, yetişmiş insan gücü eksikliği bu sorunlar arasında sayılabilir ve bu sorunların orta ve uzun-dönemde çözümüne odaklanmak önemlidir.[21]

Türkiye'nin NATO liderliğindeki barışı koruma misyonlarına aktif katılımı İttifak içindeki ikili ilişkilerini ve daha geniş anlamda uluslararası imajını nasıl şekillendirmektedir?

Türkiye'nin NATO liderliğindeki barış koruma misyonlarına aktif katılımı gerek İttifak içinde gerekse de uluslararası alanda barış ve güvenliğe verdiği değerin bir göstergesi olarak önemli bir oynar. Türkiye İttifaka üye olduğu günden bu yana İttifakın temel varlık sebebi olan Transatlantik güvenliğini kendi ulusal çıkarları ile özdeşleştirmiş, dahası dış politika kimliğini NATO üyesi olmakla tanımlamış bir ülkedir.[22] İttifakın uluslararası barış ve güvenliği

[19] DefenseHere. 2024. *ASELSAN deniz harbinde yeni dönemin öncüsü: MARLIN silahlı insansız deniz aracı*. 29 Ocak. https://defensehere.com/tr/aselsan-deniz-harbinde-yeni-donemin-oncusu-marlin-silahli-insansiz-deniz-araci/.

[20] S. Özeren. 2023. "The Turkish counter-terrorism experience". *Organizational and psychological aspects of terrorism*, Centre of Excellence Defence Against Terrorism (der.), IOS Press: 150-164.

[21] Kasapoğlu, 2024.

[22] Sinem Akgül-Açıkmeşe ve Fulya Aksu. 2024. "Türkiye's Relations with/within NATO: The Ontological Security Dilemmas of Türkiye's Transatlantic Identity". *Alternatives*, https://doi.org/10.1177/03043754241297762.

korumak ve yeniden inşa etmek üzere üstlendiği misyonlara aktif katılım ise hem söz konusu kimliği güçlendiren hem de görünür ve tanınır kılan bir unsurdur. Bu kapsamda Türkiye'nin İttifak içindeki ikili ilişkilerine de olumlu etki yapması kaçınılmaz ve önemlidir, çünkü her biri aynı amaç etrafında İttifaka dahil olmuş müttefiklerden söz ediyor olsak da ikili ilişkilerin sorunlardan bağımsız olduğunu söylemek olanaklı değildir. Buna karşın Türkiye'nin NATO liderliğindeki barış koruma misyonlarına katılımı kolektif güvenliğe bağlı, güvenilir ve vazgeçilmez müttefik imajını sağlamlaştıran bir unsur olduğu oranda uzlaşmazlıkların aşılmasına da katkıda bulunur.

Türkiye'nin İttifak içi ikili ilişkilerinde yaşadığı sorunlar son on yılda çok öne çıkmışsa da yeni bir olgu değildir. Her dönemde müttefiklerin ulusal dış politikalarının birbirleriyle çeliştiği örnekler bulmak mümkündür. Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin İttifakın güney kanadında yer alarak Transatlantik güvenliğin Sovyet tehdidine karşı en önemli bariyerlerden biri olması, müttefik olarak vazgeçilmezliğinin öneminin kabul edilmesini sağlamış ve yaşanan sorunların aşılmasında belirleyici olmuştur. İki NATO müttefiki Türkiye ile Yunanistan'ı savaşın eşiğine getiren ve ABD'nin Türkiye'ye silah ambargosu uygulamasına yol açan 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı bu örneklerden sadece birisidir. Ancak Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin dış politikasında müttefiklerinin çıkarlarına aykırı ulusal çıkarlarla hareket etmesi örnekleri çok daha azdır, hatta Sovyet tehdidi karşısında Türkiye'nin kendi çıkarlarını ikincil görmeyi tercih ettiği durumlar daha fazladır denebilir.[23] Soğuk Savaş sonrası dönemde değişen ve çeşitlenen güvenlik sorunları, artan çatışma alanları, buna bağlı olarak İttifakın kolektif güvenlik anlayışındaki hem içerik hem kapsam bakımından değişim, Türkiye'nin vazgeçilmez müttefik imajını bu yeni güvenlik ortamına katkısına bağlı kılmış, dolayısıyla Türkiye'nin NATO barış misyonlarına aktif katılımı ve faydası bu bağlamda önemli bir ölçüt olmuştur.

Soğuk Savaşın ardından Körfez Savaşı'nın bölgedeki etkileriyle Türkiye'nin tehdit algısı Ortadoğu'daki sorunlar ve bu sorunlardan beslenen ayrılıkçı terörizme yönelmişken, İttifakın Doğu ve Orta Avrupa genişlemesine odaklanmış olması gibi sorun yaratan ayrışmalar ortaya çıkmıştır. Yine de Türkiye, 90'lar boyunca tüm NATO misyonlarına (1995 IFOR, 1996 SFOR, 1999 KFOR) aktif katkıda bulunarak İttifaka ve uluslararası barış ve güvenliğin korunmasına bağlı bir müttefik olduğunu kanıtlamıştır. Bu durum 2000'li yıllarda değişmemekle birlikte (2003-2021 ISAF, 2004 NTM-I, 2018 NMI, 2011 OUP, 2001-2016 OAE, 2008-2016 OOS) özellikle Suriye iç savaşı ile

[23] Sinem Akgül-Açıkmese ve Şevket Ovalı. 2023. "Turkey's seven decades of ebb and flows within NATO". A companion to modern Turkey's centennial: *Political, sociological, economic and institutional transformations since 1923*, (der.) A. Ozerdem ve A. E. Öztürk, Edinburgh University Press: 443–455.

ittifak içi ilişkilerde önemli sorunlar ortaya çıkmıştır. Türkiye ve müttefiklerinin Suriye iç savaşına dair farklı tehdit algılarının yarattığı sorunlarla başlayan süreç, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma sistemi satın alma kararı ile ciddi bir krize dönüşmüştür.[24]

Suriye iç savaşı sırasında, Türkiye'nin Avrupalı müttefikleri ve ABD, Türkiye'nin de destek verdiği IŞİD'e karşı mücadeleye odaklanmıştır. Ancak müttefiklerin 2014 sonrasında IŞİD'le mücadele kapsamında Türkiye'nin PKK terörizminin bir uzantısı olarak kendisine varoluşsal bir tehdit olarak gördüğü Halk Koruma Birlikleri (YPG) ve Demokratik Birlik Partisi (PYD) ile ittifak kurması ciddi bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin özellikle Avrupalı müttefikleri Türkiye'nin IŞİD'e karşı mücadeleye dair samimiyetini sorgulamış, Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya ve Hollanda, Türkiye'nin bölgeye doğrudan askeri müdahaleleri nedeniyle Türkiye'ye silah satışını kısıtlama kararı almıştır.[25] Türkiye de tepkisini söylem düzeyinin ötesine taşıyarak Rusya'nın Kırım'ın ilhakı dolayısıyla İttifaka çok ciddi güvenlik tehdidi oluşturduğu bu süreçte Polonya ve Baltık ülkelerinin önerdiği yeni savunma planını veto etmiştir. Türkiye söz konusu savunma planının onaylanması için PYD/YPG'yi terörist gruplar olarak tanımlayan ve bu grupların Türkiye'ye saldırması olasılığına karşı önlemleri içeren bir başka savunma planının kabul edilmesi şartını koşmuş ancak bu talebi karşılanmadığı halde 2020'de vetosunu kaldırmıştır (Ovalı, 2024: 148-149).

2017 yılında Türkiye'nin Rusya'dan S-400 hava savunma füze sistemini satın alma kararını duyurması ile İttifak içinde yükselen tansiyon 2019'da S-400'lerin teslimatının tamamlanmasıyla bir krize dönüşmüştür. S-400'lerin Rusya'ya istihbarat sağlamaya hizmet edeceği ve NATO sistemlerine uyumlu olmadıkları için ciddi bir güvenlik açığına sebep olacağına dair endişeye dayalı tepkiler, Türkiye'nin doğrudan İttifakın kolektif güvenlik çıkarlarına tehdit yarattığı söylemiyle zirveye çıkmış, bunu ABD'nin yaptırımları ve Türkiye'yi F-35 programından çıkarması izlemiştir. Türkiye ise, Rusya-Ukrayna savaşının yarattığı tehdit ortamında Mayıs 2022'de Finlandiya ve İsveç'in NATO üyeliği başvurusunu veto etmiştir. Türkiye vetosunu, her iki ülkenin de PYD/YPG terörünü desteklediği ve Türkiye'ye silah ihracatına kısıtlama koymaları gerekçesine dayandırmış, İttifak içinde yeni bir krize de yol açmıştır. Fakat Haziran 2022 Madrid Zirvesi'nde İsveç ve Finlandiya ile iki ülkenin de silah ihracatı kısıtlamalarını kaldırmasını öngören bir memorandumun imzalanması, ayrıca İsveç'in terörle mücadeleye dair anayasa değişikliği yapması sonucu

[24] Balkan Devlen. 2020. "An alliance in trouble? Turkey and NATO in 2025". *Defence and Security Foresight Group. University of Waterloo*. https://uwaterloo.ca/defence-security-foresight-group/sites/default/files/uploads/files/dsfg_devlen_workingpaper_0.pdf.

[25] Akgül-Açıkmeşe ve Aksu, 2024: 13.

Türkiye vetosunu kaldırmıştır. Finlandiya'nın Mart 2023'te, İsveç'in ise Temmuz 2023'te NATO üyesi olmaları Türkiye'nin nihai olarak İttifakın kolektif hedeflerine bağlılığının kanıtıdır. Nihayetinde üye olduğu günden beri NATO'nun barış misyonlarına çekincesiz katkıda bulunan bir üye olarak Türkiye, Ukrayna savaşı sırasında da İttifaka bağlılığı önceledigini ve Rus tehdidi karşısında Boğazların kontrolünün stratejik olarak ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermiştir.[26]

Türkiye'nin NATO'nun barışı koruma misyonlarına yaptığı katkılar, bölgesel liderlik ve NATO üyesi olmayan aktörlerle ortaklıklar gibi daha geniş stratejik hedefleri açısından ne gibi sonuçlar doğurmaktadır?

2000'li yıllar Türkiye'nin bölgesel liderlik temelinde daha bağımsız bir dış politika formüle etmeye başladığı ve aşamalı olarak dönüşüm geçirdiği bir sürecin başlangıcıdır. Bu süreç Türkiye'nin Transatlantik kimliğinden uzaklaştığı, dolayısıyla kolektif çıkarlarla çelişen ulusal çıkar tanımlamalarını öncelediği gerekçesiyle İttifak içinde gerginliklere yol açmıştır. Söz konusu dönüşüm Arap Baharı süreciyle belirgin hale gelmiştir. Yukarıda söz edilen Suriye iç savaşı süreci ve Rusya'dan S-400 füze sistemlerinin satın alınması bu perspektiften değerlendirilebilir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin BRICS ve Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ile işbirliği girişimleri, daha geniş bir perspektiften değerlendirmeye olanak sunar. NATO'nun 2022 Stratejik Konseptinde Transatlantik güvenliğe en önemli tehdit olarak tanımlanan Rusya ile Çin'in öncü olduğu iki örgütle Türkiye'nin işbirliği hatta üyelik başvurusunun gündeme gelmiş olması bu bağlamda önemlidir. Türkiye'nin BRICS'e ilgisi Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2018'de BRICS'in Güney Afrika'da gerçekleşen 10. Zirvesine katılmasıyla görünür olmuştur. 2024 Kazan Zirvesi'nde ise Türkiye'nin üyelik başvurusu olasılığı tartışmaların odağına yerleşmiş, Türkiye'nin tam üyelik başvurusu kamuoyuna ilk olarak Türkiye tarafından değil, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından açıklanmıştır.[27] Benzer şekilde Türkiye'nin 2012'den beri diyalog ortağı statüsüyle işbirliği içinde olduğu ŞİÖ'yeüye olma isteği, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Astana Zirvesi dönüşünde, "*Biz de Şanghay İşbirliği Örgütü'nde Rusya ve Çin ile olan münasebetlerimizi daha da geliştirelim diyoruz. Bizi de buraya diyalog ortaklığı şeklinde değil de diğerleri gibi Teşkilat'a ortak olarak alsınlar diyoruz*" ifadeleriyle açıklanmıştır.[28]

---

[26] Akgül-Açıkmeşe ve Aksu, 2024: 15.

[27] Bloomberg. 2024. "Rusya: Türkiye BRICS'e tam üyelik başvurusu yaptı". *Bloomberg HT*, 4 Eylül. https://www.bloomberght.com/rusya-turkiye-brics-e-tam-uyelik-basvurusu-yapti-2359582.

[28] Sputnik. 2024. "Türkiye Şangay İşbirliği Örgütüne neden üye olmak istiyor?". Sputnik, 10 Temmuz. https://anlatilaninotesi.com.tr/20240710/turkiye-sangay-isbirligi-orgutune-neden-uye-olmak-istiyor--1085724230.html.

Türkiye'nin bu şekilde Batı'nın ötesinde stratejik ve ekonomik ortaklıklarını çeşitlendirme girişimleri mevcut eksen kayması tartışmalarını derinleştirmiş, bunların genel olarak Batı özelde de NATO'ya alternatif arayışı mı olduğu , hatta İttifakı zayıflatan girişimler mi yoksa geleneksel dengeleme politikasının bir uzantısı olarak mı anlaşılması gerektiğine dair tartışmaları bir kez daha gündeme taşımıştır. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın BRICS üyeliği bağlamında "*Avrupa Birliği ile bizim ekonomik entegrasyonumuz üyelikle taçlansaydı, belki biz birçok konuda bu türden bir arayış içerisinde olmayacaktık*"[29] şeklindeki açıklaması, bu girişimlerin Türkiye'nin stratejik manevraları olarak okunması gerektiği görüşüne ağırlık kazandırmıştır. NATO Genel Sekreteri Mark Rutte'nin BRICS ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmenin Türkiye'nin egemenlik hakkı olduğunu belirtmesi ve sözlerine "*Türkiye'nin ittifak içinde çok önemli bir müttefik olduğunu unutmayalım. NATO'nun en donanımlı askeri güçlerinden birine sahiptir. NATO coğrafyasının kendi bölümünde hayati bir rol oynamaktadır. NATO'ya bir bütün olarak pek çok kabiliyet sağlamaktadır*" ifadesini de eklemesi, İttifak içi ikili ilişkilerde sorunlar yaratsa da İttifakın çıkarlarının Türkiye ile ilişkileri sağlamlaştırmakta olduğu kabulünü yansıtmıştır.[30]

Türkiye'nin BRICS üyeliğine yaklaşımı ötesinde Rusya ile ikili ilişkileri, özellikle de S-400'ler kapsamında düşünüldüğünde İttifak içi ilişkileri sorunlu hale getirse de Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşındaki tutumu ve rolü Karadeniz güvenliği bağlamında ne kadar önemli bir aktör olduğunu ve karmaşık tutumuna rağmen İttifakın çıkarlarını önceledigini göstermiştir. Türkiye Rusya-Ukrayna savaşı kapsamında, Rus saldırısını bir savaş olarak tanımlayıp Karadeniz'de Montreux Sözleşmesi'ni işleterek Boğazları savaş gemilerine kapatmış, Ukrayna'ya İHA desteği vermiş, Rusya ve Ukrayna arasındaki tahıl koridoru anlaşmasının gerçekleşmesini sağlamıştır. Diğer yandan Rusya ile ikili ilişkilerine zarar vermemeye özen göstermekle kalmamış, Rusya'nın ve Çin'in öncü olduğu BRICS ve ŞİÖ ile ilişkilerini geliştirmeye de odaklanmıştır.

Türkiye'nin kendisini küresel alanda her türlü uluslararası oluşumla ilişki kurabilecek, dahası tüm oluşumlar arasında köprü rolü oynayabilecek bir aktör olarak konumlandıran bir yaklaşımla hareket ettiğini söylemek mümkündür. Buna karşın önceliği, dış politika kimliğinin bir parçası olan Transatlantik

---

[29] BBC Türkçe. 2024. "Dışişleri Bakanı Fidan'dan BRICS üyeliği açıklaması". 4 Eylül. https://www.bbc.com/turkce/articles/cy54v7rxledo.

[30] Anadolu Agency. 2024. "Türkiye, very important ally in NATO, has sovereign right to work with BRICS partners, says alliance chief." 22 Ekim. https://www.aa.com.tr/en/europe/turkiye-very-important-ally-in-nato-has-sovereign-right-to-work-with-brics-partners-says-alliance-chief/3370887

güvenliğe verdiğini yadsımak mümkün değildir. Türkiye, NATO'ya her zaman çekincesiz, aktif ve etkili katılımda bulunmuş ve sağladığı jeopolitik avantajları bir başka ülkeyle ikame edilemeyecek kadar önemli bir üyedir ve Türkiye ile ilişkileri sağlamlaştırmak İttifakın ancak çıkarına hizmet edecektir.[31]

Öngörü ve Tavsiyeler

Türkiye'nin NATO'nun barışı koruma misyonlarına yaptığı katkılar hem İttifak hem de Türkiye'nin daha geniş stratejik hedefleri üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Türkiye aktif katılımı sayesinde NATO'nun kriz yönetimi kapasitesini güçlendirmiş ve İttifakın Balkanlar, Ortadoğu ve Akdeniz gibi istikrarsız bölgelerdeki misyonlarının etkinliğine katkıda bulunmuştur. Türkiye'nin bu bölgelerle olan kültürel ve tarihi bağları NATO'nun barışı koruma çabalarında güven ve meşruiyet inşa etmesini sağlarken coğrafi yakınlığı ve askeri yetenekleri ise NATO'nun operasyonel başarısı için hayati olmuştur. Türkiye'nin savunma sanayiinde yaptığı yenilikler de NATO'nun yeni teknolojilere verdiği stratejik önemle örtüşmektedir ve başta insansız hava araçları olmak üzere ileri teknolojilerin kriz bölgelerinde kullanılmaları NATO'nun asimetrik savaş ve kriz yönetimindeki operasyonel etkinliğini arttırmıştır.

Türkiye'nin 2000'li yıllardan itibaren dış politikada daha özerk bir yol izlemeye ve bu kapsamda İttifak'ın çıkarlarıyla çelişen politikalara yönelmesi, Türkiye'nin İttifak'a uyumu konusunda ciddi endişe ve tartışmalara yol açmış, özellikle Suriye iç savaşında ve Rusya'dan S-400 füze savunma sistemlerinin alımında görüldüğü üzere müttefiklerle ikili ilişkileri krize sokmuştur. Bu gerginliklere rağmen Türkiye'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunması bağlamında NATO içindeki rolünün yerinin doldurulamaz nitelikte olduğu kabul edilmektedir. Türkiye'nin Transatlantik kimliği dış politika kimliğinin temelidir ve bu kimlik NATO üyeliği ile tanımlandığından İttifakla ya da müttefiklerle yaşanan tüm sorunlara rağmen değerli ve öncelikli olmaya devam etmektedir.[32] Türkiye'nin de müttefiklerin de bu farkındalıkla yola devam etmeleri hem Türkiye hem NATO'nun çıkarına olacaktır. Bu çerçevede atılabilecek adımlar şu şekilde olabilir:

- Türkiye'nin barış misyonlarına aktif ve kesintisiz katkısı, NATO içindeki güvenilir müttefik imajını güçlendirmektedir. Bu katkıların görünürlüğü artırılmalı, NATO belgelerinde ve kamu diplomasisinde Türkiye'nin katkılarına daha fazla yer verilmesi için çaba gösterilmelidir.

[31] Kasapoğlu, 2022: 108.

[32] Akgül-Açıkmeşe ve Aksu, 2024.

- Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağlara sahip olduğu bölgelerdeki misyonlarda güven inşasını kolaylaştırıcı rolü, NATO'nun kriz yönetimi stratejilerinde sistematik biçimde dikkate alınmalıdır.
- Stratejik anlaşmazlıkların şeffaf diyalog ve yapılandırılmış mekanizmalarla aşılmasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Suriye krizi ve S-400 gibi örneklerde görüldüğü gibi ikili politik ayrışmalar, Türkiye'nin barış misyonlarına katkılarına dair siyasi algıları zaman zaman gölgeleyebilmektedir. NATO bünyesinde bu tür ayrışmaların barış misyonlarına yansımasını en aza indirmeye yönelik teknik iletişim kanalları oluşturulmalı ve var olanlar güçlendirilmelidir.
- Türkiye'nin barış misyonlarına sadece askeri değil, yeniden inşa ve yerel kapasite geliştirme gibi insani unsurlarla da katkı sağlaması, NATO'nun "kapsamlı kriz yönetimi" yaklaşımıyla uyumludur. Türkiye bu deneyimini NATO içinde standartlaştırılmış iyi uygulamalar olarak daha sistematik biçimde aktarmalıdır.

Kadın, Barış, Güvenlik Gündemi

Bezen Coşkun

Türkiye, NATO'nun kadın, barış, güvenlik gündemine ne ölçüde uyumlu hareket etmektedir?

Arka Plan

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) çığır açıcı 1325 sayılı kararı,[1] kadınların barış ve güvenlik meselelerine dahil edilmesi sorununu ele alan ilk karar olarak hayatımıza girdi. Bu karar ve takiben kabul edilen dokuz karar, BM'in Kadın, Barış ve Güvenlik (KBG) Gündeminin çerçevesini oluşturdu. KBG Kararları ile uluslararası toplum, şiddetli çatışmalar ve insani acil durumlardan kadınların ve kız çocuklarının orantısız bir şekilde etkilendiklerini, çatışmalar ve insani acil durumlar sırasında önceden var olan veya yeni ortaya çıkan eşitsizlikler ve ayrımcılıklar nedeniyle en ağır yükü omuzladıklarını kabul ediyordu. Önleme, koruma, katılım ve iyileştirme başlıklı dört ayak üzerine inşa edilen KBG gündemi ile kadınların çatışma ve savaşlarda sadece kurban olmadıklarını, aktif biçimde dahil edildikleri takdirde çatışmaların çözümü ve barış inşası süreçlerinde önemli katkılar sağlayabilecek vazgeçilmez aktörler oldukları kabul ediliyordu.

KBG'nin *önleme* ayağı, çatışma ile cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet de dahil olmak üzere kadınlara ve kızlara yönelik her türlü yapısal ve fiziksel şiddetin

[1] United Nations Security Council. 2000. "Resolution 1325 (2000) Adopted by the Security Council at its 4213th meeting, on 31 October 2000". 31 Ekim.https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n00/720/18/pdf/n0072018.pdf.

tekrarlanmasını önlemek amacıyla atılan adımları kapsarken, *koruma* ayağı, kadınların ve kızların insan haklarını korumayı ve fiziksel güvenliklerini, sağlıklarını ve ekonomik güvenliklerini sağlamayı amaçlamaktadır. Gündemin üçüncü ayağı olan *katılım*, ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede gerçekleşen çatışma çözümü mekanizmalarında, barış müzakerelerinde ve barış operasyonlarında kadınların katılımını teşvik etmekte, *iyileştirme* ayağı ise, kadınların ve kızların çatışmadan sonraki aşamalarda özel ihtiyaçlarının ve önceliklerinin ele alınmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

KBG'nin ulusal düzeyde uygulamaları ve ulusal taahhüt beyanları Ulusal Eylem Planları aracılığıyla yapılmaktadır. 2025 yılı başı itibarıyla, 108 ülke KBG Gündemini uygulamak üzere Ulusal Eylem Planlarını geliştirmiştir. Ulusal Eylem Planları dışında uluslararası/bölgesel örgütlerinin de KBG Gündemi ile ilgili eylem planları geliştirdiklerini ve gündeminin normatif çerçevesini ve sütunlarını benimsemiş ve politikalarına entegre ettiklerini görüyoruz. Bu bağlamda NATO, KBG gündemini benimseyen ve politikalarına entegre eden uluslararası örgütlerin başında gelmektedir.

Kuruluşunun 75. yılında NATO'nun, güvenlik işbirliğinde cinsiyet eşitliğini ön plana çıkararak, kapasite geliştirme faaliyetlerine kadın katılımını teşvik ederek ve İttifak genelinde operasyonel etkinlik ve dayanıklılığı sağlayarak KBG gündemini NATO'nun stratejilerinin bir parçası haline getireceği düşünülmektedir. Bir savunma ve güvenlik örgütü olan NATO'nun KBG Gündemini benimsemesi, NATO üyesi olan ülkelerin, özellikle NATO operasyonlarına destek veren üye ülkelerin KBG Gündemine uygun hareket etmelerine yol açacaktır. Bu çalışmada, 1952 yılından beri NATO'ya en çok katkıda bulunan üye ülkelerden biri olan Türkiye'nin NATO'nun kadın, barış, güvenlik gündemine ne ölçüde uyumlu hareket ettiği aşağıdaki 5 soru çerçevesinde tartışılacaktır.

NATO bünyesinde geliştirilen Kadın Barış ve Güvenlik (KBG) Gündemi Türkiye'nin bu alanda yapacağı çalışmalar için nasıl bir çerçeve sağlayabilir?

Soğuk Savaşın bitmesiyle NATO, geleneksel savunma ve güvenlik rolünün ötesine geçerek zamanın ruhuna uygun misyonlarla donanmıştır. 2022'de kabul edilen Stratejik Konsept, NATO'nun misyonlarının ne kadar farklılaştığını göstermektedir.[2] Terörizm, nükleer saldırı, saldırgan devletlerin yayılmacı politikaları gibi geleneksel güvenlik tehditlerine ek olarak, siber güvenlik, yeni

[2] NATO. 2022. "Strategic Concept Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid." 29 Haziran. https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf.

teknolojilerin ve iklim değişikliğinin sebep olduğu güvenlik tehditleri NATO misyonlarına dahil edilmiş, insan güvenliği ise ana temalardan biri olarak Stratejik Konsept'te yer almıştır.

Stratejik Konsept'te dikkati çeken alanlardan biri de KBG Gündeminin NATO'nun temel görev alanlarına entegre edilmesi taahhüdüdür. Böylece, NATO insan güvenliği ve KBG arasındaki güçlü bağlantıları kabul etmiş ve KBG'nin ana odaklarından biri olan çatışmalarda gerçekleşen cinsel şiddet NATO'nun İnsan Güvenliği Gündeminin de önemli bir parçası haline gelmiştir.

Aslında, NATO'nun KBG gündemi yolculuğu, 2007 yılında Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'nde ilk KBG politika belgesinin kabulü ile başladı. 2012 yılında Mari Skare NATO Genel Sekreteri'nin Özel KBG Temsilcisi olarak atandı, 2021 yılında ise KBG Eylem Planı hazırlandı ve hazırlanan plan NATO Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi'nde kabul edildi. 2022 yılında onaylanan Stratejik Konsept ile NATO'nun tüm temel görevlerinde KBG Gündemini teşvik etme taahhüdü verildi ve NATO'nun değerlerinin bir yansıması olarak cinsiyet eşitliğinin NATO'nun temel değerlerinden olduğu ifade edildi.[3]

2024 Kadın Barış ve Güvenlik Politika Belgesi'nde NATO, "kadınların barış ve güvenlik faaliyetlerinde oynadıkları kritik rollere ek olarak toplumsal dayanıklılığı destekleme, krizlere ve çatışmalara arabuluculuk etme ve yanıt verme ve barışı inşa etme çabalarının ön saflarında yer aldıklarını" kabul ederek, kadınların karar alma süreçlerine eşit ve anlamlı katılımlarının NATO operasyonları ve Transatlantik bölgesinde barış ve istikrarın sağlanması için ne kadar önemli olduğunun altını çizmiştir.[4] Bu kapsamda NATO, KBG politikasını hem sivil hem de askeri yapılarına ve operasyonlarına entegre ederek, küresel KBG Gündeminin ilerlemesini de misyon edinmiştir.

Ulusal güvenlik ve savunma stratejilerini uluslararası taahhütlere uygun olarak geliştirmek devletlerin kendi sorumluluğunda olduğundan KBG Gündemi'nin uygulanmasına ilişkin temel sorumluluk da ilgili devletlere aittir. Bu konuda ulusal ve küresel çabalar arasında tutarlılık olması ise NATO'nun KBG politikalarının başarılı olmasını sağlayacaktır. Bu sebeple NATO, KBG Gündeminin NATO üyesi olan müttefik devletler tarafından uygulanmasında rehber rol oynamaktadır. 2024 yılı sonlarında yeni seçilen NATO Genel Sekreteri Mark Rutte'nin Türkiye ziyareti sırasında bir kez daha ifade edildiği

---

[3] NATO. 2022. "Strategic Concept Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid." 29 Haziran. https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf.

[4] NATO. 2024. "NATO 2024 Policy on Women, Peace and Security". https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/7/pdf/240711-WPS-Policy-2024_en.pdf.

üzere Türkiye NATO'nun etkin ve güvenilir üyelerindendir.[5] Dönem dönem yaşanan gerilimlere rağmen NATO, Türkiye'nin savunma ve güvenlik alanlarında uluslararası seviyede temel güvencelerinden biridir. Dolayısıyla NATO, Türkiye'deki hükümetlerin ve karar alıcıların gözünde kredisi yüksek, işbirliği yapılabilir bir kuruluştur. Bu da Stratejik Konsept'te yer alan diğer konularda olduğu gibi KBG konusunda da örnek bir uygulama modeli olarak Türkiye'nin de KBG politikası geliştirmesini teşvik edebilir.

Uzun süre NATO'nun tek kadın jet pilotunun (Leman Bozkurt Altınçekiç) Türk olması, Türkiye'nin NATO'nun cinsiyet eşitliği hassasiyeti başlamadan çok zaman önce kadınların NATO operasyonlarında yer alması konusunda öncülük yaptığının göstergesidir. Halihazırda Türk Silahlı Kuvvetlerinde yetişmiş, pek çok kalifiye kadın personelin görev yaptığını düşündüğümüzde, Türkiye'nin adı konmasa da bir KBG gündemi olduğunu görebiliriz. 2024 yılında hava, kara ve deniz harp okulları birincilerinin kadın olması, tarihte ilk defa bir kadın kurmay subayın amiralliğe terfi etmesi gibi gelişmeler, Türkiye'nin NATO'nun KBG politikalarını ciddi bir biçimde uyguladığından emin olduğu takdirde hem ulusal düzeyde KBG politikaları geliştirebileceğini hem de NATO nezdinde KBG politikalarının hayata geçirilmesinde katkı sunabileceğini göstermektedir.

NATO'nun 2022 Stratejik Konsepti ile temel görevleri olan caydırma, savunma, kriz önleme, kriz yönetimi ve işbirlikçi güvenlik alanlarına entegre ettiği KBG gündemine Türkiye'nin katkısı hangi alanlarda gerçekleşiyor?

Müttefik Güçler Transformasyon Komutanlığı, karar alma ve planlama süreçlerine entegre edilen cinsiyet perspektifinin risk değerlendirmelerini geliştirdiğini ve olası çözümler veya eylem yolları analiz edilirken fırsatların, gereksinimlerin ve zorunlulukların belirlenmesini iyileştirdiğini ifade etmektedir.[6] KBG ile uyumlu hareket etmenin tanımlanan hedef(ler), istenen etki(ler) veya nihai hedefe ulaşmak için daha iyi planlara ve kararlara yol açtığı gerçeği kabul edilmiş ve 2024 Cinsiyet Danışmanları Konferansı cinsiyet perspektifinin NATO'nun askeri güç enstrümanlarından biri olduğu ana teması üzerine yapılmıştır. NATO 2022 Strateji Belgesi'nde KBG Gündemini ve cinsiyet perspektifini temel görev alanlarına entegre etme taahhüdünde bulunmuştur. NATO'nun Kadın, Barış ve Güvenlik (KBG) Gündemi, cinsiyet

[5] TC İletişim Başkanlığı. 2024. "Türkiye Cumhurbaşkanı, Nato Genel Sekreteri ile bölgesel konuları görüştü". 16 Kasım. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/dis_basinda_turkiye/detay/turkiye-cumhurbaskani-nato-genel-sekreteri-ile-bolgesel-konulari-gorustu.

[6] NATO Allied Command Transformation. 2025. "Gender Advisor". https://www.act.nato.int/about/gender-advisor/.

perspektifinin tüm operasyonlara entegre edilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Cinsiyetin ana akımlaştırılması, siyasi-askeri bir hedef olarak belirlenmiş; bu sayede cinsiyet eşitliği sağlanarak güvenlik, barış ve istikrar ortamının kalıcı hale gelmesi amaçlanmıştır. Askeri bir hedef olarak ise, cinsiyet faktörünün askeri operasyon ve aktivitelerde dikkate alınarak, NATO'nun temel görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmesi belirlenmiştir.

KBG'nin ve cinsiyet perspektifinin NATO'nun temel görevlerinin merkezine konması taahhüdü ve NATO'nun bu konudaki kararlılığı doğal olarak müttefik ülkelerin yaklaşımını da etkilemektedir. NATO'nun askeri operasyonlarında ve sivil programlarında kadın katılımının artması, kadınların her seviyede karar vericiler arasında yer alması operasyonların başarısını artıracağı gibi sahada NATO'nun kabul görme oranını da artıracaktır.

Türkiye'nin NATO'nun sahadaki operasyonlarında izlediği KBG gündemine katkısı bir devlet politikası olarak yoktur. Aktif bir NATO müttefiki olarak Türkiye, NATO üyesi olmanın gerekliliklerini yerine getirmeye çalışmaktadır ve aşağıdaki sorularda daha ayrıntılı olarak anlatılacağı üzere, Türkiye'nin özellikle NATO dahilinde sivil ve askeri kadrolarda kadın temsilinin artması için bir çaba gösterdiği söylenebilir. Türkiye'nin NATO operasyonlarını yürüttüğü bölgelerde NATO operasyonlarına katkısı dışında insani yardım ve kalkınma projelerine verdiği destek ile de varlık göstermektedir.[7] Özellikle Balkanlar ve Afrika'da Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Dışişleri Bakanlığı ve TSK'nın ilgi alanına giren bölgelerde aktif çalışmalar yapmakta ve bu çalışmalarda kadın katılımı, kadının güçlendirilmesi gibi Batılı devletlerin uyguladığı dönüştürücü kalkınma politikaları yaklaşımı sergilemektedir. Türkiye'nin kalkınma yardımı ve insani yardım alanlarında kadınlara verdiği destek ile birlikte düşünüldüğünde, Türkiye'nin NATO ile paralel ismi konmamış bir KBG Gündemi olduğu söylenebilir.

NATO'nun Kadın, Barış, Güvenlik gündemi ile bağlantılı olarak tesis ettiği KBG Özel Temsilcisi, Cinsiyet Danışmanları, Cinsiyet Odak Noktaları ve KBG Odak Noktaları ve KBG Liderlik Görev Gücü gibi yapılara Türkiye'nin katkısı nedir?

NATO KBG politikaları çerçevesinde en yapılandırılmış sistemi kurmuş olan uluslararası örgütlerden biridir. Sadece politika belgesi hazırlamakla ve KBG

[7] Burcu Özdemir-Sarıgil. 2021. "Women, Peace and Security Agenda and Humanitarian Assistance: A New Terrain for Turkey's Humanitarian Diplomacy". *Women in Foreign Policy*. Turkeyhttps://www.womeninfp.org/en/_files/ugd/7282c7_bbea6cb06d0245abb3a3b32423b4c066.pdf.

gündemini stratejik belgesinin içinde geçirmekle kalınmamış, KBG Gündemi'nin NATO sistemi içinde operasyonel hale gelebilmesi için özel birimler ve pozisyonlar oluşturulmuştur.

Cinsiyet Danışmanları (*Gender Advisors*), stratejik ve operasyonel düzeyde faaliyet göstermekte ve cinsiyet perspektiflerinin planlama, uygulama ve değerlendirme süreçlerine entegrasyonundan sorumlu komutanlara destek olmakta ve Cinsiyet Saha Danışmanlarını izleme ve koordine etme görevlerini yerine getirmektedir. Cinsiyet Saha Danışmanları (*Gender Field Advisors*) ise operasyonlarda cinsiyet analizi yapmak ve komutanların uygulama süreçlerinin BM kararları ve 40 sayılı NATO İkili Stratejik Kumanda Direktifi (*Bi-Strategic Command Directive*)[8] ile uyumlu olmasını sağlamakla görevlidir. Cinsiyet Odak Noktaları (*Gender Focal Point*) birlikler içinde taktik düzeyde atanır ve zamanlarının %10-15'ini cinsiyet perspektiflerini birimin olağan görevine entegre etme görevine ayırmaları için tahsis edilir. Bu birimler ve pozisyonlar cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması ve NATO çapında cinsiyet perspektifinin entegre edilmesi için çalışmakla görevlendirilmiştir. Şu anda Irene Fellin'in yürüttüğü KBG Özel Temsilciliği 2012'den beri var olan bir pozisyondur. NATO tüm operasyonlarına Cinsiyet Danışmanları atamakta, bu danışmanlar konu ile ilgili olarak hazırlanmış özel ve meşakkatli eğitimlerden geçerek bu pozisyonlara getirilmektedir. Türkiye'den de kadın personelin Cinsiyet Danışmanı pozisyonunda görev yaptığını biliyoruz. NATO içerisinde stratejik ve operasyonel görevlerde Cinsiyet Odak Noktası olarak yer almak isteyen kadın ve erkek (sivil ve askeri) personel için düzenli olarak Cinsiyet Odak Noktası eğitimleri verilmektedir. Bu eğitimler hem NATO üye ülkelerinin hem de NATO ile Partnerlik ilişkisi olan ülkelerin personeline açıktır. Türk personel de bu eğitimlere katılabilmekte ve NATO operasyonlarında Cinsiyet Odak Noktası olarak görev yapabilmektedir.

NATO Parlamenterler Asamblesi'nde de kadın temsilinin artması NATO'nun hedeflerinin başında gelmektedir. Mayıs 2017'den bu yana, "delegasyonların cinsiyet çeşitliliğini sağlamaları şiddetle teşvik edilmektedir."[9] Asamble, bu Düzenleme Kuralları revizyonu ile, belirli delegasyonların nesnel engellerle karşılaşması nedeniyle, katı kurallar koymadan temsili bir cinsiyet dengesine doğru ilerlemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda Ulusal Delegasyonlardaki kadın sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. 2023 yılı Ulusal

[8] NATO. 2021. "NATO Bi-Strategic Command Directive 040-001 (Public Version): Integrating Gender Perspective into the NATO Command Structure". 20 Ekim. https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/Bi-SCD_040-001.pdf.

[9] NATO Parliamentary Assembly (PA). 2022. "Gender Balance in 2022-2023". https://nato-pa.foleon.com/2022-review-of-the-assemblys-consideration-of-gender/2022-the-assemblys-consideration-of-gender/gender-balance-in-2022-2023.

Delegasyonlardaki kadın sayısı bakımından en yüksek temsilin gerçekleştiği bir yıl olmuştur. 6 Ulusal Delegasyonun başkanı kadındır. Türkiye ise ulusal delegasyonlar arasında %6 ile en düşük kadın temsili oranına sahip NATO üyesidir.[10]

Cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması çerçevesinde kadın katılımının en başarılı şekilde entegre edildiği Uluslararası sekreterya (17 kadın ve 10 erkek) ve NATO Araştırma Birimidir. Araştırma programları kapsamında çalışma yürütmek üzere 2022-2023 yıllarında seçilen 138 genç mezunun 78'i kadındır.[11] Türk bilim kadınları da her kademede NATO'nun bilimsel programlarına katılmaktadır. NATO Barış ve Güvenlik için Bilim programı kapsamında başarılı çalışmalar yapan ve NATO üye ülkelerinden bilim insanlarından oluşan ekiplere liderlik yapan Prof. Dr. Türkan Haliloğlu gibi pek çok Türk bilim kadını NATO'nun bilimsel programlarına katkı yapmaktadır. Bir başka örnek olarak da SPACELIS şirketinin kurucusu Dr. Güler Koçak'ın NATO DIANA Programı kapsamında uzay teknolojileri geliştirme çalışmaları verilebilir. NATO'da ulusal delegasyonda en az kadın temsilcisi olan üye ülke Türkiye olsa da sivil personel ve bilimsel destek programlarında Türk kadınlarının varlığı ve katkıları artarak devam etmektedir.

NATO'nun sahada gerçekleştirdiği barış operasyonlarında KBG nasıl entegre edilmekte ve Türkiye askeri katkıda bulunduğu bu operasyonlarda NATO'nun kadın, barış, güvenlik gündemine ne ölçüde uyumlu hareket etmektedir?

Aktif çabalara rağmen, kadınlar hala NATO'daki üniformalı personelin küçük bir yüzdesini (yaklaşık %13'ünü) ve liderlik rollerinde ise %23,6'sını oluşturmaktadır.[12] NATO hem kendi içinde hem de sahada yaptığı operasyonlarda kadın personel katılımı artırmaya yönelik bir çabanın içindedir. Kadınların askeri personel olarak kariyer yapmaları, aktif savaş görevlerinde bulunmaları sosyal ve kültürel olarak desteklenmediği için, ulusal askeri savunma yapılarında kadın askeri personel sayısının hemen her ülkede az olduğunu, olanların da saha gerisinde görevlendirildiği bilinen bir gerçektir. Bu kapsamda, NATO bir yandan cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması, bir yandan da KBG Gündemi kapsamında kadınların katılım ve temsilinin artması için çaba göstermektedir. 2021 yılında NATO Bilim ve Teknoloji Örgütü tarafından müttefik ve partner ülkelerin silahlı kuvvetlerindeki kadınlar üzerine

[10] NATO Parliamentary Assembly (PA). 2022.

[11] NATO Parliamentary Assembly (PA). 2022.

[12] Courtney Clarksen, Tyler McAnally ve Kathleen McInnis. 2024. "Advancing Women, Peace, and Security through Security Cooperation in NATO". Center for Strategic & International Studies, 12 Temmuz. https://www.csis.org/analysis/advancing-women-peace-and-security-through-security-cooperation-nato.

yapılan çalışmada, kadın askeri personelin sorunları dört ana başlık altında - istihdam ve entegrasyon; cinsel şiddet ve taciz; ekipmanlar; sağlık- incelenerek, NATO'nun personel politikalarını kadın askeri personel için çekici hale getirecek önerilerde bulunulmuştur.[13]

NATO yetkilileri, Ukrayna'daki çatışmada cinsiyet perspektifinin kullanımı, insan güvenliği yaklaşımı, katmanlı dayanıklılık ve kentsel ortamda çok alanlı operasyonlar gibi mevcut Müttefik Transformasyon Komutanlığının (ACT) çalışma alanlarıyla ilgili konulardan ve örneklerden yola çıkarak, cinsiyet perspektifinin caydırma ve savunmada kullanılan pratik bir yetenek olduğunun altını çizmektedir. Özellikle Ukrayna Savaşı'ndan çıkarılan derslerden, geleneksel ve karma savaşta cinsiyetle ilgili hususların önemi ve alaka düzeyi vurgulanmıştır. Bu bağlamda askeri operasyonlarda cinsiyet perspektifinin sadece sahadaki kadın askeri personel sayısı ile sağlanamayacağı, operasyonların düzenlenirken ve stratejiler belirlenirken kadın ve erkek sivillerin çatışmalardan farklı etkilendiği ve dolayısıyla barış operasyonlarından beklentilerinin ve ihtiyaçlarının da farklı olduğu kabul edilmektedir.

Bu bağlamda, Türkiye'nin özellikle kültürel ve coğrafi yakınlığı olan bölgelerdeki NATO operasyonlarına katılımı ve bu katılımın cinsiyet perspektifine sahip olması sivillerin, özellikle de kadınların, insani güvenlik ihtiyaçlarının algılanması konusunda önemli bir katkıda bulunabilir. Türkiye'nin Avrupa'da Kosova ve Bosna'daki, doğuda ise Afganistan'daki varlığı NATO kuvvetlerinin sahada kabul görmesine yardım etmiştir. Türkiye'nin öncü rol oynadığı operasyonlara bir de cinsiyet perspektifinin entegre edilmesi ile Türkiye'nin NATO KBG hedeflerine çok önemli katkıları olacaktır.

NATO, Türkiye'nin KBG Gündemi kapsamında NATO ile uyumlu bir Ulusal Eylem Planı hazırlaması konusunda nasıl bir rol oynayabilir?

Türkiye, cinsiyet eşitliğinin de temel amaçlardan biri olduğu ve küresel olarak BM öncülüğünde ulaşılmaya çalışılan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına ulaşma konusunda kararlı bir şekilde çalışmalar yürütse de BM'in liderliğini yaptığı bir diğer normatif çerçeve olan Kadın Barış ve Güvenlik Gündemini göz ardı etmektedir. Türkiye KBG Ulusal Eylem Planı olmayan ülkeler arasındadır ve daha da önemlisi KBG Türk dış politikasının gündeminde değildir. NATO'nun KBG'yi güvenlik politikalarının bir parçası haline

[13] Wells Bryan. 2021. "Women in the Armed Forces." *NATO Chief Scientist Research Report* 1, Nisan. https://www.sto.nato.int/wp-content/uploads/2021-nato-sto-wiaf-report-v3-1-2021-04-14.pdf.

getirmesi ve barış operasyonları başta olmak üzere tüm NATO misyonlarında kadınların etkinliğini artırmayı taahhüt etmesi, Türkiye için KBG'nin orta vadede dış politika ve güvenlik gündemine girmesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanması için bir motivasyon olacaktır. NATO'nun KBG gündemini Stratejik Konsept'in bir parçası yapması ve bu konudaki taahhütleri KBG konusunu Türkiye'nin de gündemine sokacaktır. Burada öncelikli olarak, NATO'nun Türkiye'yi Eylem Planı hazırlamaya teşvik etmesi ve Eylem Planı hazırlanma sürecinde Türkiye'nin KBG hedeflerinin belirlenmesi aşamasında rehber olması beklenebilir.

NATO'da harekâtlardan sorumlu direktör görevini yürüten Burcu San'ın Genel Sekreter Yardımcısı Vekili olarak atanarak Harekâtlar Bölümü'nün iki numarası olması, Türkiye'nin ilk kadın Amirali ve ilk kadın savaş gemisi komutanı Tuğamiral Gökçen Fırat'ın Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Savunma Planlama ve Proje Yönetimi Başkanı görevine getirilmesi ve Türkiye'de Dışişleri Bakan Yardımcılığına ilk defa bir kadın büyükelçinin Ayşe Berris Ekinci'nin atanması kadınların dış politika ve güvenlik alanlarında lider ve karar verici noktalara gelmesi anlamına gelmektedir. Bu atamalarla beraber, Türkiye'de de bir Ulusal Eylem Planı hazırlaması için savunuculuk yapan Dış Politikada Kadınlar İnisiyatifi gibi sivil oluşumların faaliyetleri, NATO'nun taahhütlerinin Türkiye'yi bu konuda adım atması için teşvik edebileceğini düşündürtmektedir.

2024-2028 yıllarını kapsayan 12. Kalkınma Planında, "kadın erkek fırsat eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlenmesi önceliğinin tüm plan, program, politika geliştirme ve uygulama süreçlerinde yer almasının sağlanması" ve "kadın erkek fırsat eşitliğine duyarlı bütçeleme çalışmaları yaygınlaştırılarak bütçeleme süreçlerine entegre edilmesi" hedeflerinin yer alması da Türkiye'nin KBG gündemi kapsamında özellikle Gündemin katılım ayağında adımlar atacağını işaret etmektedir. Eğer NATO müttefikleri KBG Gündemini sadece NATO operasyonları kapsamında değil, diğer ulusal dış politika ve güvenlik politikalarına da entegre ederlerse, Türkiye Ulusal Eylem Planı'nı NATO'nun KBG konusundaki stratejik hedefleriyle uyumlu olarak hazırlamak için siyasi irade gösterebilir. Öte yandan, Dışişleri Bakanlığı'nın ve Türkiye'nin milli savunma alanındaki siyasetini belirleyen Milli Savunma Bakanlığı'nın ve Savunma Sanayii Başkanlığı'nın KBG ile ilgili hiç bir gündem maddesi olmaması, NATO ile uyumlu Eylem Planı oluşturulmasında bu kurumların Ulusal Eylem Planı hazırlama konusunda nasıl teşvik edileceği sorusunu akla getirmektedir.

NATO'nun Kosova Barış Gücü (KFOR), NATO Irak Misyonu, Deniz Muhafızı Harekâtı (*Operation Sea Guardian*) and Etkin Çaba Harekâtı (*Operation Active Endeavour*) gibi aktif operasyonlarının çoğunun Türkiye'ye komşu bölgelerde gerçekleşmesi ve Türkiye'nin savunma ürünü ihracatının

yarıdan fazlasını NATO ülkelerine yapması ve bu alanda müttefiklerle stratejik işbirliğini güçlendirmek istemesi,[14] NATO'nun bu işbirliği kapsamında NATO ile uyumlu strateji ve politikalar geliştirme sürecine KGB Ulusal Eylem Planı da dahil edilebilir. Türkiye'nin 2026 yılında yapılacak NATO Zirvesine ev sahipliği yapacağı düşünüldüğünde, KBG Ulusal Eylem Planı konusunun da gündeme gelmesi söz konusu olabilir.

Öngörü ve Tavsiyeler

KBG Gündemi, tüm dünyada güvenlik nasıl sağlanmalı ve barış nasıl olmalı sorularını yeniden ele almamıza yol açan, kadınların tüm çatışma, çatışma çözümü ve barış süreçlerindeki yerini/rolünü kabul eden çığır açıcı bir kararlar silsilesi olarak tanımlanmaktadır. KBG Gündemi'nin işler hale gelmesi, yani kağıt üzerinde kalmayıp uygulamaya geçirilmesi ise siyasi irade ve liderlik gerektiriyor. Yukarıda kısaca belirtildiği gibi, NATO'da bu gündemin uygulanması için siyasi irade var ve Türkiye'de (ve diğer müttefik ülkelerde) KBG'nin uygulanmasında NATO liderlik edebilir, teşvik edici olabilir. Buna karşılık, uluslararası örgütlerin Ulusal Eylem Planı hazırlığında liderlik/rehberlik ettiği ülkelerde kağıt üzerinde başarılı Eylem Planlarının hazırlandığını ancak bu planların uygulamada başarısız olduğunu görüyoruz. Bu da demek oluyor ki, Ulusal Eylem Planı hazırlamak KBG politikalarının uygulandığı anlamına gelmiyor.

Değişik karar mekanizmalarında kadın sayısını artırmak, KBG politikası olarak düşünülmektedir. BM'nin önerdiği siyasi karar mekanizmalarında %30 kadın olması hedefi, Ulusal Eylem Planlarına da yansıyor ve güvenlik ve barış süreçlerinde yer alan kadın sayılarının artırılması temel hedefler arasında yer alıyor. Bu kapsamda bakıldığında ikinci, üçüncü ve dördüncü sorularda kısaca altı çizildiği üzere, Türkiye NATO operasyonlarında Türk kadın personel sayısının yavaş da olsa artma eğiliminde olduğunu, Cinsiyet Danışmanı gibi KBG ile bağlantılı kadrolarda Türk kadın personelin istihdam edildiğini görüyoruz.

Bu tespitler ışığında, Türkiye açısından geleceğe dönük olarak şu önerilerde bulunulabilir:

- Türkiye'de KBG alanlarında Eylem Planı hazırlanması gerekli ama yeterli değildir. Planda yer alan koruma, önleme, katılım ve iyileştirme ile

[14] Anadolu Ajansı (AA). 2025. "Türkiye, savunma sanayisinde NATO müttefikleriyle işbirliğini güçlendiriyor". 16 Ocak. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-savunma-sanayisinde-nato-muttefikleriyle-isbirligini-guclendiriyor/3453033.

bağlantılı hedeflere Planın geçerlilik süresi içinde gerçekleşmesi gerekiyor. Burada da NATO'nun hedeflerine ulaşılması, eylem planının gerçekleşmesi süreçlerinde NATO ile uyumun sağlanabilmesi için NATO'nun kolaylaştırıcılığı önemli olacaktır.

- Hem NATO nezdinde hem de ulusal seviyede KBG uygulamalarının salt sayıdan ibaret görülmeyerek sahada kadınların çatışma, çatışma çözümü ve barış süreçlerine aktif ve anlamlı katılımının sağlanması elzemdir. Bu da NATO'nun Genel Sekreter Yardımcısı olarak bir kadının atanması, Türkiye'de bir kadının Tuğamiralliğe terfi etmesi ve Dışişleri bakan yardımcısının kadın olması gibi uygulamaların "tarihte ilk" ve "nadir" olmaktan çıkıp normalleşmesini gerektiriyor.
- Türkiye de dahil olmak üzere çoğu müttefik devletin çatışma hallerinde cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet ve aile içi şiddet destek hizmet mekanizmalarının uygulanması konusundaki yetenek açığı, 2015 ve 2021 yıllarında Avrupa'da yaşanan göçmen krizi sırasında ortaya çıktı. Bu açık Rusya'nın Şubat 2022'de Ukrayna'ya yönelik yenilenen saldırganlığıyla bir kez daha vurgulandı. Savaş ve çatışmalardan kaçan mülteci ve sığınmacı kadınların yaşadığı psikolojik travma entegrasyona yönelik önemli bir engel teşkil ediyor. Mülteci ve sığınmacı sayılarının milyonlarla ifade edildiği Türkiye için NATO, KBG'yi ittifak içinde bir öncelik olarak gösterecek ve Türkiye'nin KBG ile ilgili yeteneklerin geliştirilmesini teşvik edecek KBG hedeflerini benimsemesini desteklemelidir.
- NATO, Türkiye'deki güvenlik ve savunma alanlarında dengeli cinsiyet temsilinin değerini göstermek, ağ oluşturmak ve mentorluk fırsatlarını artırmak için kurumsal kapasite geliştirme faaliyetlerine kadın katılımını teşvik edebilir. Bu konuda NATO ile bağlantılı bölgesel merkezler ve enstitüler gibi kurumsal kapasite geliştirme faaliyet sağlayıcıları cinsiyet eşitliğini temin etmek için çaba göstermelidir.
- Kadın güvenlik uzmanlarının görünürlüğünü teşvik etmek de özellikle NATO barış operasyonlarında erkekler kadar kadınların da dahil olmasını kolaylaştıracaktır.
- , gelecekte güvenlik işbirliğinde cinsiyet ayrımcılığını zorunlu kılarak, kapasite geliştirme faaliyetlerine kadın katılımını teşvik ederek ve İttifak genelinde ve Türkiye özelinde operasyonel etkinliği ve dayanıklılığı sağlayarak kadın, barış ve güvenlik gündemini ilerletebilir.

Sonuç olarak, NATO'nun KBG Gündemine olan taahhüdü, İttifakın operasyonel etkinliğini ve toplumun tamamını kapsayan dayanıklılığı artırmak için hayati öneme sahiptir. Toplumun tamamını kapsayan yaklaşım, değişen bir güvenlik ortamındaki zayıflıkları ele alırken NATO'nun dayanıklılığında, sivil hazırlıkta ve 3. Madde taahhütlerinde önemli bir temeldir. Neredeyse tanımı gereği, toplumun tamamını kapsayan bir yaklaşım, köklü bir KBG uygulaması olmadan mümkün değildir. Sonuç olarak, cinsiyet eşitliği, barış ve güvenlik, ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlıdır ve her biri diğerini gerektirir.

Dolayısıyla, NATO misyonlarında ve Türkiye'nin iç politikasında artan temsil yoluyla kadınların çatışma çözümü ve barış süreçlerine katılımı sağlanmalıdır.

Türkiye-ABD İlişkileri

Şevket Ovalı

Türkiye-ABD ilişkilerindeki stratejik ortaklık ve dönemsel gerilimler, NATO içindeki koordinasyon ve Transatlantik güvenlik politikalarına nasıl yansımaktadır?

Arka Plan

Türk Amerikan ilişkilerindeki gerilimler ve her iki ülke arasındaki stratejik ortaklık, sadece ikili ilişkileri değil NATO içindeki koordinasyon ve Transatlantik güvenlik politikalarını da kimi zaman dolaylı kimi zaman da doğrudan etkilemektedir. Karadeniz, Balkanlar ve Kafkasya bölgelerinin güvenliği konusunda kriz denebilecek kadar büyük ölçekli sorunlar yaşamayan Türkiye ve ABD, seyrüsefer güvenliği, enerji güvenliği ve terörizmle mücadele başlıklarında yakın işbirliği içindedirler.

Öte yandan ABD'nin IŞİD'le (Irak Şam İslam Devleti) mücadele adına, 2015'ten bu yana SDG'ye (Suriye Demokratik Güçleri) sağladığı istihbarat, teçhizat, silah ve mühimmat desteği, Türkiye tarafından şiddetle eleştirilmiş ve her iki ülke arasında krizlere neden olmuştur. Türkiye bu desteğin PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi) Suriye kolu olarak bilinen YPG'ye (Halk Koruma Birlikleri) verildiğini ve bu durumun Türkiye'nin ulusal güvenliği açısından açık bir tehdit oluşturduğunu iddia etmektedir. İlişkilerdeki bir başka önemli sorun, Türkiye'nin Rusya'dan S-400 savunma sistemi satın alma kararının ardından F-35 savaş uçağı programından çıkarılması ve bir dizi yaptırımla karşı karşıya bırakılmasıdır. Bu iki önemli sorunun çözülememesi sadece ikili ilişkileri değil, NATO ittifakının savunma planlarını da dönem dönem olumsuz etkilemektedir.

ABD ve Türkiye'nin Suriye'ye yönelik politikalarındaki farklılıklar, NATO ve Transatlantik güvenlik politikaları açısından ne gibi sorunlar yaratabilir?

ABD ve Türkiye'nin Suriye'de iç savaşın başladığı 2011'den bu yana ülkeye yönelik politikalarında önemli farklılıklar bulunmaktaydı. Türkiye'nin savaşın başladığı dönemlerde defalarca dile getirdiği "tampon bölge" ve "askeri güç kullanımı" önerileri ABD tarafından ya dikkate alınmamış ya da reddedilmişti. 2015'te her iki ülkenin üzerinde anlaşmaya vardığı, IŞİD ve Esad rejimine karşı sahada görev yapacak ılımlı muhalif güçlerde oluşan eğit-donat projesi de fiyaskoyla sonuçlanmıştı. ABD'nin bu fiyaskonun ardından, Türkiye'nin tüm itirazlarına rağmen, SDG (Suriye Demokratik Güçleri) çatısı altında yer alan ve Türkiye tarafından terör örgütü PKK'nın (Kürdistan İşçi Partisi) Suriye kolu olarak tanınan YPG (Halk Koruma Birlikleri) ile çalışmaya başlaması ve bu ortaklığı IŞİD'le (Irak Şam İslam Devleti) mücadeleyi gerekçe göstererek meşrulaştırmaya çalışması, ikili ilişkilerin bozulmasına yol açmıştı.

İlişkilerdeki bu bozulma sanılanın aksine sadece ABD ve Türkiye ilişkilerini değil, NATO çatısı altındaki tüm ülkelerle birlikte İttifakın savunma stratejilerini de etkiledi. Türkiye 2019'da YPG'nin NATO üyeleri tarafından bir terör örgütü olarak tanınmasını talep ederek, bu talep dikkate alınmazsa NATO'nun 2020'de yürürlüğe girmesi planlanan Baltık Savunma Stratejisi plan revizyonunu kabul etmeyeceğini üye ülkelere bildirdi.[1] Bir başka deyişle, ABD ve Türkiye'nin Suriye'deki politika çatışmaları, NATO'daki bir savunma planının önünün tıkanmasıyla sonuçlandı. Kriz, Türkiye'nin geri adım atmasıyla son bulsa da Washington-Ankara arasında yaşanabilecek Suriye kaynaklı gerilimlerin NATO'ya nasıl yansıyabileceğini göstermesi açısından çok önemliydi.

Esad rejiminin 8 Aralık 2024'te resmen düşmesiyle, Suriye'de ABD ve Türkiye arasındaki halihazırda mevcut olan anlaşmazlık alanlarına HTŞ'nin (Heyet Tahrir Şam) başını çektiği yeni hükümetin yapısına ilişkin belirsizlikler de eklenmiş, bu durum ikili ilişkilerde yeni gerilim başlıklarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. ABD tarafında ise Suriye politikası konusunda belirgin bir çok başlılık söz konusudur. Merkez Komutanlığı, YPG yanlısı senatörler, Dışişleri Bakanlığı ve 20 Ocak 2025'te görevi devralan Başkan Trump, YPG'ye verilen destek ve Suriye'deki Amerikan askeri varlığının sürdürülmesi konusunda birbirlerinden farklı tutumlar sergilemektedir.

[1] Euronews. 2019. "Erdoğan: NATO, YPG'yi Terör Örgütü Olarak Kabul Etmezse Baltık Planı'nın Karşısında Oluruz". 3 Aralık. https://tr.euronews.com/2019/12/03/erdogan-nato-ypg-yi-teror-orgutu-olarak-kabul-etmezse-baltik-planinin-karsisinda-oluruz.

Suriye'deki ABD-Türkiye anlaşmazlıklarının 2025 yılı itibarıyla daha da karmaşıklaşarak sürmesi, NATO açısından şu temel sorun alanlarını gündeme getirebilir:

- Türkiye'nin YPG konusunda ABD ve diğer NATO üyelerinden beklediği desteği bulamaması, Ankara'yı İttifak içindeki bazı plan ve politikaları geçmişte olduğu gibi bloke etmeye, dondurmaya veya geciktirmeye yöneltebilir. Özellikle YPG konusunda sadece ABD ile değil başta Fransa ve Almanya olmak üzere pek çok üyeyle sorun yaşayan Türkiye'nin elini kuvvetlendirmek için NATO'daki veto kartını kullanmaktan kaçınmayacağını öngörmek mümkün. Rus tehdidinin bu kadar yakından hissedildiği bir dönemde Türkiye'yi ikna etmeye çalışmak, İttifak için hiç kuşkusuz zorlayıcı olacaktır.
- ABD ile Türkiye arasındaki Suriye kaynaklı anlaşmazlıkların, NATO'nun 2024 Washington Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 32. maddesinde yer verilen "Güney Komşuluk" stratejisini de doğrudan etkileme olasılığı yüksektir.[2] · NATO'nun Geniş Güney Komşuluk stratejisi, Ortadoğu'da enerji güvenliği, deniz seyir güvenliği, iletişim güvenliği, terörizmle mücadele, silahların yayılmasının önlenmesi gibi başlıklarında İttifak ve bölgedeki ortakları arasında politika koordinasyonunu öngörmektedir. Türkiye ve ABD'nin Suriye konusundaki anlaşmazlıklarının devamının bu koordinasyonu olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır.
- Suriye'de yaşanacak ABD-Türkiye anlaşmazlığının, NATO'nun terörizmle mücadele politikasını olumsuz etkilemesi olasılığı bulunmaktadır. İttifakın Afrika'dan Körfez ülkelerine, Doğu Akdeniz'den Kafkaslara uzanan bir bölge içinde bütüncül olarak ele aldığı terörizmle mücadele stratejisi, Suriye'de ortaklar arasında yaşanan anlaşmazlıklardan dolayı olumsuz olarak etkilenebilir ve bu bölgelerdeki terör örgütleri de bu anlaşmazlık sonucu oluşacak boşluklardan istifade edebilir.

NATO'nun terörle mücadele politikasının başarılı olabilmesi için ABD - Türkiye ortaklığının izlemesi gereken stratejiler nelerdir?

Türkiye ve ABD'nin terörizmle mücadele stratejilerinde iki temel farklılık göze çarpmaktadır.

Birincisi, tehdit algılarındaki farklılıktır. ABD, başta IŞİD ve El-Kaide olmak üzere Sahel, Somali ve Afrika'nın diğer bölgelerinde etkinleşen cihatçı/köktendinci terör örgütlerini öncelikli asimetrik tehditler olarak

[2] NATO. 2024. "Washington Summit Declaration". 10 Temmuz. https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_227678.htm.

algılamakta ve bu örgütlerle operasyonel mücadeleyi öncelemektedir. Bu doğrultuda, IŞİD'in Irak ve Suriye başta olmak üzere yeniden alan kazanması ve destek bulmasının engellenmesi, Washington için öncelikli hedeftir. Türkiye ise cihatçı/köktendinci terör örgütlerinin yanı sıra etnik terör örgütü PKK'dan da tehdit algılamakta ve PKK terör örgütünün Türkiye, Irak ve Suriye'deki mevcudiyetini bitirmeyi amaçlamaktadır. İkinci önemli farklılık, ABD ve Türkiye'nin Suriye özelinde terörizmle mücadelede farklı stratejiler benimsenmesinden kaynaklanmaktadır. ABD "yerel güçlerle işbirliği" stratejisi doğrultusunda askeri birliklerini çatışmaya sokmamakta ve Türkiye'nin terör örgütü olarak kabul ettiği YPG ile işbirliği yapmaktadır. Türkiye ise terörle mücadelesini doğrudan Türk Silahlı Kuvvetleri ve Suriye'deki çeşitli muhalif guruplar üzerinden yürütmektedir. Bu yaklaşım farklılığı, Suriye sahasında ABD ve Türkiye'yi zamanla karşı karşıya getirmiş, ABD'nin IŞİD'le mücadele amacıyla kurduğu Suriye Demokratik Güçleri'nin omurgasını, Türkiye'nin terör örgütü PKK'nın Suriye uzantısı olarak tanımladığı YPG'nin oluşturması, Washington-Ankara hattında halen devam eden gerilimlerin temel nedenlerinden biri olmuştur.

ABD ve Türkiye arasında tehdit algılamaları ve terörle mücadele stratejilerine dair farklılıkların, NATO'nun terörizmle mücadelede vurgu yaptığı bütüncül yaklaşımına olumsuz etki etmemesi için yapılması gerekenler şunlardır:

- ABD ve Türkiye arasında Stratejik mekanizma çerçevesinde başlatılan terörizmle mücadeleye dair istişarelerin Suriye'deki rejim değişikliği sonrasında da sürdürülmesi bir hayli önemlidir. Bu istişareler tarafların terörizm kaynaklı güvenlik kaygılarının azaltılması ve kalıcı bir çözüme ulaşılana kadar tansiyonu düşürücü politikaların üretilebilmesi açısından elzemdir. İkili istişare süreçlerinin sonuç vermesi durumunda, bu işbirliğinin NATO çerçevesinde diğer üyelerin de katılacağı çok taraflı operasyonel işbirliklerine evrilmesi kolaylaşacaktır.
- NATO'nun terörizmle mücadelede benimsediği bütüncül politika, Irak ve Suriye'de de takip edilmeli, bu politikayı aksatacak tek taraflı girişimlerden kaçınılmalıdır. Bu politikanın ana unsuru, silahlı gruplar yerine meşru hükümetleri veya yönetimleri terörizmle mücadele konusunda desteklemek ve güçlendirmek olmalıdır.

[3] ABD ve Türkiye arasında 2021 yılında kurulan ve 5 Nisan 2022'de işlevsel hale gelen Stratejik Mekanizma "ekonomik ve savunma işbirliği, terörle mücadele, bölgesel ve küresel meseleler dahil olmak üzere iki ülkenin ortak çıkarlarının bulunduğu konu başlıklarının" istişareler yoluyla tartışılması ve ortak politikalar üretilmesini amaçlamaktadır. BBC News Türkçe. 2022. "Türkiye-ABD ilişkileri: Stratejik Mekanizma hakkında neler biliniyor, yeni mekanizma sorunları çözer mi?". 5 Nisan. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61001836.

- NATO'nun Avrupalı üyelerinin IŞİD'e katılmış olan ve halen cezaevinde bulunan vatandaşlarını almaya yanaşmamaları, bunları hapishane ve kamplarda kontrol altında tutan YPG'nin elini güçlendirmektedir. Bu sebeple, Suriye'de IŞİD bağlantılı yaklaşık 10.000 tutuklu içindeki yabancı savaşçıların ülkelerine iadeleri ve geride kalanlardan suça karışmamış olanların topluma yeniden kazandırılmaları süreçlerinde her iki ülkenin ortak politikalar belirlemeleri gerekmektedir.
- Terörizmin finansmanının önlenmesi amacıyla Türkiye ve ABD arasındaki mevcut işbirliği ve istihbarat paylaşımı terör faaliyetlerine maddi destek sağlayan kişilerin tespiti ve mal varlıklarının dondurulmasıyla sürmektedir. Bu işbirliğinin devamı ve genişletilmesi NATO'nun terörizmle mücadele politikasına önemli bir destek sağlayacaktır.
- Türkiye'nin son yıllarda İnsansız Hava Araçları (İHA) alanında geliştirdiği kabiliyetler terörizmle mücadele için istihbarat edinmede, Türkiye'nin ABD'ye bağımlılığını önemli ölçüde azaltmıştır. Ancak hem ABD hem de NATO bünyesinde, Türkiye'ye yönelik savunma sanayii alanında teknoloji transferi ve savunma sistemleri tedariki konularında yaşanan sıkıntılar halen devam etmektedir. Zaman zaman açık yaptırımlar yoluyla veya üstü kapalı biçimde uygulanan satın alma ve teknoloji transferi yasakları, sadece Türkiye'nin değil, NATO'nun terörizmle mücadelesini zayıflatmaktadır. Bu durum, NATO'nun 2024 Washington zirvesinde kabul edilen "Terörizmle Mücadelede Güncel Yol Haritası" strateji belgesindeki "üye ülkelerin terörizmle mücadelede direnç ve güçlerinin arttırılması" hedefiyle bağdaşmamaktadır. ABD ile Türkiye arasında savunma sanayii işbirliğinin ve satın almaların önündeki engellerin kaldırılması terörizmle mücadelenin de bir parçası olarak değerlendirilmeli ve tarafların bu konudaki iradelerinin, diğer NATO üye ülkeleri tarafından da anlaşılmasına çaba gösterilmelidir.

Türkiye'nin F-35 Programından çıkarılması ve Türkiye'ye yönelik CAATSA yaptırımlarının devam etmesi, Transatlantik güvenliği nasıl etkilemektedir?

Türkiye'nin Aralık 2017'de Rusya'dan iki adet S-400 hava savunma sistemi satın alacağını açıklaması ve sistemin ilk parçalarının Temmuz 2019'da Türkiye'ye ulaşması, Washington-Ankara hattında bugüne dek çözülemeyen bir krizin başlangıcı oldu. 17 Temmuz 2019'da aynı zamanda proje ortağı olduğu F-35 uçaklarının üretim sürecinden çıkarılan Türkiye, Aralık 2020'de CAATSA (Amerika'nın Hasımlarıyla Ekonomik Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Yasası) yaptırımlarıyla karşı karşıya kaldı. Yaptırımlar sembolik

[4] NATO. 2024. "NATO's Policy Guidelines on Counter-Terrorism". 10 Temmuz. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_228154.htm?selectedLocale=en.

düzeyde kalsa da Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) bu yaptırımların hedefi olduğundan ABD ile SSB arasındaki kurumsal ilişki kesildi. Türkiye, F-35 programından çıkarılmasının yarattığı zafiyeti halen envanterinde bulunan F-16 uçaklarının bir kısmının modernizasyonu için gerekli kitleri ve yeni kuşak F-16'ları satın alarak aşmaya çalışırken, 5. Nesil savaş uçağını geliştirmeye yönelik programına da hız kazandırdı.

ABD'nin uyguladığı yaptırımlar ve Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması sadece Türkiye açısından değil, NATO'nun savunma planları açısından da sorunlar yaratabilir. Türkiye'nin savaş uçağı envanterinde sayısal bir eksiklik olarak görülmese de bu uçakların modernizasyonu tehditlerle mücadelede son derece önemlidir. Pek çok NATO üyesi ülke daha şimdiden 6. Nesil savaş uçakları üzerinde çalışırken, Türkiye'nin uzunca bir süre 4. Nesil savaş uçakları ve bu neslin geliştirilmiş versiyonlarını kullanacak olması, sadece Türkiye'nin hava savunma doktrininde değil, NATO'nun uzun erimli savunma planlarında zayıflık olarak değerlendirebilecek revizyonlar gerektirecektir.

Üretici firmanın açıklamalarına göre, 2030 yılına dek 10'dan fazla Avrupa ülkesinde 600'den fazla F-35 operasyonel hale gelecektir.[5] F-35 filolarına sahip ülkelerin katıldıkları NATO operasyonlarında bu uçakların gerektirdiği standart ve protokoller kullanılacak ve bu uçakların yaygın kullanımı NATO içindeki koordinasyonu "birlikte çalışabilirlik" ilkesi etrafında kuvvetlendirecektir. Rusya tehdidini doğrudan hisseden Baltık ülkeleri ve Polonya'da yeni hava savunma sistemlerini operasyonel hale getiren NATO'nun, bu tehdidi yakınen hisseden Türkiye'yi hava kuvvetleri açısından zaafa uğratacak kararlardan kurumsal olarak etkilenmemesi mümkün değildir.

Öte yandan, ABD'nin CAATSA yaptırımları ve F-35 kararı, NATO'nun üye ülkelerin ulusal savunma sanayii geliştirmeleri yönünde desteklenmesi stratejisi ile de çelişmektedir. Programdan çıkarılmadan önce F-35'lerin yüzden fazla parçasının Türkiye'de üretilmesi ve motor bakım merkezinin Türkiye'de kurulması beklenmekteydi. Türkiye'de üretilmeye başlanan F-16'ların üretim süreçlerinden ulusal savunma sanayiinin gelişim sürecine verdiği katkılar ortadayken, Türkiye'yi F-35 programının tamamen dışında bırakmak NATO'nun büyük önem verdiği üye ülkelerin ulusal savunma sanayi kapasite ve kabiliyetlerinin gelişimi stratejisi ile taban tabana zıttır.

ABD'nin CAATSA yaptırımları ve F-35 kararı, NATO'nun bir başka önceliği olan Avrupa'nın kendi savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesi stratejisi ile de

[5] Lockheed Martin. 2024. "Greece Becomes Newest Member of the F-35 Lightning II Global Alliance". 25 Temmuz. https://news.lockheedmartin.com/2024-07-25-Greece-Becomes-Newest-Member-of-the-F-35-Lightning-II-Global-Alliance.

uyuşmamaktadır. ABD'nin uzun süredir gündemde tuttuğu ve Avrupa'nın ABD'ye tamamen bağımlı olmadan kendini savunacak kabiliyetlere sahip olması, NATO için öncelikli hedeflerden biridir. Avrupalı üyelerin bu doğrultudaki girişimlerinin en önemli amacı ortak tedarik süreçleri oluşturarak mevcut sistemlerin satın alınması ve kullanılması sırasındaki yüksek alım ve bakım maliyetlerini düşürmektir. Hava savunma sistemlerinde bu hedefe ulaşmak için 2022'de Almanya tarafından oluşturulan Gökyüzü Kalkanı girişimi 15 Şubat 2024'te Yunanistan ve Türkiye'nin de katılımıyla 21 üyeye ulaşmıştır. Türkiye'nin hava savunma kabiliyetlerini zayıflatarak İttifakın Avrupa ayağını güçlendirmek mümkün olamayacağı gibi, bu tutum ABD ve NATO açısından aynı zamanda büyük bir çelişkidir.

Türk tarafının S-400 meselesinin ve CAATSA yaptırımlarının kaldırılması için çözüm yolları aradığı Dışişleri Bakanı Hakan Fidan tarafından da dile getirilmiştir.[6] Türkiye, göreve başladığında Başkan Trump'ı ikna edebileceği düşüncesinde olsa da, CAATSA yaptırımları yasa ile uygulandığından, bu konuda sadece ABD Başkanı'nın değil Kongre'nin de ikna edilmesi gerekmektedir.

Sorunun temel nedeni olan S-400 hava savunma sistemleri meselesinin ivedilikle çözülmesi gerekmektedir. NATO üyesi bir ülkenin NATO sistemlerine entegrasyonu mümkün olmayan bir savunma sistemini operasyonel hale getirmek için ısrar etmesi rasyonel bir tercih değildir. S-400'lerin Rusya'nın tepkisini azaltacak ve ABD'nin onay vereceği şekilde bu sistemleri satın alan bir başka ülkeye gönderilmesi,[7] Türkiye'deki İncirlik üssünde ABD ve Türkiye tarafından ortak denetim altında tutulması gibi öneriler değerlendirilmelidir.

Türkiye ve ABD ortaklığı, Karadeniz güvenliğine nasıl katkı sağlamaktadır?

Karadeniz, Türk-Amerikan ilişkilerinde yaşanan pek çok sorunlu başlık ve alanla karşılaştırıldığında iki ülkenin strateji ve politikalarının büyük ölçüde birbiriyle uyumlu olduğu bir bölgedir. 1952'den bu yana Karadeniz bölgesinde ortak görevler icra eden Türkiye ve ABD, aralarındaki uyumu Soğuk Savaş sonrasına da taşımayı başarmışlardır. Rusya'nın 2008'deki Gürcistan Savaşı'nın ardından Karadeniz'de adım adım etki alanını genişletmesi ve son

---

[6] Anadolu Ajansı. 2024. "Both Türkiye, US agree sanctions hindrance to bilateral relationship: Turkish foreign minister". 19 Eylül. https://www.aa.com.tr/en/world/both-turkiye-us-agree-sanctions-hindrance-to-bilateral-relationship-turkish-foreign-minister/3334985#.

[7] Serhat Güvenç. 2023. "S-400'ler Hindistan'a…". *Medyascope*, 26 Mart. https://medyascope.tv/2023/03/26/serhat-guvenc-yazdi-s-400ler-hindistana/.

olarak Ukrayna'ya saldırması Karadeniz'i NATO stratejik planlarında Soğuk Savaş yıllarında olmadığı kadar önemli bir yere taşımıştır. NATO 2022 tarihli Stratejik Konseptinin 45. paragrafında Karadeniz bölgesini Batı Balkanlar ile birlikte ittifak için stratejik öneme sahip olarak tanımlamıştır.[8]

ABD ve Türkiye'nin Karadeniz bölgesinin güvenliğine dair ortak hedefleri beş başlıkta toplanabilir:

- Bölgedeki boru hatları, enerji arz hatları, gıda arz güvenliği, limanlar ve iletişim dahil tüm kritik altyapının korunması ile güvenli deniz ve hava seyrinin sağlanması.
- Ukrayna'nın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunması.
- Karadeniz'e kıyısı olan NATO ülkelerinin savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesi ve İttifakın caydırıcı gücünün arttırılması.
- NATO üyesi olmayan Gürcistan ve Ukrayna gibi ortaklarla işbirliğinin derinleştirilerek sürdürülmesi.
- ABD ve Türkiye'nin Karadeniz bölgesinin güvenlik ve istikrarına doğrudan tesir eden Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki anlaşmazlıklarının çözümü için yürüttükleri ortaklaşa çabaların sürdürülmesi.

ABD ilk kez 2024 yılı savunma bütçesine Karadeniz Stratejisi'ni dahil etti. Karadeniz Stratejisi'ni net bir eylem planı ile donatmaktan kaçınan ABD, daha ziyade bu stratejinin üzerine inşa edileceği beş ayağın altını çizdi. Bunlar, artan ikili ve çoklu angajman, bölgedeki demokratik dayanıklılığa destek, enerji güvenliği ve güçlendirilmiş bir NATO ile desteklenen bölgesel güvenlik işbirliği idi. Bu unsurlar üzerine bina edileceği duyurulan Karadeniz Stratejisi'nin ABD tarafından Rusya'nın Kırım'ı ilhakından beri uygulandığını ve 2024'teki bu belgeyle Kongre desteği de kazandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

2013'ten bu yana Karadeniz'deki askeri varlığını NATO şemsiyesi altında sürdürmeyi ve güçlendirmeyi hedefleyen ABD uygulamaya koyduğu planların pek çoğunda Türkiye ile ortak hareket etmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın itirazlarına rağmen, Romanya 2016'da NATO füze kalkanına dahil edildi ve Romanya ile Bulgaristan'ın NATO'ya entegre hava savunma sistemleri

---

[8] NATO. 2022. "NATO 2022 Strategic Concept". 29 Haziran. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf.

[9] Arnold C. Dupuy. 2023. "The Biden administration finally has a Black Sea security strategy. It's what comes next that matters". *New Atlanticist*, 5 Aralık. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/the-biden-administration-finally-has-a-black-sea-security-strategy-its-what-comes-next-that-matters/.

kuvvetlendirildi. Romanya'nın güneydoğusunda Köstence'deki Mihail Kogălniceanu üssünün NATO kullanımına imkân verecek şekilde genişletilmesi çalışmaları sürüyor. Basında bu üssün 2040 yılı itibariyle Rammstein'daki NATO üssünü aşacak şekilde Avrupa'daki en büyük NATO üssüne dönüştürüleceği değerlendirilmektedir.[10] Nisan 2024'te Karadeniz'de NATO'nun şimdiye kadar düzenlediği en büyük tatbikat olan Deniz Kalkanı Tatbikatı icra edilerek, İttifakın bölgedeki caydırıcılığı ile katılımcı devletlerin birlikte çalışabilirliği test edildi.

Türkiye'nin Karadeniz güvenliği ile ilgili ABD'den farklılaştığı tek konu ise, Karadeniz'e kıyıdaş olmayan devlet gemilerinin (NATO dahil) bölgede boy göstermesinin yaratabileceği riskler olmuştur. Türkiye Karadeniz'e kıyıdaş devletler olan Romanya ve Bulgaristan dışındaki ülkelerin gemilerinin her ne sebeple olursa olsun Boğazlar üzerinden bölgeye intikalinin Montreaux Konvansiyonu'nun bir ihlali olduğunu değerlendirmekte ve bu durumu tartışılamaz kırmızı çizgisi olarak tanımlamaktadır. Türkiye, Karadeniz'de geniş ölçekli NATO operasyonlarının Montreaux'nün ihlali anlamına geleceğini ve Rusya'yı kışkırtacağından hareketle, NATO üyesi kıyıdaş devletlerin daha küçük ölçekli girişimlerinin bölgedeki barış ve istikrara hizmet edeceği düşüncesindedir. Bu çerçevede girişimlerini sürdüren Türkiye Romanya ve Bulgaristan'la birlikte Karadeniz Mayın Karşı Tedbirleri Görev Gurubu'nu kurmuş ve bu gurup 1 Temmuz 2024'te operasyonlarına başlamıştır.

Türkiye ve ABD'nin Karadeniz güvenliğine katkılarının sürebilmesi için politika önerileri şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'nin Montreux Konvansiyonu'na yönelik hassasiyeti dikkate alınmalı ve Karadeniz'in güvenliği Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin ortak aklı ile sağlanmalıdır. Özellikle bölgedeki NATO deniz kuvvetleri faaliyetlerinin NATO'nun Karadeniz'e kıyısı olan üyeleri tarafından yürütülmesi sağlanmalı, bölgede tansiyonu yükseltecek hamlelerden kaçınılmalıdır.
- Türkiye'nin Karadeniz konusundaki söylem ve politikalarına dair değerlendirmeler, Ankara'nın Rusya'ya olan bağımlılıkları ve yükümlülükleri çerçevesinde yapılmalıdır. ABD ve NATO'nun Avrupalı üyeleri Türkiye'nin Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacak proje ve politika önerileri geliştirmelidirler.

[10] Madalin Necsutu. 2024. "Romania To Host Largest NATO Military Base in Europe". *Balkan Insight*, 21 Mart. https://balkaninsight.com/2024/03/21/romania-to-host-largest-nato-military-base-in-europe/.

- Türkiye'nin ulusal savunma kabiliyetleri Karadeniz güvenliği ve NATO'nun güneydoğu kanadı için hayati öneme sahiptir. ABD'nin bu noktadan hareketle Türkiye'nin hava ve deniz kuvvetlerinin kabiliyetlerini kısıtlayacak açık veya üstü kapalı savunma sanayii yaptırımlarından vazgeçmesi büyük önem arz etmektedir.

Türk-Amerikan ilişkilerindeki dönemsel gerilimler, NATO'nun ortaklık vizyonu ve projelerini nasıl etkileyebilir?

Türkiye ve ABD arasındaki dönemsel gerilimlerin NATO'ya olumsuz yansıması kaçınılmazdır. Bu olumsuz etki kendisini NATO'da çeşitli ortaklık ilişkileri ve projelerinin Türkiye tarafından veto edilmesiyle kendini gösterebilir. Türkiye sadece ABD ile değil, çeşitli NATO üye ülkeleri ve ortaklarıyla yaşadığı ikili sorunlarda veto kartını kullanmaktan çekinmemiş ve İttifaktaki önemli kararları bloke etmiştir. Bu noktada belirtmek gerekir ki, NATO'da kullanılan veto gücü uluslararası örgütlerdeki klasik veto gücünden farklıdır. NATO'da kararlar oylama değil uzlaşı yoluyla alınır ve alınan karar İttifakın kararı olarak kabul edilir. Uzlaşının sağlanamadığı durumlarda ise karar tasarısına itiraz eden ülkelerle müzakere edilir ve karar tüm üyelerin üzerinde uzlaşacağı bir biçime evrilir.[11]

Türkiye-ABD ilişkilerindeki dönemsel gerilimlerin en önemli kaynaklarından biri, ABD'nin Suriye'de YPG'ye verdiği destektir. Bu destek kimi NATO üyesi ülkeler tarafından da verilmekte olup Türkiye ile NATO arasında da krize yol açmıştır. Türkiye'nin Ekim 2019'da Suriye'de terörle mücadele maksadıyla başlattığı Barış Pınarı Harekâtı Ankara-Washington hattında gerilime yol açmış, Almanya ve Fransa'nın da tepki göstermesiyle kriz büyümüştür. Türkiye YPG'nin NATO üyeleri tarafından terör örgütü olarak kabul edilmesi yönündeki talebine İttifak ortaklarından beklediği desteği bulamayınca, NATO'nun 2020'de kabul edilmesi planlanan Baltık-Polonya savunma planlarını veto etmiştir. YPG meselesinin çözümsüz kalması NATO içinde kriz yaratmaya devam etmiş, Türkiye İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliklerini de YPG'ye verdikleri destek sebebiyle uzunca bir süre veto etmiştir. YPG konusunda kalıcı bir çözüm üretilemediği sürece, bu gerilim gelecekte de Türkiye'nin NATO içindeki kritik kararlarda veto gücünü kullanmasına neden olacaktır.

---

[11] Şevket Ovalı. 2024. "Türkiye-NATO İlişkilerinde Veto Krizleri: Benzerlikler ve Farklılıklar Üzerine Bir Değerlendirme". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 79, 1: 137-157.

Türkiye-ABD ilişkilerindeki dönemsel gerilimlerin bir başka önemli kaynağı, Türkiye'nin Rus yapımı S-400 hava savunma sistemlerini satın almasından sonra F-35 savaş uçağı programından çıkarılması ve CAATSA yaptırımlarına tabi tutulmasıdır. Türkiye-ABD arasındaki bu gerilim tıpkı YPG meselesi gibi NATO'yu doğrudan etkilemiştir. Türkiye, İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği müzakerelerinde F-35'ler yerine alınması planlanan F-16 uçakları ve modernizasyon kitlerinin ABD kongresi tarafından engellenmemesini şart koşmuştur. Yeni Amerikan yönetiminin yaptırımları kaldırmaması, yeni engeller çıkarması veya ABD Kongresi'nin yaptırımların kaldırılması için ikna edilememesi, her iki ülke arasındaki gerilimin yakın gelecekte kolaylıkla NATO'ya sıçramasına neden olabilecektir.

Türk-Amerikan ilişkilerinde doğrudan olmasa da bir başka dönemsel gerilim kaynağı ABD-İsrail stratejik ortaklığıdır. NATO'nun güney stratejisinin önemli bir ortağı olan İsrail 1994'teki Akdeniz Diyaloğu Programıyla İttifakla kurumsal bir işbirliği içine girmiştir. İsrail, 2006 yılında NATO'yla Bireysel İşbirliği Ortaklık Programı anlaşması imzalayarak bu işbirliğini daha da derinleştirmiştir. Özellikle NATO'nun terörizmle mücadele stratejisinde istihbarat paylaşımından ortak tatbikatlara kadar geniş bir yelpazede katkı sunan İsrail, bir ortak olarak İttifakın gelecek vizyonunda önemli bir yere sahiptir. Öte yandan ABD yönetimlerinin desteklediği, görmezden geldiği veya sembolik tepkiler verdiği İsrail'in Ortadoğu'daki askeri operasyonları zaten gergin olan Türk-İsrail ilişkilerini iki ülke arasındaki bir sorun olmanın ötesine taşıyarak, NATO'nun ortaklık vizyon ve projelerini etkilemeye başlamıştır. Gerek ABD gerekse NATO ortaklarından beklediği desteği bulamayan Türkiye, 2010'dan 2016'ya kadar NATO'nun İsrail'le yürüttüğü ortaklığı pek çok kez bloke etmiştir.[12] Türkiye'nin Ekim 2023'te başlayan Hamas-İsrail Savaşından sonra İsrail'in NATO ile ortaklık faaliyetlerini veto etmesi, bu sorunun İttifakın geleceğinde önemli bir yer tutacağını göstermektedir.

Son olarak, Türk-Amerikan ilişkilerindeki dönemsel gerilimler, NATO'nun büyük önem verdiği Doğu Akdeniz havzasındaki istikrar ve güvenliğe olumsuz etki edebilir. Suriye'deki iktidar değişikliğinin ardından İran ve Rusya'nın Doğu Akdeniz havzasındaki etkilerinin yok olma noktasına geldiği değerlendirilse de uluslararası toplumda yeni yönetimin ülke içinde ve yakın çevrede güvenlik ve istikrarı tesis edebileceğine dair şüpheler vardır. Geçiş dönemi ve sonrasında Türkiye ve ABD arasında Suriye'den kaynaklanacak gerilimler, Doğu Akdeniz havzasında enerji güvenliği, seyir serbestisi, altyapı güvenliği, hibrit tehditlerle mücadele ve terörizmle mücadele gibi başlıklarda NATO'yu zaafa uğratabilir.

[12] Ovalı 2024: 143-144.

Öngörü ve Tavsiyeler

Türkiye-ABD ilişkilerinin inişli çıkışlı seyrinin Transatlantik güvenliğine yansımaları olumlu ve olumsuz etkilerle kendini göstermektedir. Ankara açısından, ikili ilişkilerdeki krizleri seyreltmek ve işbirliği olanaklarını geliştirebilmek için sunulabilecek politika önerileri şunlardır:

- Stratejik mekanizmanın devamlılığı sağlanmalı, başta terörizmle mücadele olmak üzere pek çok konu başlığında yanlış anlaşılmaları ortadan kaldıracak alt düzeyde diyalog mekanizması korunmalıdır. Amerikan ve Türk dış politikasının giderek kişiselleştiği son yıllarda, alt düzeyde de olsa kurumsal diyalog mekanizmalarının korunması ilişkilerdeki krizlerin büyümesini engelleyebileceği gibi, işbirliği imkanlarını da arttıracaktır.
- Savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesinde çeşitlilik yaratmak adına NATO sistemlerine entegrasyonu mümkün olmayan savunma teknolojilerinin satın alınması veya transferi rafa kaldırılmalıdır. Bu hamle Türk-Amerikan ilişkilerindeki önemli bir engeli ortadan kaldıracağı gibi, Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu yeni nesil savunma sistemlerine erişiminin önündeki uluslararası yaptırım ve engelleri de bertaraf edecektir.
- ABD'nin YPG'ye desteği Türkiye açısından varoluşsal bir tehdittir. Bu destek devam ettiği sürece ilişkilerde tam anlamıyla bir iyileşme beklenemez. Türkiye YPG'yi işlevsizleştirecek veya Suriye Silahlı Kuvvetlerine entegrasyonunu sağlayacak tüm politik, ekonomik ve diplomatik yolları zorlamalı; gerekirse kuvvet kullanma olasılığını göz ardı etmemelidir.
- Türk-Amerikan ilişkilerinin görece istikrarlı ve işbirliğinin ön plana çıktığı Karadeniz bölgesi gibi alanlarında, Rusya'yı kışkırtacak hamlelerden kaçınılmalı ve operasyonel işbirlikleri Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle birlikte sürdürülmelidir.

S-400 Meselesi

Çağlar Kurç

Türkiye'nin S-400 Hava Savunma sistemi Alımı, Türkiye'nin İttifak İçindeki Durumunu ve NATO Müttefikleriyle İlişkilerini Nasıl Etkilemiştir?

Arka Plan

Türkiye'nin S-400 hava savunma sistemi alımı süreci Ekim 2016'da başlamış ve 12 Temmuz 2019'da ilk sevkiyatın gerçekleşmesiyle tedarik süreci tamamlanmıştır. Tedariğin etkileri günümüzde de devam etmektedir. 2000'li yılların sonlarından itibaren Türkiye, uzun menzilli hava ve füze savunma sistemi edinme girişimlerine başlamış, 2013 yılında ise T-LORAMIDS ihalesi kapsamında farklı teklifleri değerlendirmiştir. Bu süreçte, ABD'nin Patriot sistemi, Fransız-İtalyan ortaklığı Eurosam'ın SAMP-T sistemi ve Çin'in FD-2000 hava savunma sistemi ihaleye katılmıştır. Türkiye öncelikli olarak yalnızca bir sistem tedarikini değil, aynı zamanda teknoloji transferini de talep etmektedir. ABD ve Avrupa ülkelerinin Türkiye'nin istediği seviyede teknoloji transferine sıcak bakmaması, Türkiye'yi Çin'in teklifiyle ilgilenmeye yöneltmiştir. Çin'den istenen seviyede teknoloji transferi sağlanamayınca ihale iptal edilmiştir.

Türkiye, Ekim 2016'da Rusya ile S-400 sistemi üzerine müzakerelere başlamıştır. O dönemde S-400 sisteminin tedarikinin meşrulaştırılması gerekçeleri arasında Rusya'nın teknoloji transferi önerisinin diğerlerine göre daha iyi olması, Türkiye'nin bölgede artan balistik füze tehditlerine karşı acil olarak kendi yeteneklerini geliştirmek istemesi, S-400 sisteminin piyasadaki en iyi sistem niteliğini taşıması ve ABD'nin Türkiye'ye Patriot sistemi satmaması yer almıştır. Türkiye'nin S-400 alımı NATO ile entegrasyon sorunu yaratmış ve özellikle ABD'nin tepkisine neden olmuştur. Türkiye, F-35 programından çıkarılmış ve ABD, ABD'nin Düşmanlarına Yaptırımlarla Karşı

Koyma Yasası (*Countering America's Adversaries Through Sanctions Act*, CAATSA) yaptırımları kapsamında Türkiye'ye çeşitli kısıtlamalar getirmiştir.

Türkiye'nin S-400 satın alımı, çok kutuplu bir dünyada ulusal egemenlik ve İttifak taahhütleri arasında denge kurmanın zorlukları hakkında ne gösteriyor?

Çok kutuplu uluslararası düzende güç ve nüfuz çok sayıda aktör arasında dağılmaktadır ve bu durum orta ölçekli güçler için daha göreceli bir otonomi sağlamaktadır. Bu sistem, orta ölçekli ülkelerin büyük güçler arasında denge kurarak kendi çıkarlarını takip etmelerini kolaylaştırmakta ve söz konusu büyük güçlerin davranışları ve beklentileri konusunda da belirsizlik yaratmaktadır. Bir başka deyişle bir tarafa fazla yakınlaşılması bazı durumlarda orta ölçekli ülkeler için sorun oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin S-400 kararı da çok kutuplu sistemin sağladığı yarardan çok, belirsizliklerin ve müttefiklerin beklentilerini okumamasından kaynaklanan risklerin etkileri için iyi bir örnek teşkil etmektedir.

AKP hükümetinin, S-400 sistemini alırken öne sürdüğü temel argümanlar arasında sistemin Türkiye'ye sunulan sistemler içinde en iyi olduğu ve ikinci sistemde teknoloji transferinin bulunduğu yer almaktaydı.[1] Hükümet bu tedarik kararını verirken İttifak taahhütlerini bozmadığına inanıyordu. Bunun da iki nedeni vardı: Birincisi, Türkiye'nin Rusya'yla savunma alanında yaptığı işbirlikleri daha önce müttefiklerden tepki çekmemişti. Mesela, 2008'de Türkiye Rusya'dan Kornet Anti-Tank sistemi satın almış, fakat bu herhangi bir tepkiye neden olmamıştı. İkincisi, hükümetin sürekli vurguladığı üzere, Yunanistan'ın S-300 sistemlerine sahip olması önemli bir gerekçeydi. Bu iki nokta göz önüne alındığında, hükümet açısından Rusya'dan silah sistemi tedarik etmek sıkıntılı yaratacak bir tercih değildi. Hükümet özellikle ABD'den ilk tepkiler geldiğinde, bu tedarik kararının ulusal egemenliğini ilgilendirdiğini ve İttifak taahhütlerini bozmadığını belirtti. Türkiye'nin kararını meşrulaştırmak için kullandığı Yunanistan'ın S-300 sistemlerine sahip olması argümanı ABD tarafında kabul görmedi. Hükümet S-400 tedarik kararını verirken çok kutuplu dünyanın değişmeye başladığını ve iki grup arasındaki safların sıkılaşmaya başladığını fark edemedi. Ayrıca, Rusya'yla savunma işbirliği yapılan dönemle, S-400 sisteminin alındığı dönemdeki ABD-Rusya ilişkilerinin farklılığını Türkiye okuyamadı. Dahası, alınan sistemlerin çalışma prensiplerinin farklılığı da ABD'nin verdiği tepkinin dozunu belirleyen etkenlerden biridir.

---

[1] Anadolu Ajansı. 2017. "AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Ünal'dan 'S-400' açıklaması". 15 Eylül. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ak-parti-genel-baskan-yardimcisi-unaldan-s-400-aciklamasi/911430; Sputnik.

Çok kutuplu dünya düzeninin de sıkıntısı aslında tam da bu noktada başlamakta, bir dönem kabul edilebilir işbirlikleri, ilişkilerin değişmeye başladığı anda kabul edilemez hale gelmektedir. Hükümet S-400 konusunda Türkiye'ye uygulanan yaptırımları haksız bulurken, Rusya'yla derin savunma işbirliği olan ve aynı dönemde S-400 tedarik etme kararı alan Hindistan'a yaptırım uygulanmamasını çifte standart olarak değerlendirmişti. ABD'nin stratejik kaygıları ve tutumu da Hindistan ve Türkiye örneğinde olduğu gibi bağlama göre değişiklik göstermektedir. İttifak taahhütleri ve ulusal egemenlik arasındaki dengeyi kurmanın zorluğu, çok kutuplu dünyanın yarattığı fırsatların ve belirsizliklerin bu ikisi arasındaki uçurumu arttırması ve beklentilerin kolayca okunmamasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'nin S-400 alımı Türkiye ile ABD arasındaki stratejik ortaklığa nasıl etki etti?

Türkiye'nin Rus S-400 Hava Savunma Sistemi satın alma kararı, Türkiye ile Batılı müttefikleri arasındaki zaten gergin olan ilişkiye bir darbe daha vurdu. Türkiye ve ABD arasında, IŞİD ve PKK ile mücadele, Suriye'nin geleceği, mülteci krizinin çözümü ile Rusya ve İran'a yönelik dış politika yaklaşımları konularındaki farklılıklar nedeniyle gerilim yaşanmaktaydı. O dönemlerde Türkiye'de bir Amerikalı papazın, bir NASA çalışanının ve ABD Dışişleri Bakanlığı'nda görev yapan iki Türk vatandaşın tutuklanması bu ilişkiyi daha da derinden yaralamıştı. Türkiye'nin S-400 kararından geri dönmemesi ve sürecin sonunda ABD'nin Türkiye'yi ve Türk şirketlerini F-35 programından çıkarması ilişkileri daha da olumsuz etkiledi. Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması sadece Türkiye'nin güç planlamasını olumsuz etkilemedi, ayrıca Osmanlı döneminde el konulan drenotların travmasını da Türkiye'ye hatırlattı.[2]

İki ülke arasında karşılıklı güvensizliği arttıran bu olay, ilişkileri de daha işlemsel koşulluğa itti. Savunma sanayii ilişkileri açısından bakıldığında bu dönemde sadece uçak ve motor parçalarının üretimini içeren az sayıda endüstriyel işbirliği programından sağ çıkılabildi. Daha da önemlisi, ABD iç politikasında Türkiye'yi destekleyen grupların da yok olmasına, her konuda birbirleriyle kavgalı ve anlaşmaları çok güç olan Demokratların ve Cumhuriyetçilerin tek anlaştığı nokta Türkiye'nin F-35 programından çıkarılması ve CAATSA yaptırımları oldu.

---

[2] Çağlar Kurç. 2019. "Türkiye Neden S-400 Aldı?". *Daktilo1984*, 18 Temmuz. https://daktilo1984.com/forum/turkiye-neden-s-400-aldi/; Yeni Akit. 2019. "İngilizler 105 yıl önce iki gemimizi gasp etti". 8 Mayıs. https://www.yeniakit.com.tr/haber/ingilizler-105-yil-once-iki-gemimizi-gasp-etti-874231.html.

Ukrayna'daki savaş, S-400 tedariki gibi konularda yaşanan gerginliklere rağmen Türkiye'nin NATO içindeki rolüne ilişkin yaklaşımını yeniden değerlendirmesi için bir fırsat yarattı mı?

Türkiye'nin S-400 sistemini alması, F-35 programından çıkarılması ve CAATSA yaptırımlarına maruz bırakılması, ülkenin ittifak içindeki prestijini olumsuz etkiledi. Bu dönemde Türkiye'nin İttifaka olan bağlılığı da sorgulanmaya başlandı. Dahası, Türkiye'nin Avrupa ve Amerikan savunma şirketleriyle olan ilişkileri de olumsuz etkilendi. Ukrayna Savaşı, Türkiye'nin NATO içindeki rolünün yeniden değerlendirilmesi için bir fırsat yarattı.

Türkiye'nin özellikle İsveç'in NATO üyeliği konusunda İttifak yapısının sağladığı avantajı kendi çıkarı için kullanması tepkilere yol açsa da, Ukrayna'ya verdiği destek ve Türk savunma sanayiinin katkıları Türkiye'nin İttifak içinde ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Özellikle Türkiye'nin savunma sanayiine yaptığı yatırımlar sayesinde gelişen üretim kapasitesi, Avrupa'nın uzun yıllardır ihmal ettiği savunma sanayiinin açıklarını kapatmakta etkili olmuştur.

Geçmişten bugüne bakıldığında, Soğuk Savaşın son ermesi Avrupa'da savunma bütçelerinin önemli derecede azalmasına neden olmuştu. Daralan Avrupa piyasasında şirketler, şirket bileşmeleri ve satın alma yoluyla varlıklarını sürdürmeye çalışırken, üretim kapasitelerini düşürüp, az sayıda karmaşık ve pahalı sistemler üretmeye yönelmişlerdi.[3] Ukrayna savaşı ve Donald Trump'ın zorlaması, Avrupa'nın yeniden savunma sanayiine yatırım yapmasına neden olsa da sanayiinin istenilen seviyede üretime başlayabilmesi için gerekli olan iş gücü, makina ve tedarik zincirlerinin de kurulması, şirketlerin var olan kabiliyetlerini zorlamaktadır. İşte bu örneklerin de gösterdiği üzere, Türk şirketleri söz konusu kabiliyet açığını kapatmaktadır. Mesela Nammo, Danimarka'daki mühimmat fabrikasını yeniden açarken 155mm topçu mermisi üretim hattını kurması için Türk Repkon firmasıyla anlaşmıştır.[4] Aynı şekilde Almanya'da hem Rheinmetall hem de Repkon mühimmat fabrikaları kurmuştur.[5]

---

[3] Christian Mölling, Sören Hellmonds, and Theresa Caroline Winter. 2023. "European Defense in A New Age". 26 Haziran, DGAP Report No. 6, *German Council on Foreign Relations*: 9.

[4] Global Defense Insight. 2025. "Repkon to Establish 155mm Artillery Ammunition Facility to Strengthen Nordic Defense Capabilities". 5 Temmuz. https://defensetalks.com/repkon-to-establish-155mm-artillery-ammunition-facility-to-strengthen-nordic-defense-capabilities/.

[5] Global Defence News. 2025. "Strategic Agreement Between Turkey and Germany to Secure Europe's 155mm Shell Supply". 7 Şubat. https://armyrecognition.com/news/army-news/2025/strategic-agreement-between-turkey-and-germany-to-secure-europes-155mm-shell-supply.

Sonuç olarak, Türkiye'nin NATO içindeki gergin ilişkileri yerini son dönemde artan savunma sanayi işbirliklerine bırakmaya başlamıştır. Böylece, daha çok Avrupa ülkesi Türkiye'yle özellikle savunma alanında işbirliği arttırma yoluna gitmektedir.

NATO müttefiklerinin gizli silah ambargoları ve kısıtlamaları Türkiye'nin S-400 sistemini satın alma kararını nasıl etkiledi?

Türkiye'nin savunma sanayine yatırım yapması ve alternatif kaynaklara yönelmesinin arkasında müttefiklerinin uyguladığı ambargolar bulunmaktadır. Yerli savunma sanayine yatırım yapılması fikri öncelikle 1962'deki Johnson Mektubu kriziyle başlamış, 1974'teki silah ambargosuyla ivmelenmiştir. 1974'teki silah ambargosu aynı zamanda Türkiye'nin tedarik güvenliğini sağlayabilmesi için kaynak çeşitlendirme stratejisini uygulaması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemden itibaren Türkiye, ABD'ye olan bağımlılığını öncelikle Avrupa ülkelerinden silah tedarik ederek, 1990'lardan itibaren de ABD ve Avrupa dışı kaynaklara yönelerek yapmıştır. Özellikle 1990'larda Almanya'nın Türkiye'ye sattığı silahlara kullanma kısıtlamaları getirmesi ve yedek parça satmayı reddetmesi Türkiye'nin alternatif kaynaklara yönelmesine neden olmuştur.

1990'larda Türkiye'nin İsrail'in yanı sıra Çin'le lisans altında üretim yapmasını ve Rusya'dan silah tedarik ettiğini görmekteyiz. Bu dönemde yapılan işbirlikleri, 2010'larda Türkiye'ye siyasi gerginliklerden dolayı uygulanan gizli ambargoların üstesinden gelinmesi için bir şablon oluşturmuştur. Bu şablon, Türkiye'nin neden ilk önce Çin FD-2000 sistemine yöneldiğini açıklamaktadır. Türkiye gerek müttefiklerden gelen tepkiler gerekse de Çin tarafının Türkiye'nin isteklerini karşılamamasından dolayı bu tedarik projesini iptal etmiştir. Sonrasında kendi hava savunma sistemini geliştirmeye yönelen Türkiye, aynı zamanda S-400 sistemini de almaya karar vermiştir. Hükümetin Türkiye'nin Amerikan Patriot sistemini tedarik etmesine izin verilmemesi, müttefiklerine mesaj vermek ve alternatif tedarikçilere yönelme konusunda blöf yapmadığını göstermek istemesi nedenleriyle bu kararı aldığı gözlenmektedir.[6]

[6] Çağlar Kurç. 2019. "Türkiye Neden S-400 Aldı?". *Daktilo1984*, 18 Temmuz. https://daktilo1984.com/forum/turkiye-neden-s-400-aldi/.

NATO müttefikleri, İttifak içinde savunma teknolojisine eşit erişimin sağlanması konusunda Türkiye'nin S-400 tedarikinden hangi dersleri çıkarabilirler?

Türkiye'nin S-400 tedarikine yönelmesindeki nedenlerden biri de, bazı müttefiklerin Türkiye'yle savunma sanayii işbirlikleri kapsamında uyguladıkları açık ya da gizli ambargolardır. Mesela, Altay Ana Muharebe Tankının seri üretimin gecikmesinin nedenlerinden biri, Almanya'nın motor ve şanzıman satışına izin vermemesidir. Bundan dolayı, tank için farklı motor aranmıştır. Farklı motor ise tankın yeniden tasarlanması anlamına geldiği için projede gecikme yaşanmıştır.[7] Özellikle gizli ambargolar Türkiye'nin müttefiklerine olan güvenini sarmıştır, çünkü müttefiklerine güvenerek sistem geliştirilemeyeceği inancını güçlendirmiştir. Bundan dolayı da Türkiye maliyet etkin yöntemlerden uzaklaşarak, sistemlerin yerlilik oranlarını arttırmaya yönelmektedir. Bazı durumlarda ise alternatif tedarikçilerle çalışarak kaynaklarını çeşitlendirmektedir.Türkiye'nin S-400 kararı bir noktada Türkiye'nin NATO müttefiklerine alternatifsiz olmadığını davranışla gösterme yöntemi olarak da görülebilir. Fakat, S-400 tedariki, NATO müttefiklerinden kopuş anlamına gelmemektedir.

Türkiye'nin savunma sanayii strateji belgelerine baktığımızda, NATO müttefikleriyle savunma sanayi ilişkilerinin arttırılmasının ve hatta üretim zincirlerine dahil olunmasıyla uzun dönem ilişkilerin kurulmasının hedeflendiği görülmektedir. Örneğin, 2012-2016 Stratejik Planı, "uluslararası işbirliğini gözeten çok taraflı sanayi, savunma ve güvenlik projelerine aktif katılım sağlamak" ana stratejisi kapsamında; "çok uluslu projelere katılım ve liderlik etme, NATO savunma projelerinde firmalarımızın daha fazla rol alması, savunma ihracatının artırılması" yönünde hedefler tanımlamıştır.[8] Benzer şekilde, 2017-2021 Uluslararası İş Birliği ve İhracat Strateji Belgesi, 'Bütüncül bir yaklaşımla NATO bünyesinde silahlanma işbirliğinin sanayileşme faaliyetlerine katkısının artırılması, …Türk savunma sanayiinin NATO'da daha etkin görev alması hedeflenmektedir' şeklinde bir ifade içermektedir.[9] Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) Başkanı Prof. Dr. Haluk Görgün, NATO Karargahı'nda yaptığı görüşmeler sonrasında da, "temel

---

[7] Juster Domingo. 2024, "Turkey Begins Mass Production of Altay Main Battle Tanks". *The Defence Post*, 5 Haziran. https://thedefensepost.com/2024/06/05/turkey-mass-production-altay-tanks/.

[8] Savunma Sanayii Müsteşarlığı. 2012. "2012-2016 Stratejik Planı [2012-2016 Strategic Plan]". http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/kurumsal/Documents/SP/Sp2012_2016/index.html.

[9] Savunma Sanayii Müsteşarlığı. 2017. "2017-2021 Uluslarası İşbirliği İhracat Stratejik Plan [2017-2021 International Cooperation Export Strategic Plan]". http://www.ssm.gov.tr/anasayfa/hizli/duyurular/kurumsalDuyurular/Documents/SSM_UIDB_Stratejik_Plan.pdf

hedefimiz NATO ile ilişkimizi daha da geliştirmek ve daha güçlü bir işbirliği çerçevesi oluşturmaktır" diyerek, Türkiye'nin NATO müttefikleriyle savunma sanayii alanında işbirliği yapma isteğini dile getirmiştir.[10] Sonuçta, Türkiye aslında NATO müttefikleriyle çalışmak ve savunma sanayii alanındaki ilişkilerini derinleştirmek istemektedir. Türk savunma şirketlerinin de davranışı bu isteği doğrulamaktadır.

Türk savunma sanayii şirketleri de özellikle Avrupa'daki şirketlerle farklı seviyelerde ilişkileri geliştirmektedir. Fakat, Türkiye'nin özellikle Avrupa savunma yapılarına dahil edilmemesi ve üzerine bir de gizli ambargo ve kısıtlamalara maruz kalması Türkiye'yi alternatif tedarikçilere yönlendirmektedir. NATO müttefiklerinin Türkiye'nin potansiyelinden yararlanması ve S-400 tedariki benzeri olayların yaşanmaması için Türkiye'nin dışlamaması ve ambargo ve kısıtlamalara maruz bırakılmaması gereklidir. Buna ek olarak, Türkiye projelere küçük ortak olarak da dahil olmak istememektedir. Türkiye uluslararası projelerde eşit ortak olmayı arzulamakta, yalnızca finansal olarak değil aynı zamanda teknolojik olarak da gerçekten etki yaratabileceği ve katkıda bulunabileceği uluslararası işbirliğini tercih etmektedir. Türkiye'nin savunma sanayii kabiliyetleri geliştikçe, şirketlerinin önerebilecekleri çözümlerin yelpazesi de artmaktadır. Dahası Türk şirketleri de projelerden pay almak istemektedir. SSB Başkanı Haluk Görgün bu isteği şöyle ifade etmektedir:

> Burada kabiliyetlerimizi uluslararası alanda NATO standartlarıyla ürettiğimiz her ürünün özellikle birlikte çalışabilirlik kavramı çerçevesinde daha sıklıkla değerlendirilebileceğini, ortak işbirliklerine açık olduğumuzu ve yeni programların tasarımında yeni işbirliklerinin ve konsorsiyumların oluşumunda güçlü bir müttefik olduğumuzu, savunma sanayisi olarak bu müttefikliğe ciddi katkı sağlayabileceğimizi, savunma sanayisindeki genç yaş ortalamamızla geliştirdiğimiz yeni, yenilikçi altyapılarımızla modüler üretim kabiliyetlerimizle daha fazla sorumluluk alabileceğimizi ve bu alacağımız sorumluluklarla birlikte herkesin kazanacağı sürdürülebilir bir süreç oluşturabileceğimizi anlattık.[11]

Böylece ittifak savunmasına katkıda bulunurken Türkiye'nin savunma sanayiinin sürdürülebilirliği önemli ölçüde artacaktır. Ortaklıklar eşitlik

---

[10] Ata Ufuk Şeker 2025. "Türkiye, savunma sanayisinde NATO müttefikleriyle işbirliğini güçlendiriyor". *Anadolu Ajansı*, 16 Ocak. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-savunma-sanayisinde-nato-muttefikleriyle-isbirligini-guclendiriyor/3453033.

[11] Ata Ufuk Şeker. 2025. "Türkiye, NATO'nun savunma sanayisi üretimine daha fazla katkı sunmak istiyor". *Anadolu Ajansı*, 16 Ocak. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-natonun-savunma-sanayisi-uretimine-daha-fazla-katki-sunmak-istiyor/3452743.

temelinde kurulduğu sürece Türkiye, NATO ve AB üyeleriyle işbirliği yapmaya istekli olacaktır.[12] Aksi takdirde, Türkiye yine farklı alternatiflere yönelecektir.

Öngörü ve Tavsiyeler

S-400 kararı, Türkiye'nin ulusal güvenlik gereksinimlerini karşılamaya yönelik pragmatik bir tercih olarak görülse de, NATO içindeki ittifak ilişkilerinde gerilime ve ABD ile stratejik ortaklıkta ciddi sorunlara yol açmıştır. Bu durum, Ukrayna Savaşı'yla birlikte değişmeye başlamış ve savunma sanayii işbirliği üzerinden yeni bir sayfa açılmasını mümkün kılmıştır. Savaşın ortaya çıkardığı NATO genelindeki kapasite eksikliği, Türkiye ve müttefiklerinin yeniden ortak çıkarlar merkezinde buluşmasını sağlamıştır. Günümüzde artan ihtiyaca Türkiye cevap verebilecek konumda bulunmaktadır.

Bu doğrultuda, Türkiye'nin şu adımları önceliklendirmesi önerilmektedir:

- Türkiye, dış politikasında Batı ile ilişkilerini yeniden canlandırmalı; özellikle İtalya, Polonya, Romanya, İspanya ve Birleşik Krallık gibi güvenilir müttefiklerle savunma sanayii işbirliklerini artırmalı ve NATO'daki rolünü güçlendirmelidir.
- Savunma sanayiinde geniş bir yelpazeye yayılmak yerine, Türkiye mevcut uzmanlık alanlarına odaklanarak kaynaklarını verimli kullanmalı ve aşırı yayılmayı önlemelidir.
- Türkiye, teknoloji transferini yönetebilecek sağlam bir ihracat çerçevesi oluşturmalı ve sürdürülebilir savunma işbirlikleri geliştirmelidir. Uluslararası ortaklıklar, sadece tedarikçi ilişkisi olarak değil, karşılıklı bağımlılığı yöneten uzun vadeli stratejik işbirlikleri olarak ele alınmalıdır.[13]
- Türkiye'nin savunma stratejisinin gelecekte, ulusal güvenlik ihtiyaçları ile İttifak içindeki sorumluluklarını dengeleyen, aynı zamanda uluslararası işbirliği ve teknoloji transferi olanaklarını etkin kullanan bir yol haritası çerçevesinde şekillenmesi gerekmektedir. Bu denge, Türkiye'nin hem savunma sanayiinde sürdürülebilir büyüme yakalaması hem de NATO gibi stratejik ittifaklarla olan ilişkilerini sağlamlaştırması açısından belirleyici olacaktır.

---

[12] Sıtkı Egeli, Serhat Güvenç, Çağlar Kurç ve Arda Mevlütoğlu. 2024. "From Client to Competitor: The Rise of Turkiye's Defence Industry". *The International Institute for Strategic Studies (IISS)*, 1 Mayıs. https://www.iiss.org/research-paper/2024/05/from-client-to-competitor-the-rise-of-turkiyes-defence-industry: 25-26.

[13] Ç. Kurç, S. Egeli, A. Mevlütoğlu, S. Güvenç. 2024. "*Turkiye's Defence Industry: Which Way Forward?*". Ankara & London: Center for Foreign Policy and Peace Research & The International Institute for Strategic Studies. Geliş tarihi gönderen https://www.iiss.org/research-paper/2024/11/turkiyes-defence-industry-which-way-forward/.

Rusya-Ukrayna Savaşı

Habibe Özdal

Rusya-Ukrayna savaşı, İttifakın Doğu kanadı ile Karadeniz bölgesine yönelik politikaları bağlamında Türkiye'ye yönelik bakışını ve Türkiye'nin NATO'ya yönelik tutumunu ne ölçüde etkilemektedir?

Arka Plan

Soğuk Savaş sırasında Türkiye, Sovyet tehdidine karşı Avrupa'nın güney kanadının önemli bir aktörüydü. Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye, İttifak içinde Batılı müttefikleriyle aynı çizgide durmuştur ve 1960'larda Kıbrıs meselesi nedeniyle yaşanan Türk-Amerikan bunalımı dışında Türkiye'nin NATO'ya olan bağlılığı ciddi bir tartışma konusu olmamıştır. Buna karşılık, son yıllarda, bir yandan Türkiye'nin Rusya ile çok yönlü ortaklıklar ve işbirlikleri, diğer yandan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve diğer bazı Avrupalı müttefikleriyle ilişkilerindeki sorunlar, Türkiye'nin Batı güvenlik mimarisinin önemli bir üyesi olduğu yönündeki imajını sorgulanır hâle getirmiştir.

Türkiye'nin NATO üyeliği, 1960'lardan bu yana zaman zaman tartışılsa da, İttifaka üyelik partiler üstü bir mesele olarak Türkiye'nin Batılı kimliğinin önemli bir yansıması sayılmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından değişen tehdit algılarına paralel olarak, NATO stratejisi de değişmiş; Türkiye ise İttifak içindeki kilit konumunu sürdürebilmiştir. Bu önem, özelikle savaş ve çatışma durumlarında kendisini daha fazla göstermektedir. Bu çerçevede, İttifakın 75. yılında üçüncü yılına girmekte olan Ukrayna savaşının Türkiye-NATO ilişkilerine etkisi tartışmaya değer bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında Türkiye'nin izlediği siyaset, Türkiye-NATO ilişkilerini ne şekilde etkilemiştir?

Türkiye, NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip olmasının yanı sıra, 1952'den bu yana süregelen üyeliğiyle Avrupa-Atlantik güvenliği açısından kilit bir konuma sahiptir. Soğuk Savaş dönemin koşulları çoktan geride kalmış olsa da, Ukrayna'daki savaş Türkiye'nin jeopolitik konumunun NATO açısından taşıdığı anlamı bir kez daha hatırlatır niteliktedir. Zira Soğuk Savaşın ideolojik çatışması o dönemki hali ile son bulmuş olsa da, Rusya ile NATO arasındaki güvenlik bunalımı aşılamamıştır. Dahası hatırlatmak gerekir ki, Ukrayna'daki savaşın en önemli nedenlerinden biri Rusya açısından NATO'nun Ukrayna ile yoğunlaşan işbirliğidir. Öte yandan, Türkiye'nin Ukrayna Savaşı sırasında izlediği siyaset, Karadeniz bölgesi ve Türk boğazları bakımından hem güvenlik hem de askeri strateji kapsamında öne çıkmıştır.

NATO üyesi olarak Türkiye'nin Rusya-Ukrayna arasındaki arabuluculuk rolü nasıl değerlendirilmelidir?

Çatışma çözümünde esas olan taraflardan birinin ezici üstünlüğü yerine, müzakereye ve uzlaşıya dayalı bir çözüm geliştirmektir. Böylesi bir orta yol bulunması/geliştirilebilmesi ise ancak çatışan aktörlerin tarafsız bulduğu bir arabulucu ile mümkün olabilir. Ukrayna Savaşı başladığında arabulucu olarak öne çıkan aktörlerden biri Türkiye'ydi. Türkiye, 2000'lerin başından bu yana Rusya ile çeşitli alanlarda yoğun bir işbirliği içinde olmuştur. Öte yandan Türkiye, özellikle 2013'ten itibaren Ukrayna savunma sanayiine yatırım yapmaya başlamış ve Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya saldırmasının ardından, Ukrayna'ya askeri teçhizat sağlamıştır. Bu yönüyle Türkiye bir yandan Rusya ile uzun dönemli hem işbirliği hem rekabet barındıran ilişkilerini yönetmeye çalışırken, öte yandan da Ukrayna ile özellikle askeri alanda yoğunlaşan bir ilişki de geliştirebilmiştir.

Türkiye, Batı'nın Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımlara katılmaktan kaçınmıştır. Bu sayede Ankara, hem Ukrayna hem de Rusya ile iyi ilişkilerini sürdürebilmiş, çatışma boyunca müzakere masasını öncelemeye çalışmıştır. Yaptırımlara katılmadığı için Batı'dan gelen eleştirilere maruz kalmış olsa da diplomatik olarak ince bir çizgide yürümeye gayret eden Ankara, nihayetinde somut sonuçlar elde edebilmiştir. Savaşın başlarında, Mart 2022'de, Antalya'da önemli bir toplantıya ev sahipliği yapan Türkiye, Rusya ve Ukrayna Dışişleri Bakanlarını ikili görüşmeler için bir araya getirmişti.[1] Her ne kadar erken

[1] T.C Dışişleri Bakanlığı. 2022."Türkiye-Rusya-Ukrayna Üçlü Dışişleri Bakanları Toplantısı", 10 Mart. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-ukrayna-uclu-disisleri-bakanlari-toplantisi--10-mart-2022.tr.mfa.

aşamada savaşı durdurmak mümkün olmasa da, bu çatışma başladığından beri iki ülke arasındaki ilk üst düzey temas olmuş ve Türkiye'nin erken dönem arabulucu rolüyle öne çıkmasına imkân vermiştir. Türkiye'nin bu dönemdeki politikası diplomatik bir başarı olarak görülebilir.

Türkiye'nin önemli sonuç veren diğer girişimi ise, Tahıl Koridoru Anlaşması'dır. Sadece Avrupa'ya değil tüm dünyaya tahıl ihraç eden iki büyük üretici arasındaki savaş, küresel bir gıda krizine yol açmıştı. Pandemi nedeniyle süregelen küresel enflasyona bir de tahıl krizi eklendiğinde, bu pek çok devlet için endişe kaynağı olmuştu. Temmuz 2022'de Türkiye ve Birleşmiş Milletler, savaşan taraflar arasında Tahıl Koridoru Anlaşması'nın imzalanmasına aracılık etmiş ve bu sayede gıda krizi hafifletilmiştir. Ankara, diplomatik kolaylaştırıcı rolünü çeşitli şekillerde devam etmiştir. Örneğin, Kasım 2022'de nükleer tehditleri görüşmek üzere ABD ve Rus istihbarat şeflerini ağırlamış; Rusya ve Ukrayna arasındaki tutuklu takasında yine Türkiye önemli bir rol oynamıştır.[2]

Önümüzdeki dönemde, Ukrayna ve Rusya ile yakın bağları olan Türkiye, ABD Başkanı Donald Trump'ın savaşta diplomatik bir çözüm için süreç başlatması halinde önemli bir rol oynayabilir. Yakın ve orta vadede ABD ile Türkiye arasındaki olası bir koordinasyon, Ukrayna'da sürdürülebilir bir ateşkesin sağlanmasına katkıda bulunabilir. Göreve yeniden gelen Trump yönetimi, çatışmayı Ukrayna'nın yararına sona erdirmek için Türkiye'nin pozisyonundan yararlanabilir. Öte yandan Suriye'deki gelişmeler, Moskova'nın Ukrayna çatışmasına yaklaşımını etkileyebilir. Yine de Türkiye'nin müzakerelere katkısı, Batılı müttefikleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerdeki sorunlar azalmadan sınırlı kalacaktır. Dolayısıyla, Türkiye'nin daha belirgin rol oynadığı, Avrupalı üye devletlerin etkinliklerini arttırdığı bir NATO, bu belirsizliğin giderilmesine yardımcı olabilir.

Ukrayna Savaşı'nın Türkiye-Rusya ilişkilerine etkilerini, Türkiye-NATO ilişkileri boyutuyla nasıl okuyabiliriz?

Rusya-Ukrayna savaşı ile birlikte çatışma Avrupa'ya taşınmış oldu. Rusya'nın hem Batılı devletler hem de NATO ile ilişkilerinin gerildiği bir ortamda, Türkiye'nin Rusya ile işbirliğini, diyalogu ve ikili siyasi ilişkileri sürdürmesi daha güç hale gelmiştir. Ukrayna Savaşı, Türkiye-Rusya ilişkilerinde iki tarafın farklı dış politika tercihleriyle karşımıza çıktığı örneklerden birini oluşturmaktadır. Ancak bu konu, tarafların bölgesel ve küresel siyasette ayrıştığı tek mesele değildir.

---

[2] Muhammed Tarhan. 2022. "Türkiye Becomes Diplomatic Hub in 2022 with Mediations, International Events". *Anadolu Ajansı*, 26 Aralık. https://www.aa.com.tr/en/turkiye/turkiye-becomes-diplomatic-hub-in-2022-with-mediations-international-events/2772751.

Savaşın başından itibaren Türkiye, diğer NATO üyesi ülkeler ile paralel şekilde Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemiş, Ukrayna'nın savunma kapasitesinin artırılması için Kiev'e insansız hava araçları (İHA) başta olmak üzere askeri silah sağlamıştır. Fakat Rusya ile ilişkilerini gözeten Ankara, Batı'nın Rusya'ya yönelik yaptırımlarına katılmayarak Moskova'nın eleştirilerini bir ölçüde azaltabilmiştir. Öte yandan, her ne kadar Avrupa'nın Rus gazına olan talebi azalsa da, Rus ekonomisinin en önemli ayağı olan doğalgaz, Türk Akımı sayesinde Avrupa'ya ulaşmaya devam etmiştir. Bu yönüyle Türkiye bir yandan NATO üyeleri ile benzer bir siyaset izleyerek Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemiş ve askeri işbirliğini yoğunlaştırmış, öte yandan Rusya ile ilişkilerini gözeterek bir denge yakalamaya çalışmıştır. Ukrayna Savaşı ile özellikle Batı temelli uluslararası sistemin önemli bir meydan okuma ile karşı karşıya kaldığı bu dönemde, Türkiye'nin izlediği denge politikası zaman zaman İttifak içinde eleştirilerin yükselmesini de beraberinde getirmiştir.

Bu noktada hatırlanması gereken noktalardan biri de, Karadeniz bölgesinin Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerde stratejik bir nitelik taşıdığıdır. Bölge her iki ülke için de güvenlik, ticaret ve enerji konularında öne çıkmaktadır. Rusya, NATO'nun Karadeniz'de etkisini artırmasını ulusal güvenlik tehdidi olarak görmektedir. Öte yandan Karadeniz'e kıyıdaş olan Türkiye 1952 yılından beri, Bulgaristan ve Romanya ise 2004'ten itibaren NATO üyesidir.

Karadeniz'de savaş gemilerinin özellikle çok yakın savaş tehdidi ve savaş durumlarında geçişlerini sınırlandırma yetkisine sahip olan Türkiye, Montreux Sözleşmesi sayesinde son derece önemli bir rol oynayabilmektedir. Türkiye'nin izlediği denge siyaseti sadece Rusya ile Ukrayna arasında değil, özellikle Karadeniz bölgesi bakımından Rusya ile NATO müttefikleri arasında da kendisini göstermektedir. Montreux Sözleşmesi'nden doğan uluslararası hukuk hakları Türkiye'nin bu denge politikasını mümkün kılmaktadır. Ayrıca, Karadeniz'den ötürü patlak verecek bir sorun, Türkiye'nin Rusya ile çok üst düzeyde olan ekonomik ve enerji ilişkilerini de etkileyecektir. Bu sebeple Karadeniz bölgesindeki istikrar ve bunu sağlayan Montreux Boğazlar Sözleşmesi Türk dış politikası için son derece önemlidir.

Sonuç olarak, Türkiye açısından savaşın başından bu yana çatışmanın kontrol altına alınması, tırmanmasının azaltılmasını ve nihayetinde mümkün olan en kısa sürede sona erdirilmesi son derece önemli görülmektedir. Zira savaş bölgesel güvenliği tehdit ederken, Türkiye'nin izlediği denge siyasetini de zora sokmaktadır.

Savaş sırasında Türkiye'nin izlediği siyaset, NATO politikaları ile hangi alanlarda kesişmektedir?

Her şeyden önce Türkiye, diğer NATO üyeleri gibi Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemektedir. Buna uygun olarak Türkiye, Ukrayna'yı askeri olarak desteklemektedir ve bu politikasının savaş süresince devam etmesi beklenmektedir. Rusya'nın Karadeniz'deki askeri varlığının artmasıyla Türkiye için Karadeniz bölgesinde Rus askeri gücünün dengelenmesi bakımından da Ukrayna Savaşı kritik önem taşımaktadır.

Montreux Boğazlar Sözleşmesi, yalnızca kıyı devletlerinin (Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Ukrayna ve Türkiye) Karadeniz'de büyük ve kalıcı donanmalar bulundurmalarına izin vermektedir. Bu devletlerden de esas olarak Rusya ve Türkiye'nin büyük donanmaları bulunmaktadır. Bu nedenle, Rusya'nın Karadeniz'de artan etkinliği neticesinde Ankara, Karadeniz çevresinde Moskova'ya karşı bir denge bloku oluşturmak için diğer dört Karadeniz ülkesiyle iyi ilişkiler geliştirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye ve Rusya'dan sonra nüfus ve toprak bakımından üçüncü büyük Karadeniz ülkesi ve ekonomisinin büyüklüğü bakımından dördüncü büyük ülke olan Ukrayna, Türk dış politikasında büyük yer tutmaktadır.

Türkiye'nin Ukrayna'ya tedarik ettiği insansız hava araçları (İHA'lar), Nisan 2022'de Rus donanma gemisi Moskva'nın batırılmasında ve Kasım 2022'de Kırım liman kenti Sebastopol'a düzenlenen Ukrayna saldırılarında kullanılmıştır. Daha önemli olarak, Bayraktarlar, Şubat-Mart 2022'de savaşın ilk safhalarında Ukrayna başkenti Kiev'e yönelik ilk Rus saldırılarında Ukrayna savunmasına önemli katkı sağlamıştır.[3]

NATO politikaları açısından bakıldığında Türkiye, Karadeniz güvenlik mimarisinin önemli bir parçasıdır ve Boğazların kontrolünü elinde bulundurmaktadır. Bu doğrultuda Ankara, Şubat 2022'de savaşın başlangıcında Türk Boğazlarını Rus, Ukrayna ve diğer ülkelerin donanma gemilerine kapatmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye, Suriye ve Libya gibi diğer önemli coğrafyalarda da Rusya'yı dengelemektedir.

Transatlantik toplulukta Batı güvenlik mimarisinin Avrupa ayağını güçlendirme ihtiyacı konusunda ortaya çıkan bir fikir birliği var. Bu fikrin merkezinde, Ukrayna'daki savaşla birlikte önemi daha da belirginleşen,

[3] Pınar Dost. 2024. "The Ukraine-Turkey Defense Partnership with the Potential to Transform Black Sea and Euro-Atlantic Security". *Atlantic Council*, 5 Mart. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/the-ukraine-turkey-defense-partnership-with-the-potential-to-transform-black-sea-and-euro-atlantic-security/.

güvenilir ve ölçeklenebilir tedarik zincirleri de dahil olmak üzere daha güçlü Avrupa savunma kabiliyetleri oluşturma kavramı yer alıyor. Gelişen bir savunma sanayii ve güçlü üretim kapasitesine sahip, askeri açıdan yetenekli bir NATO müttefiki olarak Türkiye'nin katkısı aşikârdır. Ancak Türkiye ile bazı müttefikleri ve AB üye ülkeleri arasındaki mevcut politika uyumsuzlukları, İttifakın politikalarında da ikircikli bir görünüm ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Savaş sırasında Türkiye'nin izlediği siyaset, NATO politikaları ile hangi alanlarda farklılaşmaktadır?

Ukrayna'ya verdiği güçlü askeri desteğe rağmen Türkiye, savaşın başlangıcından bu yana Rusya ile ekonomik bağlarını sürdürmeye devam etmiştir. Ankara, ABD veya Avrupa Birliği öncülüğündeki yaptırımlara katılmayı reddetmiş, üstelik yaptırımlardan etkilenen Rus şirketlerinin en fazla yatırım yaptığı ülke Türkiye olmuştur.

Türkiye, konumu gereği Soğuk Savaş döneminden bu yana İttifakın Rusya'ya yönelik politikasında Moskova'yı daha agresif hale getirmesinden endişe etmiş, ikili ilişkileri belirli bir düzeyde tutmaya gayret göstermiştir. Zira Ankara açısından bakıldığında Rusya, bölgesel güvenlik ve istikrar için birlikte çalışması gereken anahtar önemde bir aktördür. Bu nedenle, Türkiye açısından bir yandan Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü desteklemek, öte yandan Rusya'yı da daha agresif hale getirmemek eş değerde önemli görülmüştür. Müzakere ve diplomasi araçlarının kullanılmaması açısından Rusya'nın daha saldırgan hale geleceğini öngören Türkiye, Karadeniz'de Rusya'ya karşı denge kurma ve Suriye'de rakip olarak hareket etme stratejik pozisyonunu, müzakere görüşmelerini etkilemek ve arabuluculuk rolü için kullanmıştır. Türkiye'nin, savaş sonrası Ukrayna yeniden yapılanmasında rol oynamayı hedeflediği söylenebilir. Bu yaklaşım hem daha sürdürülebilir bir çözüme hem de Türkiye'nin bölgesel güç olma arzusuna hizmet etmektedir. Bu noktada Türkiye'nin politikalarının İttifakın politikalarından ayrıldığını söylemek mümkündür. Türkiye'nin bir yandan Ukrayna'yı güçlü bir şekilde desteklemesi, diğer yandan Rusya'yı doğrudan karşısına almamaya çalışması bazı devletlerin Türkiye'nin dolaylı olarak Rusya'yı da destekler politikalar izlediği eleştirisini beraberinde getirmektedir.

Ankara, 28 Şubat 2022'de savaşın başında Türk Boğazlarını Rus, Ukrayna ve diğer ülkelerin donanma gemilerine kapattığında, Rusya'ya karşı alınmış bir önlem olarak görülen bu yasağa karşın, esasında Rusya'nın Karadeniz filosunun yarısından fazlası şu anda Akdeniz'de bulunmaktadır. Bu nedenle bu

bu yasağın Rusya'ya bir yarar sağladığını dahi söyleyenler bulunmaktadır.[4] Zira bu karar ile Türkiye, NATO üyesi ülkelerin Ukrayna'ya yardım etmek için donanma gemilerini Karadeniz'e açmasını engellemektedir. Bu politika, Türkiye ve Rusya'nın bölgesel güvenlik ve istikrarı önceleyen Karadeniz'in bir NATO gölüne dönüşmemesi bakış açısını temsil etmektedir.

Nihai olarak, Türkiye, yetmiş yıldan uzun süredir NATO müttefikidir. Buna paralel şekilde, Türkiye'nin de imzalayıcısı olduğu NATO belgeleri, Rusya'yı "müttefiklerin güvenliğine yönelik en önemli ve doğrudan tehdit" olarak belirtmektedir.[5] Buna karşın, Türkiye'nin Rus yapımı S-400 hava savunma sistemini satın alması ve halihazırda kapsamlı olan enerji işbirliğini Akkuyu Nükleer Santrali projesiyle genişletme kararı, NATO İttifakının politikalarıyla uyumsuz adımlar olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde Türkiye'nin yakın zamanda duyurulan, Rusya ve Çin liderliğindeki BRICS grubuna katılma isteği için de söylenebilir. Bu politika tercihleri Türkiye'nin Batı güvenlik mimarisine ve geleneksel dış politika çizgisine bağlılığı konusunda şüphe uyandırmaktadır.

Öngörü ve Tavsiyeler

Rusya'nın NATO genişlemesi konusundaki endişesi, Kremlin tarafından inşa edilen bir söylemdir. Üstelik ortada ciddi bir güvenlik ikilemi de oluşmuş durumdadır: Rusya, bir yandan NATO genişlemesi konusunda endişeli olduğunu iddia etmekte, öte yandan izlediği saldırgan dış politika Finlandiya gibi tarafsız devletlerin NATO üyesi olmasını beraberinde getirmektedir. Rusya, bölgesinde egemen devletlere onlara eşit davranmayı reddettiği sürece bu güvenlik ikileminin devam etmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Türk dış politikası yapıcılarının gözünden bakıldığında, NATO-Rusya ilişkileri, Avrupa-Atlantik güvenliğinin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Karmaşık ve hızla değişen güvenlik ortamında, NATO ve Rusya birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle, NATO ve Rusya arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Türkiye, NATO ve Rusya arasındaki yapıcı, işbirlikçi ve kurumsal ilişkilerin Avro-Atlantik bölgesinde barış ve istikrarın temel bir bileşeni olduğuna inanmaktadır.

---

[4] Heather Mongilio. 2022. "Turkey Closes Bosphorus, Dardanelles Straits to Warships". *US Naval Institute*, 28 Şubat. https://news.usni.org/2022/02/28/turkey-closes-bosphorus-dardanelles-straits-to-warships.

[5] NATO. 2021. "NATO 2030". *NATO Factsheet*, Haziran 2021. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/2106-factsheet-nato2030-en.pdf.

Türkiye, Karadeniz güvenliği vizyonuna göre, Rusya, bölgedeki NATO ülkeleri ve Karadeniz'de veya yakınında NATO üyesi olmayan (Türkiye'nin) müttefikleri arasında üçlü bir "denge" olarak tanımlanabilecek şekilde politika izlemektedir. Ankara, Rusya'ya karşı hem doğrudan (Ukrayna ve Azerbaycan ile güvenlik işbirliğini artırarak) hem de dolaylı olarak (Bulgaristan ve Romanya ile koordinasyon yoluyla NATO'nun güneydoğusunu güçlendirerek) caydırıcılığı güçlendirirken, aynı zamanda Moskova ile ticari ve diplomatik bağları sürdürerek, savaşı yönlendiren gerginlikleri kontrol altına almayı amaçlamaktadır.

Türkiye NATO için değerli bir üyedir. Her ne kadar Rusya ile dengeli ilişki yürütmeye çalıştığı için eleştiriliyor olsa da, Türk dış politikasında NATO'nun ve ABD ile ilişkilerin önemi bilinmektedir. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde İttifakın güneydoğu sınırını koruma sorumluluğunu üstlenmiştir. Proaktif dış politikası ve kriz yönetimi ve barışı koruma misyonlarına sağladığı katkılar sonucunda, Türkiye'nin NATO içindeki rolü Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana istikrarlı şekilde güçlenmiştir.

Türkiye'nin NATO üyeliği, küresel kimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Türkiye, NATO ve Türkiye'nin birbirlerine sundukları önem kapsamında, NATO'nun misyon ve operasyonlarına kapsamlı ve aktif bir şekilde katkıda bulunmaya devam etmektedir. Türkiye, ulusal çıkarlarını koruyarak ve İttifak içindeki dayanışmayı destekleyerek NATO içindeki konumunu sürdürmektedir. Türkiye, NATO'nun faaliyet gösterdiği geniş coğrafyadaki halklar ve ülkelerle olan derin tarihi bağlarını kullanarak "yumuşak gücünü" harekete geçirmektedir. Hem ABD hem de Türkiye'deki hayal kırıklığına rağmen, Türkiye'nin NATO üyeliğinin önemi, taraflar açısından özellikle savaş ve kriz durumlarında yeniden görülmektedir. Buna karşılık, NATO penceresinden bakıldığında Türkiye'deki şeffaf ve hesap verebilir karar alma mekanizmalarının bozulması, Türk dış politikasının yumuşak karnı olmaya devam etmektedir.

Tüm bu hususlar dikkate alındığında, geleceğe dönük şu öneriler dile getirilebilir:

- Diplomatik bir çözüm, Ukrayna'nın geleceği, Karadeniz'in güvenliği ve Avrupa'nın daha geniş güvenlik çerçevesi içindeki ilgili rolleri hakkında netlik gerektirmektedir. Rusya'nın Ukrayna'daki savaşı sona erene kadar, Karadeniz'de istikrar ya da Avrupa'da güvenlikten bahsetmemiz son derece güçtür. Diplomatik izolasyon ve ekonomik yaptırımların Rusya'nın politikalarını değiştiremediği aşikardır. Avrupa güvenliği, Ukrayna'da çatışmanın sonlandırılması ve Karadeniz'in istikrara kavuşturulması konuları bütünsel olarak ele alınmalıdır.

- Türkiye'nin Rusya politikaları bağlamında NATO müttefikleriyle daha yakın bir uyum içinde olmasını teşvik etmenin yolu, İttifakın Ankara'nın çıkarlarını da karşılayacak şekilde bir yaklaşım ve tutum geliştirmesinden geçmektedir.
- Türkiye'nin yaklaşımı hem Rusların neyi kabul etmeye istekli olabileceğini hem de Ukrayna hazır olduğunda Batı'nın neyi kabul edebileceğini hesaba katmalıdır.
- İttifak açısından bakıldığında ABD ve Avrupalı ortakları stratejik istişareleri artırmalı, Türkiye'nin Karadeniz bölgesindeki gelecekteki güvenlik mimarisindeki rolüne ilişkin ortak bir anlayış geliştirmeli ve buna kaynak sağlamalıdır. Böylesi bir fikir birliği barış, caydırıcılık ve bölgesel istikrar beklentileri bakımından öne çıkmaktadır.
- İçinden geçtiğimiz dönemde karşı karşıya olunan en büyük belirsizlik, Trump döneminde İttifakın ortak bir siyaset izleme konusundaki yetisi ve hem tehditler hem de hem de bu tehditlere karşı alınacak önlemler bakımından bir fikir birliğinin sağlanıp sağlanamayacağıdır.

İsveç ve Finlandiya'nın NATO Üyelikleri

Fatih Ceylan

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik süreçlerinde Türkiye'nin tutumu, İttifakın farklı politikalarını ve Türkiye'nin NATO içindeki konumunu nasıl etkilemiştir?

Arka Plan

Mart 2014'te Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhakıyla başlayan süreç, jeopolitik ve jeostratejik ortamın kökten değişmeye başlamasına somut bir zemin hazırladı. Avrupa-Atlantik bölgesinin güvenliğini ve NATO üyesi ülkelerin tehdit algılarını doğrudan etkiledi. 2000'li yılların neredeyse başından itibaren belirginleşmeye başlayan Rus revizyonizmi, 2014'ten sonra saldırganlığa evrildi. Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı işgal harekâtıyla birlikte yeni bir evreye girdi. Rusya'nın sergilediği saldırgan tutum karşısında İttifak temel stratejisini yeni dönemin dinamiklerine göre uyarladı. NATO'nun Haziran 2022'de Madrid Zirvesi'nde açıkladığı stratejik konseptte,[1] Rusya NATO için "en önemli ve doğrudan bir tehdit" olarak tanımlandı.

Avrupa-Atlantik güvenliğine karşı 21. yüzyılın en büyük meydan okumalarının ilk sırasına yerleşen Rusya tabanlı tehdit, İsveç[2] ve Finlandiya[3] yönetimleri ve

[1] NATO. "NATO 2022 Strategic Concept Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid", 29 Haziran. https://www.act.nato.int/wp-content/uploads/2023/05/290622-strategic-concept.pdf.

[2] Government Offices of Sweden, Ministry for Foreign Affairs. 2022. "Deterioration of the Security Environment-Implications for Sweden". https://www.government.se/contentassets/05ffb51ba6404a459d7ee45c98e87a83/deterioration-of-the-security-environment---inplications-for-sweden-ds-20228/.

[3] Ilkka Haavisto. 2022. At NATO's Door: Russia's Invasion of Ukraine shifted the opinion of a majority of Finns in favor of NATO membership." *Eva Analysis* 104, 22 Mart. https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2022/03/eva-analyysi-no-104.pdf.

toplumları için de aynı derecede geçerli bir sınamaya dönüştü. 2014 yılından itibaren İttifakla temas ve ilişkilerini sıklaştıran bu iki ülke, Şubat 2022 sonrasında gecikmeksizin NATO'ya üye olmak üzere başvurdular. Bu çerçevede uzun yıllar tarafsızlıklarını korumuş ve askerî bloklar dışında kalmayı yeğlemiş bu iki Nordik ülke, Rusya'dan algıladıkları tehdit karşısında İttifak Antlaşması'nın toplu caydırıcılık ve savunma yükümlülüğüne dair 5. Maddesinin sağladığı güvenlik garantisine sığınmayı yeğlediler.

Üyelik başvuru sürecinde hem İttifak üyelerinin hem İsveç ve Finlandiya'nın karşısına öngörülemeyen bir engel çıktı. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Madrid Zirvesi'nin arifesinde 13 Mayıs 2022'de kamuoyuna yaptığı açıklamayla, iki ülkenin Türkiye için tehdit oluşturan PKK ve FETÖ iltisaklı kişilere yataklık ettiği gerekçesiyle, NATO üyeliklerine olumlu gözle bakmadığını dile getirdi. Bu açıklama, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik süreçlerini zora sokan ve gerek NATO liderleri arasında, gerek iki ülkeyle ikili ve üçlü müzakere sürecine yol açan sonuçlar doğurdu. Madrid Zirvesi ve sonrasında başlayan müzakerelerin, Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından İsveç ve Finlandiya'dan beklentilerin karşılandığı sonucuna varılması üzerine, TBMM'nin onaylamasıyla,Finlandiya Nisan 2023'te, İsveç ise Mart 2024'te NATO'ya üye olarak kabul edildiler. İki ülkenin NATO'ya katılmasıyla İttifakın üye sayısı 32'ye çıktı.

Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından değişen güvenlik ortamının Türkiye'yi olumsuz yönden etkilemesine rağmen Türkiye İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine ilk aşamada neden karşı çıktı?

2008'de Rusya-Gürcistan savaşıyla başlayan sürecin ardından, 2014'te Rusya'nın Kırım'ı işgal ve ilhak etmesiyle Avrupa-Atlantik güvenliği onarılması güç bir yara aldı. Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı geniş işgal harekâtı ise Rusya ile Batı, dolayısıyla Transatlantik topluluk arasındaki ilişkilerde derin bir kırılma yarattı. Rusya'nın bu saldırganlığı, uluslararası hukuka dayalı norm ve kuralların ağır bir darbe almasıyla sonuçlandı.

Rusya'nın 2014'ten itibaren uygulamaya başladığı revizyonist tutuma karşı, NATO ilk planda üye ülkeleri için gerekli caydırıcılık önlemlerini almakta gecikmedi. Baltık üyeleri (Litvanya, Letonya ve Estonya) ile Polonya, Romanya, Bulgaristan gibi Merkezi ve Güneydoğu Avrupalı üyelerinin de savunmalarını takviye edecek önlemleri yürürlüğe koydu.[4]

[4] NATO. 2025. "Deterrence and Defence". 26 Haziran. https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_133127.htm?selectedLocale=en.

Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etme operasyonundan geniş anlamıyla Türkiye'nin parçası olduğu Karadeniz bölgesi de etkilendi. Suriye krizi karşısında güvenliği tehdit altına giren Türkiye, bir yandan Suriye sınırının savunulmasında NATO imkanlarından yararlanmaya yönelirken, diğer yandan Karadeniz'de Rusya lehine değişen dengeleri gözeterek bu bölge için de İttifakın Türkiye'ye özgü önlemler paketi geliştirmesini istedi.[5]

Avrupa-Atlantik güvenliğinin sarsılmasının hemen sonrasında, İsveç ve Finlandiya'nın NATO ile olan ilişkilerinin yoğunluk kazandığı gözlendi. Bu iki ülke yetkililerinin NATO'da yapılan her düzeydeki toplantıya daha fazla katılmaya başladıkları görüldü. Temas trafiği bariz ölçüde arttı. AB yetkililerinin yanı sıra, İsveç ve Finlandiya, NATO etkinliklerinde daha fazla yer almaya başladılar. Örneğin 2014 NATO Galler Zirvesi'nde İsveç ve Finlandiya, üç diğer ülkeyle birlikte NATO'nun Geliştirilmiş Fırsatlar Ortakları olarak ilân edildi.[6] Bu girişim, söz konusu iki ülkenin NATO'yla danışmalara ve İttifakın etkinliklerine daha fazla müdahil olmalarının önünü açtı.

Bu gelişmelere ve değişen güvenlik ortamına karşın İsveç ve Finlandiya toplumlarının, ülkelerinin NATO üyeliğine başvurmaları için gerekli toplumsal desteği sergilemekten bir müddet daha uzak kaldıkları gözlendi. Her iki ülkede yapılan kamuoyu yoklamalarında NATO üyeliğine olan desteğin nispeten düşük kaldığı, İsveç ve Fin toplumlarının, geçmişe kıyasla Rusya'dan algıladıkları tehdidin arttığı ve ülkelerinin askerî bloklara katılmamaları yönündeki tercihlerinde NATO üyeliği lehine önemli bir sapma olmadığı görüldü.

Şubat 2022'de Ukrayna'ya karşı başlayan geniş çaplı Rus askerî harekâtı ise, bu iki ülke halkının Rusya'dan algıladığı tehdidin derecesinde ciddi bir değişikliğe yol açtı. Ukrayna'da baş gösteren Rus saldırganlığının Nordik ülkelere de sirayet etmesi olasılığı, İsveç ve Fin halklarının geleneksel tarafsızlık politikasını sorgulamalarına ve NATO üyeliğinin toplumsal taban bulmasına kuvvetli bir zemin oldu. Her iki ülke yönetimi, kamuoylarından aldıkları destekle vakit geçirmeksizin, 18 Mayıs 2022'de NATO üyeliği için resmen başvurdular.

Bu iki Nordik ülkenin üyelik başvurusu İttifak bünyesinde geniş bir destek buldu. Ancak, NATO üyeleri beklenmedik bir engelle karşılaştı. Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan 13 Mayıs 2022'de kamuoyuna yaptığı bir açıklamayla

---

[5] NATO. 2016. "NATO's Readiness Action Plan". *Fact Sheet*, Temmuz. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_07/20160627_1607-factsheet-rap-en.pdf.

[6] NATO. 2025. "Partnership Interoperability Initiative". 24 Temmuz. https://www.nato.int/cps/es/natohq/topics_132726.htm.

söz konusu iki Nordik ülkesinin üyelik başvurusuna olumlu bakmadığını dile getirdi.[7] Bu görüşünü, İsveç ve Finlandiya'nın PKK ve FETÖ iltisaklı oluşum ve kişilerin her iki ülkede serbestçe faaliyet göstermeleri ve bu durumun Türkiye'nin terörle mücadelesinde sorun yarattığı şeklinde gerekçelendirdi. Haziran 2022 sonunda Madrid'te düzenlenecek NATO Liderler Zirvesi'nin hemen arifesinde Türkiye'nin ortaya koyduğu bu tutum İttifakta çalkantılara ve Türkiye karşıtı akımların tekrar filizlenmesine yol açtı.[8]

1980'li yıllardan beri terör eylemlerine maruz kalan ve bunun acı faturasını ödeyen Türk toplumunun terörle mücadele konusunda duyarlılıkları esasen NATO üyelerinin yakından bildiği bir durumdur. Türkiye bu konuyu NATO'nun gündeminde sürekli canlı tutmuştur. Örneğin, Soğuk Savaşın bitmesi üzerine NATO'nun ilân ettiği ana strateji belgesinde sıralanan asimetrik tehditler arasına terörizmin girmesinde Türkiye kilit rol oynamıştır.[9]

Türkiye'nin İttifak'tan beklentisi, teröre karşı yapageldiği mücadelede müttefiklerinin ayrım gözetmeksizin terörizmin her tür ve tezahürüne duyarlılık göstermesi ve dayanışma sergilemesidir. Bu alandaki beklentileri karşısında istediği ölçüde duyarlılık gösterilmemesi Türkiye'nin, NATO üyeleri ile birlikte İttifaka üye olmak isteyen ülkelerin de terörizme karşı mücadelede sorumluluk üstlenmelerini ve Türk kamuoyunun beklentilerini karşılamalarını gerektiren bir zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'nin İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliklerine ilk aşamada itirazının altındaki kök neden terörizmden duyduğu tehdit algısıdır.[10] Bunun yanında iki aday ülkenin 2019'dan itibaren Türkiye'ye askeri malzeme satışları için koydukları ambargo da süreçte rol oynamıştır.[11]

---

[7] Yaroslav Lukov and Matt Murphy. 2022. "Turkey threatens to block Finland and Sweden Nato bids". *BBC*, 17 Mayıs. https://www.bbc.com/news/world-europe-61472021.

[8] Jomana Karadsheh and Isil Sariyuce. 2022. "Why is Turkey causing problems for Finland and Sweden's plans to join NATO?". *CNN World*, 19 Mayıs. https://edition.cnn.com/2022/05/18/europe/turkey-nato-finland-sweden-cmd-intl/index.html.

[9] NATO. 1991. "The Alliance's New Strategic Concept (1991) agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council". 7-8 Kasım. https://www.nato.int/cps/da/natohq/official_texts_23847.htm.

[10] BBC News Türkçe. 2022. "NATO: İsveç ve Finlandiya'nın üyeliğine Türkiye neden karşı çıkıyor; Ankara'nın kaygıları giderilebilecek mi?". 19 Mayıs. https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-61492109.

[11] Euronews. 2022. "Erdoğan Türkiye'nin İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine itiraz gerekçelerini Economist'e yazdı". 31 Mayıs. https://tr.euronews.com/2022/05/31/erdogan-turkiye-nin-isvec-ve-finlandiya-n-n-nato-uyeligine-itiraz-gerekcelerini-economist-.

Türkiye'nin, İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine itiraz etmesi üzerine ABD ve İngiltere gibi üyeler ne tür önlemler aldılar; hangi girişimlerde bulundular?

2022 NATO Madrid Zirvesinin hemen öncesinde Türk yönetiminin İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliklerine karşı sergilediği olumsuz yaklaşım karşısında, bu üyeliklerin bir an evvel sonuçlandırılmasını arzulayan başta ABD, İngiltere, Norveç, Danimarka ve İzlanda gibi NATO üyesi ülkeler, iki aday ülkenin üye olma sürecinde Rusya'dan algıladıkları tehdide karşı bu adayların güvenlik endişelerini karşılamak üzere ikili çerçevede güvenlik garantileri verdiler.[12]

İsveç ve Finlandiya'nın da dahil olduğu beş Nordik ülke arasında 2009'da imzalanan Mutabakat Metni (NORDEFCO)[13] ortak savunma boyutu da içeren bir işbirliği anlayışına dayansa da, bu işbirliğinin Rusya kaynaklı tehdide karşı NATO'nun toplu savunmaya dair 5.maddesinin sağladığı güvencenin yerini alamayacağı yaklaşımı iki aday ülke yönetimleri ve kamuoylarında geniş bir taban buldu.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın İsveç ve Finlandiya'nın adaylıklarına itiraz etmesinin hemen sonrasında bu iki ülkenin üyelikleri sonuçlanıncaya dek ABD ve İngiltere gibi müttefik ülkelerin harekete geçtikleri ve geçiş dönemi için bu adaylara güvenlikleri konusunda ikili çerçevede güvence vermek suretiyle önlem aldıkları görüldü. Diğer yandan, hemen tüm müttefik ülkelerin değişen ölçülerde Türkiye'nin itirazının aşılması amacıyla Türkiye'yle olan temas trafiğini arttırdıkları gözlendi. Madrid Zirvesi'ne giden süreçte bir uzlaşı çözümü bulunması amacıyla zamanın NATO Genel Sekreteri Stoltenberg de sahne aldı ve ortalığı yatıştırmaya dönük girişimlerde bulundu.[14] Bu çerçevede, Türkiye'nin itirazlarının meşru olduğunu dile getiren Stoltenberg, bir yandan da Madrid Zirvesi'ne kadar bunların aşılması için özellikle Türkiye, İsveç ve Finlandiya üst düzey yetkilileriyle temaslarını arttırdı. Madrid Zirvesi'ne kadar üç ülke arasında bir uzlaşı formülü bulunması için çağrıda bulundu.[15]

---

[12] Robbie Gramer, Amy Mackinnon ve Christina Lu. 2022. "NATO Countries Begin Ushering Finland and Sweden Into the Fold". Foreign Policy, 16 Mayıs. https://foreignpolicy.com/2022/05/16/finland-sweden-nato-russia-war-security/.

[13] Söz konusu metin için bkz. https://www.nordefco.org/Files/nordefco-mou.pdf.

[14] Aljazeera. 2022. "NATO's Stoltenberg says Turkey's security concerns are legitimate". 12 Haziran. https://www.aljazeera.com/news/2022/6/12/natos-stoltenberg-says-turkeys-security-concerns-are-legitimate.

[15] Politico. 2022. "NATO chief wants Sweden, Finland in alliance 'soon'-but can't guarantee it". 22 Haziran. https://www.politico.eu/article/nato-jens-stoltenberg-sweden-finland-join-alliance/.

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya yaptıkları üyelik başvurusunun Türkiye'nin itirazıyla karşılaşması sonrasında, bu iki ülkenin sergilediği yaklaşım ve izlediği politikalar ne olmuştur?

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Mayıs 2022'nin başında İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliklerine itiraz etmesi sonrasında, her iki ülke Devlet ve Hükümet Başkanları kamuoylarına yaptıkları açıklamalarda durumdan duydukları şaşkınlığı dile getirdiler. Örneğin, Finlandiya Cumhurbaşkanı Niinisto ülkesinin NATO üyeliği için yapacağı başvuru hakkında Nisan 2022'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'la görüştüğünde başvurularına karşı herhangi bir itirazla karşılaşmadığını, başvurunun destek göreceğinin kendisine ifade olunduğunu, diğer yandan mevcut açmazın aşılmasında iyimser bulunduğunu ifade etmiştir.[16] Benzer beyanların, Türk karşıtlarıyla temaslarda bulunan İsveç yetkililerince de yapıldığı görülmüştür.[17]

Üyelik sürecinde Türkiye'nin itirazı nedeniyle ortaya çıkan tıkanmanın giderilmesi amacıyla İsveç ve Finlandiya'dan Türkiye'ye üst düzey ziyaretler yapılmaya başlandığı gözlenmiştir. Üç ülke arasındaki ilk toplantı 25 Mayıs 2022'de Ankara'da düzenlenmiş; ancak bu toplantıdan bir sonuç alınamamıştır.[18] Bu toplantının ardından İngiliz Dışişleri ve Savunma Bakanları Ankara'yı ziyaret etmiş ve Madrid Zirvesi öncesinde üyelik sorununun çözülmesi için görüşmelerde bulunmuşlardır.[19]

İsveç ve Finlandiya'nın Ankara'yla çözüme dönük görüşmelerinde ABD Başkanı Biden ile Dışişleri Bakanı Blinken da, Türk yönetim çevrelerine çeşitli vesilelerle uzlaşıya varılması için çağrıda bulunmuşlardır.[20] Türkiye'nin itirazı üzerine İsveç ve Finlandiya üst düzey yetkililerinin başta ABD olmak üzere

---

[16] Reuters. 2022. "Finland and Sweden hold out hope Turkey's NATO objections can be overcome". 18 Mayıs. https://www.reuters.com/world/europe/finnish-president-says-sure-can-solve-nato-issue-with-turkey-through-discussion-2022-05-17/.

[17] CNN. 2022. "Why is Turkey causing problems for Finland and Sweden's plans to join NATO?" CNN, 19 Mayıs. https://edition.cnn.com/2022/05/18/europe/turkey-nato-finland-sweden-cmd-intl/index.html.

[18] Anadolu Ajansı. 2022. "Türkiye ile İsveç ve Finlandiya heyetleri Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde görüştü". 25 Mayıs. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ile-isvec-ve-finlandiya-heyetleri-cumhurbaskanligi-kulliyesinde-gorustu/2597547.

[19] MepaNews. 2022. "İngiltere'den Ankara'ya üst düzey ziyaret: Gündem İsveç ve Finlandiya". 23 Haziran. https://www.mepanews.com/ingiltereden-ankaraya-ust-duzey-ziyaret-gundem-isvec-ve-finlandiya-53259h.htm.

[20] NPR. 2022. "Biden backs Sweden and Finland's NATO membership application". 19 Mayıs. https://www.npr.org/2022/05/19/1100104206/biden-backs-sweden-and-finlands-nato-membership-application.

NATO ülkelerinin başkentlerine de ziyaretlerde bulunduğu ve Zirve vesilesiyle İttifak'a üyelik daveti almak amacıyla diplomatik bir uzlaşıya zemin hazırlamak üzere ortalığı teskin etmeye yönelik uzlaşıyı teşvik eden bir çizgi izledikleri gözlenmiştir. Buna mukabil Türkiye'deki yönetim çevreleri söz konusu üyelik başvurularına dair itirazlarını, NATO Zirvesi'ne kadar genelde alenî yollardan sürdürmüşlerdir.[21]

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurusunda bulunması sonrasında Türk yönetiminin sergilediği yaklaşımın Türkiye'de ve diğer İttifak üyelerinde doğurduğu sonuçlar nelerdir?

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın iki Nordik ülkenin NATO üyeliğine başvurusuna karşı yaklaşımı sonrasında, çoğu halde gözlendiği üzere, Türk kamuoyunda iki ana akım ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, daha çok yönetimi destekleyen kesimlerin medyadakileri de kapsayan temsilcileri ile NATO dahil Batı karşıtlığı sergileyen çevrelerin savunduğu görüşlerdir.[22] Diğeri ise, Türkiye'nin özünde haklı ve meşru savları bulunan bir meselede, Rusya'dan S-400 füze savunma sistemi alınmasının tetiklediği süreç sonucunda ve Türkiye'nin İttifaktaki konum ve itibarının sorgulanmasına yol açıldığı bir dönemde, Türkiye'yi NATO bünyesinde yeni sınamalara sürükleyecek alenî, dolayısıyla yüksek profilli ve düzeyli sert bir yaklaşım ortaya konmasının yol açacağı ilave sorunlara karşı dile getirilen eleştirel çizgidir. Bu ikinci akım, deyim yerindeyse, "hoparlör diplomasisi" yerine kurumsal ve geleneksel diplomatik yollar izlenmesinin netice alınmasında daha uygun olacağını savunmuştur.[23]

Türkiye, İsveç ve Finlandiya arasında üçlü çerçevede yapılan görüşmeler, Stoltenberg'in gerçekleştirdiği girişimler ve ABD-İngiltere ikilisinin sürdürdüğü gayretlerden somut bir sonuç alınamaması üzerine üyelik sorunsalının çözümü Madrid Zirvesi'ne bırakılmıştır. Bu çerçevede, 28-30 Haziran 2022'de düzenlenen Madrid Zirvesi vesilesiyle 28 Haziran'da bir araya gelen üç ülke Devlet Başkanının huzurunda, İsveç ve Finlandiya'ya NATO üyeliği davetinin sağlanmasına olanak tanıyan bir Üçlü Mutabakat

[21] Anadolu Ajansı. 2022. "Turkiye's talks with Sweden, Finland on NATO bids did not happen 'at desired level': President". 29 Mayıs. https://www.aa.com.tr/en/world/turkiyes-talks-with-sweden-finland-on-nato-bids-did-not-happen-at-desired-level-president/2600489.

[22] Beykent Üniversitesi. 2022. "İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliği terörün yasallaşmasına sebep olur". 27 Mayıs. https://www.beykent.edu.tr/haberler/detay/2022/05/27/isvec-ve-finlandiyanin-nato-uyeligi-terorun-yasallasmasina-sebep-olur.

[23] Tacan İldem ve Fatih Ceylan. 2023. "Finland and Sweden on the Ragged Road to Vilnius NATO Summit". *EDAM*, 1 Şubat. https://edam.org.tr/en/foreign-policy-and-security/finland-and-sweden-on-the-ragged-road-to-vilnius-nato-summit.

Metni imzalanmıştır. Bu metin, Zirve'den kısa bir süre önce Türkiye'nin iki ülkenin üyeliğine yaptığı itirazın neden olduğu gerilimi düşürmüştür. Öte yandan, NATO'nun yerleşik usulleri nedeniyle üyelik daveti gerekli, ancak yeterli bir adım olmamıştır. Çünkü, söz konusu davetin üyelikle sonuçlanması için her bir NATO üyesi ülkede Parlamentonun onayının alınması zorunludur. Bu itibarla, Türkiye'nin iki ülkeyle yürüttüğü müzakereler son bulmamış, Parlamento onayı koşulu düşünüldüğünde müzakere sürecinde yeni bir aşamaya geçilmiştir.

Madrid Zirvesi ertesinde başlayan üyelik süreci ilgili üç taraf ülke ve Türkiye ile diğer NATO üyeleri arasında başlayan müzakereler zincirini tetiklemiştir. Üyelik başvurularının sonuçlanması için Temmuz 2023'te Vilnius/Litvanya'da düzenlenen NATO Liderler Zirvesi hedef alınmıştır.[24] Söz konusu Zirveye kadar geçen sürede Türkiye'de genel ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış, dolayısıyla gerek iç gerek dış politikayı ilgilendiren meselelerde Türk kamuoyunu kutuplaştıran siyasi iklim yeniden tezahür etmiştir. İki aday ülkenin üyeliği sürecinde en kritik gelişme Finlandiya'nın üyeliğe katılım protokolünün Nisan 2023'te, dolayısıyla Türkiye'deki seçimler öncesinde Meclis tarafından onaylanması olmuştur. İsveç'in üyelik meselesinin ilerlemesi umudu ise Vilnius Zirvesi'ne kalmıştır.

Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan Erdoğan, Vilnius Zirvesi'ne katılımının hemen öncesinde İsveç'in üyeliğinin Türkiye tarafından onaylanmasını Türkiye'nin AB üyeliğinin önünün açılması koşuluna şu sözlerle bağlamıştır:[25] "*önce gelin Türkiye'nin Avrupa Birliği'nde önünü açın, ondan sonra biz de Finlandiya ile ilgili nasıl onun önünü açtıysak, İsveç'in de önünü açalım.*" Bu ifadeler Türk yönetim çevrelerinin, İsveç'in NATO üyeliği ile Türkiye'nin AB üyelik sürecini birbirine irtibatlamak suretiyle el yükseltmeye yöneldiğini, dolayısıyla İsveç'in NATO üyeliği meselesinin Vilnius Zirvesi'nde sonuca bağlanmayacağını ortaya koymuştur. Bu çerçevede, Vilnius Zirvesi'nde varılan mutabakat diğer NATO üyeleri ve İsveç'in beklentilerini karşılamaktan uzak kalmıştır. Zamanın NATO Genel Sekreteri'nin devreye girmesiyle Zirvenin arifesinde, Türkiye ve İsveç arasındaki üyelik sorununun aşılmasını kolaylaştırmak üzere bir basın açıklaması yapılmıştır.[26] Buna göre, Türkiye'nin, üyelik katılım protokolünü TBMM'ye gönderme taahhüdü karşılığında İsveç,

---

[24] Fatih Ceylan. 2023. "Vilnius Zirvesinde Nato'nun Sınavı: İsveç ve Ukrayna". GlobalPanorama, 12 Haziran. https://www.uikpanorama.com/blog/2023/06/12/fc-6/?print=print.

[25] Anadolu Ajansı. 2023. "Cumhurbaşkanı Erdoğan: Önce gelin Türkiye'nin AB'de önünü açın, biz de İsveç'in önünü açalım". 10 Temmuz. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-once-gelin-turkiyenin-abde-onunu-acin-biz-de-isvecin-onunu-acalim/2941410.

[26] NATO. 2023. "Press statement following the meeting between Türkiye, Sweden, and the NATO Secretary General". 10 Temmuz. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_217147.htm.

Türkiye'nin talepleri doğrultusunda terörle mücadele yükümlülüklerini Madrid Zirvesi vesilesiyle üçlü mutabakat çerçevesinde alınan kararlar gereği sıkılaştırmak, terörle mücadelesinde bir yol haritası hazırlamak, Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinin canlandırılmasına katkı sağlamak, silah ticaretinin önündeki engelleri kaldırmak, Türkiye-İsveç ikili ekonomik işbirliğini geliştirmek gibi yükümlülükler üstlenmiştir.[27] Açıklamada ayrıca, NATO'nun terörün her tür ve tezahürüne karşı daha aktif olacağı ve Genel Sekreterin İttifak bünyesinde Terörle Mücadele Özel Koordinatörü kadrosu tesis etmesi yükümlülüğü kaydedilmektedir. Türkiye, ilerleyen süreçte bu konuyu Meclise taşımış ve İsveç'in üyelik katılım protokolü Meclis tarafından 23 Ocak 2024'te onaylanmıştır.[28]

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvurularının sonuçlanması sürecinde hangi gelişmeler oldu; sonuçta Türkiye ne kazandı, ne kaybetti?

İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliklerine Türkiye'nin itirazı üzerine başlayan ikili, üçlü ve çoklu görüşmelerden Madrid Zirvesi'ne kadar sonuç alınması mümkün olmamıştır. Dolayıyla, meselenin çözümü Madrid Zirvesi'ne bırakılmıştır. Nitekim, Zirve başlamadan bir gün önce Türkiye, İsveç ve Finlandiya arasında NATO Genel Sekreteri'nin de huzurunda Üçlü Mutabakat Metni imzalanmış ve her iki aday ülkeye üyelik daveti yapılmasının önü açılmıştır.[29]

Her ne kadar Madrid Zirvesi'nin ana odağı İsveç ve Finlandiya'nın NATO üyeliğine davetlerinden ibaret değilse de, bu mesele Türk kamuoyu nezdindeki işleniş biçimiyle sanki temel konuymuş gibi takdim edildi. Diğer yandan, NATO ülkelerine yansımaları itibarıyla da gündemi meşgul eden bir çehre kazandı.[30] Karşılıklı müzakerelere dayalı olan Üçlü Mutabakat Metni'nde terörle mücadele bağlamında Türkiye'nin elbette kazanımları oldu. Örneğin, Finlandiya ve İsveç'in, PYD/YPG ve Türkiye'de FETÖ olarak tanımlanan örgüte destek sağlamayacakları, PKK ve diğer tüm terörist örgütlerin, bunların

---

[27] BBC News Türkçe. 2023. "Türkiye'den İsveç'in NATO üyeliğine yeşil ışık: Zirve öncesi nasıl anlaşma sağlandı?". 11 Temmuz. https://www.bbc.com/turkce/articles/cw489877g0eo.

[28] Anadolu Ajansı. 2024. "İsveç'in NATO'ya katılımına ilişkin kanun teklifi TBMM Genel Kurulunda kabul edildi". 24 Ocak. https://www.aa.com.tr/tr/politika/isvecin-natoya-katilimina-iliskin-kanun-teklifi-tbmm-genel-kurulunda-kabul-edildi/3116637.

[29] Anadolu Ajansı. 2022. "Madrid'de Türkiye, Finlandiya ve İsveç arasında 'Üçlü Muhtıra' imzalandı". 29 Haziran. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/madridde-turkiye-finlandiya-ve-isvec-arasinda-uclu-muhtira-imzalandi/2625012.

[30] "Madrid ve Sonrası: Neden Çok Şey Değişecek". *Fikir Turu*, 4 Temmuz. https://fikirturu.com/jeo-politika/madrid-ve-sonrasi-neden-cok-sey/.

uzantılarının faaliyetleri ile iltisaklı kuruluşlar ve paravan örgütler içerisinde yer alan veya bu terör örgütleriyle bağlantısı bulunan kişilerin faaliyetlerini engelleyecekleri, terörle mücadele yasalarını güçlendirecekleri, Türkiye'ye karşı uyguladıkları silah ambargosunu kaldıracakları, Türkiye'nin askeri mobilite konusundaki AB'nin PESCO projesine katılımı dahil olmak üzere, Türkiye ve diğer AB üyesi olmayan müttefiklerin Avrupa Birliği'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası'nın mevcut ve gelecekteki girişimlerine azamî şekilde dahil edilmesine destek verecekleri Mutabakatta yer alan olumlu hususlardır.[31] Bunlara ek olarak, Türkiye, Finlandiya ve İsveç Dışişleri, İçişleri ve Adalet Bakanlıkları, istihbarat servisleri ve güvenlik kurumlarından uzmanların katılımıyla bir Daimi Ortak Mekanizma tesis edecekleri şeklinde taahhütler üstlenmesi şüphesiz Türkiye'nin lehine olan unsurlardır. İsveç ve Finlandiya'nın kazanımı ise, NATO üyeliğine kapıyı açan bir sürecin Madrid Zirvesi'nde başlamış olmasıdır.

İki aday ülkenin üyelik süreci sancılı geçmiştir. Eylül 2022'de İsveç'te liberal muhafazakar kanadı temsil eden Ilımlı Parti Lideri Ulf Kristersson Başbakanlık görevini üstlenmiştir. Finlandiya'da ise Nisan 2023'de Başbakan Sanna Marin'in başında bulunduğu hükümet genel seçimleri kaybetmiş, yerine merkez sağın lideri olarak Petteri Orpo geçmiştir. Her iki aday ülkede iktidarlar değişmiş olmakla birlikte NATO üyeliği yolunda ilerlemeye dönük siyasi iradede sapma olmamıştır.

Üçlü Mutabakat Metni'nin imzalandığı gün Stockholm'de Danimarka asıllı olan aşırı sağcı bir kişinin Kuran yakması ve bu tür eylemlerin devam etmesi Türk kamuoyunda tepkilere neden olmuştur.[32] Bu kışkırtıcı eylemlerin yanı sıra içerikleri güçlendirilmiş olmakla birlikte, İsveç terörle mücadele kanunların fiiliyatta uygulanmasında ortaya çıkan gecikmeler ve Türkiye'nin İsveç'ten iadesini istediği kişilerle ilgili olarak karşılaşılan sorunlar üzerine Türk yönetim çevreleri ibreyi Finlandiya'nın NATO üyeliğinin Meclis'te onaylanmasına çevirmişlerdir.[33] Nitekim, 30 Mart 2023'de Meclis Finlandiya'nın NATO üyeliğine dair katılım protokolünü onaylamıştır.[34] Finlandiya'nın katılımı, bu

---

[31] İlgili metin için bkz. https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/220628-trilat-memo.pdf.

[32] BBC News Türkçe. 2023. "Stockholm'de polisin izin verdiği eylemde Kuran yakıldı, Ankara tepkili". 28 Haziran. https://www.bbc.com/turkce/articles/c19py4l2jl4o.

[33] Cumhuriyet. 2023. "Erdoğan: Finlandiya ile ilgili farklı mesaj verdiğimiz zaman İsveç şok olacak". 29 Ocak. https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/erdogan-finlandiya-ile-ilgili-farkli-mesaj-verdigimiz-zaman-isvec-sok-olacak-2026375.

[34] Anadolu Ajansı. 2023. "Finlandiya'nın NATO'ya katılım protokolüne ilişkin teklif TBMM Genel Kurulunda kabul edildi". 31 Mart. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/finlandiyanin-natoya-katilim-protokolune-iliskin-teklif-tbmm-genel-kurulunda-kabul-edildi/2859866.

ülkenin terörle mücadele bağlamında Madrid Zirvesi'nde üstlendiği yükümlülükleri daha büyük ölçüde yerine getirdiği gerekçesine bağlanmıştır.

Terörle ortak mücadele çerçevesinde Türkiye'nin taleplerini yeterince karşılamadığı mülahazasıyla İsveç'in katılım protokolünün Meclise getirilmesi geciktirilmiştir. Bunun üzerine İsveç'in üyeliği için Türkiye'yle çeşitli diplomatik kanallardan yapılan müzakereler 11-12 Temmuz 2023'te yapılan NATO Vilnius Zirvesi öncesinde yeniden hız kazanmıştır.[35] Süreç devam ederken İsveç Başbakanı Kristersson'un, Türkiye'nin ülkesinden tüm taleplerinin karşılanamayacağını dile getirmesi dikkat çekmiştir.[36]

Diğer yandan, Türk yönetiminin her iki aday ülkenin üyelik sürecinin tamamlanmasını Aralık 2021'de ABD'den tedarik etmek istediği F-16V uçakları ile modernizasyon kitlerinin satışının onaylanmasıyla irtibatlandırması ve Biden yönetiminin bu satışı her iki aday ülkenin katılım protokollerinin Meclis tarafından onaylanması koşuluna bağlaması da önemli bir etken olmuştur. Hem Türk hem ABD yönetimleri başlangıçta iki mesele arasında bir bağlantı bulunmadığını öne sürmüşlerse de, 23 Ocak 2024'te İsveç'in NATO'ya katılım protokolünün Mecliste onaylanmasının ardından,[37] ABD Dışişleri Bakanı Blinken başta olmak üzere ABD yetkilileri dolaylı yoldan da olsa söz konusu bağlantıyı teyit eden açıklamalarda bulunmuşlardır.[38] Nitekim ABD Başkanı Biden, Meclis onayının hemen akabinde Türkiye'ye F- 16V savaş uçaklarının satılması için ABD Kongresi'ne gönderdiği niyet mektubuyla resmî bildirim sürecini başlatmıştır.[39]

İsveç'in katılım protokolünün Meclis'te onaylanması sonrasında Türk kamuoyu nezdinde başlatılan tartışmalarda da iki aday ülkenin üyelik süreci boyunca baş gösteren iki ana düşünce akımı yeniden su yüzüne çıkmıştır. Bu

---

[35] Aljazeera. 2023. "NATO chief urges Turkey not to veto Sweden joining alliance". 4 Haziran. https://www.aljazeera.com/news/2023/6/4/nato-chief-urges-turkey-not-to-veto-sweden-joining-alliance.

[36] BBC News Türkçe. 2023. "İsveç Başbakanı: Türkiye, NATO üyeliği için kabul edemeyeceğimiz taleplerde bulunuyor". 8 Ocak. https://www.bbc.com/turkce/articles/c51g0qy1x3yo.

[37] Anadolu Ajansı. 2024. "İsveç'in NATO'ya katılımına ilişkin kanun teklifi TBMM Genel Kurulunda kabul edildi". 24 Ocak. "https://www.aa.com.tr/tr/politika/isvecin-natoya-katilimina-iliskin-kanun-teklifi-tbmm-genel-kurulunda-kabul-edildi/3116637".

[38] Anadolu Ajansı. 2024. "ABD: Türkiye'ye F-16 satışı ABD, Türkiye ve NATO'nun çıkarlarını destekleyecek". 24 Ocak. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-turkiyeye-f-16-satisi-abd-turkiye-ve-natonun-cikarlarini-destekleyecek/3116882.

[39] https://tr.euronews.com/2024/01/25/beyaz-saray-turkiyeye-f-16-satisi-icin-kongreye-mektup-yazdi.

çerçevede, süreçten Türkiye'nin beklentilerinin karşılanmadığını iddia edenler olduğu gibi,[40] adaylıkların onaylanmasının reddedilmesinin Türkiye aleyhine ciddi sonuçlar doğuracağını öne sürenler karşı karşıya gelmişlerdir.[41]

Öngörü ve Tavsiyeler

Rusya'nın özellikle Şubat 2022'de Ukrayna'ya karşı başlattığı geniş çaplı saldırı, değişen ölçülerde ve şiddette tüm İttifak üyesi ülkelerin ve tabiatıyla Türkiye'nin tehdit algılamasını doğrudan etkileyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Türk yönetim çevreleri ile kamuoyundaki ikircikli yaklaşımlara rağmen Türkiye, NATO'nun Rusya'yı İttifak için doğrudan ve en önemli tehdit olarak tanımlamasına karşı çıkmamış, Rus saldırganlığına karşı NATO bünyesinde alınan önlemlere bugüne değin destek ve katkı sağlamıştır. Örneğin, Şubat 2022'de savaşın patlak vermesinin hemen ertesinde Montreux Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerini yürürlüğe sokmak suretiyle Türk Boğazlarını kapatmıştır. Bu tasarruf sonucunda Rusya, Karadeniz Filosunu takviye edememiş ve Ukrayna'nın Rus filosuna karşı düzenlediği saldırılar sonucunda Rus Karadeniz Filosu büyük kayıplara maruz kalmıştır.

Söylem düzeyinde olmasa da fiiliyatta Rusya'ya karşı NATO yükümlülüklerini yerine getiren Türkiye'nin, İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelik başvuruları karşısında kendine göre haklı ve meşru sayılacak gerekçelerle sergilediği direnç, NATO üyelerinde tedirginliğe yol açmıştır. Bu çerçevede, çoğu İttifak ülkesi yönetim çevreleri Türkiye'nin NATO içindeki konumunu ve güvenilirliğini yeniden sorgulamaya başlamışlardır.

Müzakere süreci "mutlu sonla" bitmiş ve her iki ülke NATO'ya üye olmuştur. Sonuçta, üyelik karşılığı İsveç ve Finlandiya, ikili/üçlü/çoklu (NATO) çerçevelerde Türkiye'nin istediği güvenceleri sağlamayı taahhüt etmişlerdir. Müzakere sürecinin bir parçası olarak ayrıca Türkiye'nin ABD'den tedarik etmek istediği F-16V savaş uçaklarının satışına Biden yönetimi onay vermiştir.

---

[40] Mehmet Akif Koç. 2024. "Finlandiya ve İsveç'in NATO'ya Katılımı: Birkaç Eleştirel Not". *Perspektif*, 25 Ocak. https://www.perspektif.online/finlandiya-ve-isvecin-natoya-katilimi-birkac-elestirel-not/.

[41] SETA. 2024. "İsveç'in NATO Üyeliğinin Onaylanması ve Sonrası", 25 Ocak. https://www.setav.org/uzmanlar-cevapliyor/uzmanlar-cevapliyor-isvecin-nato-uyeliginin-onaylanmasi-ve-sonrasi.

İsveç ve Finlandiya'nın NATO'ya üyelikleri sürecinde Türkiye'nin ve NATO üyelerinin çıkarabileceği dersleri şöylece özetlemek mümkündür:

- Sürece Türkiye açısından yaklaşıldığında, özellikle Şubat 2022'den sonra İttifak üyeliğini hedefledikleri açıkça anlaşılan İsveç ve Finlandiya'nın başvurularına karşı Türk liderliğinin son dönemeçte geleneksel diplomatik kanalları bir yana itmek suretiyle kamuoyları nezdinde ortaya koyduğu alenî direnç, Türkiye'nin NATO içindeki konumunun tekrar sorgulanmasında ve müttefik ülkelerde Türkiye aleyhine bir havanın ortaya çıkmasında olumsuz bir rol oynamıştır. Bu çerçevede, mesele Türkiye'de de tartışmalı bir ortama evrilmiş ve ortalığı alevlendirmeden olağan diplomatik yollardan yararlanmak suretiyle benzer ve hatta daha iyi bir sonucun alınıp alınmayacağı sorgulanmaya başlanmıştır.
- Gelecekte benzer meselelerin gündeme gelmesi halinde, Türkiye'nin NATO'nun ikinci büyük ordusuna sahip olmasıyla ve her NATO misyonunda/operasyonunda yükümlülük üstlenmesiyle övünen Türk yönetim çevrelerinin, ortaya çıkması pekala öngörülebilecek kamuoyu beklentilerini de dikkate alarak yerleşik diplomasi kanallarından müzakere yapmayı öncelemeleri esas olmalıdır. İkili ve çoklu çerçevelerdeki ilişkileri kırıp dökerek yol almanın maliyeti ve sonuçları değerlendirilmelidir.
- Müzakere sürecine ve sonuçlarına müttefik ülkeler açısından bakıldığında ise, söz konusu yönetimlerden, Türkiye'deki iktidar çevrelerinin genel anlamıyla sergilemekten sakınmadıkları Batı karşıtlığının Türk toplumunun birçok kesiminde yarattığı tereddütler göz önüne alınarak ve terörden çok geniş ölçekte uzun yıllar muzdarip olmuş Türkiye'nin istek ve öncelikleri gözetilerek daha dikkatli ve özenli davranmayı yeğlemeleri beklenmektedir.
- Türkiye'deki kamuoyunun, Rusya-Ukrayna savaşı ve Ortadoğu'daki vahim gelişmeler karşısında, NATO dahil, Batı'yla ilişkiler bağlamında inişli çıkışlı refleksler ortaya koyduğu gözlenmektedir. Normlardan ve normallikten uzaklaşıldığı çatışmacı rekabete dayalı çağımızda, dönemsel özellik ve dinamiklerin ortaya çıkardığı olumsuzluklara rağmen kamuoyu, güvenlik boyutu itibarıyla da müttefik ve ortak ülkelerce olumlu yönde angaje edilmeye açık bir görünüm sergilemektedir. Müttefik ülkelerin, küresel siyasette giderek kuralsızlığın ön plana çıktığı mevcut geçiş döneminde, son derece hassas ve oynak bir coğrafyaya sahip Türkiye'ye ilişkin tercihlerde bulunurken Türk toplumunun hassasiyet ve önceliklerine daha duyarlı olmaları gereklidir. Bu yönde şekillendirecekleri ve uygulayacakları politikaların, Türk toplumunun genel anlamıyla Batı'ya bakışının ve yaklaşımının olumlu bir mecraya evrilme olasılığının daha yüksek olacağını *a priori* öngörmeleri beklenmektedir.

Kıbrıs Meselesi

Cihan Dizdaroğlu

Türkiye'nin Kıbrıs meselesine dair politikası kurumsal olarak NATO açısından ve müttefikler arasındaki ikili ilişkilerde ne tür sınamalar yaratmaktadır?

Arka Plan

Kıbrıs meselesi, Türk dış politikasında bir sorun olarak belirdiği 1950'lerin ikinci yarısından bu yana, Türkiye'nin hem NATO müttefikleriyle hem de üçüncü ülkelerle ilişkilerinde önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs adasında toplumlar arası çatışmaların başlamasından günümüze kadar yaşanan gelişmeler ile halihazırda adada devam eden çözümsüzlük hali Türk dış politikasını etkilemeye devam etmektedir. Özellikle GKRY'nin (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) 2004 yılında adanın tamamını temsilen AB'ye üye olarak kabul edilmesi, Türkiye'nin AB müzakere sürecinde önemli bir engel yaratmıştır. Bu durum sadece Türkiye-AB düzleminde değil, aynı zamanda NATO-AB kurumsal işbirliğinde de bir takım tıkanmalara yol açmıştır. Türkiye'nin GKRY'nin Berlin-artı düzenlemeleri ve operasyonlarına katılımını engellemesi ve GKRY'nin ise Türkiye'nin AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ile ilişkilendirilmesini engellemesi nedenleriyle NATO-AB güvenlik ve savunma işbirliğinde sorunlar yaşanmaya devam etmektedir. Son dönemde ABD, Fransa ve Yunanistan gibi ülkelerin GKRY ile savunma alanındaki işbirliklerini artırması, Türkiye'nin bu müttefiklerle olan ilişkilerini daha da karmaşık hale getirmiştir. Bu gelişmeler, hem NATO'nun güneydoğu kanadındaki caydırıcılık kapasitesini hem de kolektif güvenlik anlayışını doğrudan etkilemektedir.

Bu yazı, Kıbrıs meselesinin Türkiye'nin gerek NATO müttefikleriyle gerekse de üçüncü ülkelerle ilişkilerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, ele alınan sorular kapsamında, öncelikli olarak tarihsel süreçte Ada'da yaşanan toplumlararası çatışmaların Türkiye'nin NATO müttefikleriyle ilişkilere yansımasından başlayarak, NATO-AB savunma ve güvenlik girişimlerine etkileri incelenmektedir. Devamında ise Kıbrıs meselesinin çözümsüzlüğünün NATO'nun güney ve güneydoğu kanatlarının güçlendirilmesine yönelik girişimlere yansımalarının yanı sıra, son yıllarda NATO müttefiklerinin doğrudan ikili ilişkiler çerçevesinde GKRY ile geliştirdikleri savunma ve güvenlik işbirliği girişimlerinin Türkiye ile ilişkilerine etkileri ele alınmaktadır. Yazının son kısmında ise, NATO'nun müttefikler arasındaki krizlerde oynadığı arabuluculuk rolü ele alınmıştır. Bu çerçevede, Doğu Akdeniz'de geçtiğimiz yıllarda doğal kaynak arama faaliyetleri çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan gerilimin sonlandırılmasında NATO'nun rolü incelenmiştir.

Tarihsel süreçte, Türkiye'nin Kıbrıs politikasının NATO müttefikleriyle ikili ilişkileri üzerindeki etkileri nelerdir?

Tarihsel olarak, Kıbrıs adasında toplumlararası çatışmaların başlaması, NATO'nun güneydoğu kanadını zayıflatmış; iki müttefik, Türkiye ve Yunanistan arasında derin çatlaklar yaratarak İttifakın bütünlüğünü riske atmıştır. Bunu önlemek için, ABD'nin de baskısıyla, Birleşik Krallık, Türkiye ve Yunanistan arasında 1959'da Zürih ve Londra'da yürütülen görüşmelerin ardından varılan uzlaşıyla 1960'ta ortaklık devleti olan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna karar verilmiştir.[1] Yeni kurulan devletin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve egemenliğini korumak üç NATO müttefikinin -Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık- sorumluluğuna bırakılmıştır. Benzer şekilde imzalanan "İttifak Antlaşması" çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan adaya askeri birlik konuşlandırırken, "Kurucu Antlaşma" uyarınca Birleşik Krallık da Ağrotur (*Akrotiri*) ve Dikelya'da (*Dhekelia*) Egemen Üs Bölgeleri (*Sovereign Base Areas*) elde etmiştir. Kıbrıs'ta NATO müttefiklerinin kalıcı varlığını ve söz hakkı sahibi olmasını sağlayan bu antlaşmalar, adada yaşanacak herhangi bir soruna müttefiklerin müdahil olmasının yanı sıra sorunların müttefikler arasındaki ilişkilere de etki etmesini beraberinde getirmiştir.

Nitekim ortaklık devletinin kuruluşundan çok kısa bir süre sonra 1963'te Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un anayasada değişiklik talebi üzerine

[1] 1960'ta Kıbrıs'ta kurulan ortaklık devletinden Kıbrıslı Türklerin dışlanması nedeniyle Türkiye, uluslararası toplum tarafından "Kıbrıs Cumhuriyeti" olarak tanınan yönetimi tanımamakta ve diplomatik ilişki kurmamaktadır. Bu çerçevede, adanın güneyinde yer alan yönetim için "Güney Kıbrıs Rum Yönetimi" (GKRY) ifadesi kullanılmaktadır.

anayasal düzenin bozulması ve akabinde yeniden patlak veren toplumlararası şiddet eylemleri, müttefikler arası ilişkilere yansımıştır. Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine Türkiye, askeri önlemlerin yanı sıra diplomatik girişimlerde de bulunarak garantör devletleri önlem almaya davet etmiştir.[2]

Daha sonraki yıllarda da iki toplum arasında yaşanan tüm sorunlarda, ABD başta olmak üzere NATO müttefiklerinin temel önceliği Türkiye ve Yunanistan arasında bir çatışmanın yaşanması ihtimali ile İttifak'ın istikrar ve bütünlüğünün zarar görmesinin engellenmesi yönünde olmuştur. Tüm bu çabalara rağmen Kıbrıs Adası'nda yaşanan gelişmeler müttefikler arasında gerilimlere neden olmaya devam etmiştir. Yunanistan'da yönetimi elinde tutan Albaylar Cuntası'nın (1967-1974) 15 Temmuz 1974'te Başpsikopos Makarios'a karşı düzenlediği darbe girişimi ile daha önceki yıllarda Kıbrıslı Türklere karşı düzenlenen saldırılarda rol oynamış Nikos Sampson'u Kıbrıs'ta işbaşına getirmesi ve akabinde yaşanan gelişmeler[3] Türkiye, Yunanistan, NATO üçgeninde gerilimin tırmanmasında bir diğer dönüm noktası olmuştur.[4] Türkiye'nin 1974 Kıbrıs müdahalesi ve akabinde ABD'nin 1975'te Türkiye'ye yönelik silah ambargosu Türkiye'nin savunma yeteneklerini olumsuz etkilerken, Güvenç'in ifade ettiği üzere, ABD ve NATO'nun izleyen 10 yıl boyunca "Türkiye'nin emlak değerinden eskisine göre daha az yararlanabilmesine" de sebep olmuştur.[5]

---

[2] Adada artan şiddet eylemleri sonrasında İngiltere'nin öncülüğünde Ocak 1964'te Londra'da başlayan ve tüm tarafların katıldığı görüşmelerde, ABD'nin de önerisiyle, yaklaşık on bin kişilik bir NATO gücünün çatışmaları önlemek amacıyla adaya gönderilmesi gündeme gelmiştir. ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball'un önerdiği, NATO çerçevesinde bir çözüm bulunması fikri her ne kadar müttefikler tarafından kabul görse de, Cumhurbaşkanı Makarios'un adaya konuşlanacak bir barış gücünün doğrudan Birleşmiş Milletler (BM) kontrolünde olması ve konunun BM Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesi talepleriyle gündemden düşmüştür. BM Güvenlik Konseyi'nde yapılan görüşmeler çerçevesinde, 4 Mart 1964'te kabul edilen 186(1964) sayılı karar çerçevesinde Birleşmiş Milletler Barış Gücü (*United Nations Peacekeeping Force in Cyprus*, UNFICYP) kurulması kararı verilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://history.state.gov /historicaldocuments/frus1964-68v16/d3;https://digitallibrary.un.org/record/112185?ln=en&v= pdf.

[3] James Ker-Lindsay. 2011. *The Cyprus Problem: What Everyone Needs to Know*. Oxford. Oxford University Press.

[4] Türkiye'nin adaya askeri müdahalesi sonrası Yunanistan'da yeni seçilen Başbakan Konstantinos Karamanlis, NATO'nun Kıbrıs'ta yaşananlara sessiz kalmasına tepki olarak NATO'nun askeri kanadından çekilme kararı almıştır. Her ne kadar Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına tekrar dönmesi 1980'de sağlanmış olsa da Kıbrıs'ta yaşananlar sadece NATO müttefiki olan Türkiye ve Yunanistan ikili ilişkilerini etkilemekle kalmamış, aynı zamanda İttifakın siyasi, askeri ve diplomatik ilişkilerinde de sorunlara neden olmuştur.

[5] Serhat Güvenç. 2015. "NATO'nun Evrimi ve Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları". *Uluslararası İlişkiler* 12, 45: 108.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, Kıbrıs konusunun Türkiye'nin NATO müttefikleriyle ilişkilerine yansımaları, S-300 füze krizi nedeniyle yaşanan Türkiye-Yunanistan gerilimi bağlamında NATO-AB ilişkileri çerçevesinde olmuştur. GKRY'nin Rusya'dan S-300 füze satın almaya yönelik girişimleri, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olurken, soruna çözüm bulunması müttefiklerin müdahalesiyle gerçekleşmiştir. Nitekim o dönemde ABD Başkanı Bill Clinton ve İngiltere Başbakanı Tony Blair'in yanı sıra AB de GRKY yönetimini söz konusu karar konusunda uyarmıştır. Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis'in söz konusu füzeleri Kıbrıs yerine Girit adasına yerleştirilmesi teklifi üzerine iki müttefik arasındaki gerilimin azalması sağlanmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1 Mayıs 2004'te tüm adayı temsilen AB'ye üyesi olması sonrasında NATO-AB savunma ve güvenlik alanında aşağıda ele alınacak bazı sorunlar yaşanmaya başlamıştır.

Bu soruda ele alındığı üzere Kıbrıs ve ilintili meseleler, tarihsel süreçteki örneklerde görüleceği üzere Türkiye'nin NATO müttefikleriyle ilişkilerine önemli yansımaları olmuştur.

Türkiye'nin Kıbrıs politikası NATO-AB işbirliğini, özellikle de savunma ve güvenlik girişimlerini nasıl etkilemektedir?

Kıbrıs sorununun varlığı ve devamı, yukarıda değinildiği üzere, Türkiye'nin sadece NATO müttefikleriyle ilişkilerini değil, aynı zamanda AB ile ilişkilerinin yanı sıra NATO-AB arasında yürütülen savunma ve güvenlik işbirliği girişimlerini de olumsuz etkilemektedir.

1952'den bu yana NATO üyesi olan ve askeri bakımdan İttifakın en güçlü üyeleri arasında yer alan Türkiye, AB'nin 1990'ların sonlarından başlayarak ivmelenen NATO'dan bağımsız bir Avrupa güvenlik ve savunma yapılanması arayışına şüpheyle yaklaşmıştır. Nitekim Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ile AB'nin savunma mekanizmaları dışında bırakılan Türkiye, özellikle ulusal çıkarlarını doğrudan ilgilendiren yakın coğrafyasında AB'nin girişeceği operasyonlardan endişe duymuştur. 2002'te alınan ve 2003'te kabul edilen Berlin-artı (Berlin-Plus) düzenlemeleri çerçevesinde,[6] AB liderliğinde yürütülecek operasyonlar için AB'nin NATO'nun kolektif imkan ve kabiliyetlerine erişimine izin vererek kriz yönetiminde NATO-AB işbirliğinin temeli oluşturulmuştur. Bu düzenlemeler Türkiye'nin de kaygılarını gidermiştir. Nitekim AB üyesi olmayan NATO üyelerine (Arnavutluk, İzlanda, Karadağ, Kuzey Makedonya, Norveç, Türkiye ve çok yakın zamanda İngiltere)

[6] NATO. 2004. "The NATO-EU Strategic Partnership". https://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/006.pdf.

bilgi verilmesi ve AB'nin kriz yönetimi operasyonlarına mümkün olan en üst düzeyde katılımlarının sağlanması kağıt üzerinde de olsa garanti altına alınmıştır.[7] Buna rağmen, 1 Mayıs 2004'te Kıbrıs Cumhuriyeti'nin adanın tamamını temsilen AB'ye tam üye olması bu süreci pratikte sekteye uğratmaya başlamıştır. Bu tarihten itibaren Kıbrıs konusu sadece Türkiye-AB ilişkilerinin değil, aynı zamanda NATO-AB ilişkilerinin de temel belirleyicilerinden biri haline gelmiştir.

Çifte veto sorunu olarak da bilinen, Türkiye'nin GKRY'nin Berlin-artı düzenlemeleri ve operasyonlarına katılımını engellemesi; GKRY'nin ise Türkiye'nin AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ile ilişkilendirilmesini engellemesi nedeniyle NATO-AB güvenlik ve savunma işbirliğinde halen tıkanmalar yaşanmaktadır. GKRY'nin vetosu nedeniyle AB, Türkiye'yi Avrupa Savunma Ajansı'na ve o kapsamda geliştirdiği programlara dahil etmezken, Türkiye de buna karşılık olarak GKRY'nin NATO bünyesindeki Barış için Ortaklık (*Partnership for Peace*) vb. gibi hiçbir programa katılmasına izin vermemektedir. Bu durum yakın dönemde, AB ve NATO'nun üçüncüsünü 10 Ocak 2023'te imzaladığı ortak deklarasyona da yansımış, iki örgüt arasındaki güvenlik ve savunma işbirliğinin önündeki en önemli engellerin başında Türkiye ve Kıbrıs arasında yaşanan gerilimin varlığı ve devamı olduğunun altı çizilmiştir.

Elbette Kıbrıs sorununun varlığı NATO ve AB arasındaki ilişkilerdeki tıkanıklığın tek sebebi olmasa da üye ülkeler tarafından bir kılıf olarak da kullanılmaktadır.[8] Gerçekte bakıldığında, NATO-AB arasındaki kurumsal rekabet[9] ile AB'nin ABD'den uzaklaşması fikrini savunan[10] veya bu fikre karşı çıkan (Atlantikçi)[11] bloklar arasındaki iç rekabet de bu tıkanıklığın önemli sebepleri arasındadır. Dolayısıyla Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunması tek başına NATO-AB ilişkilerindeki sorunları çözmek için yeterli olmasa da en önemli engellerden birinin ortadan kalkmasını beraberinde getirecektir.

---

[7] Sinem Akgül Açıkmeşe ve Cihan Dizdaroğlu. 2014. "NATO-AB İlişkilerinde İşbirliği ve Çatışma Dinamikleri". *Uluslararası İlişkiler* 10, 40.

[8] Stephanie Hofmann and Christopher Reynolds. 2007. "EU-NATO Relations: Time to Thaw the "Frozen Conflict", *SWP Comments*, Haziran. https://www.swp-berlin.org/publications/products/comments/2007C12_hof_reyn_ks.pdf.

[9] NATO. 2004. "Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the President of Finland, Alexander Stubb," 6 Haziran, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_226140.htm.

[10] Necva Tastan Sevinc. 2025. "French President Urges Stronger European Defense Autonomy amid Global Challenges." *Anadolu Agency*, 20 Ocak. https://www.aa.com.tr/en/europe/french-president-urges-stronger-european-defense-autonomy-amid-global-challenges/3456541.

[11] Atlantic Council. 2024. "A European Manifesto: It's Time for a New NATO." 10 Ocak. https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/a-european-manifesto-its-time-for-a-new-nato/.

Özellikle Donald Trump'ın ilk ABD başkanlığı döneminde AB ve NATO'ya yönelik eleştirileri[12] ile AB içinde Avrupa-Atlantik ilişkilerine şüpheyle yaklaşan üye ülkelerin girişimiyle, AB bünyesinde Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği (*Permanent Structured Cooperation*, PESCO) veya Avrupa Savunma Fonu (*European Defence Fund*)[13] gibi girişimlerin başlamasını tetiklemiştir. Özellikle Türkiye'nin NATO'nun karar alma süreçlerindeki etkisi düşünüldüğünde, Avrupa'nın NATO'dan bağımsız bu türdeki savunma ve güvenlik girişimlerine daha temkinli bakmaya devam edeceğini ifade edebilmek mümkündür. Tüm bu temkinli tutumuna rağmen, Türkiye özellikle bölgesel güvenliğe gösterdiği hassasiyet nedeniyle NATO-AB işbirliğinin geliştirilmesini desteklemeye devam etmektedir. Benzer şekilde Türkiye, özellikle AB üyesi ülkelerle (İtalya, İspanya, Portekiz vb.) kurduğu doğrudan ikili ilişkileri çerçevesinde AB güvenlik ve savunma alanındaki işbirliği açığını gidermeye çalışmaktadır.[14]

Son dönemde ABD, Fransa ve Yunanistan gibi NATO müttefiklerinin GKRY ile askeri/savunma alanlarındaki işbirliklerinin Türkiye'nin NATO müttefikleriyle ikili ilişkilerine ve NATO'nun bütünlüğüne yansımaları nelerdir?

Son yıllarda NATO müttefiklerinin üçüncü ülkelerle artan şekilde askeri ve savunma işbirliğine girmeleri, Türkiye gibi yakın çevresinde çok sayıda sıcak çatışma olan müttefikler açısından endişeyle karşılanmaktadır. Türkiye'nin – ABD başta olmak üzere– Batılı müttefikleriyle ikili ilişkilerinde son on yılda yaşadığı gerilimler[15] ile dış politikada benimsediği askeri ve güvenlik odaklı yaklaşımlar[16] kendi bölgesinde izole olmasını beraberinde getirirken, bölgede Türkiye'yi dışarıda bırakacak yeni bir takım ittifakların kurulmasının da önünü açılmıştır. Bu ittifakların başında Yunanistan-İsrail ve GKRY arasında enerji

---

[12] Stephen Collinson. 2017. "Trump's Blast Sends Chill across Europe." *CNN*, 17 Ocak. https://edition.cnn.com/2017/01/17/politics/donald-trump-nato-europe/index.html.

[13] The European Defence Agency, "European Defence Fund". https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/european-defence-fund-(edf)

[14] Federico Borsari. 2025. "A Star Is Born: Türkiye's Growing Footprint in European Defense". *Anadolu Agency*, 5 Şubat. https://www.aa.com.tr/en/opinion/opinion-a-star-is-born-turkiyes-growing-footprint-in-european-defense/3470022.

[15] Alper Coşkun, 2024. "Can the F-16 Deal Revive the Turkish-American Partnership?" *Carnegie Endowment for International Peace*. https://carnegieendowment.org/emissary/2024/02/can-the-f-16-deal-revive-the-turkish-american-partnership?lang=en.

[16] Sinem Adar et al. 2021. "Visualising Turkey's Foreign Policy Activism". *Centre for Applied Turkey Studies (CATS)*. https://www.cats-network.eu/visualisations/visualising-turkeys-foreign-policy-activism.

ve güvenlik konularında kurulan yakınlaşma özellikle dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, ABD ve Fransa'nın GKRY ile son yıllarda artan işbirliği de bunun bir yansıması olarak görülebilir.

Nitekim İsrail-Yunanistan ve GKRY arasında beliren ittifakı da destekleyecek ve tamamlayacak nitelikte ABD, 2019 tarihli "Doğu Akdeniz'de Enerji ve Güvenlik Ortaklığı Yasası" (*Eastern Mediterranean Security and Energy Partnership Act of 2019*) ile 2020 Mali Yılı Ulusal Savunma Yetkilendirme Yasası (*National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2020*) çerçevesinde Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki artan varlığı ve etkisine karşı koyma hedefiyle GKRY ile işbirliği girişimini başlatmıştır. Söz konusu işbirliğinin ön koşulu olarak ileri sürülen Rus gemilerinin GKRY limanları ve liman hizmetlerine (yakıt ikmali vb.) erişiminin engellenmesi ile kara para aklama ile mücadelede etkin düzenlemeler uygulanması şartlarının GKRY yönetimi tarafından karşılanması üzerine ABD Yönetimi, Eylül 2020'de GKRY'ye uygulanan silah ambargosu kararını kaldırmıştır. ABD'nin Kıbrıs adasındaki gerilimi azaltmak ve taraflar arasında çözümü teşvik etmek amacıyla 1987'den beri uyguladığı silah ambargosunu kaldırması kararı bir dönüm noktası olmuştur. ABD'nin 2022 yılında kapsamını genişlettiği ve 2023-2024 yıllarında da birer yıllığına yeniden uzattığı bu karar, Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından kınanarak yeniden gözden geçirilmesi çağrısı yapılmıştır. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasında söz konusu kararın Ada'daki iki halk arasındaki dengeyi yok saydığı, Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik çabaları ile Doğu Akdeniz'de barış ve istikrar ortamını olumsuz etkileyeceğinin altı çizilerek müttefiklik ruhuna uymadığı ifade edilmiştir.[17] Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki güç dengelerini tehdit eden bu gelişmelere gösterdiği tepkilere rağmen, görev süresinin bitimine çok kısa bir süre kala (15 Ocak 2025'te) Biden Yönetimi'nin GKRY'ye savunma malzemeleri ve savunma hizmetleri sağlanmasını uygun bulması[18] ABD-GKRY arasında güvenlik ilişkisi ve bağlarını güçlendirecek bir diğer karar olarak belirmiştir. Nitekim söz konusu karar uyarınca, GKRY, ABD'den askeri teçhizat almanın yanı sıra ihtiyaç fazlası sayılan teçhizatın da kendisine verilmesi imkanından faydalanacaktır. Özellikle Trump yönetiminin bu karardan dönmesi gerektiği vurgusuyla söz konusu kararı kınayan

[17] Türkiye Dışişleri Bakanlığı. 2020. "No: 194, 1 Eylül 2020, ABD'nin GKRY'ye Yönelik Silah Ambargosunu Kaldırma Kararı Hk.". 1 Eylül. https://www.mfa.gov.tr/no_-194_-abd-nin-gkry-ye-yonelik-silah-ambargosunu-kaldirma-karari-hk.tr.mfa.

[18] White House. 2025. "Memorandum on the Eligibility of the Republic of Cyprus to Receive Defense Articles and Defense Services Under the Foreign Assistance Act of 1961 and the Arms Export Control Act". 15 Ocak. https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/presidential-actions/2025/01/15/memorandum-on-the-eligibility-of-the-republic-of-cyprus-to-receive-defense-articles-and-defense-services-under-the-foreign-assistance-act-of-1961-and-the-arms-export-control-act/.

Türkiye,[19] bu tür gelişmelerin sadece kendi güvenliğini değil, aynı zamanda KKTC ve genel olarak doğu Akdeniz'de dengeleri tehdit ettiği vurgusu yapmıştır.

Benzer şekilde Fransa da GKRY ile Nisan 2017'de bir savunma işbirliği anlaşması imzalamış ve söz konusu işbirliği Ağustos 2020'de yürürlüğe girmiştir.[20] Savunma işbirliği kapsamında Fransa'nın GKRY'e silah tedariği sağlaması, iki ülkenin ortak tatbikatlar düzenlemesi, enerji, deniz güvenliği, kriz yönetimi, terör vb. konularda da işbirliği yapmalarının önü açılmıştır. İki ülke arasındaki bu işbirliği de Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından kaygı verici olarak nitelendirilmiştir.[21]

GKRY'nin NATO müttefikleri tarafından askerileştirilmesi, NATO ittifakı içinde müttefikler arasındaki bölünmeleri derinleştirme, Doğu Akdeniz'de NATO'nun kolektif bir savunma aktörü olarak güvenilirliğini zedeleme, Kıbrıs sorunun çözümünde taraflar arasındaki dengenin bozulması ile Türkiye'nin Batı savunma yapılarından uzaklaşması risklerini bünyesinde taşımaktadır. Bu çerçevede, NATO müttefiklerinin müttefiklik ruhuna uygun hareket etmesi NATO'nun güneydoğu kanadının dış tehditlere karşı güçlü olabilmesi açısından elzemdir.

Kıbrıs meselesinin NATO'nun güneydoğu kanadını güçlendirme girişimleri ve dış tehditlere karşı operasyonel kabiliyetleri üzerine etkileri nelerdir?

Geleneksel olarak NATO'nun odak noktasının büyük bir bölümünü doğu kanadında yer alan Rusya'dan duyulan tehdit oluşturmaktadır. Bu doğrultuda güney ve güneydoğu kanadındaki faaliyetler ise genel itibariyle doğu kanadını destekleyici ve tamamlayıcı nitelikte olmuştur. NATO'nun güney ve güneydoğu kanatlarını desteklemek amacıyla 1994'te hayata geçirilen Akdeniz Diyalogu ile 2004'te başlayan İstanbul İşbirliği Girişimi, İttifakın geniş Akdeniz ile geniş Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde işbirliğinin önünü açmış, böylece anılan bölgelerde kurulan ortaklıklar aracılığıyla güvenlik ve

[19] Türkiye Dışişleri Bakanlığı. 2025. "No: 13, 16 Ocak 2025, ABD'nin GKRY'yi Silah Satışı ve Askeri Eğitim Için Uygun Ülke Olarak Tayin Eden Kararı Hk.". https://www.mfa.gov.tr/no_-13_-abd-nin-gkry-yi-silah-satisi-ve-askeri-egitim-icin-uygun-ulke-olarak-tayin-eden-karari-hk.tr.mfa.

[20] France Diplomacy. "France and Cyprus." https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/cyprus/france-and-cyprus-65023/#sommaire_7.

[21] Türkiye Dışişleri Bakanlığı. 2017. "No:39 - Fransa ile GKRY Arasında İmzalanan Savunma İşbirliği Anlaşması Hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_39---fransa-ile-gkry-arasinda-imzalanan-savunma-isbirligi-anlasmasi-hk_.tr.mfa.

istikrar sağlanması hedeflenmiştir. Türkiye gerek askeri gücü gerekse de stratejik konumu kapsamında bu girişimlerde yer alarak, İttifakın güneydoğu kanadının güçlendirilmesi konusunda İttifaka önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Son on yılda yalnızca Rusya'nın değil, aynı zamanda Çin'in NATO'nun doğu ve güney bölgelerinde artan varlığı karşısında, İttifak güney kanadının güçlendirilmesi konusunu da gündeme almıştır. Nitekim 2023 Vilnius ve 2024 Washington Zirvelerinde İttifakın güney kanadını kapsayan önemli tartışmalara yer verilmiştir. Bu çerçevede 2023 Vilnius Zirvesi Bildirisi'ne de yansıdığı üzere,[22] güney kanadı yani Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Sahel bölgelerinin karşı karşıya olduğu güvenlik, siyasi ve demografik zorlukların bölgeyi güvensiz ve tehditlere açık hale getirdiği vurgulanarak, bunun stratejik rakiplerin (Rusya ve Çin gibi) istikrarsızlaştırıcı ve zorlayıcı müdahalelerine de zemin hazırladığının altı çizilmiştir. Bu bölgedeki durumun değerlendirilmesi, gelecek stratejilerin belirlenmesi ve 2024 Washington Zirvesi'nde somut adımlar atılması için hazırlık yapılması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda, NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Ekim 2023'te konuyla ilgili çalışmak üzere, aralarında Türkiye'den de Büyükelçi Refik Ali Onaner'in bulunduğu 11 kişilik bir uzman grubunu görevlendirmiş ve uzmanlar "NATO'nun Güney Komşuluk Bölgesine İlişkin Kapsamlı ve Derin Düşünme Sürecini Destekleme"[23] başlıklı bağımsız uzman raporunu Mayıs 2024'te sunmuşlardır. Söz konusu rapora uygun olarak, 2024 Washington Zirvesi'nde, İttifakın bölgedeki ortaklarıyla angajman ve işbirliğini güçlendirme konusundaki kararlılığıvurgulanarak, güney komşuluk bölgesine yönelik "daha güçlü, daha stratejik ve sonuç odaklı bir yaklaşım için düzenli olarak güncellenecek bir eylem planı" kabul edilmiş,[24] aynı zamanda bölgedeki odak noktası olarak görev yaparak İttifakın bölgedeki çabalarını koordine edecek bir Güney Komşuluk Bölgesi Özel Temsilcisi atanmasına da karar verilmiştir.

Türkiye, NATO'nun güney ve güneydoğu kanatlarının merkezinde yer alan, askeri gücü ve bölge ülkeleriyle irtibatları çerçevesinde önemli bir müttefiktir. İttifakın bölgede kapsayıcı ve bütünlüklü bir yaklaşım sergileyebilmesi için Türkiye'nin müttefikleriyle (ABD, Yunanistan, Fransa vb.) yaşadığı sorunların ve bölgede varlığını koruyan Kıbrıs, İsrail-Filistin vb. tarihsel sorunların giderilmesi önem taşımaktadır. Müttefiklerin yukarıda ele alınan üçüncü

---

[22] NATO. 2023. "Vilnius Summit Communiqué". 11 Temmuz. https://www.nato.int/cps/ge/natohq/official_texts_217320.htm.

[23] NATO. 2024. "Independent Expert Group Supporting NATO's Comprehensive and Deep Reflection Process on the Southern Neighbourhood". https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/5/pdf/240507-NATO-South-Report.pdf.

[24] NATO. 2024. "Washington Summit Declaration," 10 Temmuz. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm.

ülkelerle kurduğu ikili ilişkileri, diğerlerinin ulusal çıkarlarına zarar verebilecek ve aralarında güvensizliği artırabilecek etkideki politikaları ile müttefikler arasında yaşanan gerilimler halihazırda İttifak'ın oynayabileceği potansiyeli gölgelemektedir. Kıbrıs sorunu da NATO'nun bölgesel yeteneklerinin artırılması, NATO-AB güvenlik ve savunma işbirliğinin etkinliğinin sağlanması vb. güney ve güneydoğu kanadını güçlendirecek girişimler önünde önemli bir engel olarak varlığını devam ettirmektedir.

NATO, kolektif güvenlik ve üyelerin bireysel öncelikleri dengeleyerek Türkiye ile diğer müttefikler arasındaki ihtilaflarda (Doğu Akdeniz'deki enerji ihtilafları gibi) arabuluculuk yapma konusunda ne gibi roller oynamaktadır/oynayabilir?

NATO, müttefikler arasında ortaya çıkan ihtilaflarda arabuluculuk rolü oynayarak uyuşmazlıkların çözülmesine ve İttifakın birlik ve bütünlüğünün korunmasına önem vermektedir. Ege Denizi başta olmak üzere, Kıbrıs sorunu vb. farklı konularda uyuşmazlık yaşayan ve güneydoğu kanadının iki önemli müttefiki durumundaki Türkiye ve Yunanistan arasındaki ihtilafların çatışmaya dönüşmeden çözümlenmesi konusunda tarihsel süreçte NATO'nun önemli roller oynadığı görülmektedir. Özellikle 1970'lerin ortalarından itibaren Ege Denizi'ndeki sorunların iki ülke arasındaki başlıca gerilim noktası olarak Kıbrıs sorununun yerini almasıyla birlikte artan gerilimlerin çözümünde NATO'nun arabuluculuğu ve taraflar arasında güven artırıcı önlemler yoluyla inisiyatif aldığı görülmektedir.

Türkiye ve Yunanistan arasında ilişkilerin en gergin dönemi olarak tanımlanabilecek 1990'ların ikinci yarısında NATO'nun taraflar arasında gerilimin azaltılmasında ve daha kapsamlı diplomatik görüşmeler için alan yaratılmasında etkili olduğunun altı çizilmelidir.[25] Nitekim Ege'de yaşanan Kardak krizi sonrasında ABD'nin de girişimiyle, Yunanistan Başbakanı Kostas Simitis ve Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 8 Temmuz 1997'de Madrid'deki NATO Zirvesi vesilesiyle bir araya gelmişlerdir. Söz konusu Zirvede varılan mutabakat uyarınca taraflar; barış, güvenlik ve iyi komşuluk ilişkileri sürekli geliştirme; birbirlerinin egemenliğine saygı duyma; tek taraflı eylemlerden kaçınma ile sorunları güç kullanmadan veya güç tehdidinde bulunmadan barışçıl yollarla çözme taahhüdünde bulunmuşlardır. Söz konusu mutabakata ek olarak, NATO Genel Sekreteri'nin taraflar arasında güven artırıcı önlemler alınması[26] ve iki ülke arasında işbirliğinin resmileştirilmesi

[25] Cihan Dizdaroglu. 2025. *Turkish-Greek Relations: Foreign Policy in a Securitisation Framework*. Edinburgh University Press.

[26] NATO. 1998. "Statement by the Secretary General of NATO, Dr. Javier Solana, on Confidence Building Measures Between Greece and Turkey". *Press Release*, 4 Haziran. https://www.nato.int/docu/pr/1998/p98-074e.htm.

yönündeki girişimleri destekleyecek şekilde 4 Haziran 1998'de uzlaşıya vararak[27] Ege'de gerilimin ve çatışma riskinin azaltılması yönünde önemli bir adım atmışlardır.

NATO'nun tarihsel süreçte taraflar arasında oynadığı arabuluculuk rolüne dair örneklerin sayısı artırılabilir. Yakın döneme dair önemli ve somut bir örnek olarak, 2020 yazında iki müttefik arasında Doğu Akdeniz'de doğal kaynaklar için keşif ve sondaj faaliyetleri konusunda gerilim yaşarken NATO'nun devreye girmesinin de bu kapsamda hatırlatılmasında fayda olacaktır.

Doğu Akdeniz'de Türkiye'yi dışarıda bırakacak şekilde oluşan ittifaklar ile kıyı devletleri arasında kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu vb. girişimler, Türkiye'nin bölgede maruz kaldığı izolasyonu kırmak amacıyla BM destekli Libya hükümetiyle Kasım 2019'da deniz yetki alanlarının sınırlandırması anlaşması[28] imzalamasını ve akabinde bölgede araştırma faaliyetlerine başlamasını beraberinde getirmiştir. Yunanistan'ın cevaben Haziran 2020'de Mısır ile Münhasır Ekonomik Bölge ilanı,[29] iki ülkenin bölgede artan askeri tatbikatları ve Türkiye'nin bölgedeki arama faaliyetlerini genişletmesi üzerine tarafların çatışmanın eşiğine gelmesi, üçüncü tarafların arabuluculuk girişimlerini (Almanya ve NATO bu girişimlerde öncü rol oynamıştır) ve diyalog çağrılarını artırmalarını beraberinde getirmiştir. Taraflar arasında gerilimin artması, deniz ve hava unsurları arasında istenmeyen kaza riskinin önlenmesi amacıyla NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg inisiyaf alarak tarafları askeri-teknik nitelik görüşmelere ikna etmiştir. NATO Genel Sekreteri'nin yoğun diplomatik girişimleri çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan'ın askeri temsilcileri arasında yapılan teknik toplantıların ardından 1 Ekim 2020'de Ayrıştırma (*de-conflict*) Mekanizması kurulmuştur.[30] Söz konusu mekanizma, Doğu Akdeniz'de istenmeyen olaylar ve kaza riskini azaltmayı amaçlarken, aynı zamanda Türkiye ile Yunanistan arasında denizde ve havadaki ayrıştırmayı kolaylaştıracak bir acil irtibat hattı da oluşturulmasını da içermektedir.

---

[27] Turkish Ministry of Foreign Affairs. 1998. "Agreement Reached by Turkey and Greece Regarding the Confidence-Building Measures in the Aegean". 5 Haziran. https://www.mfa.gov.tr/agreement-reached-by-turkey-and-greece-regarding-the-confidence-building-measures-in-the-aegean_br_june-5_-1998.en.mfa.

[28] *Letter Dated 18 March 2020 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations Addressed to the Secretary-General* (United Nations General Assembly, 2020), https://docs.un.org/en/A/74/757.

[29] Ekathimerini. 2020. "Egypt's Lawmakers Approve Maritime Deal with Greece". 18 Ağustos. https://www.ekathimerini.com/news/255981/egypt-s-lawmakers-approve-maritime-deal-with-greece/.

[30] NATO. 2020. "Military De-Confliction Mechanism between Greece and Turkey Established at NATO". 1 Ocak. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm.

NATO'nun yukarıda ele alınan ihtilaflı konularda müttefikler arasında oynadığı arabuluculuk rolleri, uluslararası politikada Rusya'nın saldırganlığının da etkisiyle artan güvensizlik ortamında İttifak'ın birlik ve bütünlüğünü korumak konusunda önemli bir işlev gördüğünü ifade edebilmek mümkündür.

Öngörü ve Tavsiyeler

Kıbrıs meselesi, tarihsel olarak Türkiye'nin NATO müttefikleriyle ikili ilişkilerinde ve NATO-AB kurumsal işbirliğinde varlığını gösteren bir sınama alanı olmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs meselesine dair politikası ile Batılı müttefiklerin GKRY ile geliştirdiği savunma işbirliklerinin birbiriyle çelişmesi, İttifakın iç uyumunda sorunlara neden olmaktadır. Özellikle son dönemde ABD ve Fransa başta olmak üzere müttefiklerin GKRY ile savunma ilişkilerini derinleştirmesi, Türkiye'nin bu ülkelerle olan ilişkilerinde kırılganlıklar yaratmaktadır. Ayrıca, Kıbrıs meselesi, Türkiye-AB ilişkilerinin yanı sıra NATO-AB ilişkilerindeki kurumsal tıkanıklıkların da devam etmesinin temel sebeplerinden biri olarak varlığını devam etmektedir. Bu durum, NATO'nun güneydoğu kanadını güçlendirme çabalarını ve bölgesel operasyonel kabiliyetleri de doğrudan etkilemektedir.

Bu doğrultuda, Türkiye'nin aşağıdaki adımları önceliklendirmesi önerilmektedir:

- Türkiye, Kıbrıs'ta taraflar arasında barış müzakerelerinin devamına yönelik uluslararası çabalara desteğini sürdürmeli, ayrıca müzakere masasındaki varlığını devam ettirmelidir.
- Türkiye, Annan Planı, Crans Montana vb. daha önceki tüm süreçlerdeki yapıcı tutumunu uluslararası kamuoyuna anlatarak, Ada'daki mevcut çözümsüzlüğün ve barış müzakerelerinde yaşanan tıkanıklığın sebebinin Türkiye ve KKTC olmadığını göstermek amacıyla etkin bir diplomatik çaba yürütmelidir.
- Türkiye, GKRY ile ikili savunma işbirliklerini derinleştiren NATO müttefikleriyle (özellikle ABD ve Fransa) diyalogu sürdürmeli; bu ilişkilerin NATO'nun bütünlüğüne zarar vermemesi yönünde çok taraflı diplomatik girişimlerde bulunmalıdır. Bu tür askeri ortaklıkların, NATO içi dayanışma ruhuna olası yansımaları konusunda müttefikler bilgilendirilerek, İttifaka mensup üye ülkelerin birbirlerinin çıkarlarını doğrudan etkileyen konularda tek taraflı eylemlerden kaçınmaları gerektiği hatırlatılmalıdır.
- Türkiye aktif arabuluculuk kapasitesi ve bilgi birikimini de göz önünde bulundurarak, NATO'nun arabuluculuk ve çatışma çözümü kapasitesinin güçlendirilmesi yönündeki girişimlere aktif destek vermelidir.

- Türkiye, Doğu Akdeniz gibi ihtilaflı bölgelerde kurulacak güven artırıcı mekanizmaların tasarlanmasında öncü roller üstlenmeli ve tüm kıyıdaş ülkelerin katılımıyla bölgede işbirliğini teşvik edecek platformların kurulmasına yönelik yapıcı pozisyonunu tüm platformlarda dile getirmeye devam etmelidir.
- Doğu Akdeniz'deki güvenlik mimarisiyle ilgili önerilerini, sadece ulusal güvenlik kaygıları temelinde değil, aynı zamanda İttifakın ortak tehdit algısıyla uyumlu olacak şekilde sunmalıdır. Bu, Türkiye'nin NATO'nun güneydoğu kanadındaki öneminin hatırlatmasına olanak sağlayacaktır.

Doğu Akdeniz

Mitat Çelikpala

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları üzerindeki rekabet, Türkiye'nin NATO içindeki müttefikleriyle ilişkilerini ve İttifakın bölgesel güvenlik politikalarını nasıl şekillendirmektedir?

Arka Plan

Doğu Akdeniz veya *Levant* bölgesi, son dönemde yaşanan gelişmelerin ışığında uluslararası alanda öncelikli bir alt bölge olarak belirginleşmektedir. Bölge devletleri arasında yaşanan siyasi gerginlikler ve savaşlar, sınır anlaşmazlıkları, terörle mücadele gibi geleneksel güvenlik konularının yanı sıra göçten, her türlü kaçakçılığa birçok yeni güvenlik konusu da dikkatleri bölgeye yönlendirmektedir. Enerji bu bağlamda bölgesel güvenlik gündemine eklenen yeni bir konu başlığıdır. Doğu Akdeniz'de başta doğal gaz olmak üzere açık deniz enerji kaynaklarının keşfi, neredeyse yirmi yıldır bölgesel jeopolitik rekabetin kurallarını değiştirecek bir gelişmedir. Bölgede keşfedilen doğalgaz, Avrupa'nın yanı başında şimdiye kadar bulunan en büyük doğal gaz keşfi olmakla birlikte bu rezerv ispatlanmış küresel rezervin %1,5'inden daha azını teşkil etmektedir. Bu kaynakların üretimi ve iletiminin sadece bölge için değil, Orta Doğu ve Avrupa için de mevcut enerji denklemini ve dağılımını değiştirebilecek yeni bir belirleyici olarak görülmesiyle birlikte bölgesel rekabet uluslararası aktörlerin de rol oynadığı küresel bir boyuta taşınmıştır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de bulunan doğal gaz rezervlerinin geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi, bölgesel ve uluslararası enerji/güvenlik satranç tahtasını ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri etkilemiştir. Son yirmi yılda bu güncel gelişmelerin bölgedeki uzun vadeli güvenlik ve istikrar koşullarına yansımaları söz konusudur.

Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridine sahip Türkiye, bu bölgede gelişmeleri yakından takip etmektedir. Bölgesel unsurlar arasında imzalanan ikili ve üçlü enerji anlaşmaları, bu anlaşmaları destekleyen askeri işbirliği girişimleri ve küresel aktörlerin de müdahil oldukları 'Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF)' tarzı yeni yapıların kurulması bu gelişmeler arasındadır. Bu süreçte Türkiye'nin yer almaması, Ankara'nın kendisini yeni bölgesel gruplaşmalardan dışlanmış ve tehdit altında hissetmesine neden olmuştur. Gelişen rekabet ve Ankara'nın dahil edilmediği yeni enerji anlaşmaları, Türkiye'nin bir enerji merkezi olma hedefini ve dolayısıyla enerji ve güvenlik politikalarını doğrudan etkilemiştir. Türkiye'nin oluşan yeni denklemlerde yer almaması, çakışan deniz alanı iddiaları, konunun Kıbrıs meselesine etkileri, geniş iç pazarın ihtiyaçları ve Doğu Akdeniz gazının uluslararası piyasalara ihracatında bir geçiş koridoru olma potansiyeli gibi konular gündemi meşgul eden güvenlik konularıdır. Diğer bölgesel ve küresel etkilerle birleşen bu durum, NATO'nun kıdemli ve büyük üyelerinden biri olan Ankara'yı bölgesel dengelerde izole edilmiş bir konuma sokmuştur. Ankara'nın geleneksel müttefiklerinin ve başlıca NATO üyelerinin de bu anlaşmazlıklarda karşı cephede konuşlanmaları, Türkiye'nin başta AB ve ABD ile olan bağlarını zedelemekte, NATO içindeki konumunu ve ilişkilerini olumsuz biçimde etkilemektedir.

Türkiye'nin 'Mavi Vatan' söylem ve yaklaşımının NATO'nun genel güvenlik politikalarına yansımaları nelerdir?

'Mavi Vatan', Ankara'nın mevcut deniz stratejisini tanımlamak ve şekillendirmek için ortaya konan, 2006'dan itibaren gündemi meşgul eden ve Akdeniz'e özel atıfta bulunan "bir kavram, bir sembol ve aynı zamanda bir doktrindir". Kavram olarak, ilan edilmiş veya edilmemiş tüm deniz yetki alanları (iç sular, karasuları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge) ile nehirler ve göllerden oluşan Mavi Vatan, "Türkiye'nin 26-45 Doğu boylamları ve 36-42 Kuzey enlemleri arasında yer alan anavatanının denizdeki ve deniz dibindeki uzantısıdır. Mavi Vatan, 25-45 Doğu boylamları ile 33-43 Kuzey enlemleri arasında yer alan tuzlu ve tatlı sular üzerindeki ilgi ve yetki alanımızın adıdır." Sembol olarak Mavi Vatan, Türkiye'nin 21. yüzyılda devleti ve halkı için büyük stratejik hedefi olan denizcileşmesini simgelemektedir. Bir doktrin olarak ise "Anadolu'yu çevreleyen denizlerde ve bu denizlerin ötesindeki deniz ve okyanuslarda hak ve menfaatlerin korunmasını amaçlayan bir yol haritasıdır".[1]

[1] Cem Gürdeniz. 2020. "What Is the Blue Homeland in the 21st Century?". *Turkey Sea News: International Shipping Magazine*, 18 Ağustos. https://www.seanews.com.tr/authors/e-amiral-cem-gurdeniz/what-is-the-blue-homeland-in-the-21st-century/162581/; Lorenza Vita. 2020. "What Turkey Wants". Inside Over, 8 Eylül. https://www.insideover.com/politics/mediterranean-gurdeniz-turkey.html.

Mavi Vatan, son dönemde donanmanın konuşlandırılması, savunma sanayiinin güçlendirilmesi, sismik araştırma gemilerinin ve sondaj haklarının kullanımı, ulusal ve yabancı filo için destek üslerinin geliştirilmesi ve diğer kıyı devletleriyle sınır anlaşmaları imzalamak için yasal araçlar ve argümanlar gibi denizlerdeki çıkarlar açısından ikincil bir doktrin olarak hizmet etmiştir.[2] Böylece, Doğu Akdeniz'deki mevcut rekabet ortamında, Türkiye'nin karasuları, kıta sahanlığı ve MEB dahil olmak üzere deniz yetki alanlarına ilişkin denizcilik haklarını ve ulusal çıkarlarını tanımlama, koruma ve geliştirme sütunlarına dayanan bir strateji olarak öne çıkmıştır.[3]

Bu türde kapsamlı bir yaklaşım, doğal olarak, kıdemli bir NATO üyesi konumundaki Türkiye'nin güvenlik politikalarına yansımaları ışığında NATO'nun genel güvenlik politikalarına da doğrudan etki etmiştir. NATO için öncelik, Avrupa'nın çevresindeki ve ötesindeki dış tehditlere etkin bir şekilde karşı koyabilmek için İttifakın bütünlüğünü korumaktır. Akdeniz de kuruluşundan bugüne, NATO açısından öncelikli bir deniz konumundadır. Akdeniz kıyıdaşlarının genel güvenliğinin yanı sıra deniz güvenliğine verdikleri önem birçok ortak harekâtın kurulmasına neden olmuş (Örneğin Sharp Guard, Operation Active Endeavour, Operation Sea Guardian vd.), bu bağlamda NATO göç, enerji, her türlü kaçakçılık bağlamındaki güvenlik konularını Akdeniz odaklı olarak gündeminde tutmuştur.NATO'nun ana stratejilerinin gereklerini Doğu Akdeniz'de karşılamak, Etkin Çaba Operasyonu'nu takviye etmek ve Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını gözetmek üzere Türkiye 1 Nisan 2006'da 'Akdeniz Kalkanı' isimli ulusal operasyonu hayata geçirmiştir.[4] Bu ulusal operasyon, diğer ülke donanmalarının katılımına da açık olarak hala yürütülmektedir.[5]

Bu çerçevede üye ülkelerin işbirliği içerisinde davranması ve güvenlik konularını tanımlama ve cevaplandırmada gösterecekleri uyum öncelik olarak kabul edilmiştir. Son dönemde yaşanan gelişmelerin yaratığı rekabet ve

---

[2] Cihat Yaycı. 2024. Mavi Vatan-'Bir Harita ve Bir Doktrin Kitabı': Türkiye'nin Denizlerdeki Misakı-ı Milli'si". Ankara, Kırkambar Kitabevi; Mustafa Çıraklı. 2022. "High Times for Dialogue in the Eastern Mediterranean". *Horizons* 20. https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-winter-issue-20/high-time-for-dialogue-in-the-eastern-mediterranean.

[3] Mitat Çelikpala. 2021. "The Scramble for the Eastern Mediterranean: Energy and Geopolitics". *Italian Institute for International Political Studies*, 26 Temmuz. https://www.ispionline.it/en/publication/scramble-eastern-mediterranean-energy-and-geopolitics-31250.

[4] Bkz. Alp Kenanoglu. "Turkey's Contribution to the Maritime Security in its Surrounding Seas, particularly in the Mediterranean". https://www.osce.org/files/f/documents/a/1/30999.pdf.

[5] Salih Kıvrak. 2020. "Akdeniz Kalkanı Harekâtı, Pakistan'ın katılımıyla uluslararası boyut kazandı". *DefenceTurk*, 24 Nisan. https://www.defenceturk.net/akdeniz-kalkani-harekâti-pakistanin-katilimiyla-uluslararasi-boyut-kazandi.

gerginliklerin içerisine Türkiye, Yunanistan, İtalya ve Fransa gibi eski ve köklü NATO üyelerini çekmesi, bu aktörler arasında anlaşmazlıkların ortaya çıkması daha büyük dış tehditlere odaklanan NATO'yu özellikle huzursuz etmiştir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de şekillenen 'Doğu Akdeniz Güvenlik Forumu' gibi yeni stratejik yapılanmalardan dışlanması, Ankara'nın bu yapı içerisinde yer alan Yunanistan ve ABD gibi NATO üyeleriyle ilişkilerini ve Türkiye-NATO ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

Doğu Akdeniz Gaz Forumu' (DAGF) Mısır'ın ev sahipliğinde Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), İsrail, İtalya, Ürdün ve Filistin'in enerji bakanlarının katılımıyla 16 Ocak 2019'da oluşturulmuştur. Bu toplantıda Avrupa Birliği, ABD ve Fransa da gözlemci statüsünde yer almıştır. Takip eden toplantılarda üye devletlerin halklarının çıkarı için enerji güvenliği temelinde kurumsallaşma yönünde anlaşan ülkeler, DAGF'yi Akdeniz bölgesinde faaliyet gösterecek Kahire merkezli bölgesel bir örgüte dönüştürmüşlerdir.

Ankara bu yapılanmayı en başından itibaren Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminin dışında bırakan bir oluşum olarak değerlendirmiştir. Türkiye açısından bölgedeki gelişmeler ve DAGF bir tehdit unsuru olarak görülmektedir. Ankara'nın beklentisi, sürece Türkiye'nin ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de dahil edildiği Doğu Akdeniz denkleminde yer alan ülkelerin tamamının katılımıyla işbirliği odaklı bir yapının kurulmasıdır. Bu bağlamda Kıbrıs'ın kaynaklarının sadece Kıbrıslı Rumların kontrolü altında olması ve Kıbrıslı Türklerin haklarının Kıbrıslı Rumlar tarafından ihlal edilmesi, Türkiye'yi ve KKTC'yi rahatsız etmektedir. Ankara'nın tepkisi deniz yetki alanlarını sınırlandırılmasında alternatif arayışına girişilmesi, Libya ile ikili anlaşma imzalanması, mevcut koşullar karşısında enerji arama faaliyetlerine NATO üyesi ülkelerin ve uluslararası şirketlerin katılımının engellenmesidir. Bu durum, Doğu Akdeniz denkleminde yer alan güvenlik konularına Yunanistan, İtalya, Fransa ya da ABD gibi Ankara'dan bağımsız ve farklı politikalarla yaklaşan müttefiklerle Türkiye arasında ilişkilerde gerginliğe yol açmakta ve farklı küresel güvenlik önceliklerine sahip NATO içinde bir tür uyumsuzluk yaratmaktadır.

Doğu Akdeniz'de gündeme gelen deniz yetki alanı ilan ve paylaşımlarına ilişkin anlaşma ve girişimlere Türkiye'nin tepkisi ne olmuştur ve bunun NATO'nun güvenlik politikalarına yansımaları nelerdir?

Deniz yetki alanı ilan ve paylaşımı konuları Doğu Akdeniz'deki gergin rekabetin esas belirleyicisidir. Taraflar arasında imzalanan ve imzalanmayan

anlaşmalar daha büyük anlaşmazlıkların doğması ihtimalini barındıran bir jeopolitik saatli bomba olarak kabul edilebilir. Bu çerçevede ilk anlaşma GKRY ve Mısır arasında 2003'te imzalanmış, ardından GKRY ile İsrail arasındaki anlaşma Aralık 2010'da imzalanmıştır. GKRY ve Lübnan Ocak 2007'de bir anlaşmaya varmış olsalar da bu anlaşma Lübnan Parlamentosu tarafından onaylanmamıştır. Lübnan ile İsrail'in Ekim 2022'de anlaşma imzaladıkları görülmektedir. Yunanistan ise 2020'de Mısır ile bir anlaşma imzalamıştır. İsrail ile Mısır arasında resmi bir MEB anlaşması bulunmamaktadır. Suriye'nin herhangi bir ülke ile bir anlaşması bulunmamaktadır. Bu denklemde Türkiye'nin KKTC ile Eylül 2011'de ve Libya ile Aralık 2019'da anlaşmalar imzaladığı belirtilmelidir.

Bu anlaşmaların çokluğu, Türkiye'nin KKTC ve Libya dışında kalan diğer ülkelerle bir anlaşma imzalamamış olması ve yapılan diğer anlaşmaları kabul etmemesi bölgede karmaşık bir sorun yumağını yaratmıştır. Türkiye'nin tepkisi bu anlaşmaları kabul etmemenin ötesinde anlaşmalara dayalı olarak yapılan enerji dahil her türlü işbirliğini reddetmek zemininde temellendirilmiştir. Ankara bu çerçevede diplomasiden güç kullanımına çeşitli dış politika araçlarını kullanmıştır. En bilineni ise 2020'de Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ve Hafter güçleri arasındaki çatışmada BM'nin tanıdığı UMH'yi desteklemek için Libya açıklarında savaş gemileri konuşlandırılması, Doğu Akdeniz'de faaliyet gösteren sismik araştırma gemilerine ve sondaj gemilerine refakat edilmesi ve deniz yetki alanlarına girmeye teşebbüs eden unsurlara karşı Doğu Akdeniz'in genelinde gambot diplomasisi izlenmesidir. Ankara gerektiğinde bölgede sert güç uygulayabileceğinin mesajını vermiştir. Diğer yandan, askeri caydırıcılığın diplomasiye kıyasla öncelendiği dönemde Türkiye lehine sonuç alınıp alınmadığı da tartışmalı bir meseledir.

Türkiye'nin GKRY, İsrail, Suriye ve Mısır gibi NATO üyesi olmayan bölge ülkeleriyle Doğu Akdeniz odaklı olarak yaşadığı gerginlik ya da yakınlaşmaların NATO'nun bölgesel rolüne ne şekilde etkileri söz konusu olmaktadır/olabilir?

Türkiye'nin NATO üyesi olmayan ülkelerle yaşadığı gerginlik, ikili ilişkilerine etki ettiği kadar NATO'daki konumu ve müttefikleriyle ilişkilerinde de sarsıcı etkiler yaratmaktadır. Başta Yunanistan, ABD ve Fransa olmak üzere NATO üyesi müttefiklerin Doğu Akdeniz'de tanımladıkları çıkarları elde etmek adına NATO üyesi olmayan bu dört ülkeyle Ankara'ya rağmen ve Ankara'ya karşı kurdukları ilişkiler, küresel rekabetin şiddetlendiği bir ortamda NATO'nun bölgenin geneline yönelik olumlu ve yapıcı politikalar geliştirmesini engelleyici bir rol de oynayabilmektedir.

İsrail ve Mısır, bölge ülkeleri olmakla birlikte 1994'ten bu yana NATO Akdeniz Diyaloğu ülkeleridir. Dolayısıyla, NATO'nun ortak ülkeleridir. İttifak, 2014'ten bu yana aldığı kararlar doğrultusunda NATO ortak ülkelerinin savunma kapasitelerini güçlendirmek suretiyle geniş bir bölgeye istikrar yaymak yaklaşımını benimsemiştir. Bu yaklaşım kapsamında Levant bölgesi de bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında esasen 2010 yılından bugüne sarsıcı bir sürece giren geniş Orta Doğu kuşağında, dolayısıyla Doğu Akdeniz'de NATO ülkelerinin kendi aralarında ve bölge ülkeleriyle gerilim içine girmeleri, kendisi de küresel çaptaki jeostratejik rekabetten etkilenen İttifak'ın genel çıkarlarıyla çelişen bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır.

Üyeler arasında ve başta Türkiye olmak üzere üyeler ile bölge ülkeleri arasında denizlerdeki hak ve çıkarlar bağlamında patlak veren gerilimler, Libya örneğinde olduğu gibi NATO'nun Akdeniz genelindeki misyon ve operasyonlarını da olumsuz etkilemektedir. Yüksek tansiyonlu ortam, adeta NATO üyesi müttefiklerle NATO üyesi olmayan aktörler arasında NATO üyesi Türkiye'ye karşı bir işbirliği ve cepheleşme havası doğurduğu algısını körüklemektedir. Bu türde bir ortamda NATO'nun Doğu Akdeniz'in genelinde NATO'nun ve üye ülkelerin ortak çıkarlarına hizmet edecek bir rol oynaması, politikalar geliştirmesi ve bölgesel güvenliği sağlaması müşküldür.

ABD, Fransa ve İngiltere gibi bölge dışı aktörlerin Doğu Akdeniz'de takip ettikleri askeri ve siyasi politikaların yeni bölgesel dengeler ve güvenlik politikaları bağlamında Türkiye'nin güvenlik politikalarına ve NATO içi dengelere yansımaları nelerdir?

Türkiye'nin NATO üyesi bölge dışı Batılı müttefiklerinin Ankara'nın çıkar ve beklentileriyle uyumlu olmayan askeri ve siyasi politikaları, bölgesel sorunları derinleştirmekte ve kalıcı çözüm ve istikrarın sağlanmasının önüne geçmektedir. Son dönemde Doğu Akdeniz'deki gerilimin 2020'li yılların başına kıyasla yatışmış olduğu gözlenmekle birlikte, mevcut anlaşmazlıkların son bulduğunu öne sürmek mümkün değildir. Bu itibarla ihtilaflı bir ortamın altında yatan yapısal sorunlar (Kıbrıs meselesi, deniz yetki alanları gibi) yerinde durmakta ve çözüm beklemektedir.

Suriye'de Esad rejiminin Aralık 2024'te son bulmasıyla Doğu Akdeniz'de dengeleri değiştirmeye yatkın bir durum ortaya çıkmıştır. Örneğin, Rusya'nın Tartus'taki deniz üssü ve Hmeymim hava üssünün statüleri an itibarıyla belirsizdir. İran'a, Doğu Akdeniz'e erişim sağlamada destek veren vekillerinin kolu kanadı kırılmıştır. Taşlar yerine oturduğunda Suriye'deki yeni rejim, bölge ülkeleriyle anlaşmak suretiyle Suriye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarını belirlemeye yönelebilir. Bu senaryo hem Türkiye hem NATO müttefikleri için yeni fırsatlar, ancak aynı zamanda sınamalar ortaya çıkarabilir.

Gazze ve Suriye'deki gelişmelerle birlikte çehresi değişmeye başlayan Orta Doğu sorunsalının, başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelerini ve NATO müttefiklerini yeni hesaplar yapmaya yönlendireceği aşikârdır. Bu çerçevede, Türkiye ile müttefiklerinin, çıkarlarını ilerletmede işbirliğini önceleyecek bir ortak anlayışa ulaşma becerisi sergileyip sergilemeyecekleri gündemde olan bir meseledir. Mevcut yeni ortamda, Türkiye'yi Doğu Akdeniz dengelerinden uzakta tutmaya kurgulu bir yaklaşımın yeniden tezahür etmesi halinde, Türkiye ile hem müttefikleri hem bölgedeki komşuları arasında ikili ve çok taraflı platformlarda yine gerilimli sahnelerin ortaya çıkması mukadderdir.

Söz konusu kötü durum senaryosunun, Ukrayna'daki krizin devam ettiği bir ortamda, dolayısıyla Avrupa-Atlantik güvenliğindeki belirsizliklerin sürdüğü bir tabloda gerçekleşmesi halinde, 75. kuruluş yıldönümünü geride bırakan NATO'daki uyum ve dayanışmanın bu durumdan etkilenmemesi düşünülemez.

Türkiye'nin üyesi olduğu NATO ve aday ülkesi olduğu AB ile gerek kuzeyinde gerek güneyinde cereyan etmekte olan, henüz son bulmamış gerilimlerin damgasını vurduğu bir dönemde, elbette kendi bölgesel çıkarlarını da gözeterek, her iki teşkilatla ilişkilerini sağlamlaştıracak bir tercihte bulunması doğal karşılanmalıdır. Bu açıdan yaklaşıldığında, NATO müttefikleriyle ve AB ortaklarıyla yeniden bir gerilim sarmalı içine girilmesinin Türkiye'nin genel ulusal çıkarları bakımından uygun olmayan bir tercih oluşturacağı belirtilmelidir.

Öngörü ve Tavsiyeler

Sonuçta enerji konusu son yirmi yılda Doğu Akdeniz'de yaşanan işbirliği-rekabet sarmalının ana unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Bölgede var olan kaynakların belirlenmesi, paylaşılması, çıkartılması ve uluslararası pazarlara taşınması gibi konu başlıkları, özellikle doğal gaz rezervlerinin geliştirilmesi ve ticarileştirilmesi bağlamında, önümüzdeki dönemde bölgesel ve uluslararası alanda enerji/güvenlik satranç tahtasında yer alacak ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkileri etkileyecektir.

Bölgesel işbirliği girişimleri, jeopolitik-jeoekonomik gruplaşmalar ve rekabet gibi başlıklar bölgesel bir güç olan Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarına doğrudan etki etmektedir. Bu başlıklar Ankara'nın bölge ülkeleriyle olduğu kadar küresel aktörlerle ilişkilerinin şekillenmesinde öncelikli rol oynamaktadır. Son dönemde Türkiye'nin 'Doğu Akdeniz Gaz Forumu (DAGF)' gibi yeni bölgesel girişimlerin dışında tutulması, Ankara'nın kendisini yeni bölgesel gruplaşmalardan dışlanmış ve tehdit altında hissetmesine neden olmuştur. Gelişen rekabet ve Ankara'nın dahil edilmediği yeni enerji anlaşmaları, Türkiye'nin bir enerji merkezi olma hedefini ve

dolayısıyla enerji ve güvenlik politikalarını doğrudan etkilemektedir. Türkiye'nin oluşan yeni denklemlerde yer almaması, çakışan deniz alanı iddiaları, konunun Kıbrıs meselesine etkileri, geniş iç pazarın ihtiyaçları ve Doğu Akdeniz gazının uluslararası piyasalara ihracatında bir geçiş koridoru olma potansiyeli gibi konular da yukarıda tartışıldığı üzere gündemi meşgul eden güvenlik konuları olarak öne çıkmaktadır. Karadeniz'den Kafkasya'ya Orta Doğu'dan Doğu Akdeniz'e artan bölgesel gerginlikler ve küresel aktörlerin çözüm arayışları NATO'yu ve elbette NATO'nun kıdemli ve büyük unsurlarından biri olan Ankara'yı yakından ilgilendirmektedir. Zaman zaman üyelerden bir kısmı ile farklılaşan söylem ve çıkarlara sahip olsa da Ankara'nın yaklaşımı İttifak içinde müzakere ve işbirliği odaklı olarak hareket etmek ve yeni bakış açıları geliştirerek kapsayıcı ve işbirliği temelli ilişkiler geliştirmek üzerine kuruludur. Bu türde bir işbirliği gerek NATO'nun varoluş gerekçeleriyle gerekse Avrupa-Atlantik güvenliğine katkı bağlamında dikkat alınması gereken bir önceliktir.

Bu çerçevede ileriye dönük olarak da şu öneriler dikkate alınabilir:

- Türkiye'nin 'Mavi Vatan' olarak tanımladığı ve bir egemenlik alanı olarak gördüğü deniz alanları, NATO'nun da öncelikli güvenlik alanlarıdır. Bu çerçevede NATO üyesi müttefik ülkelerin bu alanın tanımlanması, paylaşılması ve güvenliğinin sağlanması gibi konuları üye ülkelerin tamamının çıkar ve beklentilerine hizmet edecek bir yaklaşımla ve işbirliği içerisinde ele alması uygun olacaktır. Ancak bu türde bir bakış açısıyla öncelikli güvenlik konularını tanımlama ve cevaplandırmada uyumlu bir anlayış ortaya koymak ve ortak politikalar geliştirmek mümkün olabilir. Bu yolla daha büyük dış tehditlere odaklanan NATO'nun güvenlik önceliklerine dönmesi ve tehditlere odaklanması uygun olacaktır.
- 'Doğu Akdeniz Gaz Forumu' gibi NATO üyesi ülkelerin bir kısmının da üye olduğu bölgesel yapılanmalara, Türkiye dahil olmak üzere Doğu Akdeniz'de yer alan diğer paydaşların da tam ve koşulsuz üyeliği sağlanmalıdır.
- Üye ülkeler ile diğer unsurlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların bölgesel işbirliği girişimleri ve ortak çözümü hedefleyen konferans ve görüşmelerle çözümlenmesi yolunda adımlar atılmalıdır. NATO, üyeleri arasında bağlılık ve ortak anlayışı tesis etmek adına etkin bir şemsiye rolü oynayabilir.
- İşbirliği ve bilgi paylaşımı odaklı bir yaklaşım geliştirilerek NATO üyesi ülkeler arasında dışlayıcı bir anlayış yaratmayan, üye ülkelerin tek taraflı çıkarlarına odaklanmaktan uzak, ortak bakış açısı geliştirmeyi hedefleyen bir yaklaşım NATO içerisinde öncelikli konu başlığı olarak tanımlanmalıdır. Ancak bu yolla Avrupa Atlantik güvenliğine odaklı ortak kabul gören bir güvenlik stratejisi geliştirmek ve uygulamak mümkün olabilir.

- NATO'nun Doğu Akdeniz'in genelinde NATO üyesi ülkelerin ortak çıkarlarına hizmet edecek bir rol oynayabilmesi, yüksek tansiyonlu ortamı ortadan kaldıracak ve NATO üyeleri ile NATO üyesi olmayan ortak unsurlar arasında NATO üyesi Türkiye'ye karşı bir işbirliği ve cepheleşme havasının oluşmasının önüne geçecek adımlar atılmasıyla mümkün olabilir.
- Genel Sekreter ve ilgili birimlerin tansiyon ortamını giderecek somut girişimlerde bulunması ve ortak çıkarlara hizmet edecek politika önerileri geliştirmesi uygun olacaktır.
- NATO karargahının ve üyelerin AB ile ilişkileri geliştirip derinleştirirken AB üyesi olmayan NATO üyelerinin çıkar ve beklentilerini de dikkate alması ve Türkiye gibi ülkelerin NATO müttefikleriyle ve AB ortaklarıyla yeniden bir gerilim sarmalı içine girmesinin önüne geçecek politika önerileri geliştirmesi gerekmektedir.

Suriye İç Savaşı

Özlem Tür

Türkiye'nin Suriye iç savaşına dair politikası ve operasyonları Türkiye'nin NATO içindeki konumunu nasıl etkilemektedir?

Arka Plan

Suriye'de Mart 2011'de Arap Baharı süreci içinde başlayan ayaklanmalar kısa süre içerisinde çok aktörlü, çok katmanlı bir iç savaşa dönüşmüştür. Yakın zamanda değişeceği düşünülen Esad rejimi Rusya, İran ve Lübnan Hizbullah'ının desteğiyle 13 yılı aşkın süre iktidarda kalmayı başarmış ancak ülkenin önemli bir bölümü üzerinde egemenliğini kaybetmiştir. Batı ülkeleri ve bölgesel aktörlerin çoğunluğu muhalifleri desteklemiş ancak birlikte hareket edebilen ve güçlü rejim karşıtı tek bir güç oluşturulamamıştır; muhalifler çok parçalı savaşan gruplar olarak mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Bu süreçte, bir taraftan IŞİD önemli bir aktör olarak sahneye çıkıp sadece Suriye ve Irak'ı değil uluslararası güvenliği de tehdit eden güçlü bir aktör halinegelirken PKK'nın Suriye'deki uzantısı PYD/YPG de özellikle Türkiye'ye karşı önemli bir güvenlik tehdidi oluşturmuştur. ABD ve Rusya'nın karşıt siyasetleri ve bölge ülkelerinin farklı grupları desteklemesi iç savaşın derinleşmesine neden olmuştur. Türkiye ve diğer NATO ülkeleri arasında Suriye'deki gelişmeler çerçevesinde gerilim yaşanmaya başlamış, Türkiye zaman içinde müttefiklerinden PYD/YPG'ye karşı mücadelesinde destek göremeyince Rusya ile ilişkilerini geliştirmiş, Türkiye-NATO ilişkilerinde bir dizi kriz yaşanmıştır. Aşağıdaki sorular ve cevapları Türkiye-NATO ilişkilerinin dinamiklerini Suriye iç savaşında yaşanan gelişmeler üzerinden anlamlandırmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin Suriye'deki rejim değişikliği siyaseti NATO ile ilişkilerine ne şekilde yansımıştır; ortaklıklar, farklılıklar ve dönemsel değişimler nelerdir?

Suriye'de 2011 Mart ayında başlayan ayaklanmaların ardından birkaç ay barışçıl değişim için Esad yönetimi ile görüşmeler yürüten Türkiye, kendi halkına karşı silah kullanan Suriye rejimi ile ilişkilerini kesmiş, muhalif gruplara destek vermiş ve rejim değişikliği siyaseti izlemiştir. Bu dönemde, gerek Türkiye'de gerekse uluslararası toplumda Suriye'ye de Libya'ya gerçekleştirilen uluslararası müdahalenin yapılabileceği doğrultusunda güçlü bir beklenti mevcuttur. Şubat 2012'de BMGK'deki oylamada Rusya ve Çin'in vetosuyla reddedilen müdahale önerisiyle birlikte Suriye'deki ayaklanmalar çok katmanlı ve çok aktörlü bir iç savaşa dönüşmüştür. BM kararı olmamasına karşın, NATO'nun derinleşen çatışmaları sonlandırmak için müdahale edebileceği çağrısı ve beklentisi uzun zaman devam etmiş, NATO'dan yapılan açıklamalar herhangi bir BM kararı olmadan böyle bir müdahalenin gerçekleşmesinin mümkün olamayacağına işaret etmiş, Libya müdahalesi sonrası yaşanan gelişmelerin de etkisiyle (Kaddafi rejiminin yıkılması sonrası kontrolü ele geçiren radikal grupların ülkeyi yeni bir çatışma ve bölünmeye giden yola sürüklemesi) NATO müdahalesinin gerçekleşemeyeceği ortaya çıkmıştır. Ancak kimyasal silah kullanımı durumunda Suriye'ye müdahale olabileceği yönünde açıklamalar yapılsa da iç savaş boyunca gerçekleşen kimyasal silahlı saldırılarda NATO tarafından herhangi bir doğrudan müdahale yapılmamıştır. Türkiye, Suriye'deki rejim değişikliğini sağlamak amacıyla, NATO'nun Suriye'ye doğrudan müdahalesini desteklemiş, fakat bu gerçekleşmeyince NATO üyesi olarak Suriye'den karşılaştığı tehditler karşısında NATO'nun desteğini aramıştır.

2012 yılında yaşanan iki önemli gelişme sonucunda, NATO Türkiye'ye savunma sistemlerini gönderme kararı almıştır. Bu gelişmelerden ilki, Haziran 2012'de bir Türk uçağının Suriye tarafından düşürülmesidir. Eğitim ve keşif faaliyeti yapan uçağının düşürülmesi sonrası Türkiye'nin talebi doğrultusunda NATO, Washington Antlaşması'nın 4. Maddesi çerçevesinde toplanmıştır. NATO Genel Sekreteri Rasmussen'in, NATO üyesi ülkelerin Suriye'nin Türk uçağını düşürmesini kabul edilemez olarak değerlendirdikleri yönündeki açıklamasının yanında, 5. Madde çerçevesinde bir değerlendirme bu görüşmelerde yapılmamıştır.[1] İkinci gelişme, Ekim 2012'de Suriye'den atılan bombalar sonucunda Akçakale'de beş Türk vatandaşının hayatını kaybetmesi ve pek çok kişinin yaralanmasına neden olan saldırıdır. Bu iki gelişme sonrası Türkiye, Kasım 2012'de NATO'dan hava savunmasını güçlendirebilmek için destek talebinde bulunmuş ve bunun üzerine altı adet Patriot füzesi (ikisi

[1] Hürriyet. 2012. "5'inci madde gündeme gelmedi". 26 Haziran. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/5inci-madde-gundeme-gelmedi-20846791.

Almanya tarafından Kahramanmaraş'a, ikisi ABD tarafından Gaziantep'e ikisi de Hollanda tarafından Adana'ya olmak üzere) Ocak 2013 yılında Türkiye'de konuşlandırılmıştır. Yerleştirilen Patriot sayısının yetersizliği, kullanım inisiyatiflerinin ABD'nin komutası altında bulunması, uzun süre devam edeceği düşünülen Suriye'deki çatışmalara rağmen füzelerin Türkiye'de kalma sürelerinin sadece birkaç yılla sınırlandırılması eleştirilmiş olsa da, Patriot füzelerinin konuşlandırılması NATO'nun Türkiye'ye verdiği desteğin sembolik mesajı olarak görülebilir. Türkiye, 2013 yılında Suriye'de rejim tarafından kimyasal silah kullanıldığı iddiası gündeme geldiğinde, Suriye'ye müdahale çağrısını yenilemiş ve NATO, Türkiye'nin yanında olduğunun altını çizerek NATO'nun güney-doğu sınırının güvenliğini koruma kararlılığını açıklamıştır. Uluslararası kamuoyu ABD tarafından da kırmızı çizgi olarak belirtilmiş olan kimyasal silah kullanımı sonrası bir NATO müdahalesinin gerçekleşebileceği yönünde bir beklentiye girmiş, ancak Rusya ve Çin'in vetosuyla BMGK kararının alınamayacağının açık olduğu durumda bu müdahale gerçekleşmemiştir.

2015 yılında Rusya'nın askeri olarak Suriye içinde Esad rejimine destek vermeye başlaması Türkiye ve NATO için ortak bir endişe kaynağı olmuştur. Eylül 2015'te Rusya'nın Suriye'deki askeri varlığını kabul etmesinin ardından NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, Suriye içinde artan Rusya varlığından duyulan endişeyi dile getirmiş ve 'siyasi bir çözüm' için liderlere çağrıda bulunmuştur. Ekim 2015'te, NATO, önce Rusya'nın Suriye muhaliflerine karşı yürüttüğü askeri saldırıları sonlandırması yönünde çağrı yapmış, hemen ardından da Rusya'nın Suriye içindeki çatışmaları tırmandırmasını kınamıştır. Kasım 2015'te Türk uçaklarının hava sahasını ihlal eden Rus uçağını düşürmesi sonucunda Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkiler gerilmiştir.[2] Rusya'nın Türkiye'ye karşılık vermemesinin en önemli nedeni olarak Türkiye'nin NATO üyesi olması ve konuşlandırılmış olan Patriot füzeleri gösterilmiştir.

2016 yılında Türkiye Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ve Stoltenberg'in Ankara'daki görüşmeler sonrası yaptıkları açıklamada, Rusya'nın Suriye'deki varlığından duydukları endişeye vurgu yapmaları iki tarafın bu dönemde benimsedikleri ortak pozisyonu göstermesi açısından önemlidir. Ancak, ilerleyen aylarda bazı önemli gelişmeler nedeniyle Türkiye ve NATO Suriye'ye yaklaşımlarında ayrılmaya başlamışlardır. 2015 yılında görev süreleri dolan Patriot sistemlerinin Suriye'deki çatışmalar tüm hızıyla devam ederken ve Türkiye'ye yönelik tehdit azalmamışken geri çekilmesi Türkiye'nin NATO'ya karşı güvensizlik duymasına neden olmuş, Rusya ile

[2] BBC News Türkçe. 2015. "Türkiye-Rusya uçak krizi: 10 günde neler yaşandı?". 4 Aralık. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_rusya_krizin_10_gunu.

yakınlaşmasının da önünü açmıştır. Rusya ve İran ile Astana Görüşmelerini başlatan ve Suriye'de çatışmasızlık alanları oluşturarak ortak hareket eden Türkiye'nin, gerek ABD ile gerekse NATO ile ilişkileri gerilmiştir. Türkiye'nin Suriye'deki PKK/PYD'den gelen tehdidi bertaraf etmek için Suriye'de gerçekleştirdiği askeri operasyonlar da NATO ülkeleri tarafından detayları aşağıda tartışılacağı gibi eleştirilmiştir.

Güvenliğini Batı ittifakı içinde sağlayamadığının altını çizen Türkiye'nin bu dönemde Rusya'dan S-400 savunma sistemini satın alması NATO ile ilişkilerinde gerilime neden olmuştur. Buna rağmen NATO ile işbirliğinin de sürdürülmeye çalışıldığı görülmüş, Türkiye güvenlik kaygılarını kimi zaman Rusya'dan kimi zaman NATO'dan alabileceği destekle gidermeye çalışmıştır. Örneğin Nisan 2018'de Suriye rejiminin kendi halkına karşı kimyasal silah kullanması sonrası Suriye rejim güçlerine karşı ABD, İngiltere ve Fransa'nın sınırlı askeri operasyonun hemen akabinde, NATO Genel Sekreteri Stoltenberg Ankara'da Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu ile görüşmüş Türkiye ve NATO'nun Suriye'deki ortak endişelerinin altını çizerken Türkiye'nin güvenlik altyapısı için NATO'nun verdiği desteğe dikkat çekmiş, IŞİD'e karşı verilen mücadelede Türkiye'nin önemli rolünü vurgulamıştır.[3] Türkiye'nin NATO ile ilişkileri Suriye'den kaynaklı güvenlik tehditleri nedeniyle gerilmiş olsa da Türkiye işbirliği yapmaya başladığı Rusya ile de Suriye içinde zaman zaman değişik krizlerle karşılaşmış ve bu süreçte NATO'dan destek aramaya devam etmiştir.

Suriye mülteci krizi, Akdeniz'de artan güvenlik kaygıları ve IŞİD'le Mücadele Koalisyonu'nun oluşturulması Türkiye- NATO ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

NATO terörle mücadele stratejisini, 2012'de kabul edilen Askeri Terörle Mücadele Konsepti çerçevesinde farkındalık, yetenekler ve angajman olmak üzere üç temel sütuna dayandırmıştır. Bu strateji, NATO'nun terörizmle mücadeledeki temel ilkelerini belirlemekte ve üye ülkelerin ortaklaşa hareket etmeleri için bir çerçeve sunmaktadır. 2014 yılı, IŞİD'in Irak ve Suriye'de hızla toprak kazanması ve küresel güvenlik için ciddi bir tehdit oluşturması nedeniyle bir dönüm noktasıdır. Bu gelişmelere yanıt olarak ABD, hedefleri arasında IŞİD'in finans kaynaklarını kesmek, askeri kapasitesini yok etmek ve yerel yönetimlerin yeniden inşasını desteklemek bulunan IŞİD'le Mücadele Koalisyonu'nu kurmuştur. Suriye ve Irak'ta yükselişe geçen IŞİD, bu süreçte NATO için de önemli bir tehdit unsuru haline gelmiştir ve 2017 yılında NATO'nun Koalisyona üye olmasına karar verilmiştir. Bu kararla, NATO

[3] NATO. 2018. "Secretary General in Ankara: NATO stands with you in solidarity". 16 Nisan. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_153634.htm.

Koalisyona vermekte olduğu AWACS desteğini sayısal olarak genişletmiş ve Konya'daki üste yer alan AWACS'lar yürütülen operasyonların temel öğesi haline gelmiştir. Türkiye, IŞİD'e karşı küresel mücadeleyi desteklese de, özellikle ABD'nin PYD/YPG güçleriyle işbirliği yapması, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını derinleştirmiş ve bu durum NATO içindeki ilişkilerde de gerginlik yaratmıştır. NATO'nun yetkinlik sütunu kapsamında, terörle mücadelede kullanılan Özel Harekât Kuvvetleri, el yapımı patlayıcı imha ekipleri ve Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer tehditlere karşı savunma önlemleri gibi imkanları Türkiye'nin bölgesel operasyonlarını desteklemiş olsa da, siyasi anlaşmazlıklar NATO'nun Türkiye ile ilişkilerinde belirleyici hale gelmiştir.

Suriye'deki iç savaş derinleştikçe, Türkiye'nin Suriye'den gelen büyük mülteci akınıyla başa çıkabilmesi için NATO'nun sağladığı askeri ve stratejik destek önemli olmuştur. NATO'nun Şubat 2016'da Ege Denizi'nde insan kaçakçılarıyla mücadele amacıyla başlattığı misyon, Türkiye'nin stratejik çıkarlarına hizmet etmiş ve Avrupa'nın bölgedeki etkisizliğini gözler önüne sermiştir. Bu misyon, insan kaçakçılarının faaliyetlerini izleme, gözetleme ve keşif görevlerini üstlenmiş; ancak kaçakçıların engellenmesinin sorumluluğunu esasen Türk ve Yunan sahil güvenlik güçlerine bırakmıştır. NATO'nun desteği, Türkiye'nin kıyılarını daha etkin bir şekilde denetlemesi için bir platform sağlarken, Avrupa'nın Türkiye üzerindeki baskısını da nispeten azaltmıştır. NATO'nun Ege Denizi'nde yürüttüğü operasyonlar önemli olmakla birlikte AB'nin göçmen krizinin sınırlandırılması konusundaki umutlarını karşılamakta yetersiz kalacaktır.

Sonuç olarak, NATO'nun terörle mücadele stratejisi ve insan kaçakçılığı karşısındaki misyonu Türkiye ile ilişkilerde belirli işbirliği fırsatları yaratmıştır. Bununla birlikte, NATO içindeki farklılıklar ve stratejik çıkarlar, Türkiye'nin bazı NATO ülkeleriyle zaman zaman anlaşmazlıklar yaşamasına yol açmıştır. Özellikle ABD'nin PYD/YPG ile işbirliği yapması, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını artırmış ve bu durum Türkiye - NATO ilişkilerinde gerginlik yaratmıştır. NATO'nun, Türkiye'nin stratejik çıkarlarına hizmet eden destek ve operasyonları önemli olsa da, bölgesel güvenlik dinamikleri ve siyasi faktörler, Türkiye-NATO ilişkilerinin belirleyici unsurları olmaya devam etmiştir.

Rusya ve İran ile yürütülen Astana Görüşmeleri ve Suriye'de artan Türkiye-Rusya işbirliğinin NATO ile ilişkilere etkisi nedir?

NATO'nun Rusya'yı kendisi için en önemli ve doğrudan tehdit olarak belirlediği bir dönemde Türkiye'nin Rusya ile gelişen ilişkileri NATO içinde endişeye neden olmuştur. Özellikle Suriye'de yaşanan gelişmeler Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşmasında önemli rol oynamıştır. Türkiye, Arap Baharı süreci

olarak bilinen gelişmeler çerçevesinde, özellikle 2013 sonrasında, bölge ülkeleriyle derin anlaşmazlıklar yaşamış, büyük bir yalnızlıkla karşılaşmıştır. Suriye'de güçlenen ve PKK'nın uzantısı olan PYD/YPG'nin Batılı ülkelerden gördüğü destek Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile de ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur. Bu süreçte Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde de gerilim hakimdir, ki bu gerilimde Esad rejiminin bekası konusundaki farklı görüş ayrılıkları önemli olmuş, Türkiye Kasım 2015'de Rus uçağını hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle düşürmüş, Putin'in olayı "sırtımızdan bıçaklandık" ifadesi iki taraf arasındaki krizi açıkça göstermiştir.[4] Ancak, uçak krizini takip eden aylarda Türkiye kritik bir karar ile Rusya ile ilişkilerinde yeni bir sayfa açmıştır. Ağustos 2016'da Putin ile bir araya gelen Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriye'ye barış getirebilecek tek aktörün Rusya olduğunu açıkça ifade ederek iki ülkenin işbirliği yapacağına dair önemli bir mesaj vermiştir. Bu gelişmenin ardında, Türkiye'nin Batılı müttefiklerinden Suriye'den kaynaklanan güvenlik kaygılarına dair yeterince destek bulamaması önemli olmuştur. Suriye'de çözüm için senelerdir devam eden ve hiçbir sonuç alınamayan Cenevre Süreci'ne alternatif olarak da ortaya çıkan Astana Süreci'nde Türkiye, Rusya ve İran ile işbirliği yapmaya başlamıştır. Dört çatışmasızlık bölgesi oluşturmayı amaçlayan Astana Süreci çerçevesinde, Türkiye ve Rusya muhaliflerin kontrolündeki Idlib konusunda da mutabık kalmışlar ve belirli bir süre ülkede ateşkesi sağlamışlardır. Her ne kadar ABD'nin, BM'nin ya da Suudi Arabistan, Ürdün gibi diğer bölgesel aktörlerin süreç dışında kalması nedeniyle bu ateşkes süreci kırılgan bir yapıda kalmış olsa da Astana, Suriye'de işleyen tek plan olarak öne çıkmıştır. NATO, bu süreçte BM önderliğindeki Cenevre Süreci'ne sahip çıkılması gerektiğinin altını çizen açıklamalar yapmaya devam etmiştir. Türkiye, Astana görüşmeleri çerçevesinde Rusya ve İran ile ilişkilerini ilerlettikten sonra Suriye içindePYD/YPG'ye karşı, askeri operasyonlar yürüterek güvenliğini garanti altına almaya çalışmıştır. Ancak Türkiye'nin, Suriye içinde Rusya ile ilişkileri de her zaman uyum içinde ilerlememiş, NATO ile ilişkileri gerilirken Rusya ile ilişkilerinde de zaman zaman krizlerle karşılaşmıştır. Bu krizlerden en önemlisi Rus uçaklarınca 2020 yılında Idlib'e düzenlenen saldırıdır. Saldırıda 33 Türk askeri şehit olmuş, büyük bir infiale yol açan olay sonrası Rusya Türk askerini olmaması gereken yerde bulunmakla, muhalif güçlerin içinde yer almakla ithaf etmiş; Türkiye ise askeri varlığını Rusya ile koordinasyon halinde sürdürdüğünü belirtirken Rusya'yı durumu bile bile saldırı yapmakla suçlamıştır.[5] Idlib saldırısı sonrası gerek ABD, gerekse NATO ve ayrı ayrı müttefik ülkeler resmi olarak olayı kınamış, Türkiye'nin yanında oldukları mesajını vermişlerdir. Olayın hemen ertesinde

[4] Bloomberg. 2015. "Putin: Sırtımızdan Bıçaklandık". 24 Kasım. https://www.bloomberght.com/putin-sirtimizdan-bicaklandik-1836850?page=3.

[5] BBC News Türkçe. 2020. "İdlib saldırısı: 33 Türk askeri hayatını kaybetti, Suriye'deki hedefler vuruldu". 28 Şubat. İdlib saldırısı: 33 Türk askeri hayatını kaybetti, Suriye'deki hedefler vuruldu.

NATO, Türkiye'nin 4. Madde çerçevesinde talebi üzerine toplanmış, toplantıda Türkiye ile güçlü bir birlik içinde olunduğunun altı çizilmiş ve NATO'nun Türkiye'nin hava savunmasını desteklemeyi de içerecek şekilde Türkiye ile ittifakını güçlendireceği belirtilmiştir. Bu dönemde Rusya ile ilişkileri gerilen Türkiye, ilerleyen süreçte yine de Astana Süreci'nin bir parçası olmaya devam edecek ve gerektiğinde NATO'nun desteğini almaya çalışacaktır. En son 11-12 Kasım 2024 tarihinde gerçekleşen Astana Görüşmeleri'nde Türkiye'nin İran ve Rusya ile işbirliğinin Suriye'deki istikrar için önemine vurgu yapılmış ve Suriye iç savaşından ziyade Gazze meselesinin ve İsrail'in Suriye içindeki operasyonlarının gündemde olduğu bir bölgesel perspektif geliştirildiği görülmüştür. Bu görüşmelerden yaklaşık bir ay sonra Esad rejiminin çökmesiyle birlikte bu süreç de sona ermiş ve gelişen Türkiye-Rusya yakınlaşmasının önemli bir alanı ortadan kalkmıştır.

Türkiye'nin Suriye'de yürüttüğü askeri operasyonları NATO ile ilişkilerini nasıl etkilemiştir?

Türkiye'nin Suriye'deki askeri operasyonları, yalnızca bölgesel güvenlik dinamiklerini değil, aynı zamanda NATO ile olan ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Bu operasyonlar, müttefikler arasında gerilim yaratmış, savunma politikalarını yeniden şekillendirmiş ve zaman zaman Türkiye'nin NATO'daki stratejik rolünün sorgulanmasına yol açmıştır. Astana Süreci ile Suriye'de Rusya ve İran ile işbirliği yapmaya başlayan Türkiye, Suriye'deki PYD/YPG güçlerine karşı Fırat Kalkanı (2016), Zeytin Dalı (2018), Barış Pınarı (2019) ve Bahar Kalkanı (2020) isimleriyle bir dizi askeri operasyon gerçekleştirmiştir. Bu operasyonların temel amacının, Suriye'nin kuzeyindeki PKK'nın uzantısı PYD/YPG unsurlarını etkisiz hale getirmek, Türkiye'nin sınırını güvence altına almak ve bölgedeki istikrarı sağlamak olduğu açıklanmıştır.

ABD'nin YPG'yi IŞİD'e karşı savaşta müttefik olarak desteklemesi, Türkiye ile olan ilişkilerde temel bir sorun olmuştur. Türkiye'nin ABD ile ilişkileri gerilirken aynı zamanda NATO içinde de ayrışmalara sebep olmuştur. Bazı müttefik ülkelerin Türkiye'nin mücadelesine yeterli destek vermemesi ve Avrupa ülkelerinde PKK'ya yakın örgütlerin faaliyetlerine izin verilmesi, Türkiye'de ABD'ye olduğu kadar NATO'ya karşı da güvensizlik yaratmış Rusya ile yakınlaşmayı perçinleyen önemli etkenler olmuşlardır. Astana Süreci'nin başlamasının ardından Türkiye, Suriye'ye yinelik olarak Fırat Kalkanı Harekâtı'nı başlatmıştır. Ankara'yı bu dönemde ziyaret eden NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, Türkiye'nin güvenlik kaygılarını anladıklarını ve Fırat Kalkanı sırasından Türkiye'nin yerel güçlerle işbirliği içinde hareket etmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Ancak Genel Sekreterin uluslararası terör ile ilgili verdiği mesajlarda öncelikli olarak IŞİD'i gündemde tutması ve Türkiye ve NATO'nun ortak güvenlik kaygısı olarak IŞİD'i göstermesi, iki

tarafın Suriye'deki önceliklerine dair farklılıkları ortaya çıkartmıştır. Fırat Kalkanı Operasyonu NATO içinde nispeten az tepki çekmişken 2018 yılında Suriye'nin Afrin bölgesinde başlatılan Zeytin Dalı Operasyonu ilişkilerde gerilimi arttırmıştır. Operasyonun başlamasının ardından Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Türkiye'yi BM Güvenlik Konseyi'nde acil bir toplantıya çağırırken, dönemin Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu operasyona karşı çıkan herkesin teröristlerle işbirliği içerisinde olduğunu söylemiştir. Operasyonun Türkiye'nin NATO müttefiki ABD ile olan ilişkilerini sarsabileceğine dair yazılar da bu dönemde sıkça yayınlanmıştır.

Zeytin Dalı Harekâtı'nın üzerinden çok fazla zaman geçmeden Barış Pınarı Operasyonu'nun başlatılması NATO ile ilişkilerde yeni bir tartışma başlatmıştır. Harekâtın duyurulmasının ardından, NATO Genel Sekreteri Stoltenberg hesaplı adımlar atacağı konusunda Türkiye'ye güvendiğini ve NATO'nun Türkiye'nin endişelerini anladığını belirten bir açıklamada bulunurken aynı zamanda da Türkiye'nin bölgeyi daha da istikrarsızlaştıracak her türlü hareketten kaçınması gerektiğini vurgulamıştı. Barış Pınarı'nın özellikle "ortak düşman" IŞİD'e karşı elde edilen kazanımları riske atmaması konusunda uyarıda bulunan Stoltenberg, IŞİD'in hala tüm NATO üyeleri için büyük bir tehdit oluşturduğunu belirtiyordu.[6] NATO'nun temkinli tutumuna karşılık, ABD Başkanı Donald Trump Barış Pınarı sonrası yaptığı açıklamada önlerinde üç seçenek olduğunu belirtmiştir: ABD ordusunu bölgeye göndermek, Türkiye'yi yaptırımlarla vurmak veya Türkler ve Kürtler arasında arabuluculuk rolünü üstlenmek. Üçüncü seçeneğe kendisini daha yakın hissettiğini belirtmesine rağmen Trump bu açıklamasından bir gün önce yapılan basın toplantısında, bir gazetecinin "Erdoğan'ın Kürtleri yok etmesinden kaygı duyup duymadığı" sorusu üzerine "Bu olursa onun ekonomisini mahvederim. Bunu daha önce bir kez Pastör Brunson ile yaptım. Umarım makul davranacaktır" yanıtını vererek Türkiye'yi yaptırım uygulamakla tehdit etmiştir.[7] Operasyona olumsuz tepki veren tek NATO müttefiki ABD değildir. BM Güvenlik Konseyi'nin düzenlediği acil toplantının ardından Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika ve Polonya yaptıkları ortak açıklamada, Türkiye'nin operasyona son vermesi çağrısında bulunmuş, operasyona daha sert tepki gösteren Hollanda ve Norveç ise Türkiye'ye askeri malzeme satışını durdurma kararı almışlardır. Tüm bu tepkiler Türkiye'nin NATO müttefikleriyle yaşadığı gerilimi artırırken, savunma sanayiinde millileşme çabalarının da hızlanmasına neden olmuştur.

---

[6] NATO. 2019. Remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the Global Coalition to Defeat ISIS Small Group Ministerial in Washington. 14 Kasım. https://www.nato.int/cps/ru/natohq/opinions_170791.htm.

[7] Diken. 2019. "Trump: Erdoğan Kürtleri yok ederse ben de Türk ekonomisini yok ederim". 9 Ekim. https://www.diken.com.tr/trump-erdogan-kurtleri-yok-ederse-ben-de-turk-ekonomisini-yok-ederim/.

Aradan bir sene dahi geçmeden Türkiye Suriye'de bir operasyon daha başlattı. 27 Şubat 2020'de Rus uçaklarının Idlib'e yönelik saldırısının 33 Türk askerinin şehit olmasıyla sonuçlanmasının ardından Türkiye, Bahar Kalkanı Harekâtı'nı başlatarak rejim güçlerine karşı operasyon düzenledi. NATO, Bahar Kalkanı Harekâtı konusunda genel olarak temkinli bir yaklaşım sergilemiş ve Türkiye'ye destek mesajları vermekle birlikte, operasyonun detayları ve bölgedeki etkileri konusunda çekincelerini korumuştur. Bu harekât Türkiye'yi Orta Doğu'da Rusya'nın artan nüfuzuna karşı dengeleyici ve istikrar sağlayıcı bir aktör haline getirebilecek bir hamle olarak da değerlendirilmiştir.[8] Nitekim Rusya'nın desteklediği rejim güçlerine karşı girişilen bu operasyon, Türkiye'yi Rusya'yı büyük tehdit olarak gören NATO için bu süreçte uyumlu bir ortak haline de getirmiştir.

Esad Rejiminin yıkılmasının ardından Suriye'nin yeniden yapılanmasında Türkiye ve NATO'nun oynayabilecekleri roller nedir ve ilişkileri nasıl etkileyebilir?

Suriye'de 54 yıldır devam eden Esad rejiminin birkaç hafta içinde büyük bir hızla yıkılması, Suriye'nin yeniden yapılanmasını ve bölgesel ve uluslararası düzeyde birçok aktörün katılımını gerektirecek karmaşık bir süreç başlatmıştır. Bu bağlamda, Türkiye ve NATO'nun rollerini analiz ederken hem bölgesel dinamikleri hem de bu iki aktörün stratejik çıkarlarını göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Türkiye, Suriye'nin yeniden inşasında kilit bir aktör olarak öne çıkmaktadır. Coğrafi yakınlığı, tarihsel bağları ve mevcut siyasal ilişkileri, Türkiye'yi bu süreçte önemli bir konuma getirirken Türkiye için iki meseleyi ön plana çıkarmaktadır: PYD/YPG tehdidi ve Türkiye'deki yoğun Suriyeli nüfus.

Türkiye, PKK'nın uzantısı olarak gördüğü PYD/YPG varlığını ulusal güvenliğine ciddi bir tehdit olarak görmeye devam etmekte ve bu nedenle de Şam'da yönetime gelen Heyet Tahrir el-Şam (HTŞ) önderliğindeki gruplar ile işbirliği sağlayarak bu unsurları etkisiz hale getirmek üzere bir dizi girişimde bulunmak için adımlar atmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin önümüzdeki süreçte Suriye'deki yeni yönetime karşı tutunduğu olumlu tavrı devam ettireceği düşünülebilir. Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler'in ifade ettiği gibi bu desteğin askeri eğitim ve işbirliğini de içeren kapsayıcı bir anlaşmaya dönüşebilmesi de güçlü bir olasılıktır.[9]

---

[8] Bora Bayraktar. 2020. "Suriye'de Türkiye'nin Dengeleme Hamleleri". *Kriter Dergi* 5, 48. https://kriterdergi.com/dis-politika/suriyede-turkiyenin-dengeleme-hamleleri.

[9] MSB. 2024. "Millî Savunma Bakanı Yaşar Güler, Basın Mensuplarının Gündeme Dair Sorularını Cevapladı". 15 Aralık. https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/a3768d3908984769aabf823d1315ead6.

Esad rejiminin düşmesinin ardından Türkiye 2013 yılından beri kapalı olan Yayladağı sınırını açtığını duyurmuş, Suriyeli mültecilerin gönüllü geri dönüşünü destekleyeceğini vurgulamıştır. Şam'daki yeni yönetim ile mültecilerin güvenli geri dönüşlerini teşvik edecek yeni işbirliği alanlarının gelişmesi de beklenebilir.

NATO Genel Sekreteri Rutte, Suriye'de yaşanan gelişmelerin hemen ardından, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile telefonda konuşmuş ve Suriye'de yaşananları 'sevinç anı' olarak nitelerken ülkede hukukun üstünlüğü ve azınlıkların korunması ilkeleri doğrultusunda barışçıl bir geçiş yönündeki umudunu da dile getiren bir açıklama yapmıştır.[10] Rusya'nın ve İran'ın Esad rejiminin işlediği suçlara ortak olduğunu belirten Rutte, Suriye'de istikrar için umutlu olduğunu yinelemiştir. NATO, Suriye'nin yeniden yapılanmasına ve istikrarın kalıcı olarak sağlanmasına katkı yapacak önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır. NATO'nun Suriye içinde uzun zamandır devam eden önceliği IŞİD'in güç kazanmasını engellemektir; önümüzdeki süreçte ülkede oluşabilecek güç boşluğunun IŞİD'in güçlenmesine yol açabileceği yönündeki endişe karşısında NATO'nun IŞİD'le Mücadele Koalisyonu'na verdiği desteği devam ettirmesi önemli olacaktır. NATO ve Türkiye IŞİD'le mücadele bağlamında ortak hareket ederken NATO üyesi bazı ülkelerin, özellikle de ABD'nin, PYD/YPG'ye verdiği destek Türkiye'nin çıkarlarına ters düştüğü için ilişkilerde gerilime neden olabilir.

NATO'nun Suriyeli mültecilerin geri dönüşü konusunda doğrudan bir desteği bulunmamakla birlikte insan kaçakçılığını önlemek için Ege Denizi'nde bulunmaya devam etmesi de beklenebilir.

Bilindiği gibi uzun bir iç savaş sonrası Suriye'nin en önemli ihtiyaçlarından birisi ülkenin yeniden inşasıdır. Suriye üzerindeki uluslararası yaptırımların kaldırılmasıyla birlikte yeni adımların atılabilmesi ve bununla birlikte Suriyeli mültecilerin geri dönüşünü de sağlayabilecek bir sürecin başlaması mümkündür. Ancak son dönemde ülke içinde yaşanan çatışmalar, özellikle azınlıkların karşı karşıya kaldığı saldırılar ve İsrail'in müdahalesi ülkede istikrarın ve güvenliğin halen kırılgan olduğunu göstermektedir. Türkiye ve NATO'nun Suriye'de istikrarın sağlanması için ortak hareket etmeleri bu sürece önemli katkı sunabilecekken gerek İttifak içinde üye ülkelerin izlediği Suriye siyasetindeki farklılıklar gerekse Türkiye ve NATO'nun Suriye'deki terörist gruplarla mücadeledeki önceliklerinin farklılığı ortak hareketi sınırlayan faktörlerdir. NATO için öncelik halen IŞİD ile mücadeledir ve

[10] Anadolu Ajansı. 2024. "NATO Genel Sekreteri Rutte'den Cumhurbaşkanı Erdoğan'la görüşmesine ilişkin paylaşım". 10 Aralık.https://www.aa.com.tr/tr/dunya/nato-genel-sekreteri-rutteden-cumhurbaskani-erdoganla-gorusmesine-iliskin-paylasim/3420468.

Türkiye'de konuşlanmış olan AWACS'ların katkıda bulunduğu bu mücadele çerçevesinde Türkiye-NATO ilişkilerinde işbirliğinin devam edeceği düşünülebilir. Ancak, Türkiye için öncelik PYD/YPG'nin gücünün azaltılmasıdır. Kürt gruplar ile Şam arasında Mart 2025'de Suriye ordusuna entegrasyon konusunda anlaşma imzalanmış olsa da konu üzerindeki belirsizlikler devam etmektedir.[11] Bu konuda Türkiye'nin kaygıları devam ettiği sürece ve NATO'dan ve müttefik ülkelerden gerekli desteği göremediği durumda ilişkilerdeki sınırlılıklar önceki dönemde olduğu gibi önümüzdeki dönemde de devam edecektir.

Öngörü ve Tavsiyeler

Türkiye açısından Suriye'de en önemli mesele PYD/YPG'nin ortadan kaldırılmasıdır. Yaşanan hızlı değişim sonrasında Suriye'de istikrarın sağlanması bölge ve küresel siyaset açısından çok önemlidir. Ayrıca, Türkiye için bir başka önemli konu iç savaştan kaçarak Türkiye'ye gelmiş olan Suriyelilerin geri dönmesidir. Bu çerçevede geleceğe dönük olarak NATO-Türkiye bağlarını da içerecek öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Türkiye'nin PYD/YPG kaygıları devam ettiği sürece ve NATO'dan ve müttefik ülkelerden gerekli desteği göremediği durumda ilişkilerdeki sınırlılıklar önceki dönemde olduğu gibi önümüzdeki dönemde de varlığını sürdürecektir.
- Şam'da iktidarı ele geçilen güçlerle Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve silahlı güçlerin ortadan kaldırılması konusunda yakın işbirliği yapmak gereklidir. Türkiye bu süreçte NATO ülkeleri ile de aktif siyaset yürütebilir.
- Suriye'de iktidara gelen güçlerin kapsayıcı bir şekilde yeni bir yönetim düzeni kurmasına katkı verilmesi önemli olacaktır. Türkiye ve NATO bu süreçte istikrarın sağlanması ve ülkede güvenliğin kalıcı tesisi için işbirliği yapabilirler.
- Geri dönüş için Suriye'nin iç savaşta yıkılmış bölgelerinin yeniden inşası gerekmektedir. Türkiye, Suriye'de sürdürülebilir istikrarın sağlanması ve ülkenin yeniden yapılandırılması ve inşası için uluslararası toplumu da harekete geçirerek güven ortamının oluşmasına katkıda bulunabilir.

[11] BBC News Türkçe. 2025. "Erdoğan'dan Şam-SDG anlaşması mesajı: Doğru yönde bir adım". 10 Mart. https://www.bbc.com/turkce/articles/c4g0pn88wy1o.

Afganistan

Haluk Karadağ

Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonlarına katkıları, ittifakın bölgesel güvenlik hedefleri ve Türkiye'nin NATO içindeki stratejik konumu açısından nasıl bir önem taşımakta, gelecekteki işbirlikleri için nasıl bir örnek oluşturmaktadır?

Arka Plan

Türkiye, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaklaşık 40 yıllık terörle mücadele sürecinde edindiği değerli tecrübeler sayesinde uluslararası alanda önemli bir bilgi birikimi ve saygınlık kazanmıştır. Bu tecrübelerin sergilendiği alanların başında, Türkiye'nin üyesi olduğu NATO, Birleşmiş Milletler ve AGİT gibi uluslararası örgütler aracılığıyla katkıda bulunduğu kriz bölgeleri gelmektedir. Bu bölgeler arasında, yakın tarihte dikkat çekenlerden biri de zorlu coğrafi koşullarıyla bilinen ve bir dönem Sovyetler Birliği'nin işgaline uğrayan Afganistan'dır. Afganistan'daki askeri operasyonlar, bölgenin coğrafi ve siyasi yapısı nedeniyle çeşitli zorluklar barındırmıştır.

NATO'nun Afganistan'da sahada görev yapmaya başladığı 2003 yılından itibaren, özellikle kırsal kesimlerde Taliban'ın hâkimiyetini kırmak mümkün olmamıştır. Bu durum, başta ABD olmak üzere NATO güçlerinin 2021 yılı Ağustos ayında Afganistan'dan çekilmesine yol açmıştır. Ancak, etnik olarak çok parçalı bir yapıya sahip ve çoğunluğu Müslüman olan bu ülkede, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin diğer ülkelerin silahlı kuvvetlerinden farklı bir konumu olmuştur. Bu farklılık, Türk Silahlı Kuvvetleri için belirlenen "milli şerh" (*national caveat*) kapsamında, meşru müdafaa dışında silahlı operasyonlara katılmama kararıyla yakından ilişkilidir.[1]

[1] Patrick A. Mello. 2018. "National restrictions in multinational military operations: A conceptual framework". *Contemporary Security Policy* 40, 1: 38–55. https://doi.org/10.1080/13523260.2018.1503438.

Şekil-1'de yer alan haritada görülen TAAC (Train, Advice, Assist Command – Eğitim, Danışmanlık ve Destek Komutanlığı)[2] olarak adlandırılan beş bölge komutanlığından biri olan ve Kabil havaalanı ile şehir merkezinin güvenliğinden sorumlu *TAAC-Capital*,[3] Türk Silahlı Kuvvetleri'nin liderliğinde faaliyet göstermiştir. Aşağıdaki sorulara verilen yanıtlar, bu çerçevede ve yazarın bölgede bulunduğu süre boyunca edindiği gözlem ve deneyimlere dayalı olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonlarına sağladığı katkılar, İttifakın genel stratejik hedeflerine nasıl bir değer katmıştır?

Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonlarına sağladığı katkılar, İttifakın genel stratejik hedeflerine çeşitli boyutlarda değer katmıştır. Bu katkılar hem askeri hem de diplomatik ve sosyal açıdan önem taşımaktadır. Türkiye'nin sunduğu bu destek, NATO'nun bölgesel güvenlik, istikrar sağlama ve küresel tehditlerle mücadele gibi stratejik önceliklerini desteklemiştir. Bu bağlamda öne çıkan katkılar ve bunların NATO'nun stratejik hedeflerine katkıları şunlardır:

Askeri güvenlik ve istikrar sağlama bağlamında Türkiye, NATO'nun Afganistan'daki en önemli misyonlarından biri olan ISAF (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) ve daha sonra Kararlı Destek Misyonu (RS-*Resolute Support Mission*) kapsamında önemli askeri roller üstlenmiştir. Kabil'deki komuta görevleri ve eğitim-destek faaliyetleri, yerel güvenlik güçlerinin kapasitesini artırmada etkili olmuştur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bu tür katkıları yerel güvenlik güçlerinin eğitim ve donanımı altında Afgan ordusu ve polis gücünün eğitimini ve NATO'nun "sürdürülebilir güvenlik" oluşturma hedefini doğrudan desteklemiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin sivillerin güvenliğinin sağlanması hususunda askeri güç kullanımını asgari düzeyde tutarak sivil halkın güvenliğini önceliklendiren yaklaşımı, NATO'nun halk desteğini kazanma stratejisine uyumlu bir model sunmuştur.

Diplomatik ve kültürel köprü görevi bağlamında Türkiye, Afganistan'daki tarihi ve kültürel bağları sayesinde, NATO misyonlarının daha geniş bir meşruiyet kazanmasına yardımcı olmuştur. Türkiye'nin bu rolü yumuşak güç unsurlarıyla etkileşim biçiminde Afgan halkı ile NATO güçleri arasındaki güven inşa sürecinde önemli bir aracı olmuştur. Türkiye, Müslüman bir ülke olarak kültürel yakınlık kurma avantajını etkili biçimde kullanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Afgan halkına yapmış olduğu çeşitli insani yardımlar, onu NATO'ya üye olan diğer ülke ordularından ayıran temel faktör olmuştur. Bu durum ise Türkiye'ye ait sivil ve askeri unsurların Afganistan topraklarında daha misafirperver karşılanmasına ve unsurların daha rahat ve güvenli şekilde faaliyet göstermesine olanak sağlamıştır. Örneğin, üzerinde Türk bayrağı

bulunan araçlar Taliban tarafından dahi tehdit olarak algılanmamış ve görev esnasında özelde Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ve Afganistan genelinde Türkiye'ye ait unsurlar daha güvenli şekilde hizmetlerini sürdürmüşlerdir. Bahse konu durum NATO komutasında görev yapan diğer askeri unsurlar tarafından da gözlemlenmiş ve Türkiye'nin tutumu üye ülkeler arasında takdir toplamıştır.

Barış ve uzlaşma süreçlerine katkı bağlamında Türkiye, Afganistan'da farklı etnik ve dini gruplar arasındaki gerilimlerin azaltılmasına yönelik diplomatik çabalar göstermiş ve bu çabalar NATO'nun istikrar politikalarının başarısına katkıda bulunmuştur. NATO'nun bölgesel ve küresel rolüne katkı bağlamında ise Türkiye'nin Afganistan'daki etkinliği, NATO'nun bir bölgesel güvenlik sağlayıcısı olarak küresel rolünü güçlendirmiştir. Bu katkılar arasında kolektif savunma ilkesi kapsamındaki dayanışma Türkiye'nin aktif katılımı nedeniyle NATO üyeleri arasındaki dayanışma ve yük paylaşımını pekiştirmiştir. Bölgesel Etkileşim ve İşbirliği kapsamında Türkiye'nin Afganistan'a komşu ülkelerle olan diplomatik ilişkileri, NATO'nun bölge genelindeki stratejik çıkarlarına hizmet etmiştir.

Kısacası Türkiye'nin Afganistan'da sağladığı katkılar, NATO'nun stratejik hedeflerini destekleyen çok yönlü bir değer yaratmıştır. Türkiye, yalnızca bir askeri ortak değil, aynı zamanda diplomatik, insani ve kültürel bağlarla ittifakın misyonlarına katkıda bulunmuştur. Bu örnek, Türkiye'nin NATO içindeki stratejik konumunun önemini artırmış ve gelecekteki işbirlikleri için bir model teşkil etmiştir. NATO'nun küresel güvenlik çabalarında Türkiye'nin benzer roller üstlenebileceği görülmektedir.

Türkiye'nin Afganistan'daki sivil ve insani yardımlara yaptığı katkılar, NATO'nun bölgesel algısını nasıl etkilemiştir?

Türkiye'nin Afganistan'daki sivil ve insani yardımlara yaptığı katkılar, NATO'nun bölgesel algısı üzerinde olumlu bir etki yaratmış ve ittifakın yalnızca askeri bir güç olmaktan öte, insani ve kalkınma odaklı bir aktör olarak da algılanmasına yardımcı olmuştur. Bu katkılar, NATO'nun yerel halkla ilişkilerinde meşruiyet kazanmasına ve uzun vadeli istikrar politikalarının desteklenmesine önemli bir zemin hazırlamıştır.

Sivil ve insani yardım faaliyetleri kapsamında Türkiye'nin Afganistan'daki sivil ve insani yardımları, özellikle eğitim, sağlık ve altyapı projeleri etrafında şekillenmiştir. Bu projelerden ilkini oluşturan eğitim projeleri kapsamında Afgan çocuklarına yönelik okul inşası, öğretmen eğitimi ve burs programları şeklinde oluşturarak NATO'nun Afganistan halkına uzun vadeli yatırım yaptığı algısını güçlendirmiştir. Özellikle dini bayramlarda Türk Silahlı Kuvvetleri

tarafından sağlanan bağış ve yardımlar (kurban kesimi ve dağıtımı), Afgan halkı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Türkiye'nin sağladığı bir diğer katkı ise sağlık hizmetlerine verilen destekler olmuştur. Türkiye, hastane inşası, sağlık ekipmanlarının temini ve mobil sağlık hizmetleri gibi faaliyetlerle Afgan halkının temel ihtiyaçlarına doğrudan yanıt vermiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri'ne ait askeri hastane ve revir gibi imkanların sivil Afgan halkının hizmetine sunulması Afgan halkının takdirini kazanmıştır. Bu kapsamda özellikle kadınlar ve çocuklar gibi savunmasız gruplara yönelik projeler, NATO'nun insani yüzünü göstermesine katkı sağlamıştır. Türkiye'nin sağladığı katkılardan olan altyapı ve kalkınma projeleri olarak su kuyuları, yollar ve elektrik altyapısı gibi kalkınma odaklı projeler, NATO'nun yalnızca askeri değil, sivil bir rol üstlendiği algısını pekiştirmiştir.

Bölgesel algıya olumlu katkıları bağlamında Türkiye'nin bu projelerdeki liderliği ve aktif katılımı, NATO'nun bölgesel algısını şu şekillerde etkilemiştir: NATO'nun insan odaklı yönünün güçlendirilmesi bağlamında Türkiye'nin sivil ve insani yardım çabaları, NATO'nun halk nezdinde yalnızca bir güvenlik sağlayıcı değil, aynı zamanda kalkınma ve refah artırıcı bir aktör olarak algılanmasına katkıda bulunmuştur. Özellikle Türkiye'nin, insani yardım faaliyetlerinde yerel hassasiyetlere uygun hareket etmesi bu algıyı pekiştirmiştir. Yerel desteğin artırılması kapsamında Afgan halkının günlük yaşamını iyileştiren projeler, NATO misyonlarına yönelik yerel direncin azalmasına ve halk desteğinin artmasına yardımcı olmuştur. Türkiye'nin Müslüman bir ülke olarak bu projelerdeki etkinliği, kültürel yakınlık nedeniyle daha geniş kabul görmüştür. İttifakın meşruiyetinin güçlendirilmesi bağlamında Türkiye'nin liderlik ettiği bu insani faaliyetler, NATO'nun uluslararası toplumda, özellikle Müslüman coğrafyalarda, meşruiyet kazanmasını sağlamıştır.

Türkiye'nin insani yardım faaliyetlerindeki rolü, NATO'nun bölgedeki imajına yönelik stratejik bir avantaj sağlamıştır. Kültürel ve tarihi bağların avantajı sayesinde Türkiye, Afganistan halkıyla paylaştığı tarihsel ve kültürel bağları kullanarak insani yardım projelerinde daha derin bir etki yaratmıştır. Bu durum, NATO'nun genel algısına da yansımış ve İttifakın daha fazla benimsenmesini sağlamıştır. Bu sayede yumuşak güç unsurlarının güçlendirilmesine katkıda bulunan Türkiye'nin insani yardımlarla oluşturduğu olumlu algı, NATO'nun "yumuşak güç" kapasitesine katkıda bulunmuş ve güvenlik politikalarının sosyal boyutla desteklenebileceğini göstermiştir.

Türkiye'nin Afganistan'daki sivil ve insani yardımlara yönelik katkıları, NATO'nun bölgedeki algısının insani ve halk odaklı bir perspektifle yeniden şekillenmesine yardımcı olmuştur. Bu katkılar, NATO'nun yalnızca askeri bir ittifak değil, aynı zamanda kalkınma ve barışa yönelik bir aktör olarak konumlanmasını sağlamış ve İttifakın Afganistan gibi hassas bölgelerdeki

meşruiyetini artırmıştır. Türkiye'nin Afganistan'daki sivil ve insani yardım katkıları, NATO'nun benzer kriz bölgelerinde kullanabileceği bir model sunmaktadır. Söz konusu modelin iki unsurundan birincisi Türkiye'nin Afganistan'daki halk odaklı insani yardımları, yani NATO'nun gelecekteki operasyonlarında askeri operasyonların sivil projelerle desteklenmesi gerektiğini ortaya koyan *halk merkezli yaklaşım*, diğeri ise Türkiye'nin insani yardımlarının, NATO'nun yerel halklarla daha güçlü ilişkiler kurmasının önemini vurgulaması ve bu ilişkilerin bölgesel algıya doğrudan etkisini gösteren *yerel ilişkilerin güçlendirilmesidir*. Özetle Türkiye'nin bu deneyimi, NATO'nun gelecekteki misyonlarında halk nezdinde güven inşa etmek için bir model sunmaktadır.

Türkiye'nin Afganistan operasyonlarına katılımı, NATO'nun diğer müttefikleriyle askeri entegrasyon ve kapasite geliştirme konularında nasıl bir deneyim sağlamıştır?

Türkiye'nin Afganistan operasyonlarına katılımı, NATO'nun askeri entegrasyon ve kapasite geliştirme hedeflerine somut katkılar sağlayan bir deneyim alanı oluşturmuştur. Türkiye'nin bu süreçte üstlendiği roller ve sergilediği performans, NATO'nun kolektif savunma ve işbirliği mekanizmalarının işlerliğini artırmış, farklı müttefik ülkeler arasında operasyonel uyumluluğun geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Bu deneyim, NATO'nun gelecekteki operasyonları için önemli dersler ve modeller sunmuştur. Bunlar arasında ilk sırada operasyonel uyum ve entegrasyon gelmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin Afganistan'daki NATO operasyonlarına katılımı, İttifakın askeri entegrasyon süreçlerini pekiştirmiştir. Türkiye, hem NATO komuta kademesinde hem de sahadaki operasyonlarda diğer müttefiklerle uyum içinde çalışarak, birlikte çalışabilirlik standartlarının geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Özellikle Türkiye'nin lojistik, iletişim ve komuta-kontrol sistemleri alanındaki uygulamaları, ittifak içindeki teknolojik ve taktiksel uyumluluğu artırmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yerel Afgan güvenlik güçlerine yönelik eğitim programları, NATO'nun diğer müttefikleriyle bilgi paylaşımını da içeren bir iş birliği ortamı yaratmıştır. Bu, NATO içinde bilgi ve tecrübe aktarımını teşvik etmiştir.

Türkiye'nin Afganistan'daki misyonları, NATO'nun askeri kapasite geliştirme süreçlerini desteklemiştir. Türkiye'nin Afganistan'daki insani yardım ve güvenlik misyonlarını birleştiren yaklaşımı, NATO'ya askeri güçlerin insani krizlerde nasıl daha etkili kullanılabileceğine dair bir model sunmuştur. Bununla birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri'nin NATO bünyesindeki farklı ülkelerle eşgüdüm içinde çalışması, çokuluslu operasyonların zorluklarını aşma konusunda İttifaka önemli bir deneyim kazandırmıştır. Bu süreçte, Türk birliklerinin esneklik ve yerel dinamiklere duyarlılık açısından gösterdiği performans, NATO'nun askeri kapasitesinin çeşitliliğini artırmıştır.

Türkiye'nin Afganistan'daki katılımı, NATO içinde diplomatik ve kültürel köprüler kurarak askeri entegrasyonu güçlendirmiştir. Müslüman bir ülke olarak Afganistan'da yerel halkla güçlü bağlar kurmuş olan Türkiye, NATO'nun kültürel farkındalık kapasitesine katkıda bulunmuştur. Bu durum, müttefik ülkelerin Afganistan'daki görevlerinde daha duyarlı ve etkili olmalarına zemin hazırlamıştır. Ayrıca Türkiye'nin yerel halk ve Afgan hükümeti ile kurduğu olumlu ilişkiler, NATO'nun askeri operasyonlarının kabul edilebilirliğini artırmış ve müttefiklere yerel hassasiyetlere duyarlı operasyonlar yürütme konusunda önemli dersler sağlamıştır.

Türkiye'nin Afganistan'daki komuta ve lojistik alanındaki katkıları, NATO'nun askeri operasyonlarının etkinliğini artırmıştır. Özellikle Afganistan'da Hikmet Çetin ve daha sonraki süreçte İsmail Aramaz'ın Büyükelçi sıfatıyla NATO'nun Afganistan Kıdemli Sivil Temsilcisi görevini devralmaları Türkiye ve ittifak için önemli katkıların ortaya çıkmasını sağlamıştır.[4] Türkiye, ISAF misyonu kapsamında birçok kez bölgesel komuta görevini üstlenmiştir. Bu liderlik, NATO komuta zincirinde Türkiye'nin yetkinliğini göstermiş ve ittifak içindeki güveni pekiştirmiştir. RS döneminde de TAAC-C göreviyle Kabil Bölge Komutanlığı'nı üstlenen Türk Silahlı Kuvvetleri unsurları diğer müttefik ülkeler ve yerel unsurlarla entegrasyon konusunda önemli katkı sağlayan sonuçlar doğurmuştur.

Türkiye'nin Afganistan'daki katkıları, NATO içindeki yük paylaşımını ve stratejik uyumu desteklemiş ve özellikle NATO üyeleri arasında operasyonel sorumlulukların adil bir şekilde paylaşılmasına yönelik olumlu bir örnek oluşturmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin NATO'nun Afganistan misyonundaki rolü, İttifakın genel stratejik hedefleriyle ulusal çıkarlarını uyumlu bir şekilde birleştirme kapasitesini göstermiştir.

Türkiye'nin Afganistan operasyonlarına katılımı, NATO'nun askeri entegrasyon ve kapasite geliştirme çabalarına çok boyutlu katkılar sağlamıştır. Bu deneyim operasyonel uyumluluğun artırılması, çokuluslu iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi, yerel hassasiyetlere duyarlı bir operasyonel yaklaşımın geliştirilmesi gibi alanlarda NATO için değerli bir model sunmuştur. Türkiye'nin bu süreçte edindiği deneyim, NATO'nun gelecekteki

[4] T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2003. "Sayın Hikmet Çetin´in NATO Genel Sekreteri´nin Afganistan Kıdemli Sivil Temsilcisi olarak atanması hk". 19 Kasım. https://www.mfa.gov.tr/no_198--_19-kasim-2003_-sayin-hikmet-cetin_in-nato-genel-sekreteri_nin-afganistan-kidemli-sivil-temsilcisi-olarak-atanmasi-hk_.tr.mfa; T.C. Dışişleri Bakanlığı. 2014. "Büyükelçi İsmail Aramaz'ın NATO Afganistan Kıdemli Sivil Temsilcisi Olarak Atanması Hk." 17 Kasım. https://www.mfa.gov.tr/no_-355_-17-kasim-2014_-buyukelci-ismail-aramaz_in-nato-afganistan-kidemli-sivil-temsilcisi-olarak-atanmasi-hk_.tr.mfa.

askeri operasyonları için hem teknik hem de diplomatik anlamda önemli çıkarımlar sağlamaktadır. Bu deneyim, ittifakın diğer kriz bölgelerinde çokuluslu iş birliği ve kapasite geliştirme açısından rehber niteliği taşımaktadır.

Afganistan'daki NATO misyonu sırasında Türkiye'nin üstlendiği görevler, ittifak içindeki askeri ve diplomatik liderlik pozisyonunu nasıl etkilemiştir?

Türkiye'nin Afganistan'daki NATO misyonunda üstlendiği askeri görevler, ittifak içindeki askeri liderlik kapasitesini güçlendirmiştir. Türk Silahlı Kuvvetleri, ISAF (Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) misyonu kapsamında defalarca bölgesel komuta görevini üstlenmiş, özellikle Kabil'in güvenliğinden sorumlu lider bir ülke olarak öne çıkmıştır. Bu durum, Türkiye'nin operasyonel planlama, komuta-kontrol ve uluslararası güçlerle koordinasyon becerilerini ortaya koymuştur. Bununla birlikte Afgan güvenlik güçlerinin eğitimi, Türkiye'nin askeri yeteneklerini ve diğer NATO üyeleriyle birlikte çalışma becerisini sergilemiştir. Söz konusu eğitimler kadın askeri personelin Antalya'da,[5] kadın polis kuvvetlerinin ise Sivas'ta[6] eğitim görerek ülkelerine döndükten sonra aktif görev almalarını da içermektedir. Bu çabalar, Türkiye'nin NATO içinde hem eğitimde hem de sahada güvenilir bir lider ülke olarak konumlanmasını sağlamıştır. Türkiye'nin İttifaka sağladığı aktif destek, NATO'nun yük paylaşımı ilkelerine uygun hareket ettiğini göstermiş ve İttifak içindeki askeri itibarını artırmıştır.

Türkiye'nin Afganistan'daki diplomatik liderlik rolü, NATO'nun bölgesel güvenlik misyonlarına yönelik diplomatik yaklaşımlarını şekillendirmede etkili olmuştur. Türkiye, Müslüman bir ülke olarak Afganistan'daki tarihsel ve kültürel bağlarını etkin bir şekilde kullanarak, NATO'nun yerel halk tarafından daha fazla kabul görmesine yardımcı olmuştur. Türkiye'nin bu rolü, NATO'nun diplomatik meşruiyetini güçlendirmiştir. Türkiye, Afganistan'daki farklı etnik gruplar ve dini topluluklar arasında arabuluculuk yaparak barış süreçlerine katkıda bulunmuştur. Bu yaklaşım, NATO'nun kriz bölgelerinde yumuşak güç unsurlarını kullanma kapasitesini artırmıştır. Ayrıca Türkiye, Afganistan'a komşu ülkelerle (örneğin Pakistan ve İran) diplomatik ilişkilerini NATO adına harekete geçirerek, bölgesel işbirliği ve koordinasyonu teşvik etmiştir.

---

[5] Anadolu Ajansı. 2016. "Afgan kadın subay ve astsubay adaylarını TSK yetiştirdi". 25 Ağustos. https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/afgan-kadin-subay-ve-astsubay-adaylarini-tsk-yetistirdi-.

[6] Serhad Zafer ve Halife Yalçınkaya. 2019. "Afgan kadın polisler zorlu kış koşullarında mesleğe hazırlanıyor." *Anadolu Ajansı*, 23 Ocak. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/afgan-kadin-polisler-zorlu-kis-kosullarinda-meslege-hazirlaniyor/1372117.

Afganistan misyonu, Türkiye'nin NATO içindeki stratejik önemini pekiştirmiştir. Türkiye'nin hem askeri hem de diplomatik katkıları, NATO tarafından güvenilir bir ortak olarak algılanmasını sağlamış ve İttifakın güvenlik stratejilerine daha fazla entegre edilmesine yol açmıştır. Ayrıca Afganistan'daki operasyonlarda aktif bir rol alarak NATO'nun yük paylaşımı prensiplerine bağlılığını göstermiştir. Bu durum, Türkiye'nin NATO'nun lider ülkelerinden biri olarak kabul edilmesine katkı sağlamıştır. Sahadaki Türk Silahlı Kuvvetleri unsurlarının askeri operasyonları sivil projelerle birleştirme kapasitesi, NATO'nun kriz yönetimindeki esnekliğini artırmış ve Türkiye'nin stratejik liderlik pozisyonunu güçlendirmiştir.

Türkiye'nin Afganistan misyonundaki liderliği, NATO içindeki uzun vadeli dinamikleri olumlu yönde etkilemiştir. Bu bağlamda Afganistan'daki görevlerde gösterdiği liderlik, NATO'nun gelecekteki operasyonlarında benzer roller üstlenebileceğine dair bir güven oluşturmuştur. Bununla birlikte Türkiye'nin Afganistan'da gösterdiği dayanışma, NATO'nun kolektif güvenlik misyonlarına olan bağlılığını ve diğer üyelerle olan uyumunu artırmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Afganistan operasyonlarındaki görevleri, NATO içindeki askeri ve diplomatik liderlik pozisyonunu önemli ölçüde güçlendirmiştir. Türkiye, NATO'nun askeri entegrasyonuna katkı sağlarken, aynı zamanda diplomatik becerileri ve yumuşak güç kullanımıyla ittifakın kriz yönetim stratejilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu deneyim, Türkiye'nin NATO içindeki stratejik rolünün ve liderlik kapasitesinin artırılmasına yönelik önemli bir örnek teşkil etmiş ve ittifak içindeki konumunu daha da sağlamlaştırmıştır.

Afganistan deneyimi, Türkiye'nin NATO operasyonlarına gelecekteki katkıları ve İttifak içindeki stratejik konumlanması için nasıl bir model sunmaktadır?

Afganistan deneyimi, Türkiye'nin NATO operasyonlarına gelecekteki katkıları ve İttifak içindeki stratejik konumlanması için çok boyutlu bir model sunmaktadır. Bu model, Türkiye'nin askeri, diplomatik ve insani rollerini birleştirerek NATO'nun bölgesel ve küresel hedeflerine uyumlu bir çerçevede hareket etmesini sağlamış, aynı zamanda İttifak içindeki liderlik kapasitesini artırmıştır.

Türkiye'nin Afganistan'daki askeri katkıları, NATO operasyonlarında aktif bir rol üstlenebileceğini ve İttifakın yük paylaşımı mekanizmasına katkı sağlayabileceğini göstermiştir. Afganistan'da Türk birliklerinin NATO kuvvetleriyle sağladığı yüksek düzeyde operasyonel uyum, gelecekteki NATO operasyonlarında Türkiye'nin kritik bir ortak olarak yer alabileceğini

göstermiştir. Bu deneyim, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin birlikte çalışabilirlik (*interoperability*) konusundaki kapasitesini ve çok uluslu komuta yapılarındaki etkinliğini kanıtlamıştır. Türkiye'nin ISAF ve Kararlı Destek Misyonu (*Resolute Support Mission*) kapsamında üstlendiği bölgesel komuta görevleri, gelecekte de kriz bölgelerinde liderlik rollerini üstlenme yeteneğine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye, Afganistan'da gösterdiği aktif katılımla NATO'nun yük paylaşımı ilkelerine uygun hareket etmiş ve İttifakın diğer üyelerine örnek teşkil etmiştir. Bu, Türkiye'nin NATO'nun daha geniş kapsamlı askeri ve barış operasyonlarında önemli bir oyuncu olarak rol alabileceğini göstermektedir.

Türkiye'nin Afganistan'daki kültürel ve diplomatik yaklaşımı, NATO'nun kriz bölgelerinde daha etkili olmasını sağlayan bir yumuşak güç stratejisi olarak öne çıkmıştır. Özellikle Türk askerinin Afganistan halkıyla kurduğu tarihsel ve kültürel bağlar, NATO'nun yerel halk tarafından kabul görmesine katkı sağlamıştır. Bu durum, Türkiye'nin Müslüman çoğunluklu ülkelerde yürütülecek NATO misyonlarında önemli bir köprü rolü oynayabileceğini göstermektedir. Afganistan'daki barış süreçlerinde Türkiye'nin oynadığı rol, NATO'nun çatışma çözümü ve istikrar sağlama hedeflerine hizmet etmiştir. Gelecekteki operasyonlarda Türkiye, diplomatik bir lider ve arabulucu olarak İttifakın etkisini artırabilecektir. Afganistan'da Türkiye'nin insani yardım ve kalkınma projelerine öncelik vermesi, NATO'nun güvenlik misyonlarının sivil boyutunun güçlendirilmesi için bir model sunmuştur: Türk Silahlı Kuvvetleri'nin sorumluluk sahasındaki eğitim, sağlık ve altyapı projelerine yönelik katkıları, NATO'nun yalnızca bir askeri güç değil, aynı zamanda insani ve kalkınma odaklı bir aktör olarak algılanmasını sağlamıştır. Bu yaklaşım, gelecekte NATO misyonlarının yerel halk desteğini kazanma ve uzun vadeli istikrar sağlama hedeflerine hizmet edebilir. Türkiye'nin savunmasız gruplar için yürüttüğü projeler, NATO misyonlarının daha kapsayıcı ve duyarlı bir yapıya kavuşmasında önemli bir örnek oluşturmuştur.

Türkiye'nin NATO kapsamında Afganistan'da üstlendiği rol ve edindiği deneyim, NATO'nun Orta Doğu, Güney Asya ve Kuzey Afrika gibi bölgelerdeki operasyonlarında Türkiye'yi stratejik bir ortak haline getirmiştir. Özellikle Türkiye'nin jeopolitik konumu, bu bölgelerdeki operasyonlar için bir lojistik ve diplomatik merkez işlevi görmesini sağlamaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin mevcuttaki terörle mücadele konusundaki bilgi birikimi Afganistan'da edindiği tecrübelerle birleşince, NATO'nun bu alandaki stratejik hedeflerine doğrudan katkı sunmuş ve Türkiye'yi terörle mücadele uzmanlığı açısından önemli bir ortak haline getirmiştir.

Türkiye'nin Afganistan deneyimi, NATO'nun gelecekteki kriz yönetimi ve barış inşası misyonlarında kullanılabilecek önemli bir model sunmaktadır. Bu coğrafyada Türk Silahlı Kuvvetleri, askeri, diplomatik ve insani yardım

unsurlarını birleştiren kapsamlı bir yaklaşım sergilemiştir. Bu model, NATO'nun karmaşık kriz bölgelerinde etkinliğini artırabilme kapasitesine sahiptir. Ayrıca Türk askeri unsurlarının Afganistan'daki farklı görev türlerine uyum sağlayabilmesi, NATO'nun dinamik kriz ortamlarında daha esnek ve etkili bir şekilde hareket etmesine olanak tanımaktadır. Bu kapsamda Türk askeri personelinin yerel, kültürel ve dini hassasiyetlere duyarlı yaklaşımı, NATO'nun gelecek operasyonlarında daha fazla kabul görmesine katkı sağlayabilecektir.

Bu bağlamda, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin NATO operasyonlarına gelecekteki katkıları ve İttifak içindeki stratejik konumlanması için bir başarı modeli oluşturmuştur. Bu deneyim, Türkiye'nin NATO'nun askeri operasyonlarında liderlik kapasitesini, diplomatik yetkinliğini ve insani yardım potansiyelini sergilemesine olanak tanımıştır. Gelecekte NATO, Türkiye'nin bu çok yönlü katkılarını model alarak daha kapsamlı, etkin ve halk odaklı misyonlar geliştirebilecektir. Bu durum, Türkiye'nin NATO içindeki stratejik rolünü daha da güçlendirecek ve İttifakın küresel güvenlik misyonlarına uyumlu bir şekilde katkı sunmasını sağlayacaktır.

Öngörü ve Tavsiyeler

Türkiye'nin Afganistan'daki çok yönlü katkıları, NATO'nun stratejik hedeflerini desteklemiş ve İttifakın misyonlarının yalnızca askeri değil, insani ve diplomatik boyutlarını da güçlendirmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin katkıları dikkate alındığında NATO açısından şunlar önerilebilir:

- Türkiye, insani yardım çalışmalarıyla NATO'nun bölgedeki algısını halk odaklı bir perspektifle dönüştürerek, İttifakın kalkınma ve barışa yönelik bir aktör olarak tanımlanmasına katkıda bulunmuştur. Bu durum, NATO'nun gelecekteki misyonlarında sivil projeler ve yerel işbirliklerinin, askeri operasyonları tamamlayıcı bir unsur olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.
- Türkiye'nin Afganistan'daki insan merkezli yardımları, NATO'nun kriz bölgelerinde güven inşası ve meşruiyet sağlama süreçlerine ışık tutan bir model oluşturmaktadır. Bu bağlamda, NATO'nun operasyonel çerçevesine, yerel halkla güçlü ilişkiler kurmayı ve insani diplomasiye öncelik vermeyi içeren bir yaklaşım entegre edilmelidir.
- Türkiye'nin Afganistan deneyimi ayrıca, NATO'nun askeri entegrasyon ve kapasite geliştirme süreçleri için çok önemli dersler sunmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölgedeki görevleri, ittifakın operasyonel uyumluluk ve çokuluslu işbirliği mekanizmalarının güçlendirilmesi açısından somut başarılar ortaya koymuştur, model alınmalıdır.

- Türkiye'nin Afganistan örneğinde görülen kriz yönetimi süreçlerindeki liderlik kapasitesi ve diplomatik becerileri, NATO'nun gelecekteki askeri operasyonlarında etkinliğin artırılması için dikkate alınması gereken bir model sunmaktadır.

Türkiye'nin bu çok yönlü katkıları, İttifakın güvenlik misyonlarına daha geniş bir perspektifle yaklaşmasını sağlayacak, aynı zamanda Türkiye'nin NATO içindeki stratejik rolünü daha da güçlendirecektir.

Kosova Sorunu

Birgül Demirtaş

Kosova'daki NATO operasyonuna Türkiye'nin katılımı, sorunun çözümü, İttifakın Balkanlar'daki güvenlik stratejisi ve Türkiye'nin bölgesel çıkarları açısından nasıl bir önem taşımaktadır?

Arka Plan

1990'lar, Türk dış politikasının gündeminde Balkanlar'ın güvenlik sorunlarının en üst sıralarda yer aldığı bir dönem olmuştur. Eski Yugoslavya'da arka arkaya patlak veren savaşlar Ankara'daki karar alıcıları hızlı yanıt vermeleri konusunda zorlamıştır. Bir yandan küresel sistemdeki yeniden yapılanma, diğer yandan hemen komşu coğrafyadaki şiddet sarmalı, zor bir dönem yaşanmasına yol açmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin, Soğuk Savaş döneminde iyi ilişkiler geliştirdiği Yugoslavya'yla da ilişkilerinin büyük meydan okumalarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Bu dönemin, en kritik dönemeçlerinden biri de Kosova Savaşı'nın sona ermesi amacıyla NATO'nun Mart 1999'da başlattığı ve 78 gün süren askeri operasyondur. Türkiye savaş uçaklarıyla operasyona aktif bir katkı vermiştir. Ardından, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kosova'da güvenliğin korunması için gönderilen NATO barışı koruma gücü KFOR'a (Kosova Gücü- *Kosovo Force*) da asker göndermiştir. Bu çalışmada, Türkiye'nin 1999 askeri operasyonundan itibaren NATO'ya verdiği desteğin İttifakla ilişkilerine ve bölgedeki dış politikasına etkileri beş temel soru kapsamında incelenecektir.

Türkiye'nin NATO'nun Kosova'daki askeri müdahalesine katılması, bölgede şiddet sarmalının durmasına nasıl bir katkı sağlamıştır?

Türkiye, Balkanlar bölgesinde yer alan bir ülke olarak, Cumhuriyet kurulduğu günden bu yana, bölgedeki durumla yakından ilgilenmiştir. Zaman zaman ortak tehditlere karşı bölge ülkeleriyle işbirliği yapmış, zaman zaman da bölgeden tehdit algıladığında uluslararası toplumla ittifakını güçlendirmiştir.

1990'larda Yugoslavya'da yaşanan savaşlar, Türkiye'nin yeni uluslararası düzene ayak uydurmaya çalıştığı döneme denk gelmiştir. Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından yakın coğrafyası büyük bir değişim geçiren Türkiye, yeni küresel sistemde kendisine yeni bir kimlik inşa etmeye ve pozisyon bulmaya çalışmıştır. Bu süreçte, 1991'de Slovenya'da başlayan savaşın sırayla Hırvatistan'a, Bosna Hersek'e ve Kosova'ya yayılması, Ankara açısından büyük bir endişeyle karşılanmıştır. Komşu coğrafyada yaşanan bu savaşın, Türkiye'ye hem siyasi hem de ekonomik olarak olumsuz etkilerinin olabileceği düşünülmüştür. Ankara'daki karar alıcılar, Yugoslavya savaşları boyunca aktif, çok-taraflı ve diplomatik çabalara öncelik veren politikalar izlemiştir.

Türkiye, Bosna-Hersek Savaşı biter bitmez Yugoslavya yönetimiyle ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Belgrad'daki büyükelçilik yeniden açılmış ve Ankara, Sırp yönetimiyle ilişkileri tamire başlamıştır. Buna karşılık, 1998'de Sırp ordusuyla Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) arasında çatışmaların başlamasıyla ilişkilerde yeniden sorunlu bir dönem başlamıştır. İlk başlarda Türk karar alıcılar, çatışmanın taraflarını şiddeti durdurmaları ve sorunu siyasi diyalogla çözmeleri için teşvik etmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 1998 yazında Arnavutluk'u ziyaret ederek, sorunun çözümü için diplomatik çaba sarfetmiştir. Türkiye'ye göre sorunun çözülebilmesi için her iki taraf da şiddete başvurmaktan vazgeçmeliydi.[1] Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Mart 1998'de Belgrad'a giderek Cumhurbaşkanı Demirel'in mesajını Yugoslavya lideri Slobodan Miloşeviç'e iletmiştir. Cem, Kosova sorununa barışçı bir çözüm bulunmadığı takdirde, savaşın bütün Balkanlar'a yayılması tehlikesine dikkat çekmiştir. Türk karar alıcıların Kosova meselesiyle ilgili genel tutumu, uluslararası topluma Bosna Hersek Savaşı'ndan ders alınmasının gerekliliğini vurgulamak ve Bosna'da yapılan hataların tekrar edilmemesini istemek şeklinde olmuştur.

Savaşın başlamasının ardından diplomatik girişimlerin sonuçsuz kalması üzerine, Türkiye olası bir müdahaleye katılabileceğini ifade etmiştir.[2]

---

[1] S. Kohen. 1998. "Kosova Politikamız: İlkeler ve Gerçekler". *Milliyet*, 6 Mart.

[2] D. Schlegel. 1999. "Die Rolle der Türkei während der Konflikte in Ex-Jugoslawien", *Zeitschrift für Türkeistudien*, 12, 2: 266.

NATO'nun Sırbistan'a yönelik müdahalesi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden onay almamış olsa da, Türkiye müdahaleye destek vermiştir. Türkiye tüm müdahale süreci boyunca Batılı müttefikleriyle birlikte hareket etmiştir. Türkiye, Kosova sorununda Sırpların saldırgan, Kosovalı Arnavutların mağdur olduğunu savunmuştur. Her ne kadar Türk iç politikasında, NATO müdahalesiyle ilgili olarak, meşruiyet konusunda ve gelecekte emsal oluşturması ihtimaline yönelik kuşkular oluşmuş olsa da, iktidardaki koalisyon hükümeti, müdahalenin başından sonuna kadar NATO'ya destek olmuştur. Savaş devam ederken Cumhurbaşkanı Demirel, Kızılay tarafından Arnavutluk ve Makedonya'da kurulmuş olan mülteci kamplarını ziyaret etmiştir. Demirel ziyareti sırasında Sırbistan'ı Kosovalı Arnavutlara soykırım uygulamakla suçlamıştır. Demirel ayrıca Miloşeviç'in Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nde yargılanması gerektiğini belirtmiştir. Bu arada, Kırklareli'de de Kosovalı Arnavut mülteciler için bir kamp kurulmuş ve bölgeden gelen mültecilerin burada barınması sağlanmıştır.[3]

NATO'nun hava müdahalesi sırasında bir yandan kara gücü gönderilmesi ihtimali de tartışılmaya başlanmıştır. Türkiye bu ihtimale temkinli yaklaşmıştır. Bunun iki nedeni vardır: İlk olarak, bölgenin dağlık konumu, kara gücü gönderilmesi konusunda bir engel olabilirdi. İkinci olarak da, bu durum müttefik askerleri arasında çok sayıda can kaybına yol açabilirdi.[4] Bu çerçevede, Türkiye müdahale sırasında önce denetleme uçuşlarına katılmış, daha sonra ise F16 uçaklarıyla bombardımana aktif bir şekilde dahil olmuştur. Aynı zamanda Ankara, ülkedeki üç hava üssünü NATO'nun kullanımına açmış, ancak NATO'nun söz konusu üsleri kullanmasına gerek kalmamıştır.[5]

Sonuç olarak, NATO müdahalesinde ABD'li ve Avrupalı partnerleriyle ortak hareket eden Türkiye'nin NATO'daki konumu güçlenmiştir. Türkiye, bu açıdan operasyona temkinli yaklaşan Yunanistan'dan farklı davranmış oldu, Kosovalı Arnavutların güvenliğine verdiği değeri göstermiştir.[6]

---

[3] S. Kohen. 1999. "Türkiye ne kazandı, ne kaybetti?". *Milliyet*, 12 Haziran.

[4] Milliyet. 1999. "Ankara: Kara harekâtı riskli." 21 Mayıs; Semih İdiz. 1999. "Ecevit'in 'kara birliği endişesi". *Star*, 1 Nisan.

[5] Kohen, "Türkiye ne kazandı"; İ. Uzgel. 2001. "Kosova Sorunu ve Türkiye". *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Vol. II: 1980-2001*, der. Baskın Oran, İletişim, İstanbul: 512.

[6] M. Ali Birand. 1999. "Bombalayarak doğru mu yapıyoruz?". *Posta*, 2 Haziran; Kohen, "Türkiye ne kazandı".

Türkiye'nin NATO müdahalesine aktif destek vermesi, Türkiye-NATO ilişkilerini ve Türkiye'nin NATO içindeki rolünü nasıl etkilemiştir?

1990'lar, hem NATO'nun güvenlik politikaları hem de Türk dış politikası için değişim dönemi olmuştur. Değişen dünyaya adapte olmaya çalışan iki aktör, bu süreçte yeni meydan okumalara karşı koyabilmek için birlikte çaba sarfetmiştir. Güvenlik sorunlarının farklı boyutlar kazanması ve eski Yugoslavya'daki çatışmalarla birlikte sıcak savaşın Avrupa'ya geri dönmesi NATO-Ankara hattında ilişkilerin yakınlaşmasına yol açmıştır.

Berlin Duvarı'nın yıkılması aslında Türkiye-Batı ilişkilerinde yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. "Avrupa" kavramının anlamının değişmesi, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinde kimlik ve kültür unsurlarının önemini arttırarak karşılıklı ötekileşme politikalarına yol açmıştır.[7] AB'deki karar alıcılar Türkiye'nin gerçek Avrupalı olup olmadığını sorgularken, Türk dış politikasında da yeni alternatifler tartışılmaya başlamıştır. Türkiye'nin iki kutuplu sistemdeki konumu ortadan kalkarken, yeni konumuyla ilgili tartışmalar yaşanması, yeni dönemde uluslararası sistemde ülkenin pozisyonunun ne olacağının sorgulanmasına vesile olmuştur. Bu durum, özellikle AB'yle ilişkilerde dalgalanmaları beraberinde getirmiştir.

Buna karşılık NATO'yla ilişkiler, Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerinde "sağlam halka" olmuştur.[8] 1990'larda genel hatlarıyla Türkiye'nin NATO ittifakıyla ilişkileri olumlu bir seyir izlemiştir. NATO tarafından onaylanan ilk Barış İçin Ortaklık (BİO) eğitim merkezi Ankara'da kurulmuştur.[9] Bu durum, ilişkilerdeki güven ortamının önemli bir göstergesidir. Türkiye ayrıca NATO'nun genişlemesini desteklemiştir. Bulgaristan'dan Arnavutluk'a, Romanya'dan Kuzey Makedonya'ya Batı Balkan ülkelerinin ittifaka üye olmaları sürecinde Ankara'nın desteği etkili olmuştur.

NATO'nun Kosova Savaşı'nı durdurmak için 24 Mart 1999'da başlattığı ve 78 gün süren müdahalesi, beraberinde birçok tartışmayı başlatmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin onayı olmadan başlayan müdahalenin uluslararası hukuka uygun olup olmadığı konusunda literatürde yoğun tartışmalar yapılmıştır. Türkiye'deki karar alıcılar, tüm tartışmalara rağmen, NATO müdahalesini başından sonuna kadar desteklemişlerdir. Türkiye'nin ya da diğer başka bir NATO ülkesinin vetosu olsaydı, bu müdahale gerçekleşemezdi.

---

[7] S. Aydın-Düzgit ve N. Tocci. 2015. *Turkey and the European Union*. Londra ve New York,Palgrave Macmillan.

[8] A. Bağbaşlıoğlu. 2018. *Nato'nun Dönüşümü'nün Balkanlar'a Yansimaları: Müdahale, Genişleme, Ortaklıklar*. Ankara, Nobel: 228.

[9] Bağbaşlıoğlu, 2018: 231.

Türkiye'nin müdahaleye aktif bir şekilde F16 savaş uçaklarıyla katılması, havalimanlarını NATO uçaklarına açması ve müdahaleden sonra kurulan Kosova Gücü'ne (*Kosovo Force*– KFOR) asker göndermesi, Ankara'nın NATO'ya verdiği desteğin ve iki taraf arasındaki karşılıklı güven ilişkisinin bir göstergesidir. BM Güvenlik Konseyi onayı olmadığı halde yine de Ankara'nın operasyona aktif katılması, NATO'nun söz konusu alan-dışı (*out-of-area*) operasyonunun gerekliliğine inandığını göstermiştir. Dolayısıyla, operasyon sırasındaki NATO-Türkiye işbirliği, iki taraf arasındaki iyi ilişkilerin ve güven ortamının perçinlenmesine yol açmıştır.

Türkiye'nin NATO'nun Kosova Savaşı sırasında Sırp askeri hedeflerine düzenlediği müdahaleye desteğini nasıl açıklayabiliriz? İlk olarak, sorunun yanıtını Türkiye'nin savaşa yönelik algılamalarında arayabiliriz. Türkiye'ye göre Kosova'daki savaşın sorumlusu Sırp hükümetiydi. Slobodan Miloşeviç rejiminin şiddet ve baskı politikaları, Kosova'da yaşanan çatışmaların başlıca müsebbibiydi. Dolayısıyla, eğer cezalandırılması gereken bir taraf varsa o da Sırp karar alıcılardı. İkinci olarak, diplomatik bütün yöntemler tüketilmişti. Mart 1998'de İsmail Cem'in Belgrad'a giderek Sırp yönetimine Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in mektubunu iletmesi ve çatışmaların sona erdirilmesi çağrısında bulunması, Türkiye'nin önemli bir diplomatik girişimiydi. Ancak ne yazık ki savaşı durdurmaya yetmedi. Dolayısıyla, Ankara'daki karar alıcılara göre, şiddet sarmalının durması için artık yapılacak bir şey kalmamıştı. Hem uluslararası toplum hem de Türkiye soruna barışçı bir çözüm bulmak için elinden geleni yapmıştı. Üçüncü olarak, Bosna Hersek tecrübesi hala hatırdaydı. Bosna-Hersek'te uluslararası toplum, ancak 3,5 sene sonra müdahale etmiş ve bu süre içinde 100.000'den fazla insan hayatını kaybetmişti. Batılı ülkeler ve kamuoyları artık bu kadar beklemek istemiyordu. Miloşeviç'in diplomatik yöntemlerle durdurulamayacağı bir kez daha ortaya çıkmıştı.

Sonuç olarak, uluslararası hukuktaki meşruiyet tartışmalarına rağmen Türkiye'nin Kosova operasyonunu hem söylem hem de eylem düzeyinde desteklemesi, Ankara ile ittifak arasındaki güven ilişkisini tazelemiştir.

NATO operasyonu ve Türkiye'nin katkısı, NATO'nun Balkanlar'daki güvenlik politikalarını nasıl etkilemiştir?

Eski Yugoslavya'da 1991'de başlayan ve ancak 1999'da sona eren dört savaş yaşanmıştır. On binlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açan çatışmaların sona ermesinde NATO önemli bir rol oynamıştır. Bosna Hersek'teki ve Kosova'daki savaşlar, NATO'nun müdahaleleri sayesinde sona erdirilebilmiştir. 1994 ve 1995'te Bosna Hersek'te şiddetin sona ermesi için, 1999'da da Kosova'daki saldırganlığın durdurulması için NATO, Sırp askeri

hedeflerine müdahaleler gerçekleştirmiştir. Bosna Hersek Savaşı sırasındaki müdahale, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararıyla yapılmışken, Kosova Savaşı sırasında BMGK onayı çıkmamıştır.

İki kutuplu sistemin sona ermesinin ardından, NATO'nun Balkanlar'da güvenliğin sağlanmasında oynadığı rol değişim geçirmiştir. 1990'ların ikinci yarısında alan-dışı operasyonlarla ilgili alınan karar, tarihi nitelikte olmuştur. Bu karara göre NATO'ya üye ülkelerin dışındaki coğrafyalara da askeri müdahale düzenlenebilecekti. NATO'nun Bosna ve Kosova savaşları sırasındaki müdahaleleri bu bağlamda gerçekleşebilmiştir.

Bosna Hersek'te ve Kosova'da savaşların NATO müdahalesiyle sona erdirilmesinin ardından bölgeye barışı koruma misyonları gönderilmiştir. Bosna'da Uygulama Gücü (*Implementation Force* – IFOR) 1995-1996, ardından İstikrar Gücü (*Stabilization Force* – SFOR) adıyla NATO barış misyonu görev yapmıştır. Kosova müdahalesinin ardından da Kosova Gücü (*Kosovo Force* – KFOR) adıyla barışı koruma misyonu harekete geçirilmiştir.

Hem Bosna-Hersek hem de Kosova'da savaşlar sona erse de kalıcı barışın sağlanabildiğini söyleyebilmek zordur. Her iki ülkede de farklı boyutlarda olsa da farklı etnik gruplar arasında sorunlar devam etmektedir. Kosova'nın ayrıca bazı ülkeler tarafından tanınmama sorunu devam etmektedir. 2008'de bağımsızlığını ilan eden Kosova, bugün hala bazı devletler tarafından taranmamaktadır. 110 kadar ülke Kosova'yı tanımakta; ancak başını Rusya, Çin ve Sırbistan'ın çektiği onlarca ülke hala Kosova'yı bağımsız bir ülke olarak tanımamaktadır. Kosova'nın statüsüyle ilgili farklı görüşler, ülke içinde de Arnavut çoğunlukla Sırp azınlıkla zaman gerginliklerin çıkmasında başat rol oynamaktadır. 2000'lerden günümüze zaman zaman Kosova'daki Sırplarla Arnavutlar arasında gerginlikler yaşanmış ve söz konusu gerginlikler zaman çatışmaya dönüşmüştür. Dolayısıyla, KFOR'un ülkede varlığını devam ettirmesi, ülkede güvenliğin sağlanabilmesi ve şiddetin yeniden baş göstermesini engellemek için önemlidir.

Türkiye, KFOR'a kurulduğu günden bu yana asker göndermiş ve önemli katkı sağlamıştır. Kosova Türk Temsil Heyeti olarak KFOR'a destek veren Türk Silahlı Kuvvetleri, Prizren merkezli olarak konuşlanmıştır. 23 NATO üyesi ve 8 NATO dışı ülkenin katkı verdiği KFOR, hem güvenli bir ortam inşa edilmesini hem de Kosova askerlerine eğitim vermeyi amaçlamaktadır. 2007-2008 arasında KFOR'da görev yapan Türk askerleri, Güney Çok Uluslu Görev Kuvveti'nin komutanlığını üstlenmiştir. Türkiye ayrıca Ekim 2023-Ekim 2024 arasında KFOR komutanlığını üstlenmiştir. Halihazırda (2024 sonu itibarıyla) KFOR'un komutan yardımcısı bir Türk subayıdır. Türkiye, KFOR'a en çok asker gönderen ikinci ülkedir.

Savaşları durdurmak üzere gerçekleştirilen askeri müdahalelerin yanı sıra, NATO bölge ülkelerine yönelik genişlemeye çalışmıştır. Önce Barış İçin Ortaklık politikası kapsamında bölge ülkeleriyle işbirliği süreci başlatılmış; ardından da Slovenya, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk, Hırvatistan, Karadağ ve Kuzey Makedonya üyeliğe kabul edilmiştir. Bugün bölge ülkelerinden sadece ikisi NATO'ya üye değildir. Sırbistan, askeri tarafsızlık politikası nedeniyle NATO'ya üye olmayı istememektedir. Bosna Hersek'te de Sırp tarafı üyeliğe karşı çıktığı için NATO'ya üyelik süreci gerçekleşememektedir.

Bu bağlamda, NATO'nun 1990'lardan bu yana Balkanlar'daki etkisini üç boyutta özetlemek mümkündür: İlk olarak, savaşlara son vermek, ikincisi güvenliğin korunmasını sağlamak ve üçüncü olarak da genişleme dalgasıyla Kuzey Atlantik İttifakı değerlerini ve normlarını bölgeye yayabilmek.

Balkanlar'da bugün artık silahlar konuşmuyorsa ve geleneksel anlamıyla güvenlik sağlanmışsa bunda NATO'nun katkısı büyüktür. Savaşlar, NATO müdahaleleri sayesinde durdurulabilmiş, savaş sonrası kırılgan ortamda güvenlik NATO misyonlarıyla sağlanmış ve ittifakın yeni üyeler kabul edip genişlemesiyle değerler ve normlar Balkanlar'daki ülkelere de yayılabilmiştir. Türkiye'nin de hem müdahalelere hem barış misyonlarına katılımı hem de NATO genişlemesine verdiği destek, ittifak içindeki ve Balkanlar'daki konumunu güçlendirmiştir.

Türkiye'nin NATO müdahalesine verdiği destek, Kosova'daki Türk azınlığın durumunu nasıl etkilemiştir?

Balkanlar'ın farklı ülkelerinde yaşayan Türk azınlıklar, Türk dış politikasının her dönemde önemli gündem maddelerinden biri olmuştur. Bölge ülkelerinden Bulgaristan, Yunanistan, Kuzey Makedonya ve Kosova'da Türk azınlıklar yaşamaktadır. Türkiye'deki karar alıcılar, Türk azınlıkları Osmanlı mirası olarak görmekte ve azınlık mensuplarının yaşadıkları zorluklarda yanlarında olmaya özen göstermektedirler.

Kosova Türk azınlığı, 1990'lardan bu yana büyük meydan okumalarla karşılaşmıştır. Yugoslavya lideri Slobodan Miloşeviç'in aşırı Sırp milliyetçisi yönetimi, ülkedeki Türkleri de etkilemiştir. Miloşeviç, "böl ve yönet" politikası izleyerek, 1989'da Arnavutların kültürel ve siyasi haklarını ellerinden almış, ancak Türklerin yasal haklarını kullanmalarına izin vermiştir. Bu durum, Türklerle Arnavutlar arasında gerginlik çıkmasına yol açmıştır. Sonuç olarak Türkler, Kosova'da hem Sırp hem de Arnavut milliyetçiliğiyle karşı karşıya

kalmıştır.[10] Kosova Savaşı sırasında da bölgede yaşayan tüm halklar gibi Türkler de pek çok zorluk yaşamış, bir kısmı geçici süreyle Türkiye'ye göç etmiştir.

Kosova Savaşı'nın NATO müdahalesiyle sona ermesinin ardından başlayan yeni dönem de Türkler için zorluklar barındırmıştır. Savaşın ardından Birleşmiş Milletler Kosova Misyonu kurularak (*United Nations Mission in Kosovo* – UNMIK), Kosova'da yeniden yönetimin tesis edilmesine yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Ancak ne var ki BM'nin oluşturduğu bu yeni mekanizma, Türk azınlık mensupları için bazı meydan okumalara yol açmıştır. İlk olarak, 1974 tarihli Yugoslav anayasasına göre Türkçe, tüm Kosova'da geçerli olan resmi dillerden biriydi. Oysa ki UNMIK tarafından hazırlanan anayasa taslağında Türkçe resmi dil değildi. Nitekim 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından hazırlanan anayasada da Türkçe, ülkenin tümünde resmi dil olmaktan çıkarılmıştır. Sadece Türk azınlık mensuplarının yoğun olarak yaşadığı belediyelerde Türkçe resmi dil olarak kabul edilmiştir.[11] Dolayısıyla, Türk azınlık bu konuda eskiye göre dezavantajlı bir konumda olmuştur.

Öte yandan, Kosova Anayasası'na göre Türk azınlık mensupları Kosova Parlamentosu'nda iki sandalye sahibi olabilecekti. Ayrıca, 2008'den bu yana oluşturulan bütün hükümetlerde Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) yer almış ve kabinede bakanlık elde etmiştir. Dolayısıyla, Kosova'nın bağımsız olmasından bu yana, KDTP vasıtasıyla Türk azınlığın yönetimde söz sahibi aktörlerden biri olduğunu belirtebiliriz. Türkiye'nin de Kosova Türk halkının durumuyla yakından ilgilendiğini belirtebiliriz. Prizren'deki tek başkonsolosluğun Türkiye tarafından açılması, Priştine ve Prizren'de Yunus Emre Kültür Merkezlerinin inşa edilmesi, benzer şekilde her iki kentte bulunan Maarif Okulları, Türkiye'yle Kosova arasındaki çok taraflı etkileşimin bir yansımasıdır. Bunların yanında, Türkiye burslarıyla da bölgedeki başarılı gençler burs alarak, Türkiye'de eğitim görme hakkına sahip olmaktadır. Ayrıca, KFOR'daki Türk askerini içeren Türk Askeri Temsil Heyeti'nin Prizren merkezi olarak konuşlandırılmasının sembolik önemi vardır.

Ayrıca, Kosova Türk Temsil Heyeti'nin Kosova'da güvenliğin sağlanmasına katkılarının yanında sivil faaliyetleri de vurgulanmalıdır. Türk askeri heyeti, çok farklı şekillerde yardımlar sağlayarak Kosova'daki sağlık ve eğitim gibi pek çok alana katkı sağlamaktadır. Örneğin 2023 yılında Priştine'de Türkçe ve

---

[10] Ş. Kut. 2005. "Kosova Türkleri: Nasıl Bir Gelecek?". *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 230. B. Demirtaş. 2010. "Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)", Uluslararası İlişkiler 7, 27, 2010: 51-86.

[11] Kosova Anayasası için bkz. https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2017/10/1.CONSTITUTION_OF_THE_REPUBLIC_OF_KOSOVO.pdf.

Arnavutça eğitim veren bir okula, Türk temsil heyetinin yardımlarıyla robotik kodlama sınıfı açılmıştır.[12] Daha önce de Kosova'nın tek Türk belediyesi olan Mamuşa'daki aile sağlık merkezinin laboratuvarı, Türk Temsil Heyeti'nin katkılarıyla yenilenmiştir. Türk Temsil Heyeti Başkanlığı Sivil-Asker İşbirliği Subayı Serkan İrtekin törende yaptığı konuşmada şunları ifade etmiştir: "Kosova Türk Temsil Heyeti Başkanlığı olarak sağlığın kıymetinin çok daha iyi anlaşıldığı salgın döneminde insana ve insan sağlığına hizmet edecek bir projeyi daha Kosovalı kardeşlerimizle buluşturarak, Türkiye ve Kosova arasındaki birlik ve beraberliğe, dayanışma ruhuna, tarihi dostluğumuza bir halka daha eklemiştir."[13] Bu arada, ihtiyaç sahibi çocuklara da yapılan giysi yardımı, Türk Temsil Heyeti'nin faaliyetlerinin sivil-askeri işbirliği boyutunun ne kadar kapsamlı olduğunu göstermektedir.[14] Sonuç olarak, Türkiye'nin NATO'ya verdiği katkı çerçevesindeki Kosova'daki faaliyetleri çok boyutlu olarak gerçekleşmekte ve odağına bölgede yaşayan azınlık mensuplarını almaktadır.

Türkiye'nin müdahaleye katılımı, Balkanlar'daki çatışmalar sonrası barış inşası sürecine nasıl bir katkı sağlamıştır?

Türkiye'de Cumhuriyet'in kurulmasının ardından başa geçen tüm hükümetler için Balkanlar, dış politika gündeminin en önemli maddelerinden biri olmuştur. Başlıca birkaç nedeni vardır: İlk olarak, Balkanlar, Ankara'daki karar alıcılar için bir "dış coğrafya" değildir. Türkiye'nin de içinde olduğu bir bölgedir. Türkiye'nin çoklu kimliklerinin arasında Balkan kimliği de bulunmaktadır. İkinci olarak, Türkiye ve Balkan ülkeleri arasında, Osmanlı geçmişinden kaynaklanan ortak tarih olgusu vurgulanmalıdır. Üçüncüsü, iki taraf arasındaki insani bağlardır. Balkan ülkelerindeki Türk ve Müslüman halklar ile Türkiye'deki Balkan kökenli insanlar, iki taraf arasında insani köprüler oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Ankara ve Balkan ülkeleri arasında karşılıklı karmaşık bağımlılık ilişkisinden bahsedilebilir. Farklı aktörlerin karşılıklı etkileşimde olduğu yoğun ilişkiler, Ankara-Balkan hattını tanımlayabilir.

---

[12] E. Beksaç. 2023. "Mehmetçik Kosova'da eğitim alanında desteklerine devam ediyor". *Anadolu Ajansı*, 21 Aralık. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mehmetcik-kosovada-egitim-alanindaki-desteklerine-devam-ediyor/3088934.

[13] E. Beksaç. 2021. "Türk askerinden Kosova'daki tek Türk belediyesi Mamuşa'ya sağlık alanında destek". *Anadolu Ajansı*, 25 Mart. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-askerinden-kosovadaki-tek-turk-belediyesi-mamusaya-saglik-alaninda-destek/2188173.

[14] E. Beksaç ve D. Aliju. 2020. "Türk askerinden Kosovalı çocuklara bayramlık giysi". *Anadolu Ajansı*, 21 Temmuz. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turk-askerinden-kosovali-cocuklara-bayramlik-giysi/1917400.

Karmaşık karşılıklı bağımlılığın yarattığı bu durum, Balkanlar'da her ne yaşanıyorsa Türkiye'ye yansımasına yol açmaktadır. Savaş, gerginlik, istikrarsızlık ya da barış ve diyalog; Balkanlar'da nasıl bir sosyal ve siyasi iklim varsa Türkiye de hemen etkilenmektedir. 1980'lerde Bulgaristan'da Türk azınlığa yönelik asimilasyon politikalarının ya da 1990'larda eski Yugoslavya'daki savaşların hem ekonomik hem de sosyal ve siyasal açılardan Türkiye'ye etkileri olmuştur. Aynı zamanda, Türkiye'deki Balkan kökenli bireylerin kurdukları sivil toplum kuruluşları, Türk siyaseti üzerinde bazen doğrudan bazen de dolaylı etkiler yaratmaktadır.

Türkiye, hem Bosna Hersek'te hem de Kosova'da gerçekleşen savaşlar sırasında aktif bir dış politika izlemiş ve önce diplomatik yöntemlerle sorunun çözülmesi için uğraşmıştır. Barışçıl yöntemlerin Miloşeviç yönetiminin saldırganlığını durduramaması üzerine, Türkiye askeri seçeneği de gündeme getirmiştir. Bu arada, her iki savaş döneminde de Ankara, ABD başta olmak üzere Batılı müttefikleriyle ortak hareket etmiştir.

Kosova'da şiddetin durdurulması ve barışın inşa edilmesi sürecine Türkiye ciddi katkılar sağlamıştır. 1999'daki müdahaleye aktif bir katkı veren Türkiye, askeri operasyonun ardından kurulan Kosova Gücü'ne de en fazla askeri katkı veren ülkelerden biri olmuştur. Türkiye, KFOR'a en fazla asker gönderen ikinci ülkedir. Kosova'da Arnavutlar ve Sırplar arasında şiddet olaylarının 2023'te yeniden patlak vermesi üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri bölgeye ilave olarak bir komando taburu göndermiştir.[15] Dolayısıyla, Türkiye bölgedeki güvenlik durumuna göre askeri angajmanını arttırabilmektedir.

Aynı zamanda, Türkiye Kosova'nın bağımsız devlet olarak uluslararası sistemde yerini almasına katkı sağlamaya çalışmıştır. Türkiye, 2008'de bağımsızlık ilanının ardından Kosova'yı ilk tanıyan ülkelerden biri olmuş ve Kosova'nın tanınması için uluslararası alanda ciddi çaba sarfetmiştir.

Bunun yanında, KFOR kapsamında da komutanlık dahil üst düzey roller üstlenerek Kosova'da yeniden güvenlik mimarisinin inşa edilmesine katkı sağlamaya çalışmıştır. Kosova, Türkiye için herhangi bir ülke değildir. Aynı coğrafyada bulunduğu, uzun yıllar ortak tarihi paylaştığı ve yoğun insani bağları olan bir bölgedir. Türkiye'deki Kosova kökenli insanlar ve Kosova'daki Türk kökenli bireyler, insani olarak da iki ülkeyi birbirine bağlamıştır.

Aynı zamanda, Kosova'da KFOR kapsamında görev yapan Türk Temsil Heyeti'nin sivil-askeri işbirliği kapsamında Kosova halkına yaptığı eğitim,

[15] Euronews. 2023. "Türkiye, Kosova'ya komando birliği gönderiyor". 3 Haziran. https://tr.euronews.com/2023/06/03/turkiye-kosovaya-komando-birligi-gonderiyor.

sağlık ve insani yardımlar, Türkiye'nin bölgedeki çok boyutlu angajmanını göstermesi açısından önemlidir. Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler'in Türkiye'nin KFOR komutanlığını devraldığı 2023'te yaptığı konuşmadaki şu ifadeleri dikkate değerdir:

> "Son dönemde yaşanan gelişmeler de dikkate alındığında bir kez daha ifade etmek isterim ki Kosova'da ve bölgede, kalıcı barış ve istikrarın sağlanmasının tek yolu diyalogdur. Türkiye olarak diyalog sürecini destekliyoruz, desteklemeye devam edeceğiz...Kosova Görev Gücü Komutanlığını devralmamızla birlikte sorumluluklarımız daha da artmıştır. Komutanlığımız döneminde bölgedeki tüm unsurları eşit gören ve ayrım gözetmeyen profesyonel bir yönetim ilkesi sergileyeceğiz…Sizler, tüm nitelikleriniz hassasiyetle dikkate alınarak emsalleriniz arasından bu kıymetli görevlere seçildiniz. Zira dünyanın en başarılı savunma örgütü olarak kendini kanıtla sağlık ve insani yardımlar, Türkiye'nin bölgedeki çok boyutlu angajmanını göstermesi açısından önemlidir. Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler'in Türkiye'nin KFOR komutanlığın devraldığı 2023'te yaptığı konuşmadaki şu ifadeleri dikkate değerdir: mış NATO bünyesinde Türk Silahlı Kuvvetlerini temsil eden görevler icra ediyorsunuz. Uluslararası arenada ülkemizin saygınlığını ve itibarını temsil etme misyonu Kosova'da sizlere emanet edilmiştir. Türk askerinin sahip olduğu imkân ve kabiliyetlerle, bölgedeki etkisini ve bunun uluslararası ilişkilerimize katkısını her daim göz önüne alarak faaliyetlerinizi icra edin."[16]

Bu konuşma, hem Türkiye'deki güvenlik aktörlerinin NATO'ya verdiği önemi göstermesi hem de TSK'nın Türk dış politikalarına katkılarını vurgulaması açısından önemlidir.

Öngörü ve Tavsiyeler

Kosova'da artık silahlar konuşmasa da henüz kalıcı barış sağlanamamıştır. Bir yandan Kosovalı Sırplarla Arnavutlar, öte yandan Sırbistan'la Arnavut yönetim arasında "Kosova'nın statüsü"yle ilgili temel anlaşmazlık hala daha devam etmektedir. Dolayısıyla, hem Türkiye hem de NATO'nun Kosova politikalarını belirlerken bölgedeki kırılganlığı dikkate almaları elzemdir. Bu bağlamda, şu öneriler üzerinde düşünülmelidir:

---

[16] Milli Savunma Bakanlığı. 2023. "Komutasını Devraldığımız KFOR'u ziyaret eden Milli Savunma Bakanı Yaşar Güler Mehmetçiklere seslendi". 17 Ekim. https://www.msb.gov.tr/SlaytHaber/8b087122de094d9dad911480c89ce8c9.

- KFOR'un görünür gelecekte varlığını devam ettirmesi elzemdir. 2023'te olduğu gibi zaman zaman ek askeri güç gönderilmesi olasılığı da her daim dikkate alınmalıdır.
- Hem Türk Silahlı Kuvvetleri'nin hem de KFOR katkı veren diğer ülke ordularının sivil-asker işbirliği kapsamında yapacakları kapasite geliştirme yardımları, bölgede altyapının iyileşmesi anlamında önemlidir.
- NATO'nun Sırbistan'la diyalogunun normalleşmesi, Kosova'ya da olumlu yansıyacaktır. Sırbistan askeri tarafsızlık statüsü nedeniyle İttifaka tam üye olmayı istememektedir. Belgrad-NATO ilişkilerinin, bu durum dikkate alınarak, iyileştirilmeye çalışılması önemlidir.
- Türkiye, Sırbistan'la kurduğu iyi ilişkiler vasıtasıyla NATO-Sırbistan arasında pratik bir işbirliği tesis edilmesine destek olabilir. NATO-Sırbistan arasında iyi diyalog ve fiili bazı ortak uygulamalar, Kosova'da da tansiyonun düşmesine katkı sağlayabilir.

Özgeçmişler (Soyadı sırasıyla)

Sinem Akgül Açıkmeşe

Prof. Dr. Sinem Akgül Açıkmeşe, Kadir Has Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde 2011'den bu yana öğretim üyesi görev yapmaktadır. Lisans derecesini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden (1998), yüksek lisans derecelerini Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları-Uluslararası İlişkiler Programı (2001) ve London School of Economics'ten Avrupa Çalışmaları alanında (2002) aldı. Doktorasını Ankara Üniversitesi'nin Avrupa Birliği-Uluslararası İlişkiler programında tamamladı (2008). University of California-San Diego (2005) ile Stellenbosch Üniversitesi'nde (2016) misafir araştırmacı ve Harvard Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi (2017) olarak bulunan Prof. Açıkmeşe, 2021'den bu yana Kanada'da Carleton Üniversitesi Norman Paterson School of International Affairs bünyesindeki Modern Türkiye Çalışmaları Merkezi'nde kıdemli araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Akademik ilgi alanları arasında Güvenlik Çalışmaları, Transatlantik İlişkiler ve NATO, Avrupa bütünleşmesi ve güvenliği ile AB-Türkiye ilişkileri bulunmaktadır. Prof. Açıkmeşe, 2008'den bu yana Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği Yönetim Kurulu üyesi ve Genel Sekreteri'dir. EU-FP7 Marie Curie Actions, EU-Horizon 2020 projeleri, Erasmus+ Stratejik Ortaklıklar, Erasmus+ Jean Monnet Eylemleri ile TÜBİTAK tarafından desteklenen araştırma projeleri ve NATO Kamu Diplomasi Birimi destekleri dahil olmak üzere birçok ulusal ve uluslararası projenin yürütücülüğünü üstlenmiş ve/veya katkıda bulunmuştur. 2020-2023 arasında Kadir Has Üniversitesi bünyesinde, "Avrupa Birliği'nde Hibrit Tehditler" konusunda Avrupa Komisyonu Jean Monnet Kürsüsü yürüten Prof. Açıkmeşe, hali hazırda Üniversitenin Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü başkanlığı görevini yapmaktadır.

Fulya Aksu

Doç. Dr. Fulya Aksu, Altınbaş Üniversitesi, İİSBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde görev yapmaktadır. 2011 yılında Ankara Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında doktora eğitimini tamamlamıştır. TÜBİTAK bursiyeri olarak King's College London'da doktora araştırmacısı olarak bulundu (2006). Uluslararası İlişkiler teorileri, Türk dış politikası, güvenlik ve savaş konularında çalışmaları bulunmaktadır. Türkiye'de Güvenlik: Algı, Politika, Yapı, İstanbul, Bilgi Yayınları, 2013 (Mustafa Aydın ile birlikte), İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, No 3, 2004, Savaşlarla Kendini Gerçekleştiren Dünya: Hegel Felsefesinde Savaş ve Ulus Devlet, *İstanbul SBF Dergisi*, No 51, 2014, The Transatlantic Link in Turkey's Middle-Power Identity, *Turkey's Changing Transatlantic Relations*, Çiğdem Üstün ve Eda Kuşku Sönmez (eds.), Lexington, 2021 (S. Açıkmeşe ile birlikte) ve Türkiye's Relations with/within NATO: The Ontological Security Dilemmas of Türkiye's Transatlantic Identity, *Alternatives*, 2024, (S. Açıkmeşe ile birlikte) (https://doi.org/10.1177/03043754241297762) bu çalışmalardan bazılarıdır.

Fatih Ceylan

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde uluslararası ilişkiler öğrenimi yaptı. Üniversite mezuniyetini takiben ABD Rutgers/Princeton Üniversitelerinde lisansüstü çalışmalarda bulundu ve Master's derecesi aldı. 1979 Kasım ayında Dışişleri Bakanlığına girdi. Diplomaside geçirdiği yaklaşık kırk yıllık kariyeri sonunda 2019 Şubat ayında kendi isteğiyle emekli oldu. Emekli olduktan sonra çeşitli düşünce kuruluşlarında ve medya organlarında dış politikayla ilgili değişik konularda çalışmaları yayımlandı. Büyükelçi düzeyinde Sudan'da (2006-2009), son olarak Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı'nda (NATO-2013-2018) Daimi Temsilci, Büyükelçi olarak görev yaptı. Sırasıyla önceki yurtdışı görev yerleri: İslamabad, Deventer (Hollanda), Brüksel (Belçika), Düsseldorf (Almanya), Brüksel (Batı Avrupa Birliği ve Avrupa Birliği nezdindeki Türk misyonlarında Daimi Temsilci Yardımcısı) ve son olarak yine Brüksel. Ankara'daki son merkez görevinde ikili siyasi ilişkilerden sorumlu Müsteşar Yardımcısı (2010-2013) olarak görev yaptı.

Bezen Coşkun

Uluslararası güvenlik ve dış politika analizi konularında uzman olan Doçent Dr. Bezen Balamir Coşkun, Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden lisans, Aalborg Üniversitesi Kalkınma ve Uluslararası İlişkiler bölümünden yüksek lisans derecesini almış, Loughborough Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler alanında doktora yapmıştır. 2003 yılından beri çeşitli ulusal ve uluslararası yükseköğretim kurumlarında ve araştırma merkezlerinde öğretim üyesi ve araştırmacı olarak görev yapan Coşkun, Uluslararası Politika ve Güvenlik Çalışmaları Derneğinin başkanıdır ve Dış Politikada Kadınlar İnisiyatifinin bir üyesidir. Şu anda TED Üniversitesi Kürsesel Vatandaşlık ek dal programında ders veren Coşkun insan güvenliği, toplumsal cinsiyet eşitliği, göç, sürdürülebilir kalkınma ve barış çalışmaları alanlarında hem akademik araştırmalar hem de saha çalışmaları yapmaktadır. Bezen Balamir Coşkun'un uluslararası endekslerce taranan hakemli bilimsel dergilerde makaleleri, ulusal ve uluslararası yayın evlerince yayınlanmış kitapları ve kitap bölümleri vardır.

Mitat Çelikpala

Prof. Dr. Mitat Çelikpala, İstanbul Kadir Has Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesidir. Avrasya güvenliği, enerji, kritik altyapı güvenliği/korunması, Türk dış ve iç politikası ile Kafkasya konularında lisans ve lisansüstü seviyede dersler vermektedir. Çelikpala, Türkiye Uluslararası İlişkiler Konseyi'nin yönetim kurulu üyesidir. NATO'nun Ankara'daki Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi'ne özellikle kritik altyapıların korunması ve bölgesel güvenlik konularında akademik danışmanlık yapmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) yönetim kurulu üyeliği (2005-2011); Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) akademik danışmanlığı (2002-2010) ve İstanbul Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) yönetim kurulu üyeliği (2019-2021) görevlerinde bulunmuştur. Oxford Üniversitesi, St Antony's College'da Senior Associate Member olarak bulunmuştur (2005-2006). *Energy Policy*, *Middle Eastern Studies*, *International Journal of Turkish Studies*, *Insight Turkey* ve *Journal of Southeast European and the Black Sea Studies* gibi çeşitli akademik dergilerde makaleleri yayınlanmıştır. Ayrıca Türk dış politikası, Türk-Rus ilişkileri, Avrasya ve Türk jeopolitiği üzerine birçok konferansa katkıda bulunmuştur.

Cihan Dizdaroğlu

Doç. Dr. Cihan Dizdaroğlu, Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi ve bölüm başkan yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Coventry Üniversitesi Centre for Trust, Peace and Social Relations (CTPSR) bünyesinde Marie-Curie doktora sonrası araştırmacısı (2018-2020), Kadir Has Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde öğretim görevlisi (2018-2021) olarak çalışmıştır. Aynı zamanda İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü'nde (ISTANPOL) araştırmacı (2021-2024), Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi Müdürü (2017-2018) ve Uluslararası İlişkiler Konseyi'nde (UİK) Proje Koordinatörü (2009-2018) olarak da görev almıştır. Halen Uluslararası İlişkiler Dergisi'nin yönetici editörlüğü görevini yürütmektedir. Cihan Dizdaroğlu, doktorasını Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamlamıştır. Akademik ilgi alanları arasında eleştirel barış ve çatışma çalışmaları, gençlik ve barış inşası, eleştirel güvenlik çalışmaları, Kıbrıs Sorunu, Türkiye-AB ilişkileri ve Türk-Yunan ilişkileri özelinde Türk Dış Politikası yer almaktadır. Dr. Dizdaroğlu Edinburgh University Press tarafından yayımlanan *Turkish-Greek Relations: Foreign Policy in a Securitisation Framework* (2023) kitabının yazarı ve İmge Yayınevi'den çıkan *Eleştirel Barış Çalışmaları: Kavramlar, Aktörler ve Süreçler* (2024) kitabının ortak editörüdür.

Birgül Demirtaş

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi'nde, yüksek lisans eğitimini Bilkent Üniversitesi'nde, doktora eğitimini Berlin Hür Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Başkent Üniversitesi, TOBB ETÜ ve Türk-Alman Üniversitesi'nin Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümlerinde görev yapmıştır. Halen Ufuk Üniversitesi öğretim üyesi ve *Turkish Journal of Diaspora Studies* dergisinin editörüdür. Çalışmaları Türk dış politikası, Alman dış politikası, Balkanlar, AB dış politikası ve yerel diplomasi üzerine yoğunlaşmaktadır. 2004-2018 arası Uluslararası İlişkiler Dergisi'nin yardımcı editörlüğünü, 2019-2021 arası yönetici editörlüğünü yapmıştır. 2014-2018 arasında *Perceptions* dergisinin yardımcı editörlüğünü ve Dışişleri Bakanlığı SAM'ın akademik danışmanlığını üstlenmiştir. *Neighborhood Challenge: European Union and Its Neighbors*, (Bota Raton, Florida, Universal Publishers, 2009); *Balkanlar'da Siyaset*, (Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2012); *Avrupa Birliği ve Komşuları. Fırsatlar ve Zorluklar* (Ankara, Elips, 2012); Balkan Diplomasisi (Ankara,

ASAM, 2001) kitaplarının eş editörüdür. *Türkiye-Yunanistan, Eski Sorunlar, Yeni Arayışlar*, (Ankara, ASAM, 2002) kitabının editörüdür. *Turkey, Germany and the Wars in Yugoslavia: A Search for Reconstruction of State Identities?* (Berlin, Logos Verlag, 2006), *The Vlachs: A Forgotten Minority in the Balkans* (Londra, Frank Cass, 2001); Bulgaristan'la Yeni Dönem (Ankara, ASAM, 2001) kitaplarının yazarıdır.

Serhat Güvenç

Prof. Dr. Serhat Güvenç, Lisans ve Yüksek Lisans eğitimini Marmara Üniversitesi'nde; Doktora eğitimini ise Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde tamamlamıştır. 2004 yılında West Point Askeri Akademisi Harp Tarihi Yaz Okulu'na kabul edilen ilk Türk akademisyen olmuştur. Kadir Has Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümde öğretim üyesidir. 2000-2010 yılları arasında İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde öğretim üyesi; 2006 yılında Şikago Üniversitesi Tarih Bölümünde konuk öğretim üyesi olarak görev yapmıştır. Koç Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi'nde yarı zamanlı görev yapmış, Sciences Po (Paris), NATO Savunma Koleji (Roma) ile Deniz ve Hava Harp Akademileri'nde ders ve seminerler vermiştir. Dr. Güvenç'in akademik çalışmaları, Türk dış politikası, deniz güvenliği ile savunma ve savaş çalışmalarına yoğunlaşmaktadır. Osmanlıların Drednot Düşleri (İş Bankası Kültür Yayınları, 2009); *Turkey in the Mediterranean during the Interwar Era* (Indiana University Turkish Studies, 2010) (Dilek Barlas ile); *NATO'da 60 Yıl: Türkiye'nin Transatlantik Güvenliğe Katkıları* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013), *Kıbrıs için Havalandılar: G-Günü* (İstanbul: Kronik, 2022) ve Kıbrıs için Havalandılar (Kronik, 2023) (Levent Başara ile) kitaplarının yazarıdır.

Tacan İldem

2020 Nisan ayına kadar NATO Genel Sekreter Yardımcılığı görevini yürüten Büyükelçi Tacan İldem, 2019 Londra Liderler Zirvesi kararı uyarınca NATO Genel Sekreteri tarafından oluşturulan NATO 2030 Değerlendirme Süreci Bağımsız Uzmanlar Grubunda görev aldı. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu olan Büyükelçi İldem 1978 ile 2021 yılları arasındaki uzun meslek hayatında Türkiye'yi AGİT Daimi Temsilcisi, NATO Daimi Temsilcisi ve Lahey Büyükelçisi görevlerinde temsil etti. Dışişleri Bakanlığı Uluslararası

Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğü ve Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürü, Dişişleri Başdanışmanı ve Sözcüsü görevlerinde bulundu. Mesleğinin daha önceki yıllarında ise Brüksel'de NATO Daimi Temsilciliğinde, Yeni Delhi, Vaşington ve Atina Büyükelçiliklerinde çeşitli kademelerde görev yaptı.

Haluk Karadağ

Doç. Dr. Haluk Karadağ, Başkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Misafir öğretim üyesi olarak ABD'de Florida Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nde, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yer alan Stellenbosch Üniversitesi Askeri Bilimler Fakültesi'nde ve Tayvan'da National ChengChi Üniversitesi'nde doktora sonrası araştırma çalışmalarında bulunmuştur. Birleşmiş Milletler Örgütü'nün Lübnan (UNIFIL), NATO'nun Kosova (KFOR) ve son olarak da Afganistan Genel Kurmay Başkanı danışmanı olarak NATO'nun Afganistan'daki (RSM) çok uluslu merkez karargâhlarında görev almıştır. Çalışma alanları arasında yumuşak güç ve kamu diplomasisi, uluslararası güvenlik ve barışı koruma harekâtları yer almaktadır. Dr. Karadağ'ın "Uluslararası İlişkilerde Yeni Bir Boyut Kamu Diplomasisi" isimli kitabı ve çeşitli ulusal ve uluslararası hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Çağlar Kurç

Dr. Çağlar Kurç, Abdullah Gül Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Araştırmaları gelişmekte olan ülkelerde, özellikle Türkiye'de, savunma tedariki ve sanayi dinamikleri üzerine odaklanmaktadır. Dr. Kurç, King's College London'dan Savaş Çalışmaları alanında Yüksek Lisans ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden Uluslararası İlişkiler alanında doktora dereceleri alm ıştır. Fulbright Bursu ile MIT Güvenlik Çalışmaları Programı'nda (2012-2013) misafir araştırmacı olarak bulunmuş ve Columbia Üniversitesi Arnold A. Saltzman Savaş ve Barış Çalışmaları Enstitüsü'nde (2015-2017) doktora sonrası araştırmalar yapmıştır. Çalışmaları savunma sanayiilerinin politik ekonomisini inceleyerek, uluslararası silah üretim uygulamalarının ve gelişen teknolojilerin devletlerin savunma stratejilerini nasıl etkilediğini üzerine yoğunlaşmaktadır. Dr. Kurç, Eylül-Aralık 2023 tarihleri arasında, "Ulusal Savunma Sanayi: Türkiye'nin Stratejik Özerklik Arayışını Kolaylaştıran Bir Araçtan Türkiye ve Avrupa Arasında Bir Köprüye" başlıklı projeyi, Dış Politika ve Barış

Araştırmaları Merkezi ile Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü işbirliğinde yürütmüştür.

Arda Mevlütoğlu

1980 Çorum doğumludur. İstanbul Teknik Üniversitesi Uzay Mühendisliği bölümünden lisans (2003), Ortadoğu Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Politikası Çalışmaları (2015) ile Uluslararası İlişkiler (2022) bölümlerinden yüksek lisans derecelerine sahiptir. Halen Ortadoğu Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Politikası Çalışmaları bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir. 2004 yılından bu yana savunma sanayiinde faaliyet gösteren çeşitli şirketlerde sistem mühendisliği, fizibilite, iş geliştirme ve kurumsal strateji alanlarında pek çok havacılık, uzay ve savunma projesinde çalışmıştır. Havacılık ve savunma teknolojileri, savunma ve silahlanma politikaları alanında ulusal ve uluslararası yazılı, görsel ve işitsel çok sayıda yayında makale, röportaj ve görüşleri yer almıştır. Gelecek Araştırmaları Enstitüsü yönetim kurulu üyesidir.

Şevket Ovalı

Lisans eğitimini İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümünde tamamlayan Prof. Dr. Ali Şevket Ovalı, Yüksek Lisans derecesini Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans programından almıştır. Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Siyaset ve Sosyal Bilimler anabilim alanında doktora eğitimini tamamlayan Ovalı, 2004'ten itibaren Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde tam zamanlı öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. 2004'ten bu yana lisans ve lisans üstü düzeylerde Uluslarası Güvenlik, Türk Dış Politikası ve Diplomasi Tarihi derslerini veren Ovalı, 2009-2010 döneminde Hollanda'nın Maastricht Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuş ve Maastricht University College ile Maastricht Hukuk Fakültelerinde uluslararası güvenlik ve uluslararası örgütler dersleri vermiştir. 2013 yılına kadar NATO Mükemmeliyet Merkezi tarafından yayınlanan *Defense Against Terrorism Review* dergisinin Danışma Kurulu Üyesi olarak görev yapan Ovalı, 2017-2024 yılları arasında Uluslararası İlişkiler Dergisi'nin Yönetici Editörlüğünü yapmıştır.

Habibe Özdal

İstanbul Okan Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Uluslararası İlişkileri bölümünde Dr. Öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Lisans derecesini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden, Yüksek Lisans derecesini London Metropolitan Üniversitesi İnsan Hakları ve Sosyal Adalet bölümünden, Doktora derecesini ise Ankara Üniversitesi SBE'de Uluslararası İlişkiler bölümünden almıştır. Doktora tezi "Rus Dış Politikasında Ukrayna" başlığı ile 2016 yılında kitaplaştırılan Özdal'ın Rus dış politikası, Türkiye-Rusya ilişkileri, Avrasya siyaseti konularında çalışmaları bulunmaktadır.

Özlem Tür

Prof. Dr. Özlem Tür, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde öğretim üyesidir. Temel çalışma alanları Ortadoğu siyaseti (özellikle Suriye, İsrail ve Lübnan), Türkiye'nin Ortadoğu ile İlişkileri ve Filistin meselesidir. Prof. Tür, Brandeis Üniversitesi Schusterman Center for Israel Studies'de Israil Çalışmaları araştırmacısı ve St. Andrews Universitesi Suriye Çalışmaları Merkezi'nin araştırmacı üyesidir. Yayınları arasında Raymond Hinnebusch ile ediörlüğünü yaptığı *Turkey-Syria Relations – Between Enmity and Amity* (2013); "Turkey and Israel in the 2000s" (*Israel Studies*, 2012); "Political Economy of Turkey's Relations with the Middle East" (*Turkish Studies*, 2011), "Challenges of Demographic Pressures and Resource Scarcity on the Political Economy in the Levant & MENA Region" (*Uluslararası İlişkiler*, 2018); "Rethinking the Tunisian miracle: a party politics view" (Ş. Yardımcı ile, *Democratization*, 2018), "Turkey's role in Middle East and Gulf security (*Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 2019); "Political Economy of the Arab States – Whither any Change", *The Modern Arab State – A Decade of Arab Uprisings in the Middle East and North Africa* (der. Y. Cherif, 2021), "Turkey and Egypt in the Yemen Crisis" *Global, Regional, and Local Dynamics in the Yemen Crisis* (der. S. W. Day ve N. Brehony, 2020); Syrian Civil War: Sectarian Perceptions and Positions (M. Tınas ile, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 2021) sayılabilir.

Haldun Yalçınkaya

Prof. Dr. Haldun Yalçınkaya Kuleli ve Harbiye'deki öğrenimini müteakip İstanbul Üniversitesinde Uluslararası İlişkiler alanında lisansüstü eğitimini tamamlamıştır. Yüksek lisans tezini "Barışı Koruma" ve doktora tezini ise "Savaşın Dönüşümü" üzerine yazmıştır. Doktorasını tamamladıktan sonra Oxford Üniversitesi, ABD Kara Harp Okulu (West Point) ve Florida Üniversitesi'nde akademik çalışmalar yapmıştır. Savaş, terörizm, Uluslararası Güvenlik ve Uluslararası İlişkiler konularında çok sayıda kitap ile makale yayınlamıştır. On yıl subay olarak çeşitli askeri birliklerde ve ayrıca Afganistan'da Uluslararası Güvenlik ve İstikrar Harekâtında görev almıştır. İkinci on yılda Harbiye'de Uluslararası İlişkiler Öğretim Üyesi olarak görev almıştır. 2013 yılından itibaren TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. 2022 yılında kurduğu Bodrum+ Institute ile bilgi devriminin getirdiği paradigma değişimine ayak uyduracak şekilde önümüzdeki yıllarda yüksek öğretimde yaşanacak sorunlara alternatif bir yüksek öğretim eko sistemi kurma girişimine liderlik etmektedir. *Global Counter Terrorism Forum*, *United Nations Counter Terrorism Research Network, NATO Center of Excellence Defence Against Terrorism, University of Oxford Changing Character of War Project* gibi uluslararası girişimlerde uzman, araştırmacı ve danışman olarak görev yapmıştır.

Global Academy